Digitalizálta
a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
és Információs Központ

305134

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

A MAGYAR ORVOSOK
ÉS
TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

1910 AUGUSZTUS 21—24-IG MISKOLCZON

TARTOTT

XXXV. VÁNDORGYÜLÉSÉNEK TÖRTÉNETI VÁZLATA
ÉS MUNKÁLATAI.

SZERKESZTETTÉK A KÖZPONTI VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

Dr. KEREKES PÁL ÉS CSIKI ERNŐ

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1911.

MAGYAR AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

I—VIII. Hivatalos rész. Ügyiratok. Jegyzőkönyvek.

Oldal

I. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyüléseinek alapszabályai 3
II. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülésének ügyrendje 5
III. Dr. Kovács József emlékének megörökitésére alapitott «Kovács József-érem» alapitó oklevele és szabályzata 10
IV. Dr. Chyzer Kornél emlékének megörökitésére alapitott «Chyzer Kornél-érem» alapitó oklevele és szabályzata 12
V. A XXXV. vándorgyülés tisztikara 14
A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülésének alapitó tagjai 15
VI. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyüléseinek állandó központi választmánya 17
VII. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülése tagjainak névsora 19
VIII. Jegyzőkönyvek és ügyiratok 27
1. Megnyitó közgyülés okiratai.
Jegyzőkönyv a XXXV. vándorgyülés 1910. évi augusztus hó 21-én tartott megnyitó közgyüléséről 27
A XXXV. vándorgyülésre küldött üdvözletek és a tudományos testületek, intézetek és törvényhatóságok képviselői 28
2. A záró közgyülés okiratai.
Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülésének záró közgyüléséről 31
3. A nagyválasztmányi ülés okiratai.
A miskolczi XXXV. vándorgyülés nagyválasztmányának jegyzőkönyve 32
A pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése 33
Könytárnoki jelentés 34
Trencsénteplicz gyógyfürdő meghivója 34
Veszprém város meghivója 35
4. Az orvosi szakcsoport (szakosztályok) jegyzőkönyvei.
Az orvosi szakcsoport augusztus 22-én d. e. 9 órakor, tartott megnyitó üléséről 36
A belgyógyászati szakosztály augusztus 22-én tartott üléséről 37
A belgyógyászati szakosztály augusztus 23-án tartott üléséről 37
A belgyógyászati szakosztály augusztus 23-án tartott párhuzamos üléséről 38
A belgyógyászati szakosztály augusztus 24-én tartott üléséről 39
A sebészi szakosztály augusztus 22-én tartott üléséről 39
A sebészi szakosztály augusztus 23-án tartott üléséről 40
A sebészi szakosztály augusztus 24-én tartott üléséről 40

Oldal

A közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály augusztus 22-én tartott üléséről ... 40
A közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály augusztus 23-án tartott üléséről ... 41
A közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály augusztus 24-én tartott üléséről ... 41
A gyógyszerészeti szakosztály augusztus 22-én tartott ülésről ... 41
A gyógyszerészeti szakosztály augusztus hó 23-án tartott üléséről ... 42
5. A természettudományi szakcsoport jegyzőkönyvei.
Az augusztus 22-én tartott megnyitó üléséről ... 42
Az augusztus hó 23-án tartott ülésről ... 43
Az augusztus 24-én tartott ülésről ... 44
6. A társadalmi szakcsoport jegyzőkönyvei.
Az augusztus 22-én tartott ülésről ... 45
Az augusztus 23-án tartott ülésről ... 45
Az augusztus 24-én tartott ülésről ... 46
7. A központi választmány által kezelt alapok és forgó tőke kimutatása.
8. Az Orsz. Közegészségügyi Egyesület közgyülése augusztus hó 23-án ... 47
9. A II. orsz. iskolaorvosi értekezlet augusztus 22-én ... 51

IX. A megnyitó és bezáró közgyülés alkalmával tartott beszédek és előadások.

1. Andrássy Gyula gróf elnöki megnyitó beszéde ... 59
2. Dr. Kerekes Pál titkári jelentése ... 63
3. Biró Lajos: Dr. Chyzer Kornél emlékezete (1836—1909.) ... 68
4. Dr. Ruffy Pál: Nemzetellenes áramlatok ... 74
5. Dr. Schächter Miksa: Orvos a biró előtt ... 82
6. Dr. Sidlauer Ármin titkári jelentése ... 90

X. Az orvos-sebészeti szakosztályban tartott előadások.

1. Dr. Preisz Hugó: Az Immunitástan újabb vivmányai és az orvosi gyakorlat 95
2. Dr. Sellei József: Az Ehrlich-féle amidoarsenobenzol (606) klinikai hatása 105
3. Dr. Torday Árpád: Az Ehrlich-Hata-készitményről ... 106
4. Dr. Detre László: A Chemotherapiáról ... 107
5. Dr. Justus Jakab: Az Ehrlich-szer hatása súlyos syphilis eseteire ... 107
6. Dr. Basch Imre: A lues kezeléséről ... 108
7. Dr. Waldmann Fülöp: Mercantilismus és a gyógyászat ... 108
8. Dr. Lippay Sándor: Hályogoperatiós tapasztalatok ... 109
9. Dr. Imre József: A görvélyes szemgyuladás keletkezéséről ... 109
10. Dr. Mohr Mihály: A subconjunctivalis konyhasó-injectióról ... 110
11. Dr. Verebély Tibor: A fonalgombák okozta sebészi betegségek ... 110
12. Dr. Prochnov József: Vesekőről ... 111
13. Dr. Prochnov József: Hosszu csontok repedéséről ... 111
14. Dr. Varságh Zoltán: A szóvédjegyzett gyógyszerekről ... 111
15. Dr. Darvas Ferencz: A magyar gyógyszerkönyv hivatalos drogjai a világkereskedelemben ... 112
16. Dr. Csippék János: Adatok a hazai gyógyszerészet történetéhez ... 112

Oldal

17. Dr. Karay Endre: Az anyarozskészitmények hatóanyagai értékmeghatározása ... 113
18. Dr. Simonyi Ernő: Hazánk kútvizeinek vegyi vizsgálata közegészségügyi szempontból ... 114
19. Dr. Horváth Mihály: Az elferdülések prophylaxisa ... 114
20. Dr. Róna Dezső: Modern kórházi épitkezés ... 115
21. Dr. Alexander Béla: Adatok a húgyszervek X-sugaras vizsgálatához ... 115
22. Dr. Pécsi Dani: Variola vaccina ... 126
23. Dr. Hutyra Ferencz: A sertésvész elleni védőojtásokról ... 126
24. Dr. Genersich Gusztáv: Az emlőn táplált csecsemők hiányos táplálása ... 127
25. Dr. Preis Károly: A syphilis gyógyitása az újabb tudományos vivmányok alapján ... 128
26. Dr. Bauer Lajos: Erythrodermia desquammativa ... 129
27. Dr. Fischer Ignácz: Önálló kórforma-e a moral insanity ... 130
28. Dr. Hegyi Mózes: A denaturált alkoholismus ... 131
29. Dr. Donáth Gyula: A paralysis progressiva natrium nucleinicum kezelésének további eredményei ... 131
30. Dr. Hasenfeld Artur: Az arteriosclerosis gyógykezelése körül tett tapasztalatairól ... 132
31. Dr. Mátrai Gábor: Milyen eredményeket lehet elérni a czukorbetegség mai gyógykezelésével ... 134
32. Dr. Friedrich Vilmos: A tüdőtuberculosis elleni oltásokról ... 135
33. Dr. Müller Vilmos: Tüdővérzés korai diagnosisa a vérnyomásból ... 137
34. Dr. Geszti József: A József-sanatoriumban tuberculin kezeléssel elért eredményekről ... 137
35. Dr. Tüdős Kálmán: Az egyéni jellem hatása a tüdőgümőkór lefolyására 138
36. Dr. Parassin József: A sebészi gümőkór kórismézése és therapiája a gyakorló orvos szempontjából ... 140
37. Dr. Kolozs Mihály: A tüdővész mai állása tekintettel az újabb therapiára 140
38. Dr. Óváry Pál: A vérduzzasztó eljárás tüdővész gyógyitására ... 141
39. Dr. Kiss Gyula: A Wassermann-féle reactióról ... 142
40. Dr. Dobrovis Mátyás: Az Erhlich-féle szerrel elért eredményekről ... 142
41. Dr. Fischer Ernő: A röntgenvizsgálat befolyása a csonttörések kezelésére 143
42. Dr. Borbély Samu: Peritonitis herniaria ... 144
43. Dr. Kopits Jenő: Luxatio femoris centrális röntgen-képének demonstrálása 144
44. Dr. Feleky Hugó: A hólyagtükrözés és urethroskopia haladásáról ... 146
45. Dr. Fischer Ernő: Új eljárás a patella-, olecranion- és calcaneus-törések ambulans conservativ kezelésére ... 146
46. Dr. Schächter Miksa: A sérvek gyökeres műtéte gyermekeknél ... 147
47. Dr. Konrádi Dániel: Az ágybavizelés organotherapiája ... 147
48. Dr. Farkas Ignácz: Prostatectomia-esetek a budapesti Poliklinika sebészeti osztályáról ... 148
49. Dr. Neubauer Adolf: Idült középfülgenyedéshez társult meningitis műtéttel gyógyult esete ... 149
50. Dr. Weisz Ferecz: A prostata hypertrophia gyógykezelése ... 150
51. Dr. Pleischmann László: Hogyan diagnostisálhatja a gyakorló orvos a genyes középfülgyuladást ... 150
52. Dr. Kubinyi Pál: Mikor mondjuk ki a méhrákról, hogy már nem operálható ... 151
53. Dr. Konrádi Dániel: Orvosi tapasztalatok tanulókon ... 152

Oldal

54. Dr. Halász Henrik: A száj- és fogápolás jelentősége és értéke fertőző betegségek elleni küzdelemben ... 153
55. Ardos Frigyes: Az iskolai kézügyesitő kézimunkálatok a hygienia szolgálatában ... 154
56. Dr. Fialowski Béla: A methylalkoholos pálinkamérgezésekről ... 154
57. Dr. Auszterveil László: A szív lősérülése a szívburok megsértése nélkül 156
58. Dr. Ursziny Gyula: Az iskolai torokvizsgálatok és öblögetések jelentősége 157
59. Dr. Kenyeres Balázs: A lőfegyverek által okozott sérülések törvényszéki orvosi jelentőségéről ... 157
60. Schröder Gyula: Analytikai meggondolások szerepe a modern chémiában 158
61. Dr. Sztankay Aba: Kámforevés ... 158
62. Dr. Sztankay Aba: A vízben korlátolt oldékonyságú vegyületek molekular változásokozta pharmakodynamikus hatás differentiájáról ... 159
63. Székely-Doby Géza: A baktériumölő folyadékokról ... 160
64. Kazay Endre: A szines reakciók értékeléséről ... 161
65. Kazay Endre: Adatok az elemi gyökök izoméríájához ... 162
66. Richter Gedeon: Serum és chemotherapiáról ... 162
67. Ernyey József: Pharmacoethnologia ... 163
68. Dr. Fürész Jenő: Két érdekesebb eset a venerologia köréből ... 163
69. Dr. Auszterveil László: Eljárásom a heveny kankós húgycsőhurut gyógyitásáról ... 163
70. Dr. Szendeffy Aladár: A dioradin alkalmazása gümőkórnál ... 164
71. Dr. Porosz Mór: A sexualis álmok jelentősége és értelmezése ... 166
72. Dr. Pfeifer Gyula: Ehrlich 606 mint a habitualis koraszülés ellenszere 166
73. Dr. Remete Jenő: A kőműtétről száz eset kapcsán ... 167
74. Dr. Widder Bertalan: Az első nyakcsigolya- (atlas-) törésnek gyógyult esete ... 167
75. Dr. Polereczky Endre: A forró levegő gyógyhatásáról ... 168
76. Dr. Singer Henrik: Az empyema kezeléséről ... 168
77. Dr. Vajda Géza: A trachoma Miskolczon és környékén ... 169
78. Dr. Pozsonyi Jenő: Localis anaesthesia a gynaekologiai műtéteknél ... 169
79. Dr. Szigeti Henrik: Distrophia musculorum progressiva ... 169
80. Dr. Szigeti Henrik: A sárgarézmérgezés egy érdekes esete ... 170
81. Dr. Turán Géza: Theoretikus szempontok a tuberculosis specifikus diagnosisában és therapiájában ... 170
82. Dr. Szigeti Henrik: A dactyloscopiáról ... 170
83. Dr. Pataki Béla: Iskolaegészségi viszonyok és erdei üdülőhelyek ... 179

X. A természettudományi szakosztályban tartott előadások.

1. Dr. Ilosvay Lajos: A kolloidok természettudományi jelentősége ... 173
2. Dr. Rátz István: A Linguatula rhinaria előfordulása hazánkban ... 189
3. Gönczi Ferencz: A természet világa a néphiedelemben és népszokásokban 190
4. Dr. Abonyi Sándor: A Limnadia lenticularis magyarországi előfordulásáról 191
5. ifj. Entz Géza: Vizi állatok gyüjtése ... 191
6. Gálffy Ignácz: A paleolitemberre vonatkozó miskolczi kutatások ... 192
7. Pazár István: Magyarország természetes methangáz-forrásai ... 192
8. Dr. Bartucz Lajos: A matyók anthropologiájáról ... 193
9. Dr. Bezdek József: Adatok az Érmellék flórájához ... 196

Oldal

10. Ardos Frigyes: Beregvármegye úgynevezett «havasai» ... 196
11. Györffy István: A Magas-Tátra bryophytonjairól ... 197
12. Dr. Lovassy Sándor: Néhány rendellenes madárfészekről ... 197
13. Dudinszky Emil: A rovarok párzása ... 199
14. Dr. Schafarzik Ferencz: A gömör-szepesi érczhegység egyik legszélsőbb nyulványáról ... 201
15. Dr. Schafarzik Ferencz: Zeolitok előfordulása Nógrád vármegyében ... 202
16. Dr. Vendl Aladár: Két hazai zeolit chemiai elemzése ... 202
17. Dr. Kadic Ottokár: A hámori ősember ... 202
18. Dr. Vendl Aladár: Homokok ásványtani vizsgálatáról ... 202
19. Buday József: Miskolcz környékének és Borsod vármegye hegyvidékének edényes florája ... 203
20. Dr. Koris Kálmán: A matyókról ... 204

XI. A gazdasági és társadalmi szakosztályban tartott előadások.

1. Vámbéry Rusztem: A kriminálsociologia mai állása ... 207
2. Dr. Jászi Oszkár: Nemzet és faj ... 212
3. Dr. Nyári Jenő: Az antik és modern demokráczia ... 212
4. Dr. Horváth József: A nemzetiségi assimilatio problemája ... 212
5. Kiss Adolf: Munkásbiztositás és közegészségügy ... 212
6. Dr. Weisz Miksa: Az alkoholistákról való gondoskodás ... 213
7. Vay-Ibrányi Alice: A betegápolás ügyének fejlesztéséről ... 213
8. Dr. Poszvek Lajos: Az alkohol és a vasuti szerencsétlenségek ... 213
9. Dr. Szende Pál: A társadalmi osztályok szociologiájáról ... 214
10. Dr. Novák Endre: A közsegélyezésről ... 214
11. Dr. Ormos Béla: A gümőkór elleni küzdelemnek a gyermekvédelmi-rendszerbe való állitásáról és a gyermekvédelem fejlesztéséről ... 215
12. Dr. Balázs István: A magyar középiskolai oktatás reformja, különös tekintettel a természettudományi tantárgyakra ... 216
13. Dr. Rónai Zoltán: Természet és társadalom ... 220
14. Dr. Sugár Ignácz: Miskolcz város gazdasági fejlődéséről ... 220
15. Dr. Koris Kálmán: A magyar népies épitkezés szociologiai jelentősége 221
16. Dr. Zigány Zoltán: A természettudományok és a szociologia a magyar népoktatásban ... 222

XII. Népszerü tudományos estélyeken tartott felolvasások.

1. Turi József: Miskolcz és vidéke (200 vetitett képpel) ... 224
2. Moravcsik F. Emil: A kifejező mozgások szerepe szellemi életünkben (vetitett képekkel) ... 224
3. Siegmeth Károly: A gömöri-szepesi barlang vidák (140 vetitett képpel) 224
4. Komoróczy Miklós: Barkóföld és népe (etnografiai tanulmány) ... 224

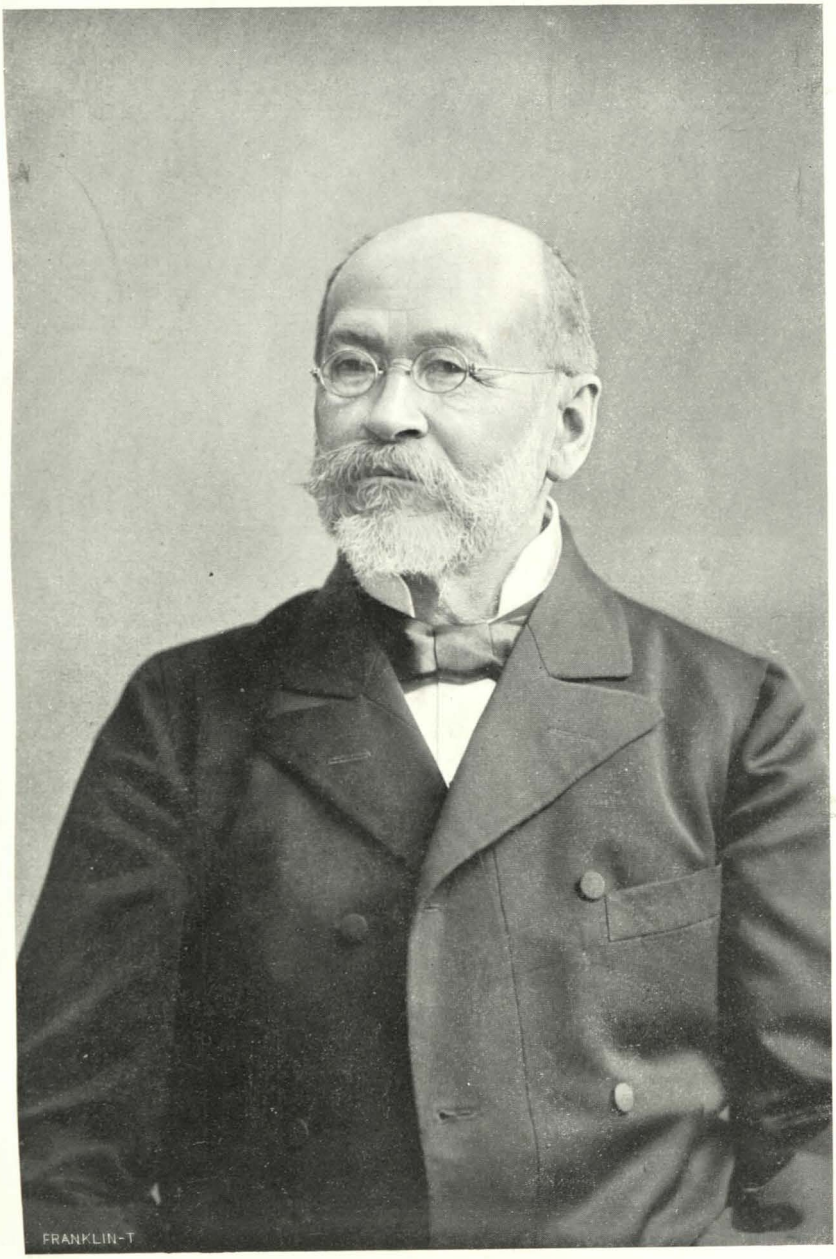

CHYZER KORNÉL dr.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

VIDOR ZSIGMOND dr.

RAISZ GEDEON dr.

NIEDERMANN GYULA dr.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

THURÓCZY KÁROLY dr.

LŐRI EDE dr.

FIALOVSZKY LAJOS dr.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

HANUSZ ISTVÁN

GOTTHARD JENŐ

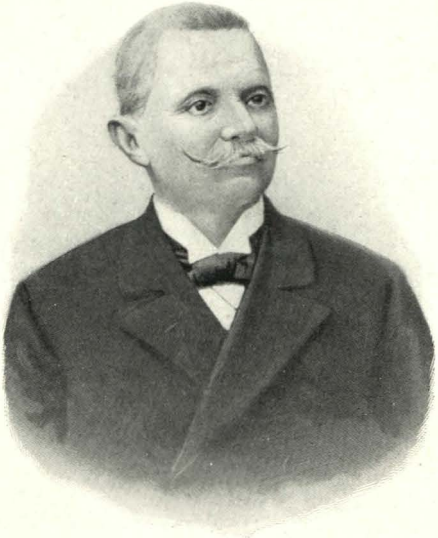

SIMONKAI LAJOS dr.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

I—VIII.

HIVATALOS RÉSZ.

ÜGYIRATOK.—JEGYZŐKÖNYVEK.

I–VII.

I.

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK VÁNDORGYÜLÉSEINEK ALAPSZABÁLYAI.

I. §. Czél.

1. Az orvosi, természet- és rokon tudományoknak fejlesztése, terjesztése és népszerüsitése.

2. A vándorgyülés alkalmat nyujt, hogy az orvosi, természet- és rokontudományi társulatok tagjai, vagy ezen tudományok művelői és kedvelői találkozzanak és ismerkedjenek, hogy az egyes szakok saját működésüket és a buvárlat eredményeit általában kölcsönösen ismertessék, hogy igy egymásra és együttesen a nagy közönségre hatva, ama tudományokat népszerüsitsék.

II. §. Eszközök.

3. A fentemlitett czélból rendesen évenkint, esetleg két évenkint vándorgyülések tartatnak.

4. A vándorgyülések helye hazánk majd eme, majd ama népesebb, főbb iskolákkal s jelesebb intézetekkel, nemkülönben természeti ritkaságokkal biró városa vagy vidéke lehet.

5. A gyülésen képviselt tudományoknak megfelelőleg a vándorgyülés következő három csoportra oszlik: 1. orvos-sebészi csoport, 2. természettudományi csoport, 3. társadalmi s gazdasági csoport.

6. A gyülésen tartott értekezéseket a «Munkálatokban» közli és terjeszti.

III. §. Gyülések.

7. A gyülések háromfélék: *a)* közgyülések, *b)* szakülések, *c)* tudományos estélyek.

IV. §. Tagok.

8. A vándorgyülés tagja mindenki lehet, a ki az orvosi, természet- és rokon tudományokat műveli vagy kedveli (férfi, nő), hogyha a 12 K-ban megállapitott tagdijat lefizeti.

9. A tagok minden gyülésben részt vehetnek. Szavazati joggal birnak a szakosztályok megalakitásánál, megkapják a «Munkálatok»-at, a «Napi Közlöny»-t, helyiratot s egyéb kiosztásra kerülő nyomtatványokat; az utazás, kirándulások stb. kedvezményében részesülnek.

V. §. Szervezet.

10. A vándorgyülés állandó közege az állandó központi választmány. A vándorgyülés ügyeit a folyó ülésre megválasztott elnökök és titkárok, a vándorgyülési nagy választmánynyal és a szakválasztmányokkal együtt intézik és közvetitik.

VI. §. Vagyon.

11. A vándorgyülés vagyonát: 1. a tagsági dijak; 2. a vándorgyülés eladott nyomtatványainak beszedett ára s 3. nagylelkü adakozóknak pályakérdésekre s egyéb tudományos czélokra tett adományai képezik.

VII. §. Nyelv.

12. A vándorgyülés hivatalos nyelve a magyar; külföldiek közléseiket más nyelven is előadhatják.

* * *

13. Föloszlás esetében az egylet vagyona felett a közgyülés határoz, de az csakis tudományos czélra fordítható.

14. Az esetben, ha a vándorgyülés az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a királyi kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy a gyülési tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

* * *

33.792. sz. Látta a magyar kir. belügyminiszter oly megjegyzéssel, hogy az alapszabályok módositása, az egylet feloszlása s ez esetben vagyona hovafordítása iránt hozott közgyülési határozatok foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők lesznek.

Budapesten, 1881. évi julius 16-án.

A miniszter megbizásából: *Lukács György*, min. tanácsos.

II.

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK VÁNDORGYÜLÉSÉNEK ÜGYRENDJE.

I. Fejezet. A vándorgyülés előzményei.

1. Az állandó központi választmány, a vándorgyülés tisztviselői és a helyi bizottság intézkednek az iránt, hogy a tudományos társulatok a vándorgyülésen kifejtendő működésre meghivassanak; gondoskodnak arról, hogy egyes szakférfiak közgyülési előadásokra, tudományos estélyek rendezésére, a szakelnökség teendőire fölszólittassanak. Végre időszerü kérdéseket tűznek ki, melyek tárgyalása és vitatása kivánatosnak mutatkozik.

2. Az előkészületeket az állandó központi választmány és vándorgyülés tisztviselői a helyi bizottsággal egyetértőleg teszik meg. Nevezetesen: a gyülés idejét és előrajzát megállapitván, hirlapokban közzéteszik, gondoskodnak arról is, hogy a gyülés helyének és vidékének természeti ritkaságai s egyéb nevezetességei, intézetei és viszonyai, helyirat, kiállitások, mutatványok s kirándulások által megismertessenek.

II. Fejezet. A beirás.

3. A vándorgyülés helyén, a megnyitó közülést megelőző három napon — s folytatólag a gyülés tartama alatt — a pénztárnok és egy külön bizottság jelenlétében a tagok magukat a vándorgyülés névkönyvébe sajátkezüleg irják be. Mindenki beirja nevét, polgári állását, állandó lakhelyét, azon szakcsoportot, melyben mint szakember részt akar venni, tartandó értekezésének czimét s a gyülés helyén való lakását s leteszi a tagsági dijat, ha már korábban az utazási igazolvány kivételekor le nem fizette.

4. A tagsági dij lefizetésével tagsági jegyet kap, melynek alapján a tag jogait és kedvezményeit élvezi. Tagok azok is, kik a tagsági dij beküldése mellett csak levélben jelentkeztek, s ezek a nyomtatványokat is megkapják. Tagok a vándorgyülés tartama alatt is felvétetnek. Korábbi gyülések «Munkálatai» postabér s a munkálat árának lefizetése mellett elküldetnek, a mennyiben rendelkezésre állanak. A gyülés székhelyén való beirás harmadik napján, a megnyitó közülés előestéjén tartatik meg a találkozás és előleges tájékozás czéljából az ismerkedési estély.

III. Fejezet. A vándorgyülés.

5. Vándorgyülés rendszerint minden két évben tartatik, még pedig augusztus vagy szeptember hóban.

6. A gyülés helye változik, s azt a közülési nagy választmány határozza meg, mely határozat a záró közülésen hirdettetik ki. A nagy választmány az állandó központi választmányt is megbizhatja a gyülés helyének kitüzésével.

7. A vándorgyülés 4—6 napig tart, mely idő a köz- és szaküléseke, tudományos estélyekre, esetleg kirándulásokra oszlik meg. Több időbe kerülő kirándulások a vándorgyülés befejezése után tartatnak.

8. A vándorgyülés tisztviselői egy vagy két elnök, két vagy több alelnök és több titkár, egy pénztárnok, levéltárnok és ellenőr. Az elnökség és titkárok egy, a pénztárnok, levéltárnok és ellenőr három ülésszakra választatnak. Az elnökség egyik tagja az orvosokból választandó, az egyik alelnöknek budapesti lakosnak kell lenni. Az állandó központi választmány mindkét titkára egyszersmind a vándorgyülés titkárai.

9. Az összes ügyvezetés a vándorgyülés elnökét illeti. Az elnököt, ki a közüléseken elnököl, távollétében egy alelnök helyettesiti. A titkárok feladata a közülés jegyzőkönyvét vezetni s a «Napi Közlöny»-t szerkeszteni.

IV. Fejezet. Közülések.

10. Rendszerint két, t. i. megnyitó és bezáró közülés tartatik.

A megnyitó közülés tárgyai:

a) az elnöki megnyitó beszéd;
b) üdvözlet a helyhatóságok részéről;
c) titkári jelentés;
d) az alapszabályoknak és ügyrendnek, ha kivántatnék, felolvasása;
e) közérdekü értekezések.

A bezáró közülés tárgyai:

a) jelentés a pénztár megvizsgálásáról;
b) a jövő vándorgyülés helyének és tisztikarának kihirdetése, illetőleg a nagy választmány ez irányu határozatának tudomásul vétele;
c) a közülési nagy választmány egyéb határozatainak bemutatása;
d) az állandó közp. választmány újonnan választott tagjainak kihirdetése;
e) titkári jelentés a gyülés lefolyásáról;
f) közérdekü értekezés;
g) elnök bezáró beszéde;
h) a bezáró közülés jegyzőkönyvének hitelesitéséről való gondoskodás.

V. Fejezet. Szakülések.

11. Az alapszabályok 2. §-ában megállapitott csoportok a következők:

a) orvosi szakcsoport;
b) természettudományi szakcsoport;
c) társadalmi és gazdasági szakcsoport, melyek szükség szerint szakosztályokra oszolhatnak.

12. A szakcsoportok vezetésével és üléseik megnyitásával megbizottak megtartják az elnöki megnyitó beszédet (adress). A megnyitó után a szakcsoportok minden napra külön egy-egy elnököt s az ülések egész tartamára jegyzőket választanak szótöbbséggel. Ezután mindegyik szakcsoport a hozzátartozó s jelenlevő szakemberekből szakválasztmányt választ, mely a szakcsoport napos elnökével és a jegyzőkkel intézi a szakcsoport minden ügyét. A szakválasztmány tagjait alkotja az illető szakcsoport tagjainak harmadrésze.

13. A jegyzők kötelessége a jegyzőkönyvet szerkeszteni, az ülés elnökével aláiratni, s azt az ülés befejezése után azonnal a «Napi Közlöny» szerkesztőségének átadni. Azonkivül, hogy a szakülés menetéről hü képet adhasson a «Napi Közlöny», a jegyzők minden előadót előadásának befejeztével megkér-

nek, hogy tárgyát kivonatban átadja, vagy kivonatát a szakülés tartama alatt elkészitse. E kivonatok a jegyzőkönyvhöz csatolandók.

14. Ha a beirt tagok számánál, az előadások bőségénél fogva szükségesnek mutatkozik, hogy a szakcsoportok szakosztályokra oszoljanak, a szakcsoportok a szakosztályi ülésekre (szintén szakülések) külön elnököt és jegyzőket választanak.

15. Minden a szakülésben tett inditvány irásban adandó be. Ha az inditvány csak a szakcsoportra vonatkozik, akkor a szakválasztmány tárgyalja, s a határozatról a szakcsoportot értesiti. Ha az inditvány az egész vándorgyülésre vonatkozik, akkor az tárgyalás czéljából a közülés nagy választmányához tétetik át.

16. Úgy a közülések, mint a szakcsoportok, illetőleg szakosztályok ülései nyilvánosak.

VI. Fejezet. Tudományos estélyek.

17. A tudományos estélyek feladata a nagy közönség számára közérdekü tárgyakat főleg kisérletek és bemutatások kiséretében fejtegetni.

18. Tudományos estély a helyi s egyéb körülményekhez képest, minden nap tartható a délutáni vagy esti órákban.

VII. Fejezet. A vándorgyülés nagy választmánya.

19. A nagygyülés tárgyainak elintézésére — a nagy választmány alakul: a vándorgyülés tisztviselőiből, a szakválasztmányokból, ezenkivül — a mennyiben jelen vannak — az állandó központi választmány tagjaiból s a mult vándorgyülés tisztviselőiből.

20. Elnöke a nagygyülés elnöke, ki az imént felsorolt tagokon kivül oly nagygyülési tagokat is hivhat a nagy választmányba, kik a vándorgyülés érdekében kitünő buzgalmat fejtettek ki, kiknek részvétele a tárgyalás folyamán előnyös, vagy kik a fenforgó kérdésekben különös tájékozottsággal birnak. Ezen tagok száma ötnél több nem lehet.

21. A nagy választmány teendői:

a) a közülés jegyzőkönyvének hitelesitése;

b) pénztári számadás megvizsgálása s a pénztárnok fölmentése;

c) költségek és tiszteletdijak megállapitása;

d) a jövő vándorgyülés helyének és tisztikarának megválasztása, illetőleg ez irányban való megbizatása a közp. választmánynak;

e) a központi választmány kiegészitése;

f) a hozzá beterjesztett, nemkülönben a saját körében felmerülő inditványok tárgyalása.

22. A nagy választmány ülései nyilvánosak.

VIII. Fejezet. Az állandó központi választmány.

23. Az állandó központi választmány a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülésének állandó közege, mely az egyes gyülések között az összefüggést tartja fenn.

24. Tagjai alapitók és választottak.

a) Alapitók azok, kik a vándorgyülés iránt való buzgalmuknak az által adnak kifejezést, hogy az orvosi vagy természettudományi

czélra pályadijul a vándorgyülések rendelkezésére legalább 100 aranyat adományoznak.

b) Választott tagok száma legalább 60 s legfölebb 72, kik közül $^3/_4$-e fővárosi és $^1/_4$-e vidéki. E tagok harmada három ülésszakonkint kilép s a kilépők újra megválaszthatók. Ezen ügyrend életbe lépte után a választmány fővárosi és vidéki tagjainak arányos első és második harmada soroltatik ki, ezután sorrendben lépnek ki, kiknek három ülésszaka lejárt.

25. Az elnökség — elnök, alelnök és titkárok — három ülésszakra választatnak. A pénztárnokot, levéltárnokot, ellenőrt a nagygyülés választja, ezek is tagjai a központi állandó választmánynak.

26. Az állandó központi választmány a szükséghez képest tart ülést. A lefolyt nagygyülés után intézkedik, hogy a következő vándorgyülés helyén helyi bizottság alakuljon.

27. Felügyel a levél- és pénztárra. 100 korona összeget, utólagos bejelentés mellett az elnök, nagyobb összeget csak maga a választmány utalványozhat. A pénztárt évenkint megvizsgáltatja, de jogában áll azt bármikor is megvizsgáltatni.

28. Az ellenőr kötelessége *a)* minden kiadási tétel valódiságáról meggyőződni és a kiadásra vonatkozó minden okiratot, számlát stb. aláirásával ellátni, a pénztárnok csak ily nyugtát, számlát, stb. fizet ki; *b)* az ellenőr minden átvételi tételre vonatkozó okiratot stb. aláir, illetőleg ellenjegyez; *c)* az ellenőr azon vizsgálaton kivül, melyet mint a pénztárvizsgáló bizottság tagja végez, évenkint egyszer egymaga is a pénztárt megvizsgálja; *d)* az ellenőrnek joga van ily vizsgálatot akármikor végezni.

29. Az állandó központi választmány intézkedik továbbá a «Munkálatok» elkészitése s a pályázatok kihirdetése iránt.

30. Az egyes szakok igényeinek megfelelőleg a választmány albizottságokra oszlik, melyek maguknak külön tisztviselőket választanak.

31. E szak-albizottságok a jövő vándorgyülés tudományos működését készitik elő.

a) Legalább félévvel a vándorgyülés előtt kijelölik az egyes szakosztályok szervező elnökét;

b) a beérkezett pályaművek megbirálásáról gondoskodnak;

c) működésükről az elnökök az állandó központi választmány ülésében jelentést tesznek.

IX. Fejezet. Helyi bizottság.

32. A helyi bizottság tagjai a vándorgyülés tisztviselői s a helyszinén a bizottság teendőire vállalkozott és választott szakférfiak és hatósági személyek.

33. Teendői:

a) a vándorgyülést az alapszabályok és ügyrend értelmében a helyi viszonyoknak megfelelően tervezi;

b) az állandó központi választmánynyal a helybeli tudományos erőket közreműködésre szólitja fel;

c) a hely és környéke érdekességeinek megismertetésére kirándulásokat rendez;

d) gondoskodik az elszállásolásról, élelmi ellátásról, helyiségekről stb.

X. Fejezet. A vándorgyülés nyomtatványai.

34. A «Napi Közlöny».

A Napi Közlönyt a titkárok szerkesztik.

Megjelenik minden reggel és tartalmazza: a beirt tagoknak névsorát és lakását, minden ülés előrajzát, a szakülések helyét, idejét és tárgyát, a tartott értekezések kivonatát, általában a történtekről, kirándulásokról és a kiállitásról tudósit.

35. A «Munkálatok».

a) A vándorgyülés «Munkálatai»-nak szerkesztésére az állandó központi választmány szerkesztő-bizottságot küld ki;

b) a szerkesztő-bizottság a költségvetést jóváhagyás végett a központi állandó választmánynak köteles bejelenteni.

36. A «Munkálatok» tartalmazzák:

a) az alapszabályokat és az ügyrendet;

b) a vándorgyülés tisztikarát;

c) az alapitó tagok és a gyülés tagjainak névsorát;

d) a közülések, nagyválasztmány s a szakülések jegyzőkönyveit;

e) az elnöki beszédeket, titkári jelentéseket s a közüléseken tartott szédeket;

f) a szakcsoportok elnökeinek megnyitó beszédeit (adress);

g) a tudományos estélyek leirását, esetleg ott tartott előadásokat;

h) a szakülésekben tartott s közlésre fölvett értekezéseket.

37. A szakülésekben megtartott előadások kézirata legkésőbb egy hónappal a gyülés után az áll. központi választmány elnökének küldendő be, ki azokat a központi választmánynak bemutatja a végből, hogy megbirálásuk után határozzon a felett, vajjon az előadások közlendők-e a «Munkálatok»-ban vagy nem s ha igen, egész terjedelmökben vagy kivonatban.

Azon előadók, kik előadásukat másutt közölték, vagy közölni óhajtják, ezt a központi választmány elnökével közöljék.

III.

Dr. KOVÁCS JÓZSEF EMLÉKÉNEK MEGÖRÖKITÉSÉRE ALAPITOTT «KOVÁCS JÓZSEF-ÉREM» ALAPITÓ OKLEVELE ÉS SZABÁLYZATA.

A magyar orvosok és természetvizsgálók XXIX. vándorgyülése Trencsénben, 1897-ben elhunyt *Kovács József dr.*, egyetemi tanár, a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyüléseinek volt tagja, elnöke és újjáalakitója emlékének megörökitésére «Kovács József-érem» alapitását határozta el, a mely érem, aranyban, minden vándorgyülés alkalmával egy, a megörökitendő nevével kapcsolatos orvosi, természettudományi vagy társadalmi előadásnak, illetőleg előadójának itéltessék meg.

A magyar orvosok és természetvizsgálók állandó központi választmánya az emlitett nagygyülésen nyert megbizás alapján a Kovács József-érem szabályzatát következőkben állapitotta meg:

1. §.

A Kovács József-érem alapitása és czélja.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülése néhai Kovács József dr., egyetemi tanár, a vándorgyülések volt tagja, elnöke s ujjáalakitója emlékének megörökitésére, a vándorgyülés nagygyülésein kiadandó aranyérmet alapit, melyet Kovács József-éremnek nevez el.

2. §.

A Kovács József-érem és mintája.

Az érem kerek, átmérője három ctm., értéke (veretéssel együtt) 40 frt. Mellső lapján Kovács Józsefnek vállig érő képe, alatta *dr. Kovács József emlékének*, kerületén *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyülése* felirással. Jobbra a fejtől középütt a művész neve, Beck Ö. Fülöp. Hátsó lapja merőleges világitó fáklya s haránt széles sávval négy részre osztott. Fent jobbra serleg és kigyó, balra koponya, könyv és babérág, utóbbi a sáv mögött átnyulik az alsó jobb negyedbe, mig balra a fáklya szalagja csavarodik ki. A sáv a mindenkori vándorgyülés helye és keltének van fentartva.

A minta két darab aczél-verőducz, az érem mellső és hátsó lapjának megfelelő homoru metszettel. Értéke 500 forint. Készitette Beck Fülöp, művész Budapesten.

3. §.

A Kovács József-érem pénzalapja.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülése, tekintve, hogy ez idő szerint rendesen két évenkint tartatik vándorgyülés, o. é. 500, azaz ötszáz frtot, Kovács József-érem pénzalapjaként helyez letétbe, mely összegnek két évi kamatja az érem veretésére, tokjának elkészitésére forditandó.

Úgy az érem mintájának őrzésével, valamint a pénzalap kezelésével a központi választmány bizatik meg.

4. §.

A Kovács József-érem kiadása.

a) Az érem az alapitási évtől számitandó, rendszerint minden második évben tartandó vándorgyülésen, fölváltva, majd orvostudományi, majd természettudományi vagy társadalmi előadásnak adandó ki, a mely előadás Kovács József nevével, tudományos működésének egyes mozzanatával van összekötve, illetőleg van vonatkozásban.

Ha esetleg évenkint tartatnék vándorgyülés, az érem csak másodévenkint adható ki, kivéve azon esetet, ha adakozás utján a pénzalap annyira növekszik, hogy az éremveretés költségeit évenkint fedezni lehet. Ha hosszabb ideig szünetel a vándorgyülés, a pénzalap kamatai a tőkéhez csatolandók. Mind a két esetben a két évenkint kiadandó érem szabályzata érvényes.

b) Előadás tartására előadót a központi választmány biz meg, és pedig először az alapitás évében orvostudományi, a következő vándorgyülésen természettudományi vagy társadalmi előadás tartására, ezután pedig fölváltva. Ha több előadó ajánltatik, a választmány abban az ülésében, melynek tárgyai közé a megbizás fölvétetett, titkos szavazással, szótöbbség utján határoz a megbizás iránt.

Ugyanazon előadó öt vándorgyülési cykluson belül nem bizható meg előadás tartásával.

c) Az előadás vagy a megnyitó, vagy a záró nagygyülésen tartandó meg.

d) A «Kovács József-érmet» az előadás megtartása után a megnyitó nagygyülésen az elnök nyujtja át.

5. §.

Intézkedések a vándorgyülés megszünésekor.

Ha a vándorgyülés valamikor megszünnék, Kovács József-érem mintája és pénzalapjának hovafordítása iránt a legutolsó nagygyülés fog határozni azzal a megszoritással, hogy az érem alapitásánál megjelölt czél nem mellőzhető.

6. §.

Az alapitó oklevél elhelyezése.

Ezen alapitó oklevél és szabályzat három példányban állittatik ki; egy példány a központi választmány levéltárában, egy második Budapest fő- és székváros levéltárában helyeztetik el megőrzés végett, egy harmadik pedig néhai Kovács József dr. családjának adatik át.

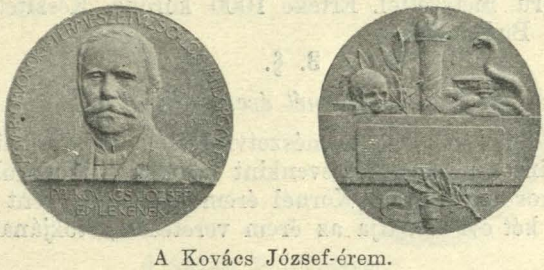

A Kovács József-érem.

IV.

Dr. CHYZER KORNÉL EMLÉKÉNEK MEGÖRÖKITÉSÉRE ALAPITOTT «CHYZER KORNÉL ÉREM» ALAPITÓ OKLEVELE ÉS SZABÁLYZATA.

A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXV. vándorgyülése Miskolczon, 1909. évben elhuuyt Chyzer Kornél dr. miniszteri tanácsos, a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyüléseinek volt tagja, elnöke és felvirágoztatója emlékének megörökitésére «Chyzer Kornél érem» alapitását határozta el, a mely érem aranyban, minden vándorgyülés alkalmával egy, a megörökitendő nevével kapcsolatos orvosi, természettudományi vagy társadalmi előadásnak, illetőleg előadójának itéltessék meg.

A magyar orvosok és természetvizsgálók állandó központi választmánya az emlitett nagygyülésen nyert megbizás alapján a «Chyzer Kornél érem» szabályzatát a következőkben állapitotta meg:

1. §.

A Chyzer Kornél érem alapitása és czélja.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülése néhai Chyzer Kornél dr. miniszteri tanácsos, a vándorgyülések volt tagja, elnöke és felvirágoztatója emlékének megörökitésére, a vándorgyülés nagygyülésein kiadandó aranyérmet alapit, melyet «Chyzer Kornél érem»-nek nevez el.

2. §.

A Chyzer Kornél érem és mintája.

Az érem kerek, átmérője 30 mm., értéke (veretéssel együtt) 80 kor. Az érem jobb oldalán Chyzer Kornél profilképe, a vállnál a testet körülvevő babérágak vannak, melyeket — entomologusságára való vonatkozással — egy pók köt össze. Az arczkép körül felirás, következő szöveggel: «Magy. Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülése — Chyzer Kornél emlékének». Az érem baloldalán a tudományt ábrázoló, félig meztelen férfialak ül, fejét jobb kezére hajtja, könyökével pedig az előtérben levő oszlopra támaszkodik. Az alak balkarja bal lábaszárán pihen, kezében emberi koponyát tart, melynek szemlélésében látszik elmerülni. Az előtérben levő oszlopos ülőhely a háttérben elvesző oszloppal végződik. Az előtérben levő oszlopon a készitő művész — ifj. Vastagh György — neve. Az oszlop és az érem ive közötti hely a vándorgyülések helye és évszámának van fentartva. A minta két darab aczélveröducz, az érem mellső és hátsó lapjának megfelelő homoru metszettel. Értéke 1000 korona. Készitette ifj. Vastagh György művész, Budapesten.

3. §.

A Chyzer Kornél érem pénzalapja.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülése, tekintve, hogy ez idő szerint rendesen két évenkint tartatik vándorgyülés. 1200, azaz egyezerkétszáz koronát Chyzer Kornél érem pénzalapjaként helyez letétbe, mely összegnek két évi kamatja az érem veretésére, tokjának elkészitésére forditandó.

Úgy az érem mintájának őrzésével, valamint a pénzalap kezelésével a központi választmány bizatik meg.

4. §.

A Chyzer Kornél érem kiadása.

a) Az érem az alapitási évtől számitandó, rendszerint minden második évben tartandó vándorgyülésen, felváltva, majd orvostudományi, majd természettudományi vagy társadalmi előadásnak adandó ki, a mely előadás Chyzer Kornél nevével, tudományos működésének egyes mozzanataival van összekötve, illetőleg van vonatkozásban.

Ha esetleg évenként tartatnék vándorgyülés, az érem csak másodévenként adható ki, kivéve azon esetet, ha adakozás utján a pénzalap annyira növekszik, hogy az éremveretés költségeit évenként fedezni lehet. Ha hosszabb ideig szünetel a vándorgyülés, a pénzalap kamatai a tőkéhez csatolandók. Mind a két esetben a kétévenként kiadandó érem szabályzata érvényes.

b) Előadás tartására előadót a központi választmány biz meg és pedig először az alapitás évében orvostudományi, a következő vándorgyülésen természettudományi vagy társadalmi előadás tartására, ezután pedig felváltva. Ha több előadó ajánltatik, a választmány abban az ülésében, melynek tárgyai közé a megbizás felvétetett, titkos szavazással, szótöbbség útján határoz a megbizás iránt.

Ugyanazon előadó öt vándorgyülési cykluson belől nem bizható meg előadás tartásával.

c) Az előadás vagy a megnyitó- vagy a zárónagygyülésen tartandó meg.

d) A «Chyzer Kornél érmet» az előadás megtartása után a nagygyülésen az elnök nyujtja át.

5. §.

Intézkedések a vándorgyülés megszünésekor.

Ha a vándorgyülés valamikor megszünnék, a Chyzer Kornél éremnek mintája és pénzalapjának hovafordítása iránt a legutolsó nagygyülés fog határozni azzal a megszoritással, hogy az érem alapitásánál megjelölt czél nem mellőzhető.

6. §

Az alapitó oklevél elhelyezése.

Ezen alapitó oklevél és szabályzat három példányban állittatik ki; egy példány a központi választmány levéltárában, egy második Budapest fő- és székváros levéltárában helyeztetik el megőrzés végett, egy harmadik pedig néhai Chyzer Kornél dr. családjának adatik át.

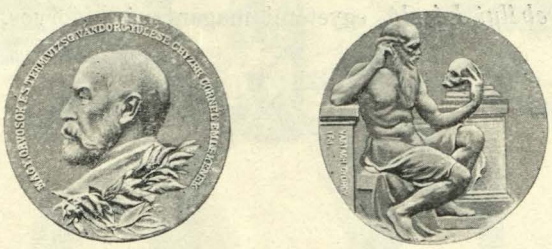

A Chyzer Kornél-érem.

V.

A XXXV. VÁNDORGYÜLÉS TISZTIKARA.

Elnök:

Andrássy Gyula gróf, v. b. t. t., volt belügyminiszter.

A vándorgyülés alelnökei:

Báró Vay Elemér, Borsod vármegye főispánja.
Dr. Réczey Imre, udv. tan., egyet. tanár.
Görgey László, orsz. képviselő.
Tarnay Gyula, Borsod vármegye alispánja.
Szentpály István, polgármester.

Titkárok:

Buday József, ev. ref. főgymn. tanár.
Gállfy Ignátz, keresk. isk. igazgató.
Dr. Katona József, vármegyei tiszti főorvos.
Dr. Köllner Károly, közkórházi igazgató.
Nagy Ferencz, városi főjegyző.
Dr. Sidlauer Ármin, a borsodvármegyei orvos-gyógysz.-egylet elnöke.
Dr. Szabó Ármin, városi tiszti főorvos.
Biró Lajos, tb. muzeumi őr, az állandó közp. vál. titkára.
Dr. Kerekes Pál, közegészségügyi felügyelő, az áll. közp. vál. titkára.

Pénztáros:

Dr. Kaiser Károly, belügyminiszteriumi bakt. intézet vezetője.

Ellenőr:

Dr. Báron Jónás, egyetemi magántanár, kórházi főorvos.

Levéltáros:

Dr. Verebélyi László, egyetemi magántanár, főorvos.

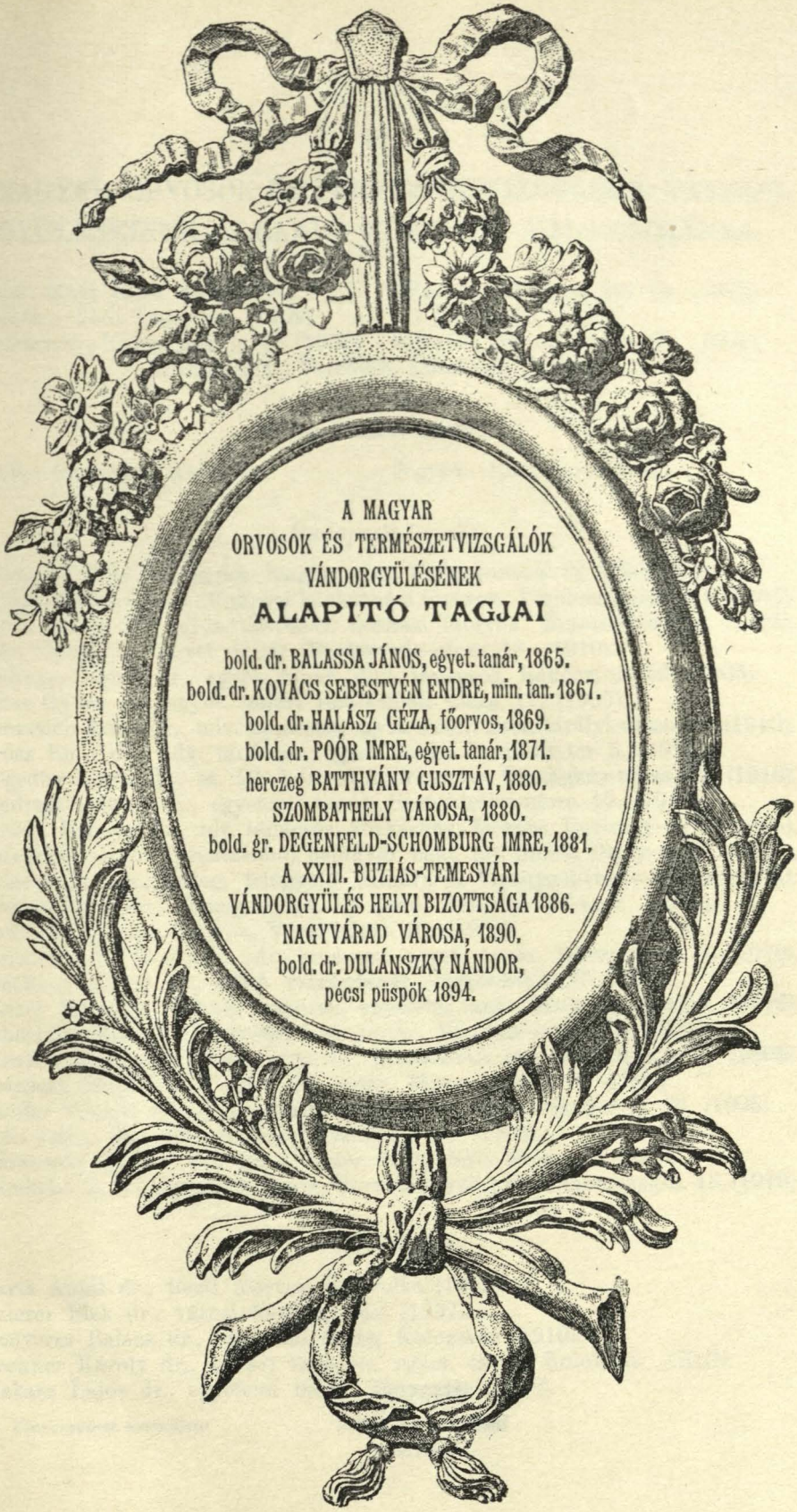
A MAGYAR
ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK
VÁNDORGYÜLÉSÉNEK
ALAPITÓ TAGJAI
bold. dr. BALASSA JÁNOS, egyet. tanár, 1865.
bold. dr. KOVÁCS SEBESTYÉN ENDRE, min. tan. 1867.
bold. dr. HALÁSZ GÉZA, főorvos, 1869.
bold. dr. POÓR IMRE, egyet. tanár, 1871.
herczeg BATTHYÁNY GUSZTÁV, 1880.
SZOMBATHELY VÁROSA, 1880.
bold. gr. DEGENFELD-SCHOMBURG IMRE, 1881.
A XXIII. BUZIÁS-TEMESVÁRI
VÁNDORGYÜLÉS HELYI BIZOTTSÁGA 1886.
NAGYVÁRAD VÁROSA, 1890.
bold. dr. DULÁNSZKY NÁNDOR,
pécsi püspök 1894.

VI.

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK VÁNDORGYÜLÉSEINEK ÁLLANDÓ KÖZPONTI VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Entz Géza dr. (1909) Titkárok: Kerekes Pál dr. (1905)
Alelnök: Tóth Lajos dr. (1909) Csiki Ernő (1910)
Pénztárnok: Kaiser Károly dr. (1901) Ellenőr: Báron Jónás dr. (1901)
Levéltárnok: Verebélyi László dr. (1901).

Orvosi szakosztály:

Elnök: Genersich Antal dr. Jegyző: Erőss Gyula dr.

Budapesti tagok:

Alexander Béla dr., egyet. magántanár, Csillag-utcza 12. (1907).
Barbás József dr., sz. fővárosi közkórházi főorvos, Vámház-körút 10. (1905).
Báron Jónás dr., egyet. m.-tanár, kórházi főorvos, Erzsébettér 16. (1905).
Böke Gyula dr., egyet. tanár, Reáltanoda-utcza 18. (1910).
Dollinger Gyula dr., egyet. tanár. udv. tanácsos, Rákóczi-ut 52. (1905).
Erőss Gyula dr., egyet. tanár, Kecskeméti utcza 11. (1905).
Genersich Antal dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Szentkirályi-utcza 40. (1910).
Grósz Emil dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Reviczky-tér 5. (1910).
Hegedüs János dr., sz. áll. honvéd főtörzsorvos Országház-utcza 12. (1910).
Jendrassik Ernő dr., egyetemi tanár, Szentkirályi-utcza 40. (1910).
Jordán Ferencz dr., udv. tanácsos, közkórházi főorvos, Reviczky-tér 3. (1905).
Kaiser Károly dr., (pénztárnok), belügym. bakt. int. főnök, Orczy-ut 39. (1907).
Kerekes Pál dr., közeg. felügyelő (titkár), I. Virányosi-tisztv.-telep. (1905).
Konrád Jenő dr., elmegyógyint. igazgató, Kékgolyó-utcza 5. (1905).
Löw Sámuel dr., főorvos, Váczi-körut 10. (1905).
Moravcsik E. Emil dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Ráday-utcza 4. (1910).
Prochnov József dr., egyet. magántanár, József-körut 17. (1905).
Réczey Imre dr., udvari tanácsos, egyetemi tanár, Muzeum-körut 9. (1910).
Schächter Miksa dr., egyetemi m. tanár, Muzeum-körut 19. (1905).
babarczi Schwartzer Ottó báró dr., főrendiházi tag, Kékgolyó-u. 5. (1905).
Szénássy Sándor dr., egyet. m. tanár, Muzeum-utcza 5. (1905).
Tauffer Vilmos dr., udv. tanácsos, egyetemi tanár, Sándor-u. 10. (1905).
Tóth Lajos dr., min. tanácsos, Mester-u. 1. (1905).
Udránszky László dr., egyet. tanár, Eszterházy-utcza 11. (1905).
Verebélyi L. dr., egyet. m. tanár, főorvos, (levélt.) Koronaherczeg-u. 18. (1910).

Vidéki tagok:

Barta Antal dr., tiszti főorvos, Szabadka (1905).
Czierer Elek dr., városi főorvos, Pécs (1907).
Kenyeres Balázs dr., egyetemi tanár, Kolozsvár (1910).
Lechner Károly dr., udvari tanácsos, egyet. tanár, Kolozsvár (1910).
Makara Lajos dr., egyetemi tanár, Kolozsvár (1910).

Mende Lajos dr., kir. tanácsos, ny. vm. főorvos, Pécs (1907).
Purjesz Zsigmond dr., udvari tanácsos, egyet. tanár, Kolozsvár, (1910).
Szabó Dénes dr., udvari tanácsos, egyetemi tanár, Kolozsvár (1907).
Szigeti Henrik dr., törvényszéki orvos, Temesvár (1910..

Egyesült természettudományi-társadalmi szakosztály.

Elnök: Horváth Géza dr. Jegyző: Mocsáry Sándor.

Budapesti tagok:

Ágai Adolf dr., iró, Baross-utcza 11. (1907).
Ágh Géza dr., fővárosi ig. tanitó, Gróf Károlyi-u. 10. (1907).
Bayer Antal, gyógyszerész, Andrássy-ut 84. (1910).
Biró Lajos, muzeumi tb. őr, Szigetszentmiklós (1910).
Csiki Ernő, muzeumi őr, (titkár), Bogár-utcza 3. (1905).
Entz Géza dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Tisza Kálmán-tér 10. (1907).
Halaváts Gyula, főbányatanácsos, Stefánia-út 14. (1905).
Horváth Géza dr., muzeumi osztályigazgató, Délibáb-utcza 15. (1905).
Ilosvay Lajos dr., udvari tanácsos, műegyetemi tanár, Üllői-út 16. (1907).
Jablonowski József dr., kir. tan., rovartani áll. főnök, Intézet-utcza 1. (1905).
Koch Antal dr., egyetemi tanár, Korvin-tér 6. (1907).
Krenner József dr., udv. tan., muz. osztály-igazgató, Nemz. Muzeum. (1905).
Lakits Ferencz dr. tanár, máv. felügyelő, József-utcza 29. (1910).
Lendl Adolf dr., műegyetemi m.-tanár, Donáti-utcza 7. (1907).
Lengyel Béla dr., min. tan., egyet. tanár, Pipa-utcza 6. (1910).
Lóczy Lajos dr., egyetemi tanár, Stefánia-út 22. (1910.)
Mágócsi-Dietz Sándor dr., egyetemi tanár, Üllői-út Füvészkert (1905).
Mocsáry Sándor, kir. tan., muzeumi ig. őr, Szerecsen-u. 20. (1910).
Molnár Nándor, gyógyszerész, Aggteleki-utcza 8. (1907).
Preisz Hugó dr., egyetemi tanár, József-körút 63. (1907).
Rátz István dr., udv. tan., állatorvosi főisk. tanár, Rottenbiller-u. 12. (1910).
Ruffy Pál, min. tan., orsz. gyermekvédelmi felügyelő, Fehérvári-u. 27. (1910).
Schafarzik Ferencz dr., műegyet. tanár, Műegyetem (1910).
Siegmeth Károly, nyug. máv. igazgató-helyettes, Aréna-út 70. (1907).
Szalkay Gyula dr., tanár, Lánczhid-utcza 1. (1905).
Thirring Gusztáv dr., főv. stat. hiv. ig., Karácsonyi-utcza 15. (1905).
Viola Imre, székes-fővárosi tanácsnok, Retek-utcza 20. (1907).
Wittenberg Ignácz, déli vasuti főfelügyelő, Déli vasut (1905).

Vidéki tagok:

Békeffy Gyula dr., ügyvéd, Szabadka (1910).
Cholnoky Jenő dr., egyetemi tanár, Kolozsvár. (1907).
Gálffy Ignácz, keresk. iskolai igazgató, Miskolcz (1910).
Lovassy Sándor dr., gazd. akad. tanár, Keszthely (1910).
Metzger Ede, gyógyszerész, Nyitra (1907).
Nuricsán József dr., gazd. akad. tanár, Magyaróvár (1905).
Pantocsek József dr., állami kórházi igazgató, Pozsony (1910).
Schmausz Endre, nyug. főispán, Apatin (1905).
Sulyovszky István, kir. tan., jószágkormányzó, Krasznahorkaváralja (1905).

VII.

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK XXXV. VÁNDORGYÜLÉSE TAGJAINAK NÉVSORA.

Abonyi Sándor dr., egyetemi tanársegéd, Budapest, VIII. Muzeum-körut 4.
Adriányi János dr., városi t. orvos, Dobsina.
Ágai Adolf dr., Budapest, VIII. Baross-utcza 11.
Alexander Béla dr., egyetemi magán tanár, Budapest, IX. Csillag-utcza 12.
Altmann Ignácz dr. orvos, Miskolcz.
Andrássy Gyula gróf, v. b. t. t., Budapest, II. Fő-utcza 9.
Antal Gyula, fővárosi tanácsnok, Mátyásföld.
Ardós Frigyes, tanár, Munkács.
Asztalos Gyula, gyógyszerész, Olaszliszka.
Austerweil László dr. kir. törvényszéki orvos, Arad.
Bakó Sándor dr., kir. tan. egyet. m.-tanár, Budapest, IV. Kecskeméti-u. 5.
Balázs István dr., főgimn. tanár, Budapest. Angyal-utcza 7.
Bálint Antal, Budapest, II. Fő-utcza 7.
Báron Jónás dr., egyet. m. tanár, Budapest, V. Erzsébet-tér 15.
Bársony Andor városi állatorvos, Miskolcz.
Bartucz Lajos dr., egyet. tanársegéd, Muzeum-körút 4.
Baruch Gyula, gyógyszerész, Miskolcz.
Baruch Sándor dr., gyógyszerész, Miskolcz.
Basch Imre dr., kórházi főorvos, Budapest, IV. Kigyó-tér 1 sz.
Bauer Lajos dr., Budapest, VIII. Rákóczi-ut 19.
Bayer Antal, gyógyszerész, Budapest, VI. Andrássy-ut 84.
Békeffy Gyula dr., ügyvéd, Szabadka.
Benkő Lajos dr., vm. főorvos, Aranyosmarót.
Bexheft Armin dr., egy. tanársegéd, Budapest, VIII. Baross-utcza.
Bezdek József dr., tanár, Nagyvárad.
Özv. Bezerédy Ivánné, Berhida, Veszprém vm.
Biringer Ferencz dr., vm. főorvos, Nyitra.
Biró Lajos, muzeumőr, Szigetszentmiklós.
Bischitz Miksa dr. orvos, Budapest, Hungária-ut 72.
Bizony Ákos, ügyvéd, Miskolcz.
Blaszberger Győző dr. orvos, Miskolcz.
Bleyer Gusztáv dr., körorvos, Báj, up. Tarczal.
Bojárszky Béla dr. orvos, Lőcse.
Bolemann János dr., vármegyei t. főorvos, Turóczszentmárton.
Borbély Samu dr., kórházi főorvos, Torda.
Böke Gyula dr., egyetemi tanár, Budapest, IV. Reáltanoda-utcza 18.

Breitner Thyra, bölcsész doctorandus, Bpest, Svábhegy, Gyöngyvirág-ut.
Buday József, tanár, Miskolcz.
Buza János, gimn. tanár, Sárospatak.
Buza László dr., jogakad. tanár, Sárospatak.
Chudowszky Móricz dr., kórház-igazgató, Sátoraljaujhely.
Csathó György Gyula, gyógyszerész, Villány.
Csiki Ernő, muzeumi őr, Budapest. Bogár-u. 3.
Csippék János, gyógyszerész, Budapest, VIII. Práter-utcza 4.
Czekkel Ferencz dr. orvos, Budapest, XI. Tüzoltó-utcza 7.
Czierer Elek dr., városi tiszti főorvos, Pécs.
Czigler Henrik dr. főorvos, Eger.
Darvas Ferencz, Budapest, VIII. Aggteleky-utcza 8.
Darvas József dr. orvos, Miskolcz.
Décsi Károly dr., kórházi főorvos, Gyula.
Derekassy István dr., máv. orvos, Debreczen.
Detre László dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, Visegrády-utcza 14.
Dobos József dr. orvos, Miskolcz.
Dobrovits Mátyás dr., kir. tan. főorvos, Pozsony.
Dohnál József dr., vm. t. főorvos, Nyiregyháza.
Dollinger Gyula dr., udv. tan., egyet tanár, Budapest, Rákóczy-ut 52.
Dollinger Béla dr., műtőorvos, Budapest, IV. Semmelweis-utcza 9.
Donáth Gyula dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, Bálvány-utcza 4.
Duchon János dr. orvos, Zombor.
Dudinszky Emil igazg. tanár, Nagykálló.
Ecsedi Kálmán dr., Tarnaméra, Heves vm.
Ecsedi Mór dr., járásorvos, Tarnaméra, Heves vm.
Ecsedi Mórné dr.-né, Tarnaméra, Heves vm.
Egri Miksa dr. orvos, Miskolcz.
Eutz Géza dr., udv. tan., egyet. tanár, Budapest, VIII. Muzeum-körut 4.
Ifj. Eutz Géza dr., műegyetemi tanársegéd, Budapest, Műegyetem.
Ernyei József, muzeumi segédőr, Budapest, Nemzeti Muzeum.
Ernyei Lipót, dr. orvos, Borsodnádasd.
Erőss Gyula dr., egyetemi tanár, Budapest, IV., Kecskeméti-utcza 11.
Erőss János dr., járásorvos, Szerencs.
Farkas Ignácz dr., műtőorvos, Budapest, VI. Nagykorona-utcza 21.
Fábry Árpád dr., bányaorvos, Rudabánya.
Fauser Géza dr., gyógyszerész, Budapest, VII., Király-utcza 49.
Feleky Hugó dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, Andrássy-ut 45.
Fenyvessy Béla dr., egyetemi rk. tanár, Budapest, VIII., Üllői-ut 14.
Ferbstein Márk dr., vm. főorvos, Eperjes.
Ferenczi Sándor dr. orvos, Budapest, VII. Erzsébet-körut 54.
Fialovszky Béla dr., kir. törvényszéki orvos, Nagybecskerek.
Filep Gyula dr., vm. főorvos, Kolozsvár.
Filó János, kir. tan., gyógyszerész, Budapest, VIII. Mátyás-tér 3.
Fischer Ernő dr. orvos, Budapest, VIII. Sándor-tér 4.
Fischer Ignácz dr., kórházi orvos, Budapest, VII. Dohány-utcza 22.
Fischer Lajos, Garai és társa czég főnöke, Budapest, Kossuth Lajos-u. 1.
Fleischmann László dr. orvos, Budapest, VI. Liszt Ferencz-tér 19.
Fodor Dezső, gyógyszerész, Miskolcz.
Fodor Pál dr. orvos, Miskolcz.

Fodor Mór dr. orvos, Szendrő, (Borsod m.).
Fodor Sándor dr. orvos, Gáva.
Friedrich Vilmos dr., egyet. m.-tanár, Budapest, IV. Kossuth Lajos-u. 4.
Fürész Jenő dr. orvos, Miskolcz.
Gaál Zsigmond dr., tiszti főorvos, Komárom.
Gábor Menyhért dr., községi orvos, Tiszadob.
Gálffy Ignácz, felső ker. igazgató, Miskolcz.
Gáspár Imre dr., járás orvos, Kaposvár.
Gencsi Samu dr., ügyvéd, Miskolcz.
Genersich Antal dr., egyetemi tanár, Budapest, VII. Szentkirályi-u. 40.
Genersich Gusztáv dr., egyetemi m.-tanár, Kolozsvár.
Gerle Jenő, gyógyszerész, Szeged.
Gerlóczy Zsigmond dr., egyetemi m.-tanár, Budapest IV. Kigyó-tér 1.
Gerő Vilmos, főreáliskolai tanár, Temesvár.
Geszti József dr., sanat. igazgató, Gyula.
Giczey Kálmán dr. orvos, Vatta, (Borsod).
Glazer Marczell dr. orvos, Budapest, VI. Nagymező-utcza 19.
Glück Ödön dr. orvos, Miskolcz.
Goda Lipót dr., vm. tiszti főorvos, Nagykanizsa.
Gombos Lajos dr. orvos, Czegléd.
Gorka Sándor dr., egyet. adjunctus, Budapest VIII. Muzeum-körut 4.
Gotthard Egon, Herény, Vas-vm.
Göllner Aladár dr., fogorvos, Budapest, VIII. József-utcza 4.
Gömöry Elek dr., városi főorvos, Losoncz.
Gönczy Adolf dr. orvos, Szikszó.
Gönczy Ferencz, királyi tanfelügyelő, Dés.
Görgey László, országgyülési képviselő, Miskolcz.
Grósz Emil dr., udv. tan. egyet. tanár, Budapest, VIII. Reviczky-tér 5.
Grósz Gyula dr. kórh. ig. főorvos, Budapest, IV. Kálmán-utcza 15.
Grőzer Lajos, gyógyszerész, Borsódnádasd.
Guth Soma dr., fülorvos, Budapest, VI. Teréz-körut 12.
Guttmann Samu dr. orvos, Edelény.
Günther József dr., városi főorvos, Szabadka.
Győrffy István dr., főreáliskolai tanár, Lőcse.
Györgyi József dr., vármegyei t. főorvos, Budapest.
Hajós Károly, orvostanhallgató, Nyiregyháza.
Halavács Gyula, főbányatanácsos, Budapest, VII. Stefánia-ut 14.
Halász Henrik dr. orvos, Miskolcz.
Haller József gróf, dr., országgyülési képviselő, Miskolcz.
Hankó Vilmos dr., főreáliskolai tanár, Budapest, II. Szalag-utcza 4.
Harmos Gyula, gyógyszerész, Budapest, VIII. Aggteleky-utcza 8.
Hasenfeld Artur dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, VI. Teréz-körut 39.
Hébelt Ede dr., jogakadémiai tanár, Eperjes.
Héderváry Hugó dr., gyógyszerész, Budapest, Külső Váczi-ut 78.
Hegedüs János dr., ny. főtörzsorvos, Budapest, I. Országház-utcza 14.
Hegyi Mózes dr., kórházi főorvos, Máramarossziget.
Heinrich Béla dr., állami gyermekmenhely igazgató, Rimaszombat.
Herczeg Ede dr., ügyvéd, Budapest, V. Alkotmány-utcza 20.
Herczeg Frigyes dr. orvos, Mezőkövesd.
Hillebrand Jenő dr., geologus, Budapest, Stefánia-ut 14.

Hoffman Gyula, Mezőkeresztes.
Holczvarth Jenő dr. orvos, Budapest, Üllői-ut 78.
Horváth Fülöp dr., körorvos, Mezőkeresztes.
Horváth Géza dr., muzeumi igazgató őr, Budapest, Nemzeti Muzeum.
Horváth József, ügyvéd, Karánsebes.
Horváth Mihály dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, VIII. Baross-u. 28.
Hutyra Ferencz dr., udv. tanácsos, rektor, Budapest, Állatorvosi főiskola.
Hüvös Henrik dr., járásorvos, Rahó.
Ilosvay Lajos dr., udv. tan. műegyetemi tanár, Budapest, I. Gellért-tér 4.
Imre József dr., egyet tanár, Kolozsvár.
Istók Barnabás dr., vármegyei t. főorvos, Makó.
Jablonovszki József, áll. rovart. áll, főnöke, Budapest, Intézet-u. 1.
Jaksics Lajos dr., uradalmi orvos, Tótmegyer.
Jandó Rezső dr., uradalmi orvos, Kéthely, (Somogy m.).
Jandó Rezsőné, Kéthely.
Jászi Oszkár dr., Budapest, VI. Anker-köz 4.
Jellasits István dr., kir. törvényszéki orvos, Pécs.
Jendrassik Ernő dr., egyet. tanár, udv. tan., Budapest, Szentkirályi-u. 40.
Jordán Ferencz dr., kórh. főorvos, udv. tan., Budapest, Reviczky-tér 3.
Jörg László dr., Budapest, IX. Vámház-körut 5.
Jusztus Jakab dr. orvos, Budapest, IV. Károly-körut 14.
Kadič Ottokár dr., geologus, Budapest, Stefánia-ut 14.
Kain József dr. orvos, Büdszentmihály.
Kaiser Károly dr., bakteriol. int. vezetője, Budapest, Belügyminiszt.
Kardos Izidor dr. orvos, Mezőcsát.
Kármán Aladár dr., ker. orvos, Rimaszombat.
Kassa Endre dr., járásorvos, Eger.
Katona József dr., vármegyei főorvos, Miskolcz.
Kazay Endre, gyógyszerész, Budapest, Hungária-körut 155.
Keller Vilmos dr., járásorvos, Vinga.
Kenyeres Balázs dr., egyetemi tanár, Kolozsvár.
Kerekes Pál dr., közeg. felügyelő, Budapest, Belügyminiszt.
Kertész Lajos dr. orvos, Miskolcz.
Kiss Adolf munkásbizt. pénztár igazgatója, Budapest, Damjanich-u 25.
Kiss Gábor dr., vm. t. főorvos, Szentes.
Kiss Gyula dr. orvos, Budapest, IV. Kossuth Lajos-utcza 10.
Klein Fülöp dr., Budapest, VI. Andrássy-ut 13.
Koch Antal dr., egy. tanár, Budapest, II. Korvin-tér 6.
Koch Béla dr., vm. t. főorvos, Magyaróvár.
Koller Kálmán dr. orvos, Ózd, (Borsod).
Kolozs Mihály dr. orvos, Elemér, Torontál.
Komoroczy Miklós tanár, Rozsnyó.
Konrád Jenő dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, I. Kékgolyó-utcza 13.
Konrády Dániel dr., egyetemi m.-tanár, Kolozsvár, Trefort-utcza 8.
Konrády Dánielné dr.-né, Kolozsvár, Trefort-utcza 8.
Kopits Jenő dr. orvos, Budapest, VIII. Gyöntyük-u 14.
Kóris Kálmán, tanár, Miskolcz.
Koritsanszky Ottó, gyógyszerész, Budapest, VIII. József-körut 60.
Kovács Gábor dr., jogakademiai tanár, Debreczen.
Kőhegyi Károly dr. orvos, Baja.

Köllner Károly dr., kórh. ig. főorvos Miskolcz.
Kubinyi Pál dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, VIII. Reviczky-u. 7.
Kühne Adolf dr., biztos. hivatalnok, Miskolcz.
Lakits Ferencz dr., főfelügyelő, Budapest, VIII. József-körut 29.
Lechner Károly dr., egyetemi tanár, udvari tanácsos, Kolozsvár.
Lédig Lajos dr. orvos, Jászfényszaru.
Leidenfrost Gyula, Budapest, IX. Boráros-tér 1.
Lengyel Béla dr., egy. tanár, minist. tan., Budapest, IV. Muzeum-k. 10.
Lengyel Imre, kir. táblabiró, Hajdúszoboszló.
Lengyel Lajos dr. orvos, Budapest, IX. Mester-utcza 25.
Lichtschein Adolf dr., tb. m. főorvos, Rimaszombat.
Lippay Sándor dr., állami kórh. főorvos, Pozsony.
Lissauer Adolf dr. orvos, Sajókaza.
Lobmayer Géza dr., műtőorvos, Budapest VIII. Szentkirályi-utcza 51.
Lóczy Lajos dr., földt. int. igazgatója, udv. tan., Budapest, Stefánia-ut.
Lovassy Sándor dr., gazd. akad. tanár, Keszthely.
Löcherer Lőrincz dr., vm. t. főorvos, Sátoraljaujhely.
Locherer Tamás dr., kórh. igazgató, Rimaszombat.
Lőw Sámuel dr., főorvos, Budapest, IV. Váczi-körut 20
Lukács Vilmos dr., járásorvos, Kisvárda.
Lutter Simon dr. orvos, Miskolcz.
Majzler Salamon dr. orvos, Miskolcz.
Makara Lajos dr., egyetemi tanár, Kolozsvár.
Markovics Vilmos dr. orvos, Mezővári, (Bereg vm.).
Mátrai Gábor dr. orvos, Budapest, VII. Hermina-ut 8.
Mayer László dr., főorvos, Nagyvárad.
Mergl Ödön dr., városi t. főorvos, Pozsony.
Meskó Miklós dr., vm. t. főorvos, Rimaszombat.
Metzger Ede, gyógyszerész, Késmárk.
Miklós Ödön, Pápa.
Mikulecz János dr., Miskolcz.
Mocsáry Sándor, muzeumi igazg. őr, Budapest, Nemzeti muzeum.
Moravcsik Ernő Emil dr., udv. tan. egyet. tanár, Budapest, Ráday-u 4.
Mohr Mihály dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, IV. Károly-körut 24.
Morelli Károly dr. egyetemi m.-tanár, Budapest, IV. Kigyó-tér 1.
Móricz Ernő dr., vármegyei t. főorvos, Nagyvárad.
Morvay Lajos dr. orvos, Nagyszöllős.
Munker Henrik dr., prosektor, Pozsony.
Muzsa Gyula, orsz. képviselő, gyógyszerész, Budapest, Mester u. 25.
Báró Müller Kálmán dr., udv. tan., főrendiházi tag, Budapest, Váczi-u 4.
Nagy Ferencz dr., városi főjegyző, Miskolcz.
Nagy Szilárd dr. orvos, Alsóábrány, (Borsod).
Németh Ödön dr., egyet. m.-tanár, törvsz. orvos, Budapest, Izabella-u 84.
Neubauer Adolf dr., kórh. főorvos, Andrássy-út 21.
Müller Vilmos dr. sanatóriumi igazgató Tátraháza.
Nonay Pál dr., járásorvos, Nagybecskerek.
Nonay Pálné, Nagybecskerek.
Novák Endre dr., kórh. főorvos, Ungvár.
Novák János dr., ker. orvos, Szabadka.
Nuricsán József dr., akad. tan., Magyaróvár.

Nyári Jenő dr., ügyvéd, Budapest, IV. Koronaherczeg-utcza 6.
Obál Ferencz dr., egyetemi tanársegéd, Budapest, VIII. Baross-u 23.
Ormós Béla dr. orvos, Kassa.
Óváry Pál dr., járásorvos, Torna.
Pákozdy Károly dr. orvos, Budapest, IV. Kecskeméti-utcza 14.
Ifj. Pákozdy Károly, Budapest, IV. Kecskeméti-utcza 14.
Paksy Béla gyógyszerész, Budapest, Rákóczy-ut 88.
Pantocsek József dr., áll. kórházi igazgató, Pozsony.
Papp Ernő dr. orvos, Kolozsvár.
Papp Gábor dr., kórh. igazgató, Szolnok.
Parádi Ferencz dr., kórh. igazgató, Dés.
Parassin József dr. orvos, Budapest, IV. Molnár-utcza 26.
Pataki Béla, Budapest, V. Ügynök-utcza 6.
Pazár István, vizvezet. igazgató, Miskolcz.
Pazár István dr., fürdőorvos, Csiz.
Pécsi Dani dr. orvos, Budapest, II. Margit-körut 45.
Pekár Mihály, adjunctus, Budapest, Eszterházy-utcza.
Petz Lajos dr., városi főorvos, Győr.
Pfeifer Gyula orvos, Budapest, Liszt Ferencz-tér 20.
Polereczky Endre dr., járásorvos, Hatvan.
Pollatsek Bertalan, gyógyszerész, Budapest, V. Fürdő-u.
Pollatsek Vilmos dr. orvos, Miskolcz.
Pollitzer József dr. orvos, Miskolcz.
Popovits Antal dr., gyógyszerész, Miskolcz.
Popper Károly, bankigazgató, Miskolcz.
Porosz Mór dr. orvos, Budapest, Váczi-körut 64.
Poszvék Lajos dr., ker. orvos, Sopron.
Potoczky Dezső dr., kórh. főorvos, Kaposvár.
Pozsonyi Jenő dr. orvos, Budapest, VIII. Rákóczi-ut 19.
Preis Károly dr. orvos, Budapest. VII. Rákóczy-ut 30.
Preisz Hugó dr., egy. tanár, Budapest, VIII. József-körut 68.
Prochnow József dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, József-körut 17.
Purjesz Zsigmond dr., udv. tan. egyet. tanár, Kolozsvár.
Rácz Gyula, gyógyszerész, Miskolcz.
Rátz István dr. udv. tan., állatorvosi főisk. tanár, Budapest. Áll. főisk.
Réczey Imre dr., udv. tan. egyet. tanár, Budapest, Muzeum-körut 9.
Rejtő Sándor dr., fülorvos, Budapest, VIII. József-körut 34.
Remenár Elek dr., kórh. igazgató, Békéscsaba.
Remete Jenő dr. orvos, Budapest, IV. Deák F.-u. 19.
Resofszky Emil dr. orvos, Miskolcz.
Richter Gedeon dr., gyógyszerész, Budapest.
Róna Dezső dr., kórh. igazgató, Baja.
Rona József dr., járásorvos, Sajószentpéter.
Rónai Zoltán dr., a társad. tud. társ. titkárja, Budapest, Anker-köz 4.
Róth Samu dr. orvos, Miskolcz.
Rózsavölgyi Imre gyógyszerész, Budapest, VI. Aréna-ut 124.
Rozsnyay Bertalan dr., városi t. orvos, Lőcse.
Ruffy Pál min. tanácsos, Budapest, I. Fehérvári-ut 27.
Rüll János dr. kórh. igazgató, Mohács.
Sassy János dr., kir. törvényszéki orvos, Miskolcz.

Schächter Miksa dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, Muzeum-körut 19.
Schächter Miksáné Budapest, IV. Muzeum-körut 19.
Schafarzik Ferencz dr., műegyetemi tanár, Budapest. Műegyetem.
Schafarzik Ferenczné dr.-né, Budapest.
Schmausz Endre, nyug. főispán, Apatin.
Schröder Gyula, gyógyszerész, Tiszalök.
Schulhof Sándor dr. orvos, Szerencs.
Schuschnyi Henrik dr. orvos, Budapest, VI. Teréz-körut 32.
Schwalm Amadé dr., egyet. tanársegéd, Budapest, VIII. Sándor-u 8.
Báró babarczi Schwartzer Ottó dr., udv. tan., f.-házi tag, Bp. Városmajor-u.
Sellei József dr. orvos, Budapest, IV. Párisi-u 1.
Sidlauer Ármin dr. orvos, Miskolcz.
Siegmeth Károly, ny. máv. igazg. helyettes, Budapest, Aréna-ut 70.
Simonyi Győző dr. tanár, Nagyvárad.
Singer Henrik dr., t. orvos, Miskolcz.
Skultéty Emil dr. orvos, Abaujszina.
Somló Károly, főgym. tanár, Losoncz.
Steinfeld Frigyes dr. orvos, Miskolcz.
Strausz Zsigmod dr. orvos, Miskolcz.
Sugár Ignácz dr., kamarai titkár, Miskolcz.
Sulyowszky István, kir. tan. jószág kormányzó, Krasznahorkaváralja.
Szabó Ármin dr., városi t. főorvos, Miskolcz.
Szabó Dénes dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Kolozsvár.
Szabó Sándor, tiszt. főorvos helyettes, Budapest, Mester-u 1.
Szakács Péter dr., körorvos, Berhida.
Szalkay Gyula dr., tanár, Budapest, I. Lánczhid-u. 1.
Szánthó Bertalan dr. kórházi főorvos, Miskolcz.
Szász Alfréd dr., kir. bakteriologus, Budapest, Hungária-körut 244.
Székely Doby Géza, Kolozsvár.
Székely Lajos, gyógyszerész.
Széll Miksa dr. orvos, Miskolcz.
Szénássy Sándor dr., egyetemi m.-tanár, Budapest, IV. Muzeum-u 5.
Szende Pál dr., főtitkár, Budapest, V. Mária Valéria-u 12.
Szendeffy Aladár dr. orvos, Budapest, VII. Akáczfa-u 63.
Szent-Imrey Ákos dr., vármegyei t. főorvos, Kassa.
Szentpály István dr., polgármester, Miskolcz.
Szerdahelyi Károly, gyógyszerész, Bégaszentgyörgy.
Szeyler Emil dr., vm. t. főorvos, Esztergom.
Szigeti Gyula Sándor dr., kórházi igazgató, Kaposvár.
Szigeti Henrik dr., kir. törvényszéki orvos, Temesvár.
Szigetvári Iván, főgimn. tanár, Budapest, I. Villányi út 10.
Szilágyi István dr., kórházi igazgató, Máramarossziget.
Szilágyi János dr., kör- és vasuti orvos, Marosvásárhely.
Szőllősy Mór dr., kórházi főorvos, Miskolcz.
Sztankay Aba dr., Bát, Hontmegye.
Szücs Sándor dr., főmérnök, Miskolcz.
Takács Ferencz dr., községi orvos, Kisősz, (Torontál vm.).
Tarnay Gyula dr., vármegyei alispán, Miskolcz.
Tauffer Jenő dr., városi tiszti főorvos, Temesvár.
Tavaszy Valéria.

Temesváry Rezső dr., egyet. m. tanár, Budapest, VII. Erzsébet-körút 32.
Themák Ede, nyug. tanár, Temesvár.
Themák Hilda, Temesvár.
Thirring Gusztáv dr., stat. hiv. igazgató, Budapest, I. Karátsonyi-u. 15.
Torday Árpád dr., orvos, Budapest, Szentkirály-utcza 46.
Tóth Lajos dr., miniszteri tanácsos, Budapest, V. Hold-utcza 16.
Tóth Zsiga dr., orvos, Budapest, IX. Tűzoltó-utcza 58.
Török János, gyógyszerész, Budapest, VIII. Aggteleky-utcza 8.
Turán Géza dr., orvos, Budapest, VI. Apostol-utcza 3.
Tury József, fürdőigazgató, Miskolcz.
Turtsányi Gyula dr., vm. főorvos, Eger.
Tüdős Kálmán dr., tiszti főorvos, Debreczen.
Udránszky László dr., egyet. tanár, Budapest, VIII. Eszterházy-utcza.
Ursziny Gyula dr., járásorvos, Ózd.
Vadnay Szilárd dr., vm. főorvos, Veszprém.
Vajda Géza dr., orvos, Miskolcz.
Vámbéry Rusztem dr., kir. ügyész, Budapest, Igazságügyminiszterium.
Vandracsek Jenő dr. vm. főorvos Kassa.
Varságh Zoltán dr., gyógyszerész, Budapest, VIII. József-körút 60.
Báró Vay Elemér, főispán, Miskolcz.
Vay-Ibrányi Alice, a vörös kereszt kórház főnökasszonya, Budapest.
Venetiáner Jakab dr., orvos, Miskolcz.
Vendl Aladár dr., egyet. tanársegéd, Budapest, I. Döbrentei-utcza 12.
Verebély László dr., egyet. tanár, Budapest, IV. Koronaherczeg-u. 18.
Verebély Tibor dr., kórh. főorvos, Budapest, VIII. Szentkirályi-u. 51.
Világfi Sándor dr., orvos, Emőd (Borsod megye).
Viola Imre, nyug. fővárosi tanácsnok, Budapest, II. Retek-utcza 20.
Vuk Mihály dr., Budapest, IV. Gróf Károlyi-utcza 16.
Waldmann Fülöp dr., orvos, Budapest. VIII. Luther-utcza I/a.
Weisz Adolf dr., orvos, Hódmezővásárhely.
Weisz Ferencz dr., orvos, Budapest, VI. Dessewffy-utcza 39.
Weisz Miksa dr., orvos, Rákospalota.
Widder Bertalan dr., orvos, Budapest, IV. Magyar-utcza 2.
Winter Jakab dr., körorvos, Sáta, (Borsod vm.).
Wittenberg Ignácz, déli vasuti főfelügyelő, Budapest, Déli vasut.
Wohl Lajos dr., orvos, Szilvásvárad, (Borsod vm.).
Zakariás János dr., gyári főorvos, Diósgyőr.
Zigány Zoltán, Budapest, VI. Anker-köz 4.
Zöldy János dr. vm. főorvos, Gyula.

VIII,

JEGYZŐKÖNYVEK ÉS ÜGYIRATOK.

1. Megnyitó közülés okiratai.

Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyüléséről. Felvétetett Miskolczon 1910. évi augusztus hó 21-én tartott megnyitó közüléséről.

Jelen voltak: *Gróf Andrássy Gyula* v. b. t. t. elnökön kivül a vándorgyülés tisztikara, valamint nagy számban a vándorgyülés tagjai és az érdeklődő közönség.

Gróf Andrássy Gyula megnyitván a nagygyülést, melegen üdvözli a nagygyülés tagjait. Magas szárnyalásu, eszmékben gazdag beszédben fejtegeti az orvos-, természet- és társadalomtudományok nemzetmentő és nevelő kihatásait. Meggyőzően rámutat annak szükségére, hogy Magyarország népe ne csupán a politika eseményeit, hanem a tudományos munkásság haladását és eredményeit is figyelemmel kisérje és annak müvelésében a többi nemzetek között kellő részét kivegye. Ily példaadás szempontjából is kiváló súlyt fektet a vándorgyülést működésére és forrón óhajtja, hogy azt siker koronázza.

Ezután *dr. Szentpály István* polgármester a város hatósága és közönsége nevében köszönetet mond a vándorgyülés vezetőségének a város megtiszteltetéseért és biztosítja a vándorgyülés a város közönségének meleg rokonszenvéről.

Dr. Tarnay Gyula Borsod vármegye alispánja üdvözli ezután lelkes szavakkal a nagygyülést.

Dr. Szabó Ármin városi tiszti főorvos, a vándorgyülés egyik helyi titkára, felolvassa azon testületek és hatóságok névsorát, a melyek a vándorgyülésbe képviseletüket elküldték.

Ezután *dr. Kerekes Pál* kir. közegészségi felügyelő, a vándorgyülés központi titkára olvassa fel kimerítő titkári jelentését, a melyben beszámol a központi választmánynak a XXXIV. — pozsonyi — vándorgyülés óta kifejtett tevékenységéről és kegyeletes szavakkal emlékezik meg az időközben elhalt választmányi tagokról.

Andrássy Gyula gróf elnök javaslatba hozza ezután, hogy dr. Chyzer Kornél emléke egy aranyérem alapításával örökittessék meg, a mely minden vándorgyülés alkalmával a Chyzer-emlék előadással megbizott tagnak adassék ki.

A nagygyülés az elnök előterjesztését egyhangulag elfogadja, mire *dr. Kerekes Pál* titkár bemutatja az alapító oklevelet.

Biró Lajos muzeumi őr felolvassa ezután az első «Chyzer Kornél» emiékelőadást, melyben kimerítően és megható kegyeletes szavakban jellemzi a nagyérdemü halottnak események és eredményekben gazdag 1836—1909-ig terjedt pályafutását.

A nagy figyelemmel hallgatott felolvasás után a Chyzer emlékérem arányból kivert első példánya Biró Lajosnak kiadatik.

Ezután *Ruffy Pál,* miniszteri tanácsos az állami gyermekmenhelyek országos felügyelője adja elő «Nemzetellenes áramlatok» czimmel «Kovács József» emlékelőadását, melyet az elhunyt emlékéhez méltó tudással és szeretettel mond el. A beszéd alapgondolata dr. Kovács Józsefnek az a kijelentése, hogy az emberi igazságot keresi és a hol megtalálta, őszintén hirdeti.

A nagygyülés a hazafias lendülettel előadott szép beszédet lelkesen megéljenzi.

Ezután az elnök a «Kovács József» arany emlékérmet az előadónak elismerő szavak kiséretében átadja s ezzel a megnyitó közülést tárgysorozat kimeríttetvén — a szakosztályok működéséhez szerencsét kivánva a nagygyülést bezárja.

Dr. Szentpály István, alelnök. Kmf. *Dr. Szabó Ármin,* titkár.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülésének üdvözletüket küldik s azon képviseltetik magukat:

M. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter; képviseli: Tóth Lajos dr., miniszteri tanácsos.

*

Magy. kir. belügyminiszter; képviseli: Kerekes Pál dr., közegészségügyi felügyelő.

*

Magy. kir. kereskedelemügyi miniszter; képviseli: Szabóky Ernő miniszteri titkár.

*

Magyar Tudományos Akadémia; képviseli: Entz Géza egy. tanár.

*

Budapesti m. kir. tudományos egyetem orvosi facultása; képviselik: Grósz Emil dr. udv. tan., egyet. tan. és Preisz Hugó dr. egyet. tanár.

*

Kolozsvári m. kir. tudományegyetem orvosi kara; képviselik: Lőte József dr. és Imre József dr. egyet. tanárok.

*

Nemzeti Múzeum; képviseli: dr. Horváth Géza oszt. igazgató.

*

Magy. kir. állatorvosi főiskola; képviselik: Hutyra Ferencz dr. udv. an. és Rátz István dr. udv. tan. főiskolai tanárok.

*

Kir. Magy. Természettudományi Társulat; képviseli: Ilosvay Lajos dr., ıdv. tan. műegy. tanár.

*

Budapesti kir. orvosegyesület; képviselik: Dollinger Gyula dr. és Preisz Hugó dr. egyet. tanárok.

*

Országos Közegészségügyi Egyesület; képviseli: Gerlóczy Zsigmond dr. egyet. m. tanár.

*

Budapesti orvosi kör; képviselik: Mohr Mihály dr. és Prochnov József egyet. m. tanár.

*

Földrajzi Társaság; képviseli: Ilosvay Lajos dr. udv. tan. műegyet. tanár.

*

Magy. kir. földtani intézet; képviseli: Halavács Gyula kir. főbánya-tanácsos.

*

Erdélyi Múzeum-Egyesület; képviselik: Imre József dr., Lörenthey Imre dr. és Győrffy István dr.

*

Délmagyarországi Term. Tud. Társaság; képviselik: Szigeti Henrik dr., Themák Ede és Gerő Vilmos.

*

Biharvármegyei Orvos-Gyógyszerész-Egylet; képviselik: Móricz Ernő dr., várm. tiszti főorvos és Mayer László dr., városi tiszti főorvos.

*

Budapesti Gyógyszerész Testület; képviseli Filó János.

*

Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület; képviseli: Bayer Antal.

*

A következő törvényhatóságok:

Abauj-Torna vm., Szent-Imrey Ákos dr. vm. tiszti főorvos.
Alsó-Fehér vm., Dobozy Vilmos dr. vm. tiszti főorvos.
Bars vm., Benkő Lajos dr. kir. tan., vm. tiszti főorvos.
Bereg vm., Székely Kálmán dr. vm. tiszti főorvos.
Bihar vm., Móricz Ernő dr. vm. tiszti főorvos.
Csongrád vm., Kiss Gábor dr. vm. tiszti főorvos.
Esztergom vm., Seyler Emil dr. vm. tiszti főorvos,
Gömör-Kishont vm., Meskó Miklós dr. vrm. tiszti főorvos.
Heves vm., Turcsányi Gyula dr. vm. tiszti főorvos.
Kolozs vm. Filep Gyula dr., vm. tiszti főorvos.
Liptó vm., Mikó Gyula dr. vm. tiszti főorvos.
Máramaros vm., Kozma Sándor dr. vm. tiszti főorvos.
Mosony vm., Koch Béla dr. vm. tiszti főorvos.
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., Györgyi József dr. várm. tiszti főorvos.
Sáros vm., Ferbstein Márk dr. vm. tiszti főorvos.
Szabolcs vm., Dohnál József dr. vm. tiszti főorvos.
Szatmár vm., Aáron Sándor dr. vm. főorvos.
Szolnok-Doboka vm., Parády Ferencz dr.
Temes vm., Keller Vilmos dr. járásorvos.
Turócz vm. Bolemann János dr. vm. főorvos.
Ugocsa vm.. Morvay Lajos dr. vm. tiszti főorvos.
Veszprém vm., Vadnay Szilárd dr. vm. főorvos.
Zemplén vm., Löcherer Lőrincz dr. vm. tiszti főorvos.

*

Törvényhatósági joggal felruházott városok:

Budapest székesfőváros, Antal Gyula tanácsnok, Szabó Sándor dr. tiszti főorvos.
Debreczen, Tüdős Kálmán dr. tiszti főorvos.
Kassa, Vandracsek Jenő dr. tiszti főorvos.
Komárom, Gaal Zsigmond dr. tiszti főorvos.
Pozsony, Mergl Ödön dr. tiszti főorvos.
Selmeczbánya, Kapp Jakab dr. tiszti főorvos.
Temesvár, Tauffer Jenő dr. tiszti főorvos.
Szabadka, Günther József dr. tiszti főorvos.
Nagyvárad, Mayer László dr. tiszti főorvos.
Pécs, Czirer Elek dr. tiszti főorvos.

Üdvözletét küldi gróf Eszterházy Kálmán, az erdélyi múzeum-egylet elnöke.

2. A záró közülés okiratai.

Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének záróközgyűléséről.

Elnök: Szentpály István dr. polgármester, a vándorgyűlés alelnöke.
Jegyző: Kerekes Pál dr., közp. vál. titkár.

1. Elnök jelenti, hogy a nagygyűlés elnöke gróf Andrássy Gyula közbejött akadályok miatt a gyűlésen meg nem jelenhetett s elmaradását sürgönyileg értesitette.

2. Elnök a tudomány, különösen a természettudományok fejlődésének a közéletre való üdvös és áldásos kihatását fejtegetve, meleg szavakban üdvözli az egybegyült tagokat és az érdeklődő közönséget s egyben bejelentvén, hogy a nagygyűlés már a végéhez közeledik, köszönetet mond a tagoknak, hogy oly nagy számban keresték fel Miskolcz városát s hogy itt oly értékes és élénk tudományos munkásságot fejtettek ki.

3. Sindlauer Ármin dr., vándorgyűlési titkár felolvassa a vándorgyűlés eredményeiről szóló tájékoztató titkári jelentését, mely szerint összesen 123 előadás tartatott, ebből az orvosi szakcsoportra esik 84; a természettudományi szakcsoportra 22; a társadalomtudományi szakcsoportra 17 a mely számokban a tudományos estélyeken tartott négy előadás is benne foglaltatik.

Egyben jelenti, hogy a jövő vándorgyűlés megtartására Veszprém városa és Trencsénteplicz gyógyfürdő igazgatósága küldött meghivót s a nagy választmány egyhangulag Veszprém város és vármegye meghivását fogadta el s a nagygyűlés elnökének és tisztikarának megválasztásával az állandó központi választmányt bizta meg.

4. Schächter Miksa dr., egyet. m. tanár megtartja «Orvos a biró előtt» czimü előadását.

A közönség nagy figyelemmel s élvezettel hallgatja az orvosoknak az igazságszolgáltatásban való szerepéről és helyzetéről szóló szellemes fordulatokban gazdag, széles látkörü ismeretekről és tapasztalatokról tanuskodó tartalmas előadását s szünni nem akaró éljenzéssel adott kifejezést tetszésének.

5. Ruffy Pál, min. tan., az állami gyermekmenhelyek országos főfelügyelője, nagy hatást keltő beszédében méltatta Miskolcz város és Borsod vármegye közönségének és vezető férfiaiknak a vándorgyűlés sikere s eredményes munkássága érdekében kifejtett hathatós támogatását s megemlékezvén a távol levő elnök, gróf Andrássy Gyulának a természettudományok jelentőségét fejtegető eszmékben gazdag megnyitójáról a vándorgyűlés nevében hálás köszönetet mond a tapasztalt szives vendéglátásért.

A közönség lelkes éljenzésének csillapulta után

6. elnök a vándorgyűlés nevében hozzá intézett üdvözlést a maga és a város nevében megköszöni s a vándorgyűléseknek a tudományok terjesztésében való további üdvös működéséhez szerencsét kivánva, a záró közgyűlést s ezzel a XXXV. vándorgyűlést berekeszti.

Miskolcz, 1910 augusztus 24-én.

Szentpály István dr.
elnök.

Kerekes Pál dr.
titkár.

3. A nagyválasztmányi ülés okiratai.

A miskolczi XXXV. vándorgyülés nagyválasztmányának jegyzőkönyve.

Felvétetett Miskolczon 1010. évi augusztus 23-án a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülésének a városháza nagytermében tartott nagyválasztmányi ülésén.

Jelen voltak: Dr. Tarnay Gyula alispán elnöklése alatt dr. Tóth Lajos, dr. Horváth Géza, dr. Hegedüs János, dr. Szőllősy Mór, dr. Schächter Miksa, dr. Köllner Károly, dr. Schidlauer Ármin, dr. Katona József, dr. Prochnov József, Halavács Gyula, Gálffy Ignácz, Siegmeth Károly, dr. Ilosvay Lajos, dr. Szánthó Bertalan, dr. Rácz István, dr. Szabó Ármin, Ernyey József, dr. Bobély Samu, dr. Vadnay Szilárd, dr. Kerekes Pál és Biró Lajos.

1. Az ünnepélyes megnyitó közgyülés jegyzőkönyve felolvastatván, hitelesíttetik.

2. A pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése felolvastatván, a bizottság inditványára

dr. Kayzer Károly pénztárosnak a mai napig terjedő időtartamra a nagyválasztmány a felmentést megadja.

3. Felolvastatik dr. Verebélyi László könyvtáros jelentése, mely tudomásul szolgál.

4. Elnök jelenti, hogy a jövő gyülésre két meghivás érkezett, egyik Veszprém r. t. város képviselőtestülete és Veszprém vármegye közönségéről, másik Trencsénteplicz fürdőigazgatóságától.

Egyhangú megállapodás folytán a jövő 1912-ki vándorgyülés helyéül Veszprém fogadtatik el s a zárógyülésnek ennek elfogadását s Trencsénteplicznek köszönet szavazását ajánlja a nagyválasztmány.

5. A pályadijak kérdésében a nagyválasztmány következőleg határoz:

a) A borsodmegyei orvos-gyógyszerész egyesülettől felajánlott 500 korona pályadíjat köszönettel fogadja s a pályakérdés megválasztását az egyesülettel egyetértve az állandó központi választmányra bizza.

b) Dr. Lovassy Sándor jelentésére, hogy «Gazdasági állattan» czimű munkája annyira haladt, hogy első kötetének kéziratát e télen sajtó alá rendezi s a tavaszra birálatra bocsátja, a második kötet megirására további egy évi haladékot kér: a nagyválasztmány úgy határoz, hogy dr. Lovassy Sándornak a kért haladékot a kért feltételek mellett megadja, de ezt legutolsó határidőnek tekinti s ennek elmulasztása esetében a megbizást még a következő gyülés előtt megvonja.

c) Dr. Kerekes Pál hivatalos elfoglaltsága miatt lemond ama megbizatásról, hogy a kenyérről könyvet irjon s az erre kitüzött 1600 kor. pályadíjnak másra fordítását kéri.

A nagyválasztmány e fontos pályakérdést fentartandónak tartja s a kérdés további elintézését érdemleges intézkedés végett az állandó központi választmányhoz utalja.

6. Elnök jelenti, hogy az állandó központi választmányban halálozás folytán megüresedett öt budapesti orvosi és egy vidéki orvosi választmányi tag helye; továbbá két budapesti és két vidéki természetvizsgálói választmányi, összesen tíz választmányi tag helye. — Megbizatásuk lejárt a kö-

vetkező választmányi tagoknak: Böke Gyula, Genersich Antal, Hegedüs János, Jendrassik Ernő, Réczey Imre, Lechner Károly, Purjesz Zsigmond, Biró Lajos, Lakics Ferencz, Lengyel Béla, Lóczy Lajos, Mágócsi-Dietz Sándor, Mocsáry Sándor, Ruffy Pál, Békeffy Gyula és Pantocsek József.

A nagyválasztmány ezeket újra megválasztja, Udránszky László és Alexander Béla eddigi vidéki választmányi tagokat központi tagoknak veszi át, új tagoknak pedig megválasztja: Moravcsik E. Emil, Grosz Emil és Bayer Antal központi, Makara Lajos, Kenyeres Balázs és Szigeti Henrik vidéki választmányi tagoknak. A természetvizsgálók közül Schafarzik Ferencz és Rátz István központi, Gálffy Ignácz és Lovassy Sándor vidéki választmányi tagokat.

7. A közegészségi és törvényszéki szakosztály felterjeszti dr. Szigeti Henrik indítványát, mely szerint a vándorgyülés keresse meg a m. kir. igazságügyminisztert, hogy bizza meg Felletár Emil orsz. birósági vegyészt azzal, hogy a nagymennyiségü arzent tartalmazó «Ehrlich-Hata 606» gyógyszerrel történt beoltás után más okból elhalt egyének hullarészeinek vegyvizsgálatáról tegye alapos tanulmány tárgyává, vajjon az arzen teljesen és mennyi idővel a beoltás után küszöbölődik ki a szervezetből?

A nagyválasztmány az indítványt nem találja alkalmasnak arra, hogy a vándorgyülés e kérdésben állást foglaljon, azért az indítvány felett napirendre tér.

8. Dr. Gencsi Samu indítványa, illetve kérelme tekintetében, mely szerint a miskolczi görömböly-tapolczai gyógyfürdő gyógyereje a vándorgyülés alkalmából állapíttassék meg s annak eredménye hivatalos használatra Miskolcz városának adassék ki, a miskolczi tagok felvilágosító hozzászólása után a nagyválasztmány azt az álláspontot foglalja el, hogy e forrásoknak gyógyhelylyé minősítését — úgy gyógyereje miatt, mint ama közegészségi fontossága miatt, hogy Miskolcz város leendő vízvezetékének ezek a források képezik alapját, — melegen pártolja s annak megfelelő intézkedések mellett fentartását óhajtandónak tartja.

9. Felmerülő költségek és tiszteletdíjak megállapítását és utalványozását a nagyválasztmány a központi állandó választmányra bizza.

10. Jelen nagyválasztmányi ülés jegyzőkönyveinek hitelesítésére a nagyválasztmány elnökét felhatalmazza.

11. A tárgysorozat kimeríttetvén, elnök az ülést bezárja.

Kmf.

Biró Lajos,
jegyző.

Tarnay Gyula,
elnök.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. nagygyülése nagyválasztmánya által a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság 1910 augusztus 23-án tartott ülésének jegyzőkönyve.

Jelenvoltak alulirottak.

A pályadíjalap jelen állása 3329 kor. 17 fillér, a mihez az 1906 január 2-ika óta járó kamatok járulnak. — A Kovács József-féle éremalap állása változatlan, 1000 korona. — A Chyzer Kornél éremalap javára befolyt 2500 korona. Ebből az alapra 1200 korona lesz fordítandó, a többi a költségek fedezésére szolgál. Bevétel van a mai napig összesen 6249 kor.

90 fillér; kiadás 166 korona, úgy hogy összesen a folyó kiadásokra 6083 kor. 90 fillér áll rendelkezésre, mely összegből 3340 kor. 53 fill. takarékpénztárban és 2743 kor. 37 fillér mint készpénz a pénztárosnál van. — Az 1909 október 27-étől a mai napig terjedő időtartamra vonatkozó számadásokat egyenkint és összesen átvizsgáltuk és rendben találtuk. Indítványozzuk ennek folytán, hogy a nagyválasztmány dr. Kaiser Károly pénztárosnak a felmentést ezen időre megadja.

Miskolcz, 1910 auguszt. 23-án.

Viola Imre, biz. elnök. | *Dr. Prochnov József,* biz. tag. | *Dr. Rüll János,* biz. tag.

Dr. Báron Jónás, ellenőr, biz. tag. | *Halavács Gyula,* biz. tag.

Könyvtárnoki jelentés.

A XXXIV. pozsonyi vándorgyülés óta könyvtárunk 16 nyomtatványnyal gyarapodott, úgy hogy ez idő szerint az állaga 251 nyomtatványból (kötet, füzet és külön lenyomatból) áll és pedig 184 példány és 67 másodpéldányból (duplicatum-ból).

Ezen kivül 41 darab rendezett emlékérem és 10 tagsági jelvény őriztetik.

Miskolcz, 1910 augusztus.

Dr. Verebély László, könyvtáros.

Trencsénteplicz gyógyfürdő meghivója.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülése központi választmányának, Miskolcz.

Mélyen tisztelt választmány!

Trencsénteplicz gyógyfürdő egy év óta a Magyar Gyógyfürdő Részvénytársaság tulajdonába ment át s minden lehetőt elkövetünk arra nézve, hogy ezen, Magyarország legrégibb fürdőtelepét oly polczra emeljük, melyet az tényleg megérdemel. Átalakitások, új építkezések által bővítjük és modernizáljuk s nagyon örvendenénk, ha két év mulva, midőn a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyülése ujból összeül, alkalmunk nyilnék fürdőtelepünket bemutathatni, miért is tisztelettel kérjük, *hogy a leendő ülés székhelyéül Trencsénteplicet választani és erre vonatkozó meghivásunkat elfogadni méltóztassanak.*

A magunk részéről mindent el fogunk követni arra nézve, hogy a vándorgyülés mélyen tisztelt Tagjai magukat nálunk jól érezzék s érdeklődéssel várjuk erre vonatkozó becses határozatukat.

Kérelmünk megismétlése mellett maradtunk kiváló tisztelettel

Oszvald János, igazgató.

Veszprém város meghivója.

Veszprém r. t. város képviselőtestülete által 1910. évi junius hó 26-án tartott közgyülésen felvett jegyzőkönyvből.

Kivonat.

120 kgy. 4873/910. szám. Dr. Óvári Ferencz v. képviselő indítványa, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1912. évi vándorgyülésének Veszprémben tartása iránt.

Véghatározat.

A képviselőtestület az inditvány egyhangu elfogadása mellett elhatározza, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálókat az 1912. évi vándorgyülésüknek Veszprém városban leendő megtartására meghivja; megbizza helyettes polgármestert, hogy a képviselőtestület ezen meghivását megfelelő alakban dr. Entz Géza udv. tanácsos egyetemi tanár úrhoz, mint a vándorgyülés központi választmánya elnökéhez oly időben juttassa el, hogy az még a folyó évben Miskolczon tartandó vándorgyülésen bemutatható legyen.

Megbizza továbbá a h. polgármestert, hogy a képviselőtestület nevében a város lakosságát kérje fel, hogy a vándorgyülésen résztvevők részére annak idején ingyen lakásokat adni sziveskedjenek.

Felkéri a képviselőtestület Veszprém vármegye alispánját, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálókat vándorgyülésüknek Veszprémben tartására a vármegye részéről szintén meghivni sziveskedjék.

Dr. Vadnay Szilárd megy. főorvos és v. képviselő urat pedig arra kéri fel, hogy a város képviselőtestületének meghivását a vándorgyülésen szintén előterjeszteni sziveskedjék.

A vándorgyüléssel felmerülő költségekre az 1911. és 1912. évi költségvetések terhére összesen 500 kor. megszavaztatván, utasítja a vár. számvevőt, hogy az 1911. és 1912. évi költségvetésekbe 250—250 korona beállításáról gondoskodjék.

Ezen véghatározat ellen a kihirdetéstől számítva, 15 nap alatt felebbezésnek van helye a vármegye törvényhatósági bizottságához, mely a h. polgármesternél nyujtandó be.

Miről értesíttetnek.

Kiadta:

Vikár Lajos,
h. polgármester.

Hollósi János,
v. aljegyző.

120 k. gy. 4873/1910. Igazolom, hogy ezen véghatározat kihirdettetvén, ellene felebbezés nem adatott be és igy jogerőre emelkedett.

Veszprém, 1910 junius 30.

Hollósi János,
v. aljegyző.

Veszprém r. t. város képviselőtestületének ezen jegyzőkönyvi kivonatában foglalt határozatához, melyben a Magyar Orvosok és Természetvizsgálókat, vándorgyülésüknek 1912. évben Veszprémben megtartására meghivja, Veszprém vármegye részéről én is készséggel csatlakozom és tiszte-

lettel felkérem a vándorgyülés központi választmányának mélyen tisztelt Elnökét, hogy Veszprém város képviselőtestületének meghivását elfogadni kegyeskedjék.

Veszprém, 1910 jul. 7.

Alispán szabadságon. *Dr. Véghely Kálmán,*
várm. főjegyző, alispánhelyettes.

4874/1910. szám. Veszprém r. t. város polgármesterétől.

Méltóságos Uram!

Veszprém r. t. város képviselőtestülete f. évi junius hó 6-án tartott közgyülésében hozott s ide mellékelt véghatározata szerint, mely véghatározathoz a vármegye nevében dr. Véghely Kálmán vmegyei főjegyző és alispánhelyettes úr a véghatározatra vezetett záradék szerint szintén hozzájárult a Magyar Orvosok és Természetvizsgálókat az 1912. évi vándorgyülésük megtartására Veszprémbe hivta meg.

Midőn ezen körülményről Méltóságodat értesíteni szerencsém van, egyben a magam részéről is teljes tisztelettel kérem, hogy a mellékelt véghatározatot a folyó évben Miskolczon tartandó vándorgyülés elé pártolólag terjeszteni és a vándorgyülés nagybecsü határozatáról bennünket értesíteni méltóztassék.

Maradván Méltóságodhoz

Veszprém, 1910 jul. 7. Kiváló tisztelettel
Vikár Lajos,
h. polgármester.

4. Az orvosi szakcsoport (szakosztályok) jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyv az orvosi szakcsoport 1910 aug. 22-én d. e. 9 órakor, a Városháza dísztermében tartott megnyitó üléséről.

Elnök: Preisz Hugó dr. egyet. tanár. *Jegyző:* Czekkel Ferencz dr.

1. Elnök üdvözli a megjelenteket s «Az immunitástan újabb vivmányai és az orvosi gyakorlat» czimü előadás megtartásával az orvosi szakcsoport üléseit megnyitja.

A tudományos kutatások legújabb eredményeit ismertető tanulságos előadást az ülés tagjai a legnagyobb tetszéssel fogadták s tetszésüknek az előadás végén felhangzott élénk tapssal kifejezést is adtak.

2. Elnök a figyelmet megköszönve indítványozza, hogy tekintettel a bejelentett előadások nagy számára, az orvosi szakcsoport négy szakosztályra, t. i. belgyógyászati, sebészi, közegészségi és törvényszéki s gyógyszerészeti szakosztályokra oszlojék s e szakosztályok a megnyitó ülés után a ref. főgymnasium e czélra kijelölt helyiségeiben már a mai nap délelőttjén kezdjék meg a működésüket —

egyhangulag elfogadtatván.

3. Elnök indítványára megválasztattak a szakosztályi elnökök és legyzők. *A belgyógyászati szakosztályban* elnökökké választattak: Schidlauer Ármin dr., Szánthó Bertalan dr., Fodor Pál dr., Moravcsik E. Emil dr., Mergl Ödön dr., Detre László dr. Jegyzőkké választattak: Strausz Zsig-

mond dr., Fürész Jenő dr., Czekkel Ferencz dr., Preis Károly dr., Óváry Pál dr., Décsi Károly dr. *A sebészi szakosztály* elnökei lettek: Singer Henrik dr., Makara Lajos dr., Szőlősy Mór dr., Imre József dr., Borbély Samu dr. Jegyzők: Vajda Géza dr., Blaszberger Győző dr., Remenár Elek dr., Obál Ferencz dr., Weisz Ferencz dr.

A közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály elnökeivé választattak: Köllner Károly dr., Katona József dr., Gerlóczy Zsigmond dr., Szabó Sándor dr., Kenyeres Balázs dr., Vadnai Szilárd dr. Jegyzőkké: Venetianer Jakab dr., Glück Ödön dr., Polereczky Endre dr., Toth Zsigmond dr. *A gyógyszerészeti szakosztályban* elnökök lettek: Baruch Gyula, Bayer Antal, Muzsa Gyula, Filó János, Csippék János. Jegyzők: Baruch Sándor dr., Ernyei József dr., Hédervári Hugó és Kazay Endre.

4. Elnök a megválasztottakat figyelmeztetvén, hogy az ügyrend értelmében a vándorgyűlés nagyválasztmányának is tagjai, a szakosztályok erdményes működéséhez szerencsét kiván s ezzel a megnyitó ülést bezárja.

Kmf.

Czekkel Ferencz dr.
jegyző.

Preisz Hugó dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a belgyógyászati szakosztály 1910 augusztus 22-én tartott üléséről.

Elnök: Sidlauer Ámin dr. *Jegyző:* Fürész Jenő dr.

1. *Detre* László dr.: «A chemotherapiáról».
2. *Sellei* József dr.: «Az Ehrlich-féle amidoarsenobenzol (606) klinikai hatása».
3. *Torday* Árpád dr.: «Az Ehrlich-Hata-készítményről».
4. *Basch* Imre dr.: «A lues kezelése Ehrlich 606-al».
5. *Justus* Jakab dr.: «Az Ehrlich-szer hatása súlyos syphilis eseteire.
6. Betegbemutatás (*Sellei* József dr. és *Justus* Jakab dr.), melynek kapcsán megindult eszmecserében részvettek a bemutatókon kívül Szigeti Henrik dr., Turán Géza dr., Weisz Ferencz dr., Detre László dr., Auszterweil László dr. és Glasz Izor dr.
7. *Waldmann* Fülöp dr.: «Mercantilismus és gyógyszerészet» czímen tartott előadásához hozzászólott Szigeti Henrik dr. és Varságh Zoltán dr.
8. *Szigeti* Henrik dr.: «Distrophia muscul. progressexiváról tartott előadást.

Miskolcz, 1910 aug. 22.

Fürész Jenő dr.
jegyző.

Sidlauer Ármin dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a belgyógyászati szakosztály 1910 augusztus 23-án tartott üléséről.

Elnök: Szánthó Bertalan dr. *Jegyző:* Czekkel Ferencz dr.

1. *Horváth* Mihály dr.: «Az elferdülések prophylaxisa».
2. *Pécsi* Dani dr.: «Variola vaccina».
3. *Turán* Géza dr.: «Theoretikus szempontok a tuberculosis specifikus diagnosisában és therapiájában».

4. *Hutyra* Ferencz dr.: «Védőoltások a sertésvész ellen».

5. *Preis* Károly dr.: «A syphilis gyógyítása az újabb tudományos vívmányok alapján« czimű előadásához hozzászólottak: Kolozs Mihály dr., Turán Géza dr., Fürész Jenő dr., Pécsi Dani dr.

6. *Genersich* Gusztáv dr.: «Az emlőn táplált csecsemők hiányos táplálása». Hozzászólott Czekkel Ferencz dr.

Többeknek felszóllalására, hogy a mai ülésre kitűzött tárgyak nagy tömege egy szakosztályi ülés keretében el nem végezhető határozatba ment, hogy a szakosztály párhuzamos ülést tart, melyen főkép a tuberculosissal foglalkozó előadások tárgyaltatnak. A párhuzamos szakosztályi ülés elnökevé Mátray Gábor dr., jegyzőjévé pedig Strausz Zsigmond dr. választattak meg.

7. *Bauer* Lajos dr.: «Erythrodermia desquammativa» czimű előadásához hozzászólott Genersich Gusztáv dr.

8. *Fischer* Ignácz dr.: «Önálló kórforma-e a moral insanity?» czimen tartott előadáshoz hozzászólott Kőhegyi Károly dr.

9. *Donáth* Gyula dr.: «A terjedő hüdéses elmezavarnál natrium nucleinicummal elért eredményekről».

10. *Hegyi* Mózes dr.: «Denaturált alkoholismus». Előadásához hozzászólott Fischer Ignácz dr.

11. *Hasenfeld* Artur dr.: «Az arteriosclerosis gyógyításánál tett tapasztalataim» czimen tartott előadásához hozzászólott Szánthó Bertalan dr.

12. *Mátrai* Gábor dr.: «Milyen eredményeket lehet elérni a czukorbetegség mai gyógykezelésével».

Miskolcz, 1910 aug. 23.

Czekkel Ferencz dr.
jegyző.

Szánthó Bertalan dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a belgyógyászati szakosztály 1910 augusztus 23-án tartott párhuzamos üléséről.

Elnök: Mátray Gábor dr. *Jegyző:* Strausz Zsigmgnd dr.

1. *Friedrich* Vilmos dr.: «A tüdőtuberculosis elleni oltásokról».

2. *Geszti* József dr.: «A József-sanatoriumban tuberculin-kezeléssel elért gyógyeredményekről».

3. *Tüdős* Kálmán dr.: «Az egyéni jellem hatása a tüdővész lefolyására».

4. *Müller* Vilmos dr.: «A tüdővész korai diagnosisa a vérnyomásból».

5. *Parazsin* József dr.: Dispensaire, vagy sanatorium».

6. *Kolozs* Mihály dr. «A tüdővész mai állása, tekintettel az újabb therapiára».

7. *Óváry* Pál dr.: «Vérduzzasztó eljárás tüdővész gyógyítására».

8. *Kiss* Gyula dr.: «A Wasserman-féle reactióról.

9. *Dobrovits* Mátyás dr.: «Az Ehrlich-féle szerrel elért eredményekről».

Miskolcz, 1910 aug. 23.

Strausz Zsigmond dr.
jegyző.

Mátrai Gábor dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a belgyógyászati szakosztály 1910 augusztus 24-én tartott üléséről.

Elnök: Sidlauer Ármin dr. *Jegyző:* Strausz Zsigmond dr.

1. *Fürész* Jenő dr.: «Két érdekesebb eset a venerologia köréből». Hozzászól Szánthó Bertalan dr.

2. *Porosz* Mór dr.; «Sexualis álomképek jelentősége és értelmezése».

3. *Auszterveil* László dr.. «Eljárásom a heveny, kankós húgycsőhurut gyógyításánál». Hozzászól: Farkas Ignácz dr., Porosz Mór dr., Fürész Jenő dr.

4. *Szendeffy* Aladár dr.: «A dioradin alkalmazása gümőkórnál». Hozzászól Pécsi Dani dr.

5. *Pfeiffer* Gyula dr.: «Ehrlich 606, mint a habitualis koraszülés ellenszere».

6. *Remete* Jenő: «A hólyagkő-operatióról 100 eset kapcsán».

Miskolcz, 1910 aug. 24.

Strausz Zsigmond dr.
jegyző.

Sidlauer Ármin dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a sebészi szakosztály 1910 augusztus 22-én tartott üléséről.

Elnök: Singer Henrik dr. *Jegyző:* Blaszberger Győző dr.

1. *Mohr* Mihály dr.: «A subconjunctivalis konyhasó-injectióról» tartott előadásához hozzászólt Imre József dr.

2. *Lippay* Sándor dr.: «Hályogoperatiós tapasztalatok» czimen tartott előadást. Hozzászóllott Imre József dr.

3. *Imre* József dr.: «A görvélyes szemgyuladás keletkezéséről».

4. *Verebély* Tibor dr: «A fonalgombák okozta sebészi betegségek».

5. *Prochnov* József dr.: «A vesekő műtéti eltávolítása». Hozzászólott Verebély Tibor dr. és Fischer Ernő dr.

6. *Prochnov* József dr.: «A hosszú csontok repedéséről».

7. *Alexander* Béla dr.: «Adatok a húgyszervek x-sugaras vizsgálatához» (képekkel).

Miskolcz, 1910 aug. 26.

Blaszberger Győző dr.
jegyző.

Singer Henrik dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a sebészi szakosztály 1910 augusztus 23-án tartott üléséről.

Elnök: Singer Henrik dr., Makara Lajos dr.. Szőllősi Mór dr. *Jegyző:* Blaszberger dr., Weisz Ferencz dr.

1. *Fischer* Ernő dr.: «A csonttörések rationalis gyógykezeléséről. (Két patella, olecranon, calcaneus törések.») Hozzászól: Holzwath Jenő dr., melyre előadó válaszol.

2. *Kopits* Jenő dr.: «Luxatio centralis femoris röntgenképe».

3. *Feleki* Hugó dr.: «Ujabb módszerek a húgycső és hólyagtükrözés terén.» Hozzászól: Kubinyi Pál dr., Farkas Ignácz dr., Feleki Hugó dr.

4. *Schächter* Miksa dr.: «A gyermekek sérveinek radicalis műtétéről». Hozzászóltak: Dobos József dr., Lobmayer Géza dr., Kain József dr., Róna Dezső dr., Makara Lajos dr.

5. *Borbély* Samu dr.: «Peritonitis herniaria».

6. *Konrády* D. dr.: «Enuresis nocturna organotherapiája». Hozzászól: Weisz Ferencz.

7. *Farkas* Ignácz dr.: «Prostatectomiás esetek és eredmények».

8. *Weisz* Ferencz dr.: «A prostata hypertrophia gyógykezelése».

9. *Neubauer* A. dr.: «Idült középfül-genyedéshez társult meningitis műtéttel gyógyult esete.» Hozzászóltak: Fleischmann László dr., Kain József dr.

10. *Fleischmann* László dr.: «Hogyan diagnostizálhatja a gyakorló orvos a genyes középfül-gyuladás intrairanialis complicatióit?»

11. *Kubinyi* Pál dr.: «Mikor mondjuk ki a méhrákról, hogy már nem operálható?» Hozzászól: Makara Lajos dr., Kain József dr.

Miskolcz, 1910 aug. 23.

Weisz Ferencz dr.
jegyző.

Szőllősy Mór dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a sebészi szakosztály 1910 augusztus 24-én tartott üléséről.

Elnök: Singer Henrik dr. *Jegyző:* Vajda Géza dr.

1. *Pozsonyi* Jenő dr.: «Localis anæsthesia a gynæcologiai műtéteknél».

2. *Singer* Henrik dr.: «Az empyema kezeléséről».

3. *Widder* Bertalan dr.: «Az első nyakcsigolya (atlas) törésének gyógyult esete».

4. *Polereczky* Endre dr.: «A forró lég gyógyító hatásáról».

Miskolcz, 1910 aug. 24.

Vajda Géza dr.
jegyző.

Singer Henrik dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály 1910 augusztus 22-én tartott üléséről.

Elnök: Gerlóczy Zsigmond dr. *Jegyző:* Tóth Zsigmond dr.

1. *Róna* Dezső dr.: «Modern kórházi építkezésről» czimen tart előadást, melyhez hozzászólottak: Szabó Sándor dr., Katona József dr. és Gerlóczy Zsigmond dr.

2. *Simonyi* Ernő: «Hazánk kútvizeinek vegyvizsgálata közegészségügyi szempontból» czimű előadásához füződő eszmecserében résztvettek: Günther József dr., Szabó Sándor dr., Katona József dr., Gerlóczy Zsigmond dr.

3. *Pataki* Béla: «Iskola-egészségügyi viszonyok és erdei üdülőhelyek» czimű előadásához hozzászólottak: Mayer László dr., Szabó Sándor dr., Katona József dr., Gerlóczy Zsigmond dr.

Miskolcz, 1910 aug. 22.

Tóth Zsigmond dr.
jegyző.

Gerlóczy Zsigmond dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály 1910 augusztus 23-án tartott üléséről.

Elnök: Schuschny Henrik dr. *Jegyző:* Tóth Zsigmond dr.

1. *Konrádi* Dániel dr.: «Iskolaorvosi tapasztalatok». Hozzászól: Fialovszky Béla dr., Schuschny Henrik dr.

2. *Szigeti* Henrik dr.: «A sárgaréz-mérgezés egy érdekes esete».

3. *Halász* Henrik dr.: «A száj- és fogápolás jelentősége és értéke a fertőző betegségek elleni küzdelemben».

4. *Ardos* Frigyes: «Az iskolai kézügyesítő kézimunkálatok a hygienia szolgálatában».

5. *Fialovszky* Béla dr.: «A methylalkoholos pálinka-mérgezésekről».

6. *Auszterveil* László dr. «A szív lősérülése a szívburok megsértése nélkül».

7. *Ursziny* Gyula dr.: Iskolai torokvizsgálatok és öblögetések jelentősége».

8. *Kenyeres* Balázs dr.: «Lőfegyverek által okozott sérülések törvényszéki orvosi jelentőségéről» (vetített képekkel).

Miskolcz, 1010 aug. 23.

Tóth Zsigmond dr. jegyző. *Schuschny Henrik dr.* elnök.

Jegyzőkönyv a közegészségügyi és törvényszéki orvostani szakosztály 1910 augusztus 24-én tartott üléséről.

Elnök: Köllner Károly dr. *Jegyző:* Vajda Géza dr.

1. *Vajda* Géza dr.: «A trachoma Miskolczon és környékén.

2. *Szigeti* Henrik dr.: «A dactyloscopiáról» (vetített képek bemutatásával.

Miskolcz, 1910 aug. 24.

Vajda Géza dr. jegyző. *Köllner Károly dr.* elnök.

Jegyzőkönyv a gyógyszerészeti szakosztály 1910 augusztus 22-én tartott üléséről.

Elnök: Bayer Antal dr. *Jegyző:* Kazai Endre dr.

1. *Varságh* Zoltán: «A szövédjegyzett gyógyszerekről» tart előadást. Hozzászóltak: Bayer Antal, Paksy Béla.

2. *Darvas* Ferencz: «A magyar gyógyszerkönyv hivatalos drogjai a világkereskedelemben» czimen tartott előadást.

3. *Csippék* János: «Adatok a hazai gyógyszerészet történetéhez».

4. *Kazay* Endre: «Az anyarozskészítmények hatóanyagai és értékmeghatározása» czimen tartották meg előadásaikat.

Az előadásokat nagy tetszéssel fogadták a szakosztály teljes számban jelenlevő tagjai s az elnök megköszönvén az az előadók buzgó tudományos fáradozásait, az ülést berekeszti.

Miskolcz, 1910 aug. 22-én.

Kazay Endre jegyző. *Bayer Antal* elnök.

Jegyzőkönyv, felvétetett a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók miskolczi XXXV-ik vándorgyűlése gyógyszerészeti szakosztályának 1910 augusztus hó 23-án tartott üléséről.

Elnök: Bayer Antal. *Jegyző:* Kazay Endre.

1. *Schröder* Gyula előadása: «Analytikai meggondolások szerepe a modern chemiában». Hozzászóltak: Székely-Dobi Géza és Kazay Endre.

2. *Sztankay* Aba dr.: «Kámfor-evésről» szóló munkáját Darvas Ferencz olvassa fel. Hozzászólott: Ernyey József.

C. *Sztankay* Aba dr.: «Korlátolt oldékonyságu vegyületek moleculárváltozás okozta pharmakodynámikus hatás differentiájáról» czimű értekezését Darvas Ferencz olvasta fel.

4. *Kazay* Endre: «Adatok az elemi gyökök izomeriájához» czimen tartott előadást.

5. *Székely-Doby* Géza: «A bacterium-ölő folyadékokról» tart előadást.

6. *Kazay* Endre: «A szines reactiók értékeléséről» tart előadást.

7. *Richter* Gedeon: «Serum- és chemotherapiáról» irt munkáját Kazay Endre olvasta fel.

8. *Ernyey* József: «Pharmakoethnologia» czimen tartott előadásához Darvas Ferencz szólott hozzá.

Elnök kiemelvén az előadók tudományos értékkel biró munkálkodását, a gyógyszerészeti szakosztály jövőbeli működését biztosítva látja s a teljes számban jelenlevő szakosztályi tagokat kitartásra s további közreműködésre hivja fel.

Elnök az ülést berekeszti.

Miskolcz, 1910 aug. 23.

Kazay Endre
jegyző.

Bayer Antal
elnök.

5. A természettudományi szakcsoport jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének természettudományi szakcsoportjának 1910 agusztus 22-én tartott üléséről.

Az ülést Ilosvay Lajos dr. udv. tan. műegyetemi tanár nyitja meg «A kolloidok természettudományi jelentősége» czimű előadásával d. e. 10 órakor. Előadásában a kolloidok elméleti és gyakorlati fontosságáról értekezett, ismertetvén behatóan a reá vonatkozó elméleti részt, behatóan kiterjeszkedve a tudomány mai álláspontjára és kiemelve annak gyakorlati értékét az ipari, gazdasági és orvosi téren, rámutatva a kolloidok jövőbeni fontosságára.

Majd előterjesztésére megválasztattak *elnöknek:* Gálffy Ignácz, Budai József, Buza János, Rátz István dr., *jegyzőnek:* Breitner Thyra, Bezdek József dr. Schwalm Amadé dr., Kadić Ottokár, Turi József, Gotthard Egon.

Az első ülésen, 1910 aug. 22-én:

Elnök: Gálffy Ignácz. *Jegyző:* Bezdek József dr.

1. *Schafarzik* Ferencz: «A Gömörszepesi Érczhegység egyik legszélsőbb nyúlványáról». Ezen előadásban az Északnyugati hegyvidék geologiá-

ját részletezi, különös tekintettel a Losoncz vidéki hegyekre s rámutat a vidék és a központi alpok geologiai szerkezetének közös vonásaira.

2. *Rátz* István dr.: «A Linguatula rhinaria»-ról saját megfigyeléseit s a róla szóló irodalmat ismerteti, kiemelve, hogy az emberben megbetegedést nem okoz, bár már találtak egyes szervekben.

3. *Dudinszky* Emil: «A rovarok párzásáról» terjeszti elő saját eredeti megfigyeléseit. (Orthopterák és a Lipterák közül vett példákon.)

Halavács indítványára ezután csak egy előadást tartanak, a többi kitüzött előadást 23-ra teszik át.

4. *Gönczi* Ferencz: «A természet világa a néphiedelemben és népszokásban» czimű előadásában egyes babonás kuruzslásokról emlékezik meg, melyek ethnografiailag is igen érdekesek így természettudományi megvilágításban.

Hozzászólás egy előadáshoz sem volt s az előadások után elnök a gyűlést bezárta.

Miskolcz, 1910 aug. 22-én.

Bezdek József dr.
jegyző.

Gálffy Ignácz
elnök.

Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. miskolczi vándorgyülés természettudományi szakosztályának 1910. évi augusztus hó 23-án tartott szakületéről.

Elnök: Budai József. *Jegyző:* Kadić Ottokár dr. és Schwalm Amadé dr.

Elnök megnyitja az ülést és felkéri *Abonyi* Sándor urat, hogy «Limnadia lenticularis Magyarországon» czimű előadását megkezdje.

Hozzászólás nem történt.

A következő előadást *ifj. Entz* Géza dr.: «Vízi állatok gyüjtése» czimén tartotta.

Hozzászólás nem történt.

Következik *Schafarzik* Ferencz dr.: «Zeolittok előfordulása Nógrádvármegyében» czimű előadása.

Hozzászólások nem történtek.

Következik *Vendl* Aladár dr.: «Két hazai zeolitt chemiai elnevezése» czimű előadása.

Hozzászólások nem történtek.

Következik *Gálffy* Ignácz: «A Borsod-miskolczi paleolit kérdésről» czimű előadása.

Hozzászólás: Schafarzik Ferencz megköszöni.

Következik *Kadić* Ottokár dr.: «A hámori ősember» cz. előadása, különböző kőeszközök bemutatásával.

Hozzászólások: Elnök köszönetet mond előadónak és Gálffy igazgatónak.

Következik *Pazár* István: «Magyarország természetes methangáz forrásai» cz. előadása. Hozzászólások: Halavács J. osztja előadó véleményét a gáz származására nézve. Hozzászólt még Ardos Frigyes. Előadó válaszol: fejtegetvén a növényi eredetü és petroleumból eredő methangáz különbségét. Az elsőnek nincsen nagy nyomása; a nagysármási gázforrást azonban nem lehet elfojtani. A nyirségen nincsen földgáz. Elnök köszönetet mond.

Következik *Bartucz* Lajos dr.: «A matyók anthropologiájáról» czimű előadása. Hozzászólások: Gállffy igazgató engedelmet kér, hogy holnap a matyók néprajzáról tartassék egy előadás. Elnök köszönetet mond.

Következik *Bezdek* József dr.: «Adatok az Érmellék flórájához». Hozzászólások. Elnök köszönetet mond az előadónak.

Következik *Ardos* Frigyes: «Bereg megye ú. n. havasai» cz. előadása. Hozzászólások. Elnök bejelenti, hogy Győrffy J. tanár előadását, előadó távollétében Abonyi úr mutatja be.

Következik Győrffy J. előadásának bemutatása.

Kmf.

Schwalm Amadé
jegyző.

Kadić Ottokár dr.
elnök.

Jegyzőkönyv a természettudományi szakosztály 1910 augusztus 24-én tartott üléséről.

Elnök: Rátz István dr. *Jegyző:* Breitner Thyra.

1. *Buday* József: «Miskolcz környékének és Borsodvármegye hegyvidékének edényes flórája» czimű előadásában először általánosan jellemezte nevezett terület igen érdekes floráját, azután pedig a ritka növények egész sorozatát mutatta be.

Gállffy Ignácz felemlítve, hogy a borsodi flórának fáradhatatlan gyüjtője: Buday tanár a borsod-miskolczi muzeumot is gazdagította gyüjtése eredményével, arra kéri a zoologusokat, hogy a vidéki muzeumok zoologiai gyüjteményeinek kiegészítését sziveskedjenek előmozdítani.

Horváth Géza dr.: Vidéki középiskolákhoz a természetrajzi tantárgyakra olyan tanárokat nevezzenek ki, kik az egyes vidékek tudományos felkutatásában is résztvehetnek. A vidéki muzeumoknak pedig legyen olyan alapjuk, melyből a tanárok ezen munkássága jutalmazható legyen. Végül a Bükkhegység faunájára jellemző nehány adatot ismertetett, melyek között deli fajok is fordulnak elő.

Id. Entz Géza dr.: Elismerését fejezi ki Buday szorgalmas és eredményes kutatásai felett és további kutatásaihoz hasonló sikert kiván.

Elnök a szakosztály köszönetét nyilvánítja az érdekes és tanulságos előadásért.

2. *Vendl* Aladár dr.: «Homokok ásványtani vizsgálatáról» beszélt. (Lásd a mellékletet.)

3. *Ifj. Entz* Géza dr., bemutatja Lovassy Sándor dr.: «Néhány rendellencs helyű madárfészekről» szóló előadását.

Ifj. Entz Géza dr. tegnapi gyüjtésének eredményéből bemutat néhány mikroskopos állatot.

4. *Korîs* Kálmán előadást tart a matyókról.

5. Végül az elnök köszönetet mond a helyi bizottság azon tagjainak, a kik a szakosztály működését előkészítették, valamint azoknak is, a kik előadásaikkal a szakosztály üléseit érdekessé és tanulságossá tették és azon óhajtásának ad kifejezést, hogy a szakosztály tisztelt tagjait a veszprémi vándorgyülésen viszontláthassuk.

Kmf.

Breitner Thyra
jegyző.

Rátz István dr.
elnök.

6. A társadalmi szakcsoport jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyv a társadalomtudományi szakosztályának augusztus 22-én tartott üléséről.

A szakcsoport ülését a Városháza nagytermében *Vámbéry* Rusztem dr. nyitotta meg d. e. 11-kor «A kriminalsociologia mai állása» czimű előadásával.

Az előadás után a szakválasztmány megalakult. Elnökké választattak: Görgey László, Antal Gyula, Jászy Oszkár dr., Lengyel Imre, Sugár Ignácz dr. Jegyzőkké választattak: Kóris Kálmán, Nyári Jenő dr., Rónai Zoltán dr.

Lengyel Imre átveszi az elnöklést, jegyzőkönyvet Rónai István dr. vezeti.

Előadást tartottak: *Jászi* Oszkár dr. «Nemzet és faj», *Nyári* Jenő dr. «Az antik és modern democratia» és *Horváth* József dr. «A nemzetiségi assimilatio problemája» czimen.

Horváth dr. előadásához Zigány Zoltán szólalt fel, a felszólalásra előadó válaszolt.

Elnök az ülést d. u. 1/2 2 órakor bezárta s a következő ülést d. e. 1/2 9-re tüzte ki a ref. főgymnasium tantermében.

Kmf.

Rónai Zoltán dr.
jegyző.

Lengyel Imre
elnök.

Jegyzőkönyv a társadalomtudományi szakosztályának 1910. évi aug. 23-án tartott üléséről.

Jelenvoltak: Lengyel Imre, majd Sugár Ignácz dr. szakosztályi elnökök, Nyári Jenő dr. jegyző és nagyszámu szakosztályi tag, úgyszintén szép számmal megjelent vendégek.

Felolvasást, illetve szabad előadást tartottak:

1. *Kiss* Adolf dr.: «Munkásbiztosítás és közegészségügy».
2. *Weisz* Miksa dr.: «Az alkoholistákról való gondoskodás».
3. *Poszvék* Lajos dr.: «Az alkohol és a vasúti szerencsétlenségek».
4. *Ibrányi* Alice: «A betegápolás fejlesztéséről».

Ez utóbbi előadáshoz hozzászóltak: Gerlóczy dr., Róna dr., Zigány Zoltán, kivel szemben Róna dr. a szakosztály engedelmével viszonválaszszal élt.

5. *Szende* Pál dr.: «Az osztályok sociologiája».
6. *Novák* Endre dr.: «A közsegélyezésről s annak az orvosi hivatással való viszonyáról».
7. *Rónai* Zoltán dr.: «Természet és társadalom».
8. *Ormos* Béla dr.: «Gyermekvédelmünk a gümőkórellenes védelem szolgálatába állítva» czimen értekeztek.
9. Sugár dr. elnök jelenti, hogy *Balázs* István dr.: «A magyar középiskolai oktatás reformja, különös tekintettel a természettudományi tantárgyakra» czimű dolgozatát irásban beküldte.

A szakosztály ezt a dolgozatot felolvasottnak tekinti és a jegyzőkönyvhöz csatolását elrendeli.

Zigány Zoltánnak bejelentett előadását a szakosztály a holnapi ülés napirendjére tűzi ki.

Az előadások kivonatát a jegyzőkönyvhöz csatoltuk.

Nyári Jenő dr. Kmf. *Lengyel Imre.*
jegyző. *Sugár Ignácz dr.*
elnök.

Jegyzőkönyv a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének 1910 aug. 24-én a ref. főgymnasium rajztermében tartott társadalomtudományi szakosztályi üléséről.

A szakosztályt d. e. ½10-kor megnyitja Lengyel Imre elnök. A jegyzőkönyvet vezeti Rónai Zoltán dr. jegyző.

A következő előadások tartattak;

1. *Sugár* Ignácz dr.: «Miskolcz város gazdasági fejlődése».
2. *Kóris* Kálmán: «A magyar népies építkezés sociologiai jelentősége».
3. *Zigány* Zoltán: «A természettudományok és a sociologia a magyar népoktatásban».

Miután több előadó nem jelentkezett,
elnök a szakosztály működését berekesztette.

Kelt Miskolczon, 1910 augusztus 24-én.

Rónai Zoltán dr. *Lengyel Imre.*
jegyző. elnök.

7. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülései központi választmánya által kezelt alapok és forgó tőke kimutatása.

I.

Pályadij-alap.

A pályadij-alap áll:

1. A temesvári-buziási helyi bizottság 100 aranyából (999 korona).
2. A Nagyvárad városa 100 aranyából (1080 korona).
3. A biharmegyei orvos-gyógyszerész-egylet 300 koronájából. Kiegészitve 600 koronára a központi választmány által adott 300 koronával.
4. A borsodmegyei orvos-gyógyszerész-egyesület 500 koronájából.

A pályadij-alap az időközi kamatokkal (1910. évi augusztus 26-áig) összesen 4354 kor. 76 fillér.

II.

Dr. Kovács József-érem alapja.

Az érem alapja 1000 korona, mely tőke kamatjának (104 kor. 86 fill.) egy része az éremveretés költségére, más része pedig a dr. Chyzer Kornél éremveretés költségére fordittatott.

III.

Dr. Chyzer Kornél-érem alapja.

Az érem alapja 1200 korona.

IV.

Forgó tőke-kimutatás a pénztári könyv alapján.

Bevétel. Pénztári maradvány 1907 okt. 4-én	4167 kor.	30	fillér.
Dr. Hőgyes Ferencz ajándéka dr. Hőgyes Endre arczképére	50 «	—	«
Dr. Filarszky tagdija	12 «	—	«
Kamat a forgó tőke után (1911 febr. 22-ig)	240 «	96	«
Eckstein Bernáttól hirdetésekért	308 «	—	«
Chyzer Kornél emlékérem maradványa	558 «	53	«
373 fizető tag után à 12 korona	4476 «	—	«
Összesen:	9812 kor.	79	fillér.
Kiadás. A miskolczi nagygyülés előkészitéseért (postaköltségek nyomtatványok, apró kiadások)	252 kor.	30	fillér.
Államvasuti igazolványokért	100 «	—	«
Délivasuti igazolványokért	4 «	—	«
Ráfizetés a Chyzer-emlékéremre	38 »	25	«
Divald Károlynak klisékért	200 «	40	«
Pitter Tivadarnak térképért	45 «	20	«
Franklin-Társulatnak munkálatokért	1994 «	—	«
Postaköltségek a munkálatok szétküldéseért	80 «	80	«
Dr. Chyzer Kornél koszorujáért	40 «	—	«
Irásbeli munkáért tiszteletdij	50 «	—	«
Dr. Farkas Jenő koszorujáért	24 «	—	«
Orvosegyesületek ülésdijak fejében	48 «	—	«
Orvosegyesületi szolgának fizetése	30 «	—	«
Miskolczi iroda költségei	110 «	50	«
Uránia szinháznak	78 «	96	«
Steiner Árminnak	48 «	—	«
Tiszteletdij a két titkárnak (à 250 korona)	500 «	—	«
Tiszteletdij a pénztárosnak	400 «	—	«
Franklin-Társulatnak a történet nyomtatásáért	1290 «	22	«
Pénztáros postai kiadásai	215 «	38	«
Összes kiadás:	5550 kor.	01	fillér.
Marad egyenlegül a forgó-tőke javára	4262 «	78	«
Összesen:	9812 kor.	79	fillér.

Budapest, 1911. junius 13-án.

Dr. Kaiser Károly
pénztáros.

I.

Az Orsz. Közegészségügyi Egyesület közgyülése 1910 augusztus hó 23-án Miskolczon, a városháza közgyülési termében.

Jelen vannak: *Tarnay* Gyula Borsod vármegye alispánja és neje, *Szentpály* István dr. Miskolcz város polgármestere, Entz Géza dr., a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülésének elnöke, Bárczay Zoltánné szül. Waldeck Erika grófnő, Kiszely Albertné, Ibrányi Alicze,

Kozma Petronella, Komáromy Gyuláné, Edelény Árpádné, Altorjay Lenka, dr. Dobos Józsefné, dr. Polereczky Endréné, P. Kozma Etelka, Szánthó Bertalanné, Lichtmann Miksáné, Kúti Piroska és Adél, Frank Vilmosné, Hutyra Ferencz dr., Romy Béla dr., Hegedüs János dr., Rátz István dr., Tóth Lajos dr., Tóth Zsigmond dr., Szabó Sándor dr., Katona József dr, Borsod vármegye főorvosa, Filep Gyula dr., a kolozsvári vidéki fiókosztály titkára, Parádi Ferencz dr. (Deés), Rüll János dr. (Mohács), Kauser József, Kaiser Károly dr., Kemény Ferencz, Horváth Mihály dr., Schoditsch Lajos, Pákozdi Károly dr., Guth Samu dr., Farkas László, Hankó Vilmos dr., Lengyel Lajos dr., Harmos Gyula dr., Hédervári Hugó dr., Török János, Filo János, Farkas Pál, Kiszely Pál dr, Szegedy-Maszák Elemér dr., Schuschny Henrik dr., Czigler Henrik dr. (Eger). Ágai Adolf dr., Horváth Géza, Fenyvessy Béla dr., Róna Dezső dr. (Zombor), Weiss Emil dr., Lippay Béla, Lobmayer Géza dr., Themak Ede stb. stb.

Az elnök megállapitja a közgyülés határozatképességét és a mai ünnepi közgyülés jegyzőkönyvének hitelesitésére fölkéri Bárczay Zoltánné szül. Waldeck Erika grófnő, Kiszely Albertné és Ibrányi Alicze urhölgyeket, továbbá Szentpály István dr., Katona József dr., Romy Béla dr., Rátz István dr. és Filepp Gyula dr. urakat.

Ilosvay Lajos dr. magyar kir. udv. tanácsos, műegyetemi tanár, orsz. gyül. képviselő, az Országos Közegészségügyi Egyesület elnöke nagyobb beszéddel nyitja meg a közgyülést. A beszéd egész terjedelmében az «Egészség» 1910 10-ik fejezetében jelent meg.

Az elnök meleg szavakban üdvözli a közgyülésen megjelent Tarnay Gyulát, Borsod vármegye alispánját; hálás köszönetet mond Szentpály István dr.-nak, Miskolcz város polgármesterének, a városháza közgyülési termének szives átengedéséért és ugyancsak köszönetet mond Entz Géza dr., m. kir. udv. tanácsos, egyetemi tanárnak, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülése elnökének azért a szives jóindulatért, hogy lehetővé tette közgyülésünknek a vándorgyüléssel kapcsolatban való megtartását.

Gerlóczy Zsigmond dr. egyetemi magántanár az egyesület főtitkára a következőkben terjeszti elő titkári jelentését:

Tisztelt Közgyülés!

Hölgyeim és Uraim!

Régi vágyunk teljesedett ma, a mikor megértük, hogy egyesületünk számos tagja, tisztikarával és középponti választmányával az élén, az ország egy szépen fejlődő vidéki városában gyülhetett egybe. Az eredmény jelentőségét fokozza az, hogy ez az egybegyülekezésünk évi rendes közgyülésünk megtartása czéljából történt; ünnepies szint, ünnepies hangulatot pedig az kölcsönöz itten való megjelenésünknek, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülésével kapcsolatban jelentünk meg Miskolczon és hogy ez a közgyülésünk sorrend szerint a huszonötödik, tehát mintegy jubiláris összejövetel. Egyesületünk megalapitásának negyedszázados evforduló napja ugyan csak 1911 november hó 26-án lesz, de mert alakuló közgyülésünk 1886 november hó 26-án volt s azontul minden évben megtartottuk rendes közgyülésünket, ez a mai közgyülésünk a valóságban a huszonötödik.

Az öröm érzése tölti el lelkünket, a mikor az látjuk, hogy ime elég erősek vagyunk már arra, hogy vidéken is képesek vagyunk közgyülésünket

megtartani. Mert nem csekély dolog ám az, hogy vidékre merjünk menni közgyülésünk megtartására, mikor alapszabályaink előirják, hogy közgyülés tartásához legalább 30 tagnak kell jelen lenni. Ennyi embert nyári melegben zárt helyiségbe hivni úgy, hogy előre megmondjuk, hogy az összejövetelen az elnökőek mindenkoron tartalmas megnyitó beszédén kivül csupa hivatalos jelentéssel fogjuk kinek-kinek a drága idejét elrabolni, — olyan bizonytalan, olyan kétes eredményü vállalkozás, a mi könnyen megszégyenitő, lesujtó kudarczczal járhat.

És mi mégis elég bátorságot éreztünk magunkban arra, hogy ez évi rendes közgyülésünket ide, Miskolczra hivattuk egybe.

Nem igértünk, de nem is adunk látványos előadásokat. Nincsen velünk projektograph s igy az eleven, tarka képeivel csábitó «mozi» vonzóerejével sem rendelkezünk. Kabaré előadásokkal sem szórakoztathatjuk közönségünket. Becsületes őszinteséggel hirdettük a programmunkat, a mely csak azzal a szerény igényekkel lép föl, hogy életjelt akar adni arról, hogy van egy egyesület az országban, mely nem akar egybet, mint érdeklődést kelteni az ország egészségi viszonyai s ezek javitása iránt, mely terjeszteni és meghonositani kivánja az egészség fönntartására szükséges életmódot s a mely a közegészségügy iránt érdeklődőket összeköttetésbe akarja hozni egymással, hogy együttműködve a közegészségi bajokat úgy a városokban, mint a falvakban s egyebütt megfigyelje és azok megszüntetésére szóval és tettel közreműködjék.

És ha a mi meghivásunkra, a mi őszinte programmunkra, a mely ezek szerint egészen távol áll attól, a mit mi szórakoztatónak tartunk, annyian jöttek ide, hogy határozatképes közgyüléssé alakulhattunk, az fölötte örvendetes jelenség, az Miskolcz város és vidéke közönségének komoly gondolkozásáról, a socialis és közegészségügyi bajok iránt való érzékéről tesz követésre méltó tanuságot.

A mi egyesületünk nevében benne van az «Országos» jelző. Ez azt jelenti, hogy habár a vezetősége Budapesten, az ország szivében van is, habár ott folyik az irányitó munka, működésének a főváros határai korlátot nem szabnak, sőt ellenkezően kifejezésre jut e jelzőben széles arányu programmunk.

Egyesületünk bölcs megalapitói nagyon jól tudták azt, hogy minden fáradozásuk, minden tanitásuk, a mit a közegészségügy javitására áldoznak, abban az arányban fog növekedni eredmény dolgában, a milyen arányban sikerül nekik, illetőleg utódaiknak fölébreszteni a vidék érdeklődését a közegészségügy iránt s ezért egyesületünk alapszabályait úgy alkották meg, hogy feladatául tüzték ki egyesületünknek azt is, hogy a vidék nevezetesebb városaiban az Országos Közegészségi Egyesület vidéki osztályait szervezze, életre keltse.

Hogy vidéki osztályok létesitése mily nagy jelentőségü a mi egyesületünk életében, a mi czéljaink elérésében, azt talán bővebben fejtegetni alig szükséges. Az egy területen lakóknak egy közös czél érdekében való tömöritése sikeres munka végzésére képesit, mig ellenben bármennyien legyenek is tagjaink valamely vidéki centrumban, ha nem tudnak egymásról, ha nincsen alkalmuk azon czél érdekében egymással érintkezni, a melynek támogatására vállalkoztak, eredményt nem érhettek el. Alapszabályainknak a vidéki osztályok megalakitására vonatkozó pontja nagyon okosan úgy intézkedik, hogy vidéki osztály megalakitható már legalább 12

rendes taggal. Föltételezhető ugyanis, hogy ott, a hol megalakul a vidéki osztály, a helyi érdekeltségnek módjában áll csakhamar a tagok gyüjtése, létszámának gyarapitása.

Miskolcz város és környéke pedig már 56 tagot juttatett egyesületünknek; magában Miskolcz városában 31 tagunk van. Hogy mindezideig nem alakult meg a miskolczvidéki osztály, annak okát csak abban kereshetem, hogy arra hivatott vezető nem vette a kezébe a szervezés munkáját.

Pedig bizonyos, hogy ennyi tag között megtaláljuk azt, a ki megtudja alakitani az osztályt. Igaz, hogy az 56 tag között van vagy 20, a ki időközben tagsági kötelezettségének nem tett eleget, de meggyőződésem az, hogy ha megalakulna az osztály, azok is élénk érdeklődéssel kisérnék és támogatnák a működését.

Hogy Miskolcz város és környéke ily szép számmal juttatott tagokat egyesületünknek, abban kiváló érdeme van *Bárczay* Zoltánné sz. *Waldeck* Erika grófnőnek, a ki egymaga 26 rendes tagot és egy rendkivüli tagot szerzett egyesületünknek, úgyszintén *Kiszely* Albertné urhölgynek, a kiknek ez alkalommal is a legőszintébb és leghálásabb köszönetünket fejezzük ki.

A hol ilyen lelkes tagjai vannak egyesületünknek, ott valóban a legszebb reményekkel várhatjuk a vidéki osztály megalakulását.

Legyen szabad fölhasználni ezt az ünnepies alkalmat arra, hogy a közgyülés nevében azzal a kéréssel forduljak miskolczi tagjainkhoz, vegyék kezükbe az osztály megalakitásának ügyét, hivják össze a Miskolczon és környékén lakó egyesületi tagjainkat és mondják ki az osztály megalakitását. Az anyaegyesület a legnagyobb készséggel és odaadással fogja támogatni lépésüket és osztályuk csakhamar látni fogja, hogy milyen haszonnal működhetnek közre úgy városuk, mint a környék közegészségügyének javitására. Sok olyan ártalmat, sok olyan hiányt, a miről mostan talán nem is tudnak, az együttműködés, az egészségügyi kérdések iránt való fokozottabb érdeklődés, szemük elé fog tárni s az anyaegyesülettel való szoros kapcsolat mellett megfogják lelni az azok orvoslására vezető utat és eszközöket.

Ha a mai közgyülésünk azzal az eredménynyel végződnék, hogy egyesületünk a miskolczvidéki osztálylyal gazdagodnék, úgy ezt a 25-ik rendes közgyülést, mint igazán ünnepi eseményt, piros betükkel jegyeznénk be évkönyveinkbe.

*

Gerlóczy Zsigmond dr., az O. K. E. főtitkára részletesen beszámol az egyesület működéséről és jelentését befejezi azzal az óhajtással, vajha sikerülne minden magyarban fölébreszteni a közegészségügy iránt való érdeklődést, mert csupán törvényekkel, rendeletekkel, még ha jók is, nem fogunk eljutni a megerősödésnek arra a fokára, a melyet a müvelt Nyugat már elért. Hazánk egészségügyének javitására az egész magyar társadalomnak össze kell fogóznia. Erre a munkára vállalkozott egyesületünk, ennek a szolgálatába állottak tagjaink. Messzire vagyunk még czélunktól, az egészséges Magyarországtól, de minden lépés közelébb visz hozzája. Rajtunk áll, hogy nanyobbakat lépjünk!

*

A közgyülés a főtitkár jelentését tudomásul veszi.

II.

A. II. orsz. iskolaorvosi értekezlet Miskolczon, 1910 augusztus 22-én.

Másodizben gyültek össze országos értekezletre a magyarországi iskolaorvosok és egészségtantanárok a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXV. vándorgyülésének alkalmából. Nemhogy talán önző érdekeik előmozditására testületi fellépésük súlyát érvényesitsék, hanem azért, hogy az országban szétszórtan működő iskolaorvosok közt az összetartozás érzését ápolják és fenntartsák, meg hogy a nagy közönség s az iránytadó körök figyelmét az iskolaorvosi intézmény nagy jelentőségére ráirányitsák.

Az értekezleten szép számu és illusztris vendégek jelenlétében, — a kinek sorai közt *Ilosvay* Lajos dr. udv. tanácsoson, az Orsz. Közegészségügyi Egyesület elnökén és *Ágai* Adolf dr.-on, *Katona* József dr. borsodvármegyei főorvoson kivül örömmel láttunk több pædagogust: igazgatókat, tanárokat, tanitókat és tanitónőket is — az iskolai egészsegügy s az egészségtan nehány fontosabb kérdése került tárgyalás alá. Az értekezleten megjelent iskolaorvosok és egészségtantanárok közül ott voltak a következők: Bexheft Ármin, Biringer Ferencz (Nyitra), Czigler Henrik (Eger), Fialowszky Béla (Nagybecskerek),l Gömöry Elek (Losoncz), Gerlóczy Zsigmond, Győri Ilona, Konrádi Dánie (Kolozsvár), Lengyel Lajos, Lobmayer Géza, Obál Ferencz, Pákozdi Károly, Pekár Mihály, Schuschny Henrik, Szabó Sándor, Tóth Zsigmond, Turán Géza, Waldmann Fülöp, Weisz Ferencz stb. stb.

Az értekezletet *Gerlóczy* Zsigmond egyet. magántanár, az előkészitő bizottság elnöke, a következő beszéddel nyitotta meg:

«Tisztelt Orsz. Értekezlet!

Az Orsz. Közegészségügyi Egyesület iskolaorvosi és egészségtantanári szakbizottsága egyrészről az iskolaorvosi intézmény fejlesztese érdekében, másrészről pedig az országban immár tekintélyes számban működö iskolaorvosok között a testületi szellem, az együvé tartozás érzésének ápolása érdekében elhatározta, hogy időnként Országos Értekezletet tart. Az első ilyen országos értekezlet Pozsonyban volt 1907-ben, a másodikat a szakbizottság határozata alapján ide, Miskolczra hivtuk egybe. Ez a II. országos értekezlet is, mint az első, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülésének keretében folyik le. A végrehajtóbizottság — noha az országban már több száz okleveles iskolaorvos van — nem vállalkozhatott arra, hogy a maga erejére támaszkodva akármelyik vidéki városba is együvé merte volna hivni az országban szerte-széjjel, nehéz kenyérkereső pályán működő kartársakat, a kik egy ilyen szükebb teren mozgó érdekeltség végett nem hagyhatták volna el otthonukat; ezért kellett olyan alkalomra tennünk az Országos Értekezlet egybehivását, a mikor más, szélesebb érdeklődést kelthető ülések, mint a minő éppen a magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyülése, nagyobb vonzóerőt gyakorolhatnak az orvosokra, kik közé kartársaink is tartoznak.

Ha ennek ellenére is kevesebben jöttek el országos értekezletünkre a kartársak, mint szerettük volna, úgy felmerül az a kérdés, vajjon szükséges-e egyáltalán az, hogy az iskolaorvosok országos értekezletet tartsanak, várható-e valamelyes eredmény attól, ha mi ezeket az értekezleteket rendszeresitjük.

A valóság az, hogy az iskolaorvosoknak il / csekély számban való megjelenése, az iskolaorvosi intézmény irányában való érdeklődésnek ki nem elégitő volta, sőt mondhatnám hiánya, a testületi szellemnek gyöngesége, bizony elkedvetlenitő és alkalmas arra, hogy meditáljunk a fölött, fenntartsuk-e valjon továbbra is az országos értekezlet intézményét?

Nagyon jól tudjuk, hogy minden kezdet nehéz s ha ezzel az igazsaggal mértékeljük az eredményt, a mai országos értekezletnek az iskolaorvosok részéről való gyönge látogatottságát, úgy nem fogunk elcsüggedni, sőt ellenkezően a jövőben jobban megfeszitjük az erőnket és megfogjuk mutatni nemcsak kartársainknak, de az irántadó köröknek, a hatóságoknak és a nagy közönségnek is, hogy az iskolaorvosi országos értekezletek megtartása nem hiába való dolog.

Mert ha fájlaljuk is azt, hogy kartársaink nagy zöme még nem érdeklődik úgy az iskolaorvosi intézmény ügye iránt, mint a hogyan azt minden iskolaorvostól elvárhatnánk, csüggedésre még sincs okunk, mert azok a kevesen, a kik érdeklődnek, fáradhatatlan kitartással dolgoznak és eredményekre hivatkozhatnak.

Az Orsz. Közegészségügyi Egyesület iskolaorvosi szakbizottsága az a dolgozó organum, a mely az iskolaorvosi intézmény fejlődését biztositja. Elvárhatnánk, hogy ennek a szakbizottságnak minden képesitett iskolaorvos tagja legyen, a mint, hogy újabban csakugyan minden iskolaorvos-jelölt a kurzus ideje alatt belép az O. K. E. tagjai sorába és igy szakbizottságunknak is tagjává válik. Mégis nagyon sok iskolaorvos van az országban, a ki több izben történt fölszólitásra sem lépett be a szakbizottság tagjai közé. Talán nem lesz érdektelen, ha közlöm a t. Értekezlettel azt, hogy Tóth Zsigmond dr. kartársunk összeállitása szerint az ez ideig oklevelet nyert 583 iskolaorvos közül csak 199-en (34·1%) tagjai Egyesületünknek.

És mi ezen laza érdeklődés mellett is eredményekre hivatkozhatunk. Tért hóditunk mindenfelé.

Csak a legutóbbi napokban is olvashattuk a lapokban, hogy Audapest sz. főváros elemi iskoláiban már a most következő iskolai évben iskolaorvosokat fognak alkalmazni. Bármennyire elismerésre méltó, bármennyire okos dolog is, fővárosunk hatóságának ez az intézkedése, biztos vagyok benne, hogy szó sem volna még erről mostanában, ha folytonosan nem szitotta volna az érdeklődést az iskolai egészségügyi kérdések iránt az O. K. E. nevezetesen pedig annak iskolaorvosi szakbizottsága. Ezt az agitatiós munkát pedig csak a szakbizottságnak nehány lelkes és soha nem fáradó tagja végezte és végzi mostan is. Hogy több erőnek közreműködésével több eredményre mutathatnánk reá, azt bizonyitani sem kell. Ezért nem tartom én céltalannak az Országos Értekezlet megtartását, mert mozgalmunkról, munkálkodásunkról mégis csak ezen az uton is tudomást vesznek azok, a kiket az iskolaegészségügy kérdése illet.

Aztán meg nagyon jól tudjuk mi, hogy akkor, a mikor az iskolaorvosi intézmény fejlesztése érdekében dolgozunk, mi nem pusztán az intézményt magát visszük előbbre, hanem a mélyebbre ható munkát is végezünk. Az iskolaorvosi intézmény alapvető gondolata a tanuló ifjuság egészségének megvédelmezése. Azzal tehát, ha az iskolaorvosi intézmény fejlődik, javul az általános közegészségügy. Erőteljesebb lesz a jövő nemzedék és nem fognak utódaink olyan megdöbbentő szomoru jelentéseket olvasni, mint a minőket olvasunk mi a mostanában országszerte folyamat-

ban levő sorozások eredményeiről, hogy t. i. veszedelmesen kevés a katonai szolgálatra alkalmas fiatalemberek száma.

De ugyancsak az iskolaorvosi intézmény térfoglalásától várhatjuk a fertőző betegségek visszaszoritását, a tuberculosis csökkenését s általában az egeszséges életmód elterjedését.

Az iskolaorvosi intézmény megerősödése a nemzeti erő gyarapodásában fog kifejezésre jutni.

Ennek az idealis czélnak, mely jól tudom, hogy csak hosszantartó munkával érhető el, az érdekét szolgálja a mi értekezletünk is, a melynek munkájához Isten áldását kérve, a II. Országos Iskolaorvosi Értekezletet ezennel megnyitom.»

Az élénk tetszéssel fogadott megnyitó után megalakitották az értekezlet tiszti karát. Egyhanguan megválasztották az értekezlet elnökévé, illetőleg társelnökökké: Schuschny Henriket (Budapest), Szabó Sándor tiszti főorvoshelyettest (Budapest), Katona József megyei főorvost (Miskolcz) és Konrádi Dániel egyetemi magántanárt (Kolozsvár); titkárokká: Waldmann Fülöpöt és Bexheft Ármint (Budapest).

Ezután *Schuschny* foglalta el az elnöki széket, a következő beszéddel: «Tisztelt Országos Értekezlet!

Midőn három évvel ezelőtt a pozsonyi Vándorgyülés alkalmával az Iskolaorvosok és Egészségtantanárok Első Országos Értekezletét megnyitni szerencsém volt, arra voltam kénytelen utalni, hogy a mértékadó körök velünk nem törődnek. És ezek a körök bizony sajnos, következetesek is voltak, mert intézményünk az utolsó három esztendőben — legalább nálunk — nem fejlődött.

Kivánságaink, a melyek a régi utasitás megváltoztatására irányultak, nem teljesültek; azon tanácskozásnak, a melyet néhány év előtt a minisztériumban nélkülünk, jobban mondva, az iskolaorvosok és egészségtantanárok egyetlen szerve: a szakbizottság meghallgatása nélkül tartottak, nem volt eredménye.

A közönség se vesz rólunk tudomást, holott az iskolaorvos nem csak ügyel az ifjuság egészségére, hanem egész generatiókat nevel a helyes, egészséges életmódra. Így áll az iskolaorvos úgy a social-hygiene, mint a social-pedagógia szolgálatában.

Kérdem, van-e az iskolaorvosénál nemesebb, idealisabb hivatás?

Mennyi bajtól óvja meg az iskolaorvos a reábizott ifjuságot. Mennyi higiénikus tanácsot kap a gyermek, sőt a szülő is! Mily szép dolog, ha az iskolaorvos, a mint ezt Waldmann Fülöp derék kollégánk, egy polgári fiuiskolában meghonositotta, az iskolát elhagyó ifjuságot tanácscsal látja el a pályaválasztást illetőleg!

De minek is emlitsem az iskolaorvosi és egészségtantanári intézmény többi előnyét! Hiszen önök t. hölgyeim és uraim, úgyis jól tudják, mily áldásthozó munkát végzünk!

És ezzel az intézménynyel, ennek az intézménynek hivatott munkásával mégis alig törődnek nálunk!

De az intézményünk utat tör magának, akár az igazság. Székesfővárosunk bölcs polgármestere helyett teremtett az iskolaorvosi intézménynek magában az iskolában. Nem administrativ közegnek tervezik az iskolaorvost, hanem egészségügyi tanácsadója lesz úgy az iskolának, mint az ifjuságnak. Nevelő hatása főként abban áll, hogy a gyermeket gyakorlatilag

is megtanitja arra, hogy törődjék az egészségével. De a szülőknek is jut a tanitásból.

Talán van egy kis érdemünk abban, hogy a mi fővárosunk is szervezi az iskolaorvosi intézményt. Talán nem a mi érdemünk. Nem vindicalunk magunknak semmiféle érdemet, noha a népiskolai orvosi intézmény életbeléptetése érdekében évek óta küzdünk. Csak örülünk, midőn a magyar származásu intézmény, a mely külföldön egyre terjed, egyre hódit, nálunk eljut végre oda, a hová tulajdonképpen első sorban való: a népiskolába.

Kevesen vagyunk t. Értekezlet. De a kis hadsereg is győzhet lelkességgel, munkássággal és egyetértéssel. Azután jó ügyért is küzdünk. Ebben a küzdelemben mi valamennyien egy csatasorban állunk. Fegyvertársunk minden melegen érző pedagógus!

Midőn e lelkes küzdelemben az önök támogatását kérem, megnyitom az Iskolaorvosok és Egészségtantanárok II. Országos Értekezlete tárgyalásait.

Engedjék meg nekem t. Értekezlet, hogy tárgyalásaink megkezdése előtt köszönetet mondjak végrehajtó bizottságunk fáradhatatlan elnökének, *Gerlóczy* Zsigmond dr. urnak és buzgó titkárának *Tóth* Zsigmond dr. urnak ezen Értekezlet előkészitéseért. Köszönetet mondok Önöknek úgy a magam, mint tiszttársaim nevében megtisztelő bizalmukért, hogy bennünket az Értekezlet vezetésével megbizni szivesek voltak.

De engedjék meg, hogy e helyről két illusztris vendégünket köszöntsem. Az egyik *Ilosvay* Lajos dr. műegyetemi tanár ur, a ki nemes törekvéseink iránt évek óta melegen érdeklődik. A másik egy orvos, a ki ugyan orvosi gyakorlatot nem folytat, de tudományát most is szereti, irodalmunk egyik disze: *Ágai* Adolf dr.»

Ezután *Schuschny* elnök fölkéri *Waldmann* Fülöp dr.-t «Államérdek és az iskolaorvosi intézmény» czimen bejelentett előadása megtartására.

Előadása végén a következő határozati javaslatot terjeszti az Értekezlet elé:

1. Mondja ki a II. Országos Iskolaorvosi Értekezlet, hogy a népegészség előmozditása érdekében szükségesnek tartja, hogy az iskolaorvosi intézmény az összes iskolákba bevezettessék.

2. Mondja ki a II. Országos Értekezlet, hogy ezen nagyhorderejü kérdést mindaddig a napirenden tartja mig a fentemlitett törekvés valóra nem válik.

Az Értekezlet köszönetet mond *Waldmann* Fülöp dr.-nak értékes előadásáért és magáévá teszi az ő határozati javaslatát.

*

Waldmann Fülöp dr. előadása után következett *Turán* Géza dr., a ki «Igazságok, melyeket kellemetlen meghallgatni és nem hasznos elmondani» czimen tartott előadásában az egészségtani oktatás jelentőségéről, az iskolaorvosi intézmény hibáiról és főképen a tuberculosis kérdésben minél szélesebb körben való fölvilágositás szükségességéről beszélt.

Az értekezlet köszönetet mond *Turán* Géza dr.-nak érdekes fejtegetéseért.

Ezután következett *Győri* Ilona dr. előadása: A leányok testi neveléséről.

A mai iskolai leánynevelési rendszer hátrányait fejtegeti. Különösen a mai iskolai testgyakorlást tartja elégtelennek, a tornára szánt heti óra-

számot kevesli s a test erősitésére és ápolására kiván nagy súlyt fektetni. Nagy súlyt vet az iskolásleányok sokszor czélszerütlen ruházatának reformálására s a hibás testtartást előmozditó női kézimunka tanitást kivánja átalakitani és megszoritani.

Az előadást eszmecsere követte, a melyben Ilosvay, Katona, Konrádi s többen vettek részt. Az Értekezlet elismerését fejezte ki Győri Ilona dr. iránt.

Bexheft Ármin dr. előadása: Az egészségtan tanitásához szükséges felszerelések.

Azután *Czigler* Henrik, az egri áll. főreáliskola egészségtantanára terjesztette be a következő inditványt:

«Mondja ki a II. Orsz. Iskolaorvosi Értekezlet, hogy jogosnak és méltányosnak tartja, hogy a nmélt. Vallás- és Közokt. Miniszter urnak 1910. évi 2033. sz. rendelete, mely a hitoktatókat is vasuti jegy-kedvezményben részesiti, az iskolaorvosokra és egészségtantanárokra is kiterjesztessék; egyszersmind terjessze fel ezt a jogos és méltányos kivánságunkat memorandum alakjában — budapesti kartársakból alakitandó küldöttség utján — a vallás- és közoktatásügyi, valamint a kereskedelmi miniszterhez is.»

Az elnök jelenti, hogy julius hónapban a Nagyváradon megtartott Országos Középisk. Tanáregyesület közgyülésén ehhez hasonló inditványt tettek, a melyet a közgyülés elfogadott. Az elnök már több izben tett lépéseket a vasuti kedvezmény érdekében, de a miniszteriumban azt az álláspontot foglalják el, hogy az iskolaorvosok és egészségtantanárok nem tettek esküt és miután alkalmaztatásuk nem végleges, nem tarthatnak igényt a tanárokat, de még a hitoktatókat is megillető vasuti kedvezményre. Az inditvány elfogadása ellen kifogása nem lehet. Az Értékezlet az inditványt elfogadja és megbizza az Iskolaorvosok és Egészségtantanárok szakbizottságát, hogy a vasuti kedvezmény elnyerése érdekében a kellő lépéseket tegye meg.

Az elnök az Értekezleten jelenvoltaknak megjelenésükért még egyszer köszönetet mondva, az Értekezletet bezárja s annak a reményének ad kifejezést, hogy az Országos Értekezlet tárgyalásai is hozzá fognak járulni az iskolaorvosi és egészségtantanári intézmény kiépitéséhez és fejlesztéséhez s ezzel hazánk közegészségügyének is jó szolgálatot fogunk tenni. A II. Országos Iskolaorvosi és Egészségtantanári értekezletet bezárja.

Schuschny Henrik dr.
elnök.

Bexheft Ármin dr.
titkár.

IX.

A MEGNYITÓ ÉS BEZÁRÓ KÖZÜLÉS

ALKALMÁVAL TARTOTT

BESZÉDEK ÉS ELŐADÁSOK.

1.

ANDRÁSSY GYULA GRÓF ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE.

(A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK KORA)

a XXXV. vándorgyülés 1910 augusztus 22-én tartott megnyitó közülésén

Nagy örömmel fogadtam el azon megtisztelő felhivást, hogy tanácskozásuk vezetésére vállalkozzam. Nagy örömmel tettem ezt, mert jól esett nekem, hogy ez által is kifejezhessem a természettudományok és az orvosi tudomány iránt érzett mérhetetlen tiszteletemet.

Én át meg át vagyok hatva attól a tudattól, hogy a tudományokkal való intensiv foglalkozás, a tudományok iránt való belső érdeklődés és a tudományos szellem elterjedése Magyarország legvitálisabb érdekét képezi.

A mi korunk a természettudományok kora. Ha azt keressük, hogy mi különböztet meg minket a legjobban a mult idők embereitől, hogy mi emeli legjobban a modern kort az elmult korok fölé, hogy miben mutathat fel a jelenkor többet a multnál, úgy a válasz kétségtelenül csak az lehet, hogy korunk legsajátosabb jellemvonása és fő büszkesége abban áll, hogy alaposabban, helyesebben érti és ismeri a természet törvényeit, mint az előző korok.

Művészetben, filozófiában, a hit mélységében és őszinteségében, a politikában, a mult nem áll a jelen alatt, az erkölcsök nemességében a szeretet fokában, a hazafiságban határozott és kétségtelen haladás nem mutatható fel.

Az emberi agyvelő ma sem erősebb, mint volt a multban. Egy Julius Cézár, egy Newton, egy Shakespeare, egy Michel-Angelo szellemi erejét ember a mai napig nem multa felül.

S az emberi sziv sem lett jobb, mint volt. Egy Assissi Ferencznél ki szerethet mélyebben és igazabban? Kinek jelleme erősebb és nemesebb azoknál a martiroknál, a kik hitükért, tudományos meggyőződésükért vagy hazájukért készek voltak a legkinosabb halált halni.

S tagadhatatlan, hogy a szép megvalósítása terén az izlés megnyilvánulásában a klasszikus görög kort és renaisance pár évtizedét az utódok soha túl nem szárnyalták, sőt el nem érték. Egyedül csak a természet törvényeinek ismeretében állunk a multnál kétségtelenül magasabb sikon. E téren egymást követő nemzedékek, egymást kiegészítő, egymáson alapuló tanulmányaikkal óriási haladást tettek. A világrendről, a minket környező természetről való fogalmaink teljesen átalakultak, kibővültek és tökéletesebbekké lettek. S e felfogások átalakulása átalakított minket is.

Ma a természettudomány uralja világnézletünket, A természet törvé-

nyeinek nagyszerü szabályossága átidomította a velük foglalkozó emberi elme látókörét, egész gondolatmenetét, gondolkozási rendszeret a lehetőség és a valószinüség mértékét. A hol előbb csodát véltek felismerni, *ott* mi a törvényességet keressük. Azon eseményeket, a melyeket a multban a véletlen szeszélyének tulajdonítottak, *ma* az általános törvények természetes következményeinek ismerünk, a Causal törvénynek rendeljük alá.

A részletlátást az összefoglaló nagy okok és a dolgok belső összefüggésének és egységének keresése váltotta fel.

Mióta jobban megismertük a természetet, nem félünk annyira tőle. A rettegés ismeretlen veszélyek elől nem rontja el kedélyünket és életörömünket, mint a középkorban gyakran tette.

A Halley-üstökös példája világosan bizonyítja ezt.

Hajdanában azt hitték róla, hogy az emberek miatt van és azért jelenik meg, hogy nagy eseményeket, nagy katasztrófákat jelezzen. Volt idő, mikor egy pápa egyházi átokkal sujtotta a kárttevő bolygót. S midőn haladt a tudomány, midőn érezte már az emberiség, hogy a természet törvényei nincsenek miatta, hogy az üstökös mit sem törődik az emberrel, de állandó erők által hajtva járja be útját, az a rémhit terjedt el, hogy összeütközik földünkkel és tönkre teszi világunkat. De a tudomány e tekintetben is megnyugtatott. A művelt világ ma tudományos érdeklődéssel, de aggodalom nélkül várta az égi tüneményt. És a tudomány számtalan más rémlátást is megszüntetett.

A világrend szilárdságába fektetett bizalmunk megnőtt. Csodás pontossággal működő és egyensúlyban levő nagy erők szemlélete megerősítette azt a tudatot, hogy a mindenség harmonikus és az örök fejlődés és tökéletesedés törvényeinek van alávetve.

Minél jobban ismerjük a természet törvényeit, annál törhetetlenebbül bizunk az emberiség haladásának biztosságában, sőt korlátlan voltában, mert azt látjuk, hogy a halálból, a pusztulásból is új és tökéletesebb élet fejlődhetik, hogy az élet minden csirája csodás alkalmazkodási képességgel és önfenntartási erővel rendelkezik és ezen tulajdonsága által gazdagabb és czélszerűbb formákat képes felvenni.

S a tudomány minden egyes vivmánya, a midőn otthonosabbá lett földünkön, ugyanakkor mindig egy-egy babonát, egy-egy előítéletet rombolt le és az emberi elme egészséges haladásának egy-egy akadályát, szabadságának egy-egy békóját törte össze.

Voltak mindenkor olyanok, a kik attól tartottak, hogy a tudományos szellem uralma az előítéletekkel együtt az idealismust is meg fogja dönteni és hogy az illusióitól és hitétől megfosztott emberiség a tettre, az erős akaratra, a nemes lendületre képtelen lesz. De ez a veszély csak sporadikus és csak ideiglenes lehet. Az igazság nem öli meg az idealismust, nincs ellentétben az ember magasztos, nagyratörő ösztönével és nem akadályozza a hit és képzelet világának szabad fejlődését, legfeljebb némileg módosítja azt, a mit az ember hinni és képzelni képes és új tartalmat ad a régi formáknak. Ellenkezőleg a tudományos szellem új idealismus forrásává vált. A világrend csodás méretei, imponáló törvényessége és magasabb egysége fölemeli, lelkesíti a vele foglalkozó emberi elmét. Az a tudásvágy, a mely minden kicsinyes számítástól ment, a mely nem keresi a hasznot, a mely az igazságot pusztán önmagáért szereti és szolgája, nemesítő hatást gyakorol.

A valódi tudós a naivságig önzetlen ideálista typusa szokott lenni. A nagy tudós és a nagy művész többnyire a haszonlesés fölött áll. Az igazzal és a széppel foglalkozva, az igaz és a szép eszményképeinek hatása alá kerül.

A természettudományok eredményeinek alkalmazása a gyakorlati élet problémáira, a felfedezések és találmányok által mindennapi életünket is átalakította. A gőz, a villany, a motor, a föld, a viz uraivá lettek és immár remélni lehet, hogy a lég is meg lesz hódítható.

A modern ember, ámbár sem nem jobb, sem tehetségesebb, sem nem erősebb elődeinél, a természettudományok haladásánál fogva százszorta hatalmasabb, gyorsabban halad, távolabbra lát, sokkal kényelmesebben él, sokkalta többet élvez, sokkal többet termel, mint ősei.

Az exakt tudományos szellem elterjedése a gazdasági erőt is fokozza. Németországról azt mondták, hogy iskolamesterei nyerték meg azon csatáit, a melyeknek mai hatalmát köszönheti; de úgy hiszem ezen állításnál még igazabb az, hogy azon iparí föllendülése, a mely ma Anglia gazdasági fölényét is veszélyezteti, a nemet faj tudományos képzettségének és sok kitünő technikusának tulajdonítható.

De mielőtt tovább mennék, foglaljuk össze az eddigiek eredményét. A fentebbiekben azt akartam megállapitani és hangsúlyozni, hogy a XIX. és XX. század legnagyobb eredménye és érdeme a természettudományok kifejlődése volt. Ebből következik, hogy minden egyes nemzet értékének egyik mértéke és erejének egyik legfőbb tényezője, hogy mennyiben és mennyire képes az emberiség kulturmunkájából részét kivenni. A tudomány terén elért eredménynyel válik valamely nemzet az emberiség jóltevőjévé és tudománya teszi hatályossá munkáját.

Mi magyarok sajnos, e tekintetben még nem állunk a kellő magaslaton. Szerencsétlen multunk egyoldaluvá tett. Létünkért kellett küzdenünk és ezért az elvont igazságok kultuszát elhanyagoltuk. Történelmünk hatása jellemünkre, — mert a nemzet jelleme is az örökös fejlődés és átalakulás törvényének van alávetve — abban az egy mondatban foglalható össze, hogy fennmaradásunkra irányzott energiánk a közvetlen haszon keresését, az opportunismust, a közeli czélt szolgáló gyakorlatias szellemet az elvont igazságok keresése, s talán az idealismus rovására fejlesztette ki.

Multunk hatása következtében: a politika túltengésében szenvedünk. A művelt közönség leginkább a politika iránt érdeklődik. Legkiválóbb embereink politikusok voltak. S jelenleg: tulsokan adják magukat a politikai és jogi pályára, túlkevesen a technikai és tudományos pályára. Túlsok az ügyvéd, túlsok a képviselő-jelölt, a tisztviselő-jelölt. Még az egyetemi tanárok nagy része is: inkább politikai babérokra szomjazik, mint arra, hogy szakmáját önálló munkákkal szolgálja. A társadalom nem becsüli eléggé meg tudósait; inkább azokat ünnepli, a kik politikai hatalmasok, a kik rangot és rendjelet szereztek. Tudósaink nevét alig ismerjük: nem egynek érdemeit csak a külföld útján tanuljuk meg, holott másod- és harmadrangu politikusaink nevei közismertek és hiresek.

S olyan erős a közvetlen hasznosság iránt való érzék, hogy a tudományos irány nálunk inkább a tudományos igazságok gyakorlati alkalmazásában és leleményes felfedezésekben mutatkozik, mint a tudománynak magával minden melléktekintet nélkül való ápolásában.

S még magában a politikában is azt kell tapasztalnunk, hogy gyakran túlteng az opportunismus.

Megvallom, én a magyar nemzetet sokkal jobban féltem attól, hogy politikailag jellemtelen lesz; és ezzel elveszti a külföld rokonszenvét és tiszteletét; elveszti a komoly férfiasságába helyezett hitet, mint attól, hogy eszményképeihez való következetes ragaszkodás által ejtse magát veszélybe.

Pedig a túlságos opportunismus még a politikában sem jó, mert idealismus és elvhűség nélkül még a politikában sem lehet nagyot elérni.

A politika túltengése nem csak isolál a többi nemzetektől, de káros hatással van a nemzet jellemének fejlődésére is. A politika technikája, főleg ha kistehetségü emberek kezébe jut a vezetés, a mi gyakran elkerülhetetlen, csunya és piszkos, s ezért is inkább lealacsonyít, mint emel. A pártpolitika kicsinyességei, önzése, gyűlölködése könnyen kicsinyessé, önzővé, gyűlölködővé teszi a vele foglalkozó átlagembereket.

A politika mindig és mindenütt az opportunismus művészete, mert czéljánál fogva a nemzet hasznát keresi és azért az emberben könnyen a haszonlesést fejleszti, az idealis önzetlenség helyett, a mely gyakran sikertelenséghez vezet. E káros hatás még fokozódik, ha, mint nálunk, a nemzet súlyos helyzete: a legmesszebbmenő opportunismust is igazolni látszik, mert ez módot és alkalmat ad arra, hogy a közérdek helyét tényleg az illető önérdeke foglalja el.

S különösen végzetes lehet a nemzet jellemére a politika hatása, a midőn anyagilag függő és bizonytalan exisztencziák társadalmában, a szent közérdek nevében történő, minden oldalról fenyegető hatalmi túlkapás és nyers erőszak divatossá válik s az alulról és felülről gyakorolható a terrorismus a lelkiismeretek szabadságát békóba veri?

Bizony, az élet nyomorai és nehézségeivel küzdő szegény magyar fajnak több ideálismusra van szüksége.

Ha nemesíteni, erősíteni akarjuk fajunkat, törekedjünk fogékonyabbá tenni az elvont igazságok iránt, a magasztosabb czélok és foglalkozások iránt, a mindennapi élet kis érdeke fölé emelő eszmények iránt,

Mint az éhezőnek a darab kenyér, úgy van szüksége a magyar kulturának a többek között arra is, hogy az igazságszomját, a tudomány azon szellemét, a mely ideális önzetlenséggel keresi a valóság felismerését, mely nem néz a közvetlen haszonra, hanem e nélkül dolgozik és áldoz, hogy mondom, nemzetünk a modern kor ezen legsajátabb jellemvonását és erejét az eddiginél jobban ápolja.

S ha annyi nagy érdekünk, ha a nemzet lényének harmonikus kifejlődése is kivánatossá teszik, hogy a természettudományok kultusza nálunk megerősödjék, különösen nyomós, közvetlen érdek követeli meg azt, hogy a természettudományoknak az emberi test egészségével foglalkozó része haladjon.

A magyar nemzet létének problémája főleg számbeli probléma. Főgyengénk mindég az volt, hogy kevesen voltunk. Fajunk tehetséges, de nem tarthat lépést azon fajokkal, a melyek sokkal számosabbak.

Fejlődésünk fentemlített egyoldalusága is annak a következménye, hogy nem voltunk elegen és nagyobb számu, tehát erősebb fajok közé ékelve, az önvédelem s a puszta létfenntartás munkája összes képességeink kimerítette s gyakran a gyengék fegyveréhez, a túlságos opportunismushoz kellett nyulnunk.

Szerencsénkre azonban, a magyar faj szapora, a gyermekszületés arányszáma kedvező.

Az orvosi tudomány szent és magasztos feladata a megszületett gyermek egészségben való felnevelésében segíteni és az ember életkorát meghosszabbítva, a munkabiró egyének számát megszaporítani. Angliában Viktória királyné uralkodása alatt, az emberélet átlaghossza — ha nem csalódom — 10 évvel növekedett meg. Legyünk minden erőnkkel azon, hogy a czéltudatos és kitartó munkásság ezen dicső és csodás eredményét, mely annyira emeli a britt hatalmat, legalább a lehetőségig megközelítsük.

Orvosi karunk a feladat magaslatán van, de sajnos, a társadalom, a törvényhozás és a kormány nem eléggé méltányolják a közegészségügy fontosságát.

A legfontosabb e tekintetben a gyermek életképességének védelme. Neveljük a szülőket az egészségtan megértésére. Hassunk az iskolákra, hogy tanrendjük, berendezésük egészséges legyen és hogy benne a gyermek az egészséges életmódhoz szokjék. A vagyonosabb osztályokat legalább szoktassuk a testmozgáshoz, a levegős és tiszta lakás szeretetéhez.

S az államtól, a közigazgatástól követeljünk czéltudatos és szakadatlan munkát a betegségek, akár a járványok, a gondatlanság, a tudatlanság elleni küzdelemben.

Tökéletesítsük közegészségügyi közintézményeinket, gondoskodjunk arról, hogy orvos az ország minden vidékén megélhessen. Sokszor a takarékosság, az államnál úgy, mint az egyeseknél a beteg rovására érvényesül, s nyomort és halált okoz.

Pedig, ha joggal mondják, hogy: «*az idő pénz*», ugyanannyira joggal lehet mondani, hogy «az egészség is pénz». Az a tőke és az az idő, a melyet az egészség emelésére és fenntartására fordítunk, nincs elveszve, az busásan meghozza a kamatját. Jól felfogott önérdekünk és a humanismus egyaránt parancsolják, hogy legfőbb gondunk egyike legyen a betegségeket megelőzni és a betegek gyógykezelését biztositani, mert népünk száma és egészsége erőnk legnagyobb forrása.

De elég volt e bevezető szavakból. Az orvosok és a természetvizsgálók congressusának czélja kettős. Az egyik az, hogy a tagok munkásságuk eredményeit egymással közölhessék és munkájuk gyümölcseit közkincscsé tegyék, hogy egymást megismerve, egymással érintkezve, szórakozást is találjanak kartársaikkal töltött órákban.

A második, hogy a művelt közönség figyelme a tudományokra tereltessék és hogy a művelt közönségnek alkalma legyen a tudományok kitünőségeit és ápolóit megismerni. Szép és dicső czélok ezek! Alkalmasak a tudományt erősíteni és népszerüvé tenni. Forrón óhajtom, hogy siker koronázza működésüket.

2.

TITKÁRI JELENTÉS.

Előterjesztette: Dr. Kerekes Pál, közp. vál. titkár.

Nagyméltóságu Elnök ur! Tisztelt nagygyülés!

Vándorgyüléseinket szabályaink és hagyományainknak megfelelőleg kétévenkint szoktuk megtartani. A pozsonyi vándorgyülés 1907-ben, tehát három év előtt folyt le. A mai, XXXV-ik vándorgyülés határidejének egy

évvel való kitolását azért kellett elhatároznunk, mert összeesett volna a mult évben Budapesten tartott nemzetközi orvosi congresszussal, mely körülmény nemcsak azért akadályozta a vándorgyülésnek rendes időben való megtarthatását, mert az orvosok érdeklődését — valószinüleg a vándorgyülés hátrányára — megosztotta volna, de azért is, mert az orvosok távolmaradása, vagy csekély száma folytán csonka és fogyatékos vándorgyülés a másik két szakcsoport működését is megbénitotta volna.

A vándorgyülés jól felfogott érdeke volt tehát az ok, mely az elmult nagygyülést és a központi választmánvt arra késztette, hogy Miskolcz város megismételt szives meghivásának csak ma tehetett eleget.

Hogy azonban a határidő eme kitolása gyülésünk kárával nem járt, azt élénken bizonyitja a tagoknak ily szép számban való egybegyülése és az érdekesebbnél érdekesebb tudományos kérdésekkel foglalkozó előadások egész sorozata, mely a gyülés rövid három napja alatt letárgyalásra vár.

A mai vándorgyülés előkészitését nagyon megkönnyitette az a körülmény, hogy Önagyméltósága, gróf Andrássy Gyula, sokoldalu és nehéz terhekkel járó elfoglaltsága daczára az elnökséget elvállalni kegyeskedett, mely készségeért midőn ezuttal közöttünk való megjelenése alkalmával köszönetünknek adok kifejezést, egyben kérjük, hogy a tudományok és művelődés iránt általánosan ismert érdeklődését ügyünkre is kiterjesztve, a hazai művelődés és a tudományok népszerüsitésében továbbra is támaszunk legyen.

Miskolcz város és Borsod vármegye közéletének vezérlő férfiai, országosan ismert buzgalmukkal vándorgyülésünk ügyét is felkarolva, a vándorgyülés tisztikarának megalakitása sem ütközött nehézségekbe s ma azzal a biztos tudattal számolok be önök előtt a mult eseményeiről, hogy a legközelebbi jövő méltó folytatása lesz az elmult 34 vándorgyülésünk néhaněha küzdelemteljes, de mindig sikerre vezető működésének.

A központi választmány a szerkesztőbizottság kiküldésével a pozsonyi gyülés lezajlása után rögtön a felhalmozódott tudományos anyag feldolgozásához látott, mely igyekvése sikerre is vezetett, mert a pozsonyi vándorgyülésen elhangzott előadásokat — részben teljes szöveggel, részben kivonatosan — magában foglaló «Munkálatok» 21 ívnyi terjedelmes kötetben, még a vándorgyülés évében kikerült a sajtó alól s a tagoknak deczember utolsó napjaiban szét is küldetett.

A központi választmány az elmult nagygyülés óta négy ülést tartott, melyek közül az első a pozsonyi vándorgyülés alkalmából felmerült ügyeket intézte el, az utolsó három pedig a mai vándorgyülés előkészitésével foglalkozott.

De a mi munkánk nem volt könnyü. Az ügyek sima, zajtalan menetét majdnem megakasztotta az a mérhetetlen csapás és pótolhatatlan veszteség, mely dr. Chyzer Kornél váratlan elhunytával választmányunkat és a vándorgyüléseket érte. Hogy ki volt dr. Chyzer Kornél, azt én az én megszabott időhatárokhoz kötött rövid jelentésemben apróra el nem mondhatom, de hogy ki volt *ő nekünk*, azt egy szóba összefoglalhatom: lelke volt a választmánynak és a vándorgyüléseknek.

Mint vándorgyüléseinknek évtizedek óta legbuzgóbb tagja s központi választmányunknak másfél évtizeden át elnöke vezérlője volt minden jóra, szépre és igazra való törekvéseinknek; tőle nyertünk biztatást, kedvet az eredményes munkálkodáshoz; vidám bölcsességével éltetője volt összejöveteleinknek. Bámultuk sokoldalu értékes tudását, becsültük nyugalmat és

pihenést nem ismerő munkakedvét, lelkünkből szerettük mindnyájunkhoz egyformán szives jóságáért.

Hetvenhárom évet élt. Az élet nem volt hozzá mostoha, de sikereit önmagának és munkásságának köszönhette. A Bártfa városi és fürdőorvosi szerény állásból, Zemplén várm. tiszti főorvosi állásán keresztül Hieronymi Károly belügyminisztersége és elnökünk, gróf Andrássy Gyula államtitkársága idején az ország közegészségügyének élére került. Ezen állás nem ő neki adott külső diszt és tekintélyt — mondja róla dr. Schächter Miksa megemlékezésében — de fáradhatatlan munkakedvével, tudásával és nyugodt itélőképességével, életösmeretével, szervező tehetségével, csillogó éles elméjével ő adott diszt, tekintélyt és jelentőséget az állásnak, melyet betöltött.

A ki átlapozza a vándorgyülések történetét, látni fogja, hogy a vándorgyülések élete is küzdelmekkel van tele s elért sikerei, vezetőférfiainak rátermettségéhez s ügybuzgalmához van kötve. Sorsunkról nem panaszkodhatunk. Mindig akadtak tudományosságunk vezéralakjai között ügyünket lelkesen felkaroló férfiak, kiknek vezetése alatt, ha békés időket éltünk csendben dolgoztunk, ha harczolni kényszerültünk, a harcztól sem riadtunk vissza, hogy legrégibb tudományterjesztő egyesületünk sorsát és életét biztositsuk.

Az alapitók: Bugát Pál és Bene Ferencz örökségét átvette dr. Kovács József, az ő kezéből kihullt zászlót dr. Szabó József nem engedte alánanyatlani, ő utána pedig Chyzer Kornél emelte magasra.

Koporsójánál állva mindnyájan éreztük, hogy csak földi maradványait adhatjuk át az enyészetnek, de emlékét megőrizni, megörökiteni kötelességünk. Halála után tartott első választmányi ülésünkben elhatároztuk, hogy a Kovács József emlékérem és előadás mintájára, az ő működését is egy érem alapitásával tegyük maradandóvá, de keserüséggel kellett bevallanunk, hogy anyagi eszközeink fogyatékossága miatt erre képesek nem vagyunk.

Szükebb körben meginditott gyüjtésünk s gyermekeinek — különösen az oly megrendítő körülmények között elhalt Chyzer Bélának — áldozatkészsége folytán az éremalapra szükséges összeget mihamar megszereztük ugyan, de az érem előállitásához szükséges anyagi eszközöket még mindig nélkülöznünk kellett. Nehéz helyzetünkben a minden jó és nemes czélra áldozni kész nemeslelkü főurhoz, gróf Andrássy Déneshez fordultunk kérelmünkkel.

A szenvedésekben megedzett nagylelkü Mæcenás nem vette szerénytelenségnek bizakodásunkat s 1000 korona adományával, melyhez a gróf úr közügyekért önzetlenül lelkesedő jószágkormányzója, választmányunk tagja, Chyzer Kornélnak régi tisztelője és barátja, Sulyovszky István is 100 koronával járult, nemcsak az vált lehetővé, hogy az érmet elkészitve, az ő emlékére tartandó első előadást már ma megjutalmazhassuk, de 500 koronánk még arra is maradt, hogy az utolsó 10 vándorgyülés történetét kiadhassuk. s azt a miskolczi vándorgyülés tagjai között kioszthassuk.

Az első 25 év történetét Chyzer Kornél maga irta meg, az utolsó 10 vándorgyülés anyagát is összegyüjtötte és rendezte, de a sors könyörtelen rendelkezése folytán már be nem fejezhette. Dr. Scächter Miksa, dr. Lakits Ferencz. dr. Prochnov József volt titkártársaim készséggel elvállalták a közreműködésükkel lefolyt vándorgyülések történetének megirását

s így a Chyzer Kornél által megkezdett munkát be is fejezhettük s a dr. Kovács József, dr. Szabó József és dr. Chyzer Kornél emlékének ajánlott 10 ivre terjedő kötetet tagsági járulékként mindnyájan kézhez vehetjük.

Központi választmányunk Chyzer halálával megüresedett elnöki székébe az ő munkálkodásának hűséges bajtársát, tudományosságunk egyik díszét, ügyünk lelkes bajnokát, eddigi alelnökünket, dr. Entz Géza udv. tan. egyetemi tanárt választotta meg, az alelnöki állást pedig vándorgyűléseink s választmányi ügyeink iránt nagy érdeklődéssel viseltető dr. Tóth Lajos vall. és közoktatásügyi min. tanácsos úr, az egyetemi ügyek osztályfőnöke volt szives elvállalni.

Az elmult három év történetének Chyzer Kornél halála csak egy — ránk nézve azonban legfájdalmasabb — fejezete volt. Rajta kivül választmányunknak még kilencz tagját vesztettük el.

Azzal is a Chyzer Kornél szellemének óhajtok áldozni, hogy elsősorban egész élete folyásán legjobb barátjáról, működésének tevékeny segitőtársáról, ***dr. Raisz Gedeon***ról emlékezem meg. Egész fiatalon került Zemplén vármegyébe. Előbb mint községi orvos Sárospatakon működött, később Nagymihályba járásorvossá neveztetett ki. Sohasem elégedett meg a mindennapi orvosi gyakorlat terén elért sikerekkel és alkotni igyekezett. Sárospatakon a collegiumi kórházat kezdeményezte, Nagymihályban pedig a néhány száz forintnyi kórházi alapot felfedezvén, jóformán a semmiből egy ma már virágzó közkórházat teremtett. Chyzer Kornéllal való barátsága Zempléni időzéséből ered, ki felismervén erélyét, tudását, munkabirását, azt az ország javára gyümölcsöztetendő 1893-ban őt is magával vitte a belügyminiszterium közegszségügyi osztályába, a hol a kórházi ügyek vezetésével bizta meg. Együttes működésüknek eredménye, hogy ma, a régi ispotályok és menedékházak helyett Miskolczon, valamint szerte az országban, a gyógyitási tudomány kivánalmait minden tekintetben kielégitő s képzett szakemberek vezetése alatt eredményesen működő kórházakkal rendelkezünk. Munkakedve élte utolsó napjáig megmaradt s 1900-ban 69 éves korában teljes lelki és testi erejének birtokában ragadta el a halál.

Kortársuk s működésüknek részese volt ***dr. Niedermann Gyula,*** ki az elmegyógyászatnak szentelvén életét és hivatását, élete virágzó korában került a lipótmezői állami elmegyógyintézet igazgatói állásába s gazdag tudásával és psychiatriai tapasztalataival nemcsak az intézetet virágoztatta fel, de egyik úttörője volt, humanus és psychiatriai alapon nyugvó modernebb elmebetegkezelés Magyarországon való meghonositásának. Gyakorlati tevékenységén kivül irodalmi működése is számottevő.

Dr. Vidor Zsigmond a zajtalanul és önzetlenül működő emberbarátok mindinkább ritkuló fajtájához tartozott, akik közelebbről ismerték, ép oly mértékben becsülték a haladással lépést tartó szaktudását, mint megalkuvást nem ismerő igazságszeretetét. A jó ügynek mindig pártjára állt és soha attól el nem pártolt, még ha egymagában kellett is maradnia. Nem kereste, de mert szerette az embereket — mint igazi orvos — gyógyitani igyekezett nemcsak a testi hibákat, de a lelki fogyatkozásokat is. Kórházi munkálkodásában és szépirodalmi működéseben a hivatásának élő férfi legtisztább meggyőződésével, mindig csak az egyenes utat követte és sohasem a feltünés vágya, hanem a jóttevés volt a vezérlő eszméje.

Csendben élt, dolgozott és hosszu szenvedés után, minden hivalkodó

gyászpompa nélkül, csendben temettette el magát ***dr. Lőry Ede*** a leglelkiismeretesebb s betegei érdekeit mindig szivén viselő orvostársunk. Tudása, kézi ügyessége, jó szemmel párosult éles judiciuma elsősorban betegeinek vált javára, de becsületes orvosi meggyőződése, melytől soha semmi körülmények között el nem tántorodott, a kollegák között is közbecsülést biztosítottak számára.

Nagyműveltségü és az orvosi tudomány iránt mindenkor lelkesedő orvos volt ***dr. Thuróczy Károly,*** ki mint kórházi orvos, a mostoha viszonyok között is fellenditeni igyekezett a vezetésére bizott intézetet, később pedig, mint vármegyei tiszti főorvos, minden igyekezetével az egészségügy előbbrevitelén fáradozott. Műveltsége és lebilincselő jó modorával becsülést szerzett minden állásnak, melyet betöltött. Mint szorgalmas és jó tollu iró, nemcsak orvosi szakkérdésekkel foglalkozott, de mint történetiró is jelentékeny szerepre tett szert s a Magyar Tudományos Akadémia megbizásából megirta Nyitra vármegye közművelődésének és közgazdasági történetét. Mint a vándorgyüléseinknek buzgó tagja a trencséni vándorgyülésen ő tartott emlékbeszédet dr. Kovács József és Poor Imre felett. Csak arra vállalkozott, a mihez értett és elvállalt kötelességének mindig becsülettel megfelelt.

Fialovzky Lajos kora ifjuságától kezdve a természettudományoknak szentelte életét s mint tanár és iró mindig arra törekedett, hogy a tudományt a tanulósággal és közönséggel megkedveltesse. Harczot indit a botanica műnyelvének megtisztitása érdekében s a magyar vidékeken gyüjtött növénynevek és régi szógyüjtemények kutatásával igyekezett a tudományt a nép szelleméhez közelebb hozni. Élete végén a crystalographiával foglalkozott. A pozsonyi vándorgyülésen már kimerült s megtört szellemmel jelent meg köztünk, de megható volt az a szeretet és lelkesedés, melylyel új kristályrendszerét mindenkivel megértetni igyekezett.

Hanusz István földrajzi iró és a természettudományok lelkes hive, mint pap és tanár mindig és minden körben a tudományok megkedveltetéséhez törekedett, vándorgyüléseinkről alig maradt el, előadásaiból, irásaiból mindig a magyar föld és magyar tudományok meleg szeretete áradt felénk.

Simonkay Lajos mint tudós és tanár egyformán kiváló volt. Sokat tudott a természettudományok minden ágából, de a botanikában elsőrangu tudós volt. Szaktárgyának minden kis részével biztosan bánt, de ismerte, szerette a nemzeti irodalmat, történetünket, a mithologiát s ezért tudta oly élvezetessé tenni előadásait s ezzel lebilincselni hallgatóságát s magának és tárgyának megnyerni a tanulóifjuság érdeklődését és ragaszkodását. Mint egyetemi magántanár botanicai kirándulásokat vezetett s annyira szerették, hogy a Simonkay név botanicus társaságban szinte fogalommá vált. Szakszerű tudását a nálunk megforduló idegen tudósok is becsülték s nagyarányu irodalmi működésével maradandó emléket állitott mágának a magyar tudományosság történetében.

Gotthard Jenő nem a központban működő tudósok karához tartozott. Gépészmérnöki tanulmányainak befejezése után külföldi tanulmányutra indult, honnan visszatérve, Herényben asztrofizikai obszervatoriumot rendezett be s törhetetlen szorgalommal jóformán minden idejét az égbolt tanulmányozásának szentelte. Kiadványai, melyekkel a külföldön is elismerést aratott, egymás után jelennek meg s nem egy felfedezés füződik az ő nevéhez és lelkiismeretes működéséhez.

Még egy halottunk van, a kit régen elvesztettünk ugyan, de a kit elfelejteni nem tudunk. A mult emlékeinek tiszteletben tartása a jövő fejlődésnek egyik legfőbb biztositéka és mi nem hagyhatjuk itt ezt a várost a nélkül, hogy egyik nagyra hivatott szülöttéről, dr. Farkas Jenőről meg ne emlékezzünk s rövid ideig tartó, de maradandó becsü munkálkodását legalább egy pár szál virággal meg ne tiszteljük.

Tisztelt Nagygyülés! Befejeztem szomoru kötelességemet s elbucsuzván elhunyt barátaink emlékétől, a multról nincs több mondanivalóm!

A XXXV-ik vándorgyülés itt e terem falai között együtt van és már meg is kezdette működését. Azt a vendégszerető szivességet, melylyel minket Miskolcz városa, az ország legfiatalabb törvényhatósága fogadott, igyekezzünk viszonozni szorgalmas tevékenységgel, hogy munkálkodásunkkal maradandó nyomokat hagyjunk ezen törekvő s minden szépért lelkesedő város életében.

3.

Dr. CHYZER KORNÉL EMLÉKEZETE. (1836—1909.)

Biró Lajos-tól.

Azt mondják, hogy nehány év alatt az emberi test minden legkisebb részecskéje megújul, minden sejtje kicserélődik. A meglevő sejtek elpusztulnak, észrevétlenül felszivódnak, újak támadnak helyettük s a régiek helyére lépnek, mig idővel az egész szerv megújhodik, egyetlen sejtje sem a régi már. Egy hosszu életen keresztül sokszor ismétlődik ez az észrevétlen átalakulás, úgy hogy a nagy kort elérő embernek egyetlen paránya sem az, a mi fiatalabb korában volt. És az ember mégis ugyanaz az egyén marad, testi hibáival és jótulajdonságaival, egész lelki életével, öntudatával és visszaemlékezéseivel.

Ilyen folyton megújuló élő szervezet a mi vándorgyülésünk is, fennállása óta folyton meg újuló tagjaival. Ha vannak szervezetében rövid életü sejteket jelképezők, de vannak állandó szervet alkotók is a központi bizottságban, mely mint termékeny mag hozza életre időnként vándorgyülésünket. E bizottság egyik legtevékenyebb tagja, azután majd két évtizeden át vezető elnöke volt *Chyzer Kornél*, kinek emlékezetét mai ülésünkön ünnepeljük.

Vándorgyülésünknek az utóbbi évtizedekben kevés volt olyan tagja, kinek tevékenysége jobban összeforrott volna vele s kinek élete jobban visszatükrözné azt a buzgó tevékeny és magas szintájú szellemi mozgalmat, melyet vándorgyülésünk mindenha tevékenységben tartott. Mióta 1869-ben fiumei XIV-ik gyülésünkön mint egyszerü tag *Chyzer Kornél* először megjelent, azóta ritkán hiányzott tagjaink sorából, alig volt olyan gyülésünk, a hol egy vagy több előadással gyüléseink tudományos szinvonalának emelésére közre nem működött s közkedvelt mivelt modorával egyik legfőbb czélunkat, az ugyanazon tudományszak művelőinek személyes megismerkedését és termékenyitő eszmecseréit nem szolgálta volna.

Mint a hogy vándorgyülésünk orvosok és szélesebb értelemben vett természetvizsgálók időnkénti összetalálkozása, alig találkozhatott erre alkalmasabb, mint *Chyzer Kornél*, a ki orvos és egyszersmind természetvizsgáló

is volt. Nem csoda, hogy annyira ragaszkodott vándorgyüléseinkhez, mert e két tudomány szoros kapcsolatának eszméjét vándorgyüléseink tartották ébren és érlelték általános meggyőződéssé hazánkban. *Chyzer* is már mint orvosnövendék kezdte meg önálló természetrajzi tanulmányait s 1858-ban jelent meg első munkája a magyarországi apró rákfélékről, melyet pár év mulva a budapesti leveleslábú rákokról szóló alapvető munkája követett. A fiatal természetvizsgálót az a megtiszteltetés érte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia ezzel az önálló természetrajzi munkával kezdte meg Mathematikai és Természettudományi Közlemények czimü, több évtizeden át megjelenő tudományos kiadványainak sorozatát. Ugyanazon évben az Akadémia a fiatal tudóst megtisztelte azzal, hogy levelező tagjának megválasztotta.

Chyzer Kornél már az orvosi vizsgák letevése után arra forditotta minden tanulmányát, hogy természetvizsgáló legyen, mivel pedig ez a tudományszak másképen kenyeret nem adott, tanári pályára lépjen. Hogy önálló kutatásokra tovább képezze magát, mindjárt a bécsi egyetemre ment át, ottani hirneves természetrajzi tanárok tanitványának. Onnan visszatérve a Nemzeti Muzeum természetrajzi osztályának lett segédőre, egyuttal a belvárosi főreáliskola helyettes tanára. Legjobb kilátása volt arra az időközben akadémikussá lett fiatal tudósnak, hogy elnyeri a Tudomány Egyetem üresedésben levő természetrajzi tanszékét. Az egyetemi tanács a pályázók közül őt ajánlotta első helyen, de a bécsi helytartótanács mellőzte és a második sorban ajánlott pályázó lett a nyertes.

Régen elmult dolgokat nem feszegetek, nincs is rá ok, annyival inkább, mert e másik pályázó is kitünő tanár lett, a ki a magyar tudományosságnak is diszére vált. De én sokszor feltettem magamnak egy kérdést, akkor még, mikor én *Chyzer Kornélt* férfikora virágjában, munkakedve teljes erejében megismertem. Olyan bámulatos munkakedvet és munkaerőt én soha nálunk senkinél nem tapasztaltam, külföldi utazgatásaimban is csak egyet, a nemrég meghalt *dr. Koch Róbert*et, a kinek még arcza kifejezésében is sok hasonlóság volt a *Chyzer*éhez, mintha egyforma szellem idomitotta volna hasonlóvá. *Chyzer*nek is már orvosi hivatásával járt, hogy gyakran félbeszakitották folytonos irodalmi munkájában; tudta azt zugolódás nélkül elhagyni, percz mulva egész figyelmével más idegen gondolatvilágba átugrani, majd ismét visszatérni előbbi tárgyára. Pontos időbeosztást csinált naponként, egy-két órát természetrajzra, majd közegészségi dolgokra, utána fürdészet, gazdászat, utleirások fogalmazása, tarkitva hivatalos teendők végzésével és orvosi gyakorlat folytatásával. És hogy tudott munkára, lehetőleg irodalmi munkára lelkesiteni mindenkit! Ha valamelyik orvostársa valami érdekes orvosi esetet emlitett fel, mindjárt tollat adott a kezébe, hogy irja le azt neki; a hevenyészett dolgozat után azonnal tanácsot adott, hogy bővitse, hol simitsa, hogy annak irodalmi formája legyen. A bátortalan irónak tanácsot adott, hol helyezze el czikkét, vagy maga irt ajánlást a szerkesztőhöz. Ha az illető még így is menekülni akart, akkor kedves kényszeritéssel vette rá, tartson róla előadást a helyi orvos-gyógyszerész-egyesület ülésén. Soha az az egyesület olyan gazdag és tartalmas közleményeket nem produkált, mint mikor *Chyzer* volt az elnöke!

Chyzer nem csupán maga volt rendkivüli munkaerő, de nagy tapintattal tudott másokat is munkára serkenteni s munkakedvüket ébrentartani. Neki elég volt egy jó gondolata, eredeti eszméje valakinek, nem arra,

hogy kisajátitsa, hanem hogy a lényeget rögtön felismerő itélőerejével annak határozott tartalmat és czélt adjon s annak kidolgozására biztassa, ha kellett, jó tanácscsal segitse. Tevékeny, jó dolgos embert sokat ismerek és ismertem, de hogy mást is munkakedvre hangolni tudjon, apró részletekben való vitatkozással másnak kedvét ne szegje, szóval mást is dolgoztatni tudjon, olyant már kevesebbet.

Ilyennek ismerve *Chyzer*t, sokszor feltettem magamnak egy kérdést. Azt, hogy mennyire másként állana most nálunk a természetvizsgálók kicsiny serege, ha akkoriban, úgyszólván a kezdet kezdetén, *Chyzer* nyerte volna el az egyetemi tanszéket, az ő nagy munkaerejével, lelkesitő, irányt adni tudó, új eszméket támogató, munkakedvet ébresztő tehetségével! Most sincs panaszunk, de akkor talán még kevesebb lehetne.

Én azt hiszem, az az ifjukori csalódás *Chyzer*t egészen mássá tette. Egyelőre kedvét vesztette a természettudomány művelésétől, hazament szülővárosába városi orvosnak és egyuttal fürdőorvosnak. Megnősült, boldog családapa lett s egyelőre csupán az orvosi gyakorlatnak élt és gazdálkodott, követte ama keleti bölcs elvét: hogyha boldog akarsz lenni, ültess fát és nevelj gyermeket. Tevékeny elméje azonban ismét irodalmi munkásságra sarkalta s mint a gyakorlat embere onnan kereste hozzá a tárgyat, a hol mint fürdőorvosnak a legközelebb feküdt, a fürdőkről és ásványvizekről. Első ilyen nevű munkáját a sárosmegyei ásványvizekről 1864-ben adta ki a Tudományos Akadémia. Sokoldalu irodalmi tevékenységében újra és újra visszatért e tárgyra, szorgalmasan tanulmányozva időnként közölte tanulmányait, előadásokkal és népszerü közleményekkel buzgólkodott a magyar fürdők és ásványvizek érdekében. Ezzel egyike lett a magyar balneologia érdemesebb irodalmi mivelőinek s élénk részt vett abban, hogy a magyar balneologiai tudomány mai magas fokára fejlődött. Ebbeli munkásságát e tudományszak mivelői tudják érdeme szerint megbecsülni; én mint a természetrajz egyszerü munkása tanuja voltam annak, hogy *Chyzer Kornél* bejárta hazánk minden részét, meglátogatta még a legjelentéktelenebb ásványviz-forrást is, akár ha arról hallott, akár ha a balneologiai irodalomban csupán neve megemlitve volt is, úgy hogy mikor balneologiai munkássága negyedszázados évfordulóján befejezte az 1885-iki országos kiállitás alkalmával irott művét Magyarország gyógyhelyeiről és ásványvizeiről, az ott felemlitettek közül, hacsak feltalálható volt, nem volt olyan forrás, a melyet *Chyzer* nem látott és személyes tapasztalás után nem ismert. Már ez időben nagyban megkezdte a pókok és rovarok gyüjtését, úgy hogy a magyar fauna millennaris névsorában, melyben a hazánkból eddig ismert állatfajok termőhelyei fel vannak sorolva, újra végig szerepelnek a magyar fürdők nevei, mert mindenütt szorgalmasan gyüjtött.

Nyolcz évi bártfai tartózkodás után 1869-ban *Chyzer Kornél* Zemplénmegye főorvosa lett. Élénk szellemét és tettvágyát ismerve, természetesnek látszik, hogy új téren új működési kört talált magának, a közegészségügy hivatalos ellátását. Kis város helyett egy megye élénk politikai és társadalmi életet élő központjába kerülve, rendkivüli munkakedvével és munkaerejével rövid idő alatt nagy képességeinek megfelelő megbecsülést szerzett magának megyéje vezető férfiai közt, bár — a mi hazánkban ritkaság — a politikába sohasem avatkozott. Itt érte az az első nagy csapás, hogy hat gyermeke anyját, *Sponer Irmát*, elvesztette. Itt érte hivatalban az országos nagy csapás, az 1873-iki kolerajárvány, mely e megyében

különösen sok áldozatot követelt. A járvány az az orvosnak, a mi a katonának a háboru. *Chyzer Kornél* e rémes időkben is kiváló orvosvezérnek bizonyult, a miért életben maradt orvostársaival együtt királyi elismerés, a *Ferencz-József* rend lovagkeresztje tüntette ki. Itt érte nehány esztendővel később az a boldogság, hogy ismét hozzá méltó feleséggel áldotta meg a jó sors, *Mánn Jolán*nal, ki a halálban is csak néhány héttel előzte őt meg.

Sokoldalu tudományos irodalmi munkássága közben újra visszatért *Chyzer* első szerelme tárgyához, a természettudományokhoz. Visszahozta hozzá egy másik idealis szeretet, a mihozzánk, a mi vándorgyülésünkhöz való mélységes ragaszkodás.

Chyzer Kornél munkássága javarészét, a mi gyüléseink czéljainak előmozdítására forditotta. Már régen, jó harmincz évvel ezelőtt, zempléni főorvos korában az volt a czélja és szándéka, hogy előmozditsa azt, hogy *Rákóczi, Kazinczy* és *Kossuth* megyéje vándorgyülésünket vendégül lássa. E szép megye hazafias története, történelmi reliquiái ismeretesek, természeti szépségeit csak megmutatni kell, ennyi elég, hogy megtessék. Tótnak csufolt lakosairól csak megemliteni kell, hogy ezek voltak *Rákóczi* legelső hivei, a kik hozzácsatlakoztak és a legutolsók, a kik elhagyták, ennyi elég, hogy elhallgasson a kicsinylés. De rejtett természeti kincseit, ásványait, növényeit, állatait előbb fel kell kutatni szorgalmas kereséssel, hogy megismertessük. Ez a munka annyi szakember ismereteit és munkáját követeli meg, hogy egy ember arra soha se lenne képes. *Chyzer* legelőször *dr. Szabó Józsefet*, egyetemünk világhirü ásványtudósát kereste fel gyüjtött köveivel, azután vendégül hivta, maga vezetgette, gyüjtésében mindenképen kezére járt s az eredmény lett *Szabó* kitünő könyve: Tokaj-Hegyalja geologiai leirása. Ugyanigy járt el a növények összegyüjtésével, az eredmény lett egy második jeles könyv Hazslinszkytől: Tokaj-Hegyalja viránya. Azután következett volna a legnehezebb, az alsóbb rendü állatok, kivált a rovarok ezrei. Jó sorsom engem vezetett *Chyzer Kornél* utjába és gyüjtögetéseink eredménye folytatólagosan részenként látott napvilágot, előbb Zemlén megye bogarai, majdnem 2500 fajban, később e megye méhei, darazsai, hangyái, legyei, százlábui, pókjai és halai.

Kedves czélját, hogy Zemplén megye és ő fogadják vendégül gyülésünket, *Chyzer* sohasem érte el, de elérte azt, hogy e megye azóta hazánknak természetrajzilag egyik legjobban ismeretes megyéjéhez tartozik és ebből a szempontból hazánk egyik nevezetessége lett, mert számos állatfajnak egyedüli lelőhelye.

De a legnagyobb eredményt és legszebb sikert természettudományi működésében a magyarországi pókok tanulmányozásával érte el. Ez a tanulmánya eredetileg faunisztikus irányu akart lenni, kiegésziteni a meglevő pókfaunát az ország minden részében gyüjtött adatokkal. Különösen a pókokat gyüjtötte, miközben hazánk összes gyógyfürdőit és ásványviz-forrásait felkereste. Szokott rábeszélő tehetségével itt is olyan érdeklődést tudott felkelteni még a laikusokban is, hogy a ki előitéletből a legjobban utálta is a pókot, gyüjtőnek állott be az ő kedvéért. Barátai az ország legkülönbözőbb részében szedegették borszeszbe. Pár év alatt oly hatalmas tömegü anyag gyült egybe, hogy *Chyzer* azt hitte, egymagában nem győzi meg feldolgozásukat, azért munkatársul vette a Kárpátok galicziai oldalán szintén ez irányban dolgozó *Kulczynski Ulászló* lengyel tanárt s a faunisztí-

kusnak indult dolgozat rendszerező kritikai feldolgozásává nőtte ki magát. *Chyzer Kornél*nak ezt a nagy kétkötetes munkáját a magyar közönség kevéssé ismeri, már csak azért is, mert egészen latin nyelven jelent meg és szorosan szakszerü. De annál jobban tudja méltányolni a szakbeli természetrajzi tudomány, mert az európai pókok rendszerező tanulmányában egy nemzetbeli sem nélkülözheti, latin szövege miatt még a legridegebb külföldi soveniszta se ignorálhatja. A magyar természetrajz művelőinek jól eső örömet és elégtételt szerez *Chyzer* munkája abban, hogy ezen az épen egyszerüsége miatt genialis módon rákényszeriti még ellenfeleinket is arra, hogy még saját nemzetükét is a magyar fauna alapján legyen kénytelen mivelni, mert az új rendszer és a régebbi irodalom kritikai összehasonlitása után a magyar pókfauna lett a további haladás kiinduló pontja.

*Chyzer Kornél*nak ez az idegen nemzetbeli természetrajzi iróknak is kézikönyvül használt nagyfontosságu munkája is a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában jelent meg s a szakirodalom elismerése ennek a testületnek válik diszére. Nekünk pedig, a természetrajz magyar művelőinek követendő példát adott arra, hogy az erős hazafias érzés még ilyen szigoruan szakbeli tárgynál is érvényesülhet.

*Chyzer*nek e fontos munkája nagyobb részben már akkor jelent meg, mikor diszes állását, hazánk egészségügyének vezetését elfoglalta. Ez állásában nagy elfoglaltsága sem engedte meg, hogy ily aprólékos tárgyak vizsgálásával tovább is foglalkozhassék, de meg a folytonos nagyitóüvegegezéstől szeme világa is meggyengült. De még időt talált arra, hogy az európai skorpióknak idők folytán zavarossá vált ismeretét tisztába hozza. Később már csak addigi adatainak közlését folytatta és fejezte be, de még ezek közül is került ki olyan becses munka, mint a magyarországi pókok rendszeres névsorának és termőhelyeinek felsorolása, melyet a Termeszettudományi Társulattól kiadott millennaris faunakatalogusban közölt, abban az örökbecsü munkában, melyben az állattani szakirodalom művelői e fontos határidőnél mintegy beszámoltak arról, hogy mennyire haladt odáig hazánk állattani megismerése. Legutóbbi pozsonyi gyülésünk Munkálataiban találjuk utolsó természetrajzi munkáját, adatokat Zemplén megye és Bártfa város növényeinek általa gyüjtött adatait. Kedvelt természetrajzi szaktudománya körében is dolgozott ereje fogytáig.

Értékes és gazdag pókgyüjteményét, melynek alapján kitünő könyvét irta, nagylelküen a Nemzeti Muzeumnak ajándékozta, azzal a kifejezett czéllal, hogy későbbi nemzedéknek alkalma legyen érdeme szerinti birálatot gyakorolni.

Felelősségteljes állásában *Chyzer Kornél* ime még mellékes tudománytárgyainak további mivelését sem hanyagolta el, annál törhetetlenebb erővel és kedvvel dolgozott diszes hivatalában régi és igazi eszményén, hazánk közegészségi állapotának javitásán és új alapokra helyezésén. Hosszú vidéki gyakorlati tapasztalatait magán szerezhette, mint városi orvos láthatta, hogy anyagi erő hiányában milyen tehetetlen a legbuzgóbb hivatalos szándék mellett is az egészségi intézkedéseknek a helyszinén végrehajtója, a községi és körorvos, még az olyan primitiv dolgokban is, hogy ne csupán a házi kutyák legyenek a köztisztaság őrei. Mint megyei főorvos tapasztalhatta, hogy törvényadta meghatalmazás nélkül, erő nélkül a legidealisabb szándék mellett is milyen tehetetlen az orvosszakasz vezetője. Most mint egy ország egészségügyének vezetője megismerkedett azzal is, a

mitől mindig irtózott, hogy a nálunk mindent feladó politika mint őrli le erejét, teszi hatástalanná évek folytán kifejtett munkáját, hogy gyanusitja meg legjobb szándékait, legidealisabb terveit. De csodás munkaerejével lankadatlanul küzdött minden nehézség ellen. Nagy kötelességérzésére jellemző, hogy orvul támadó betegségtől meggyengülve, aggódó családja unszolására sem akart a tevékenységből a jól megérdemelt nyugalomba vonulni, mig el nem készíti azt a törvénytervezetet, melyet miniszterének megigért.

Nem érzem illetékesnek magamat, hogy szóljak arról a tevékenységről és arról az eredményről, mit *Chyzer Kornél*nak, mint Magyarország egészségügyi vezetőjének kifejteni és elérni sikerült.

Az élet időt ad arra, hogy az a mag, a mit ő elvetett s a minek értékét kicsinységénél fogva értéke szerint most még megbecsülni se tudjuk, lombossá fejlődjék, gyümölcsöt hozzon. A teljes méltánylás is akkorra érik meg. Vándorgyülésünknek néhány percczel ezelőtt tett intézkedése, a *Chyzer*-érem alapitása pedig módot nyujt arra, hogy *Chyzer Kornél*nak, mint egészségügyi miniszteri tanácsosnak, érdemeit nálamnál avatottabb tolmácsolja gyülésünk előtt. Én visszatérek arra, természetvizsgálói működésének vázolása után, hogy mi, mint vándorgyülés, neki mit köszönhetünk.

Élő szervezetnek neveztem előbb vándorgyülésünket, most tovább megyek, szép növényhez, a csodás Victoria regiához hasonlitom. Pompás virágát néhány napig csodáltatja, aztán hamar megérleli magvait és eltünik a viz színéről, de nem aggódunk érte, mert tudjuk hogy tovább él, idejében újra kifejti virágát.

Vándorgyülésünk is mint diszes virág nyilik meg hazánk különböző tájain, diszeskedik néhány napig, eljő a virág hervadása, szétoszlásunk, eljő gyümölcsének érése, a vándorgyülés Munkálatai. De gyülésünk is idő folytán új virágot fog hozni, mert élő törzse, az állandó központi bizottság, csak ideiglenesen merült le a nagy tónak, a nemzet élete vizének tükre alá. E törzs éltetője, lelke volt *Chyzer Kornél*, az utolsó tizenöt éven át a központi bizottság elnöke. Az a nem muló lelkesedés, az a szeretetteljes gondoskodás, melylyel e tisztét mindenha ellátta, mindig eredményes is volt, mert gyüléseink minden alkalommal nyertek úgy erkölcsi, mint tudományos tartalomban, zavartalanul folynak le s gyülésünk tagjai örömmel jönnek és megelégedéssel távoznak.

Tisztelt Vándorgyülés! A szeretet és ragaszkodás viszonzást érdemel, kivált ha az nem csupán puszta érzelem, hanem áldást és hasznot hozó önzetlen szeretet. És mi, a kiket olyan igazán szeretett és becsült, a kiknek annyi megtiszteltetés és nagyrabecsülés jutott minden városban, a hol csak gyüléseinket az ő vezetése alatt megtartottuk: nem ünnepelhetjük *Chyzer Kornél* emlékét méltóbban, mintha most és a most elhatározott *Chyzer*-előadások későbbi idején mi is hasonlóval viszonozzuk, róla kegyelettel emlékezünk.

De ha valakinek erre külön személyes okai is vannak, én vagyok az, a kinek arra százszoros oka van. Jó harmincz esztendő óta, a mióta jó sorsom utjába vezetett, mindig és mindenben igazán szerető atyai barátom volt. Volt idő, mikor a világon minden ellenem fordult, minden elhagyott, azon a ponton állottam, hogy magam is elhagyom magamat. Az ő jótevő keze tartott fenn, az ő nemes szive vigasztalt meg. Mikor akkori hitem

szerint majdani temetőmbe, Újguineába indultam, elsőben is ő tőle kértem tanácsot, ő egyengette utamat, hogy oda eljuthassak. Ha tettem valami hasznot újguineai utazásommal, az az ő érdeme, mert mindig az a törekvés biztatott, hogy nemesszivü pártfogóimnak becsületére váljak. Valahányszor utazásom sikerülte óta a rokonszenvnek nyilvános jele kitüntet, azt hiszem, hogy csak bitorlom azt, mert mindaz a *Chyzer Kornél* érdeme... Hogyne mondhatnám hát én teljes szivvel, hálás szivvel: Legyen áldott emléke!

4.

NEMZETELLENES ÁRAMLATOK.

Dr. Ruffy Pál-tól.

«Az emberi igazságnak keresése, s hol meglelem, annak őszinte hirdetése képezi törekvésem.»
Dr. Kovács József.

A görögök történetirója, Curtius Ernő mondja, hogy Krétába a dórok nem hoztak magukkal egyebet, mint viharos bátorságukat és lándzsáik erejét; de mindazokban, mik a kormányzás mesterségére és törvényhozásra vonatkoznak, merőben kiskoruak voltak és Krétának ősi szervezete változatlan maradt».

A magyar nemzet, midőn elfoglalta ezt a hazát és itt jogrendet teremtett, nemcsak viharos bátorságát, nemcsak kardja erejét hozta ide, hanem államalkotó képességét és keleti műveltségét is magával hozta; ez fejlettebb volt, mint azoknak a népeknek műveltsége, melyeket meghódított. Ez az oka, hogy nemcsak az itt élő népek olvadtak a magyar nemzetbe, de kezdetleges kulturájuk is elveszett.

A magyar harczratermettség, az államfenntartó erő és a magyar kultura évszázadokon át az első nemzetek sorában tartotta meg ezt a nemzetet. A magyar kultura túl élte Mohácsot, felmenekült az ország északi részébe, virágzott Erdélyben, sőt még II. Rákóczy Ferencz udvarában is. A magyar kultura csak a szatmári béke után indul hanyatlásnak. Eléri legmélyebb fokát Mária Terézia királynő idejében s majd újra fejlődésnek indul.

Gróf Széchenyi István, a nemzeti szellem ujjászületésének e nagy prófétája azt mondja:

«Nagy, hatalmas, dicső nemzetté nem erőszak vagy türelmetlenség, hanem egyedül csak szellemi és műveltségi felsőbbség által emelkedhetünk, vagy sehogy sem, mert erkölcsi fensőbbség mindig és mindenütt győzött erőszakon.»

A lelkünkbe nyilal még ma, 60 év mulva is, a legnagyobb magyar szava, ha keressük, hogy nem hódít-e tért a nemzeti művelődésben az idegen szellem, mely ha behurczoljuk, annyira megerősödik, hogy nemzeti egyéniségünket elsorvasztja.

Ez aggodalmakat halmoztam lelkemben, ily aggodalmak közepette ért engem az a kitüntetés, hogy a dr. Kovács József beszédet ez ünnepi közgyűlésen, a magyar nemzeti erőnek, kitartásnak és munkának e gyönyörűn fejlődő emporiumában én tartsam.

Örömmel fogadtam ezt a megbizást, mert bár nem vagyok természettudós, nem vagyok orvos, a lelkemet mély kapcsolat vonzza Kovács Józsefhez, mert Kovács József mindenek előtt és mindenek fölött magyar tudós volt. De örömmel fogadtam e megbizást azért is, mert tudom, hogy Miskolcz város társadalma az ő megingathatlan nemzeti öntudatával és hazafias érzésével az én aggodalmaimat meg fogja érteni.

Dr. Schächter Miksa, a mester tanítványa «quem diligebat» — a kit szeretett — azt mondja, hogy Kovács József nevére, az ő működésére kell, hogy hivatkozzanak, valahányszor az orvosban az igazi, a hajthatatlan jellemű, az önérzetes férfiú példáját akarják bemutatni. Én ma Kovács Józsefben fajomnak egyik messze kimagasló typusát ünneplem, a magyar granitsziklából kivésett egész embert, a kire illenek gr. Széchenyi István szavai: «az erős egész nemzetet hordoz szivében».

I.

A mindenség teremtő erejének leszürt legtisztább eszenciája a tudomány. Találón mondotta Andrássy Gyula gróf az ő remek elnöki beszédében, hogy korunk főbüszkesége abban áll, hogy alaposabban ismeri a természet törvényeit, mint az előző korok. A társadalomnak a tudomány adja a vezéreket. De az a nemzet, mely a világtudomány épületén nem a saját nemzeti jellegével munkálkodik, csak olyan, mint a vályogvető, más számára veti a téglát.

A gyakorlati tudományok minden ágazatában érvényesül már az idegen befolyás. Törvényeink legtöbbje idegen talajból ered — ma a hazai földben satnyán tenyész. Büntető törvénykönyvünk, receptio, polgári törvénykönyvünk vajudik.

Ez idegen befolyás alól nem ment a természettudomány, de az orvosi tudomány sem.

Nem értem én a közélettől elvont elméleti tudományt. A tudomány gyakorlati értéke a nagy társadalom művelődésében nyilatkozik meg. A tanár, az orvos a művelt osztály szellemének ad irányt vagy olyant, mely a nemzeti egyéni jognak, vagy mint Le Bon mondja, a tömegek psychologiájának megfelel, vagy olyant, mely azt nemzeti jellegéből kiforgatja, átalakítja.

Ezeket a bevallom nagy aggodalmak fojtó szálaival átszőtt gondolatokat pedig azért hozom én az «Orvosok és természetvizsgálók» vándorgyülése elé, mert vándorgyüléseket rendező intézményünk az 1840. évben éppen azért alakult, hogy a magyar orvosok, hogy a magyar természetvizsgálók a magyar nemzeti szaktudományoknak legyenek művelői a természettudományi és orvosi szakban. Az a kor volt az, midőn orvosi vagy természettudományi magyar irodalom még nem létezett.

Nem keresek ellenfeleket itt, én szövetségeseket keresek ebben a díszes gyülekezetben, a kik úgy éreznek mint én, a kik a magyar nemzeti szellem megoltalmazásáért küzdenek nagyobb tudással mint én, a nemzeti fanatizmus szentségével mint én. Az én thezisem ilyképen szól: «Ha egy nemzetnek ellentálló képességét külső csapások, vagy az általános elszegényedés, vagy a társadalmi erkölcsi elernyedés kimerítették, az idegenből beáramló műveltség megtámadja a nemzet egyéniségét, kiöli nemzeti sajátságait. Következése annak az elnemzetietlenedés, a nemzeti műveltség csődje, a psychikai rabság!»

II.

A nemzeti öntudat soha sem volt akadálya a tudományos élet fejlődésének. A mint nagyobb lendületet vett a nemzeti öntudat, abban az arányban lendült fel a nemzet fiainak szellemi élete.

A történelem a magistra vitæ, az élet mestere tanít bennünket erre. Ott a renaissance, mely kiásta élő sírjából nemcsak a latin és görög klassicizmust, hanem a Jus romanumot is. Montesquieu, Voltaire, Rousseau elsősorban francziák voltak, ők vezették nemzetüket ahhoz a nagy átalakuláshoz, mely a világtörténelem legnagyobb forradalmából forrott ki. Mióta vezet a német tudomány? Az 1871. évi diadalmas hadjárat és a német egységnek megteremtése óta. A mi nemzeti műveltségünk Nagy Lajos és Mátyás király alatt élte fénykorát, vagyis akkor, midőn a magyar állam Európában mondhatnám az első hatalmasság volt. A mi munkásságunknak nem adott-e új lendületet a nemzet ébredése az 1848-at megelőző időben? A mi vándorgyűlésünk megszületése is a negyvenes évek nemzeti szelleme fellendülésétől ered. A tudományos világban oly idegen volt még a magyar szó, hogy Bene Ferencz az első vándorgyűlésen engedélyt kért arra, «ut liceat salutem dicere sermone dulcissimo patrio», hogy engedjék meg neki, hogy üdvözlő beszédét magyarul mondhassa el. Majd az 1867. évi kiegyezés után nem látjuk-e, mint váltja fel a pezsdülő tudományos élet az elcsüggedő tespedést?

A szakismereteknek hivatott művelője szeret tanulni a külföldön. Jól teszi. Andrássy Gyula gróf úr, elnökünk az imént mondotta, hogy mi magyarok sajnos, még nem állunk a kellő magaslaton. Könyveit a külföldről hozatja. Tegye. De ez a lelkes buvár elmerül a tudomány idegen hullámverésében, ha nincs elég önállósága, hogy megoltalmazni tudja a saját nemzeti karakterét.

Mert a franczia francziául ír, az angol angolul, a német németül. Nem a nyelvet értem, hanem a szellemet! Esprittel ír az egyik, higgadtsággal a másik, alapossággal a harmadik. De mindegyik a sajat nemzete szellemében gondolkozik és ír. A ki nem a nemzete geniusa szerint ír, az lehet rossz compilator, vagy még rosszabb recipiator, lehet ügyes plagizator, de a tudomány alkotó munkása sohasem lesz.

Azért mondja gróf Széchenyi István: «mi magyarok vagyunk, ne utánozzuk a francziákat, angolt, németet, ne tegyünk semmit nemzeti szellemünk és sajátságunk ellen». Alexander Bernát pedig azt mondja, «hogy a philosophia a nemzet szellemi életének betetőzése; azért elhervad az a philosophia, az a gondolat, az a tudás, melynek gyökere nem nyúlik a honi talajba».

Azt a tudóst, ki idegen nép tudománya szellemében szól hozzánk, nem fogjuk megérteni. A kezek Ezsaué, de a hang az a Jákobé. Meg kell szivlelnünk azt az igazságot, melyet az imént az elnöki székből Andrássy Gyula gróf hirdetett, mely szerint «minden egyes nemzet értékének egyik mértéke és erejének egyik legfőbb tényezője, hogy mennyiben és mennyire képes az emberiség kulturmunkájából részét kivenni».

Dr. Kovács József a szakirodalom szinvonalának fölötte állott. Tudott minden világirodalmi alkotásról. Ha egy idegen mű megjelent, együtt bírálta meg a tanítványaival. Socrates tanított így.

Az ő egyéniségét nem befolyásolta az idegen doctrina. Az ős magyar föld ereje nyilatkozott meg az ő nagy tehetségében.

Az ő romlatlan magyar elméje nem ittasult meg a külföldről beáramló szenzációk narkózisától. Hiába kapott fel a magyar orvosi fakultás egy-egy tudományos ötletet. hiába állott chorusba és zengett idegen ütemre dicséneket, Kovács József nem előlegezte a hymnust, «majd kipróbálom» szokta mondani és sokat próbált úgy ki, hogy attól a hymnus ünnepi akkordjai elnémultak.

Ő mondta, hogy: «az orvosi működésben is megvan a sötétségnek, a gyávaságnak, a vakmerőségnek, a hiuságnak és az elbizakodottságnak is a maga kora». Ő mondotta, hogy: «sajnos, de sok hazugságot vagyunk kénytelenek pénzért árulni».

III.

Nem akarok én kinai falat vonni, mely a magyar tudóst a külföldtől elválasztja. A lámpa nem azért van, hogy a véka alá rejtsék, hanem hogy magasabbról világítson. Jelenjen meg azon a porondon, a melyen minden népek tudományának zászlói lengenek. Beszéljen a nagy nemzetek nyelvén. De ne akarjon a nemzetközi kongresszusokon a világpolgárság kétes szinű dressz-ében megjelenni, hanem maradjon azon a piedesztálon, melyet a hazája emelt neki. Ő arról jobban lát, de hamarabb veszik észre őt is.

Menjen a külföldre, hogy ott kincset gyüjtsön, de nem azért, hogy a saját kincsét elpazarolja, ne hozzon onnan idegen szellemet, melynek bódító hatása alatt meginog lába alatt a hazai föld. Elindul a méh és mézet gyüjtve bejárja az idegen határokat. De ha a méh kész mézet talál, az vagy mert megromlott megöli, vagy mert a készből élhet, a méztermelésre képtelenné teszi.

IV.

De az olyan tudósnál, a ki a nemzetköziség zászlajára felesküdött és letépi zászlójáról a három szinü szent jelvényt, talán még inkább elítélendő az a tudós, vagy a tudósság köntösében hivalkodó tudatlanság, a ki a külföld előtt mint magyar jelenik ugyan meg, de ott mert érdekes akar lenni, lefitymálja a saját hazáját, annak intézményeit, csak azért, hogy azt demonstrálja mennyire fölötte áll ő a saját honfitársainak. Valóban reá illik gróf Széchenyi István mondása: «a haza sérvével és szenyesével dicsekedni csak alacsony vagy gyáva lelkek fajzatja». «Oktalan állat ocsmányítja a saját fajtáját, még az ocsmány szarka sem mocskítja a saját fészkét.»

A magyar embernek mindig felvértezetten kell hazája határát átlépni. A haza határa pedig nyugat felé a Lajtha folyó. Neki minden alkalommal, nemzetközi kongresszusokon képviselnie kell hazája souverain jogait. De ha ő maga elhallgatja vagy nagyot nyel, ha osztráknak mondják, ha még a saját városa nevét is idegen elnevezéssel mondja be, akkor ne csodálkozzunk, ha a magyart nem veszik észre. Az ily önfeledett hazafi mellett nem virraszt a bibliabeli kakas, a ki ilyenkor a fülébe kiáltsa: ember, megtagadtad a hazádat. Nem harsoghatja Roosevelt az ő világot átölelő hatalmas szavával az idegen felé: «rajta leszek, hogy a magyarságnak mindenütt kijusson az a nagy tisztelet és becsülés, a melyet ez a nagy nemzet megérdemel».

És ezt a lefitymálást folytatja itthon. Imponálni ezzel akar. Dicséri a külföldi életet. A külföldi iparnak, szórakozásoknak valóságos ügynökévé lesz. A Bécsbe járás kezd életszükséglete lenni. Fel-fel sóhajt, az már kultur nép, az már czivilizált nép. Én pedig szivesen odaállitom a magyar földmívest nem a stajer, nem a tiroli, hanem a világ bármely parasztja mellé! Hyperion a satyr mellett.

Gróf Széchenyi István is a külföldről hozta tapasztalatait. Ezekkel a tapasztalatokkal alapozta meg az új Magyarországot. Kovács József is bejárta a külföldet, de nem szédült el. Világos elmével, éles szemmel látott ott is és nem borult le a bálvány előtt, bármint égették a tömjént előtte.

Nincs is fájdalmasabb, mint látni ezt a hazát gyalázó hivalkodást. Kiáll a piaczra és ordít. Herostratosi őrjöngés ez. Gróf Széchenyi István ezekről mondja: «neked hazád mindent ada s te hazádnak soha semmit». Ezekről írja Szabolcska Mihály:

«Mert szánni és dolgozván égni érte,
«Sőt megsiratni is szabad hazádat,
«Csak gőgösen, divatosan lenézni
«És kicsúfolni szégyen és gyalázat.»

V.

Ennek a mániának — tudatos-e vagy öntudatlan, nem tudom — az a következése, hogy külföldi tükörfénynyel elvakítva, nem becsüljük meg a magyar tehetséget, hanem azt kiüldözzük és a bálványimádás lázával törekszünk kölcsön kérni külföldi bálványokat, hogy körültánczoljuk őket. Ezek a reklámhoz — és itt egy felkapott tengeri sün kultura jut eszembe — mint mi, jobban értenek. A magyar tudósnak, ha van mondani valója, ki hallgatja meg, ha könyvet ír, ki olvasná? A magyar elme, a magyar tudás «szerte néz és nem leli honját a hazában». Elbujdosik. Elvész a magyar nemzet számára. A külföldről idehivogatott pseudo lángész pedig úgy érzi itt magát — és jól teszi — mint a piócza, a kit azért helyeznek a beteg tagra, hogy azon tele szijja magát. Ilyképen a tudománynak fejlődése nemzetietlen irányban kétélű pallossal csap le a nemzeti öntudatra. Kiüldözi azt, a mi magyar és beplántálja azt, a mi idegen.

Bámulatos, hogy mily tekintélyes számban vannak a külföldön magyar tehetségek. Művészetben, tudományban uton-utfélen találkozunk egy-egy magyar nagysággal. Egy nemzet sem adott annyi tehetséget a világnak, mint a magyar. De ezzel ne dicsekedjünk. Ez a legnagyobb önvád, melyben vezekelnünk kell.

Egy a külföldre kiszakadt magyar orvos, ki a vérmennyiség és a vér festőanyagának megállapítása körül valóban felfedező kutatásokat végzett, keresett idehaza szerény helyet. Nem kapott. Ma a berlini Charite-kórházban főorvos. Oklevelét szigorlat nélkül nosztrifikálták. Egy nagy magyar tehetségnek, a ki a parisi Curiéné laboratoriumának egyik első asszistense, magam koldulom évek óta a stipendiumot. Nem képes hazajönni!

Dr. Kovács József magyar ember volt, a magyar fajnak minden erényével. Ő annyira tartott a nemzeti egyéniségükből kivetkezett s külföldi pepineriákban nevelt, nemzeti öntudatukból kiforgatott fiatal orvosoktól, hogy kathedrájára történt lépésétől fogva, műtőnövendékei és segédei közé olyat be nem fogadott, ki egyetemet idegenben végzett.

VI.

A külföldi bálványok kultusának azt a szomorú következése, hogy nemcsak azok lesznek eszközeivé annak a centrifugalis attractiónak, a kiket bálványok elszédítettek, hanem azok is, a kik ezeknek a szolgalelkű planetáknak erkölcsi szférájába tartoznak.

A tudományos élet vezérei nem indulnak egyedül, egész tömegeket ragadnak magukkal ahhoz az idegen fényforráshoz, mely elperzseli a nemzeti öntudat szárnyát. Én azt szeretném, ha minden orvos neve fölé ez lenne felírva: nem küldök beteget külföldi konziliumra, külföldi szanatoriumba, nem hivok orvost külföldről betegemhez, nem rendelek külföldi ásványvizet, nem küldök külföldi luxus fürdőkbe. Vagy rozsdát fogott-e már Kovács József kése? Nincsenek-e nekünk sebészeink? specialistáink? Nincsenek-e minta szerint berendezett szanatoriumaink? És nem lenne-e több szanatoriumunk is, ha nem kergetnők a külföldre betegeinket, a valódiakat, még inkább a képzelődőket.

Mert miért zsufoltak a külföldi fürdők? Talán azért, mert magyar fürdők nincsenek? Miért szerepel minden nyilvános étkező asztalán a külföld ásványvize? Talán azért, mert magyar gyógyító források nincsenek? Ha nem lenne egyebünk, mint gyógyfürdőnk, ha nem lenne egyebünk, mint gyógyvizünk, gazdag ország lehetnénk.

Ha nem lenne egyebünk, mint a Tátra sziklabércze s Balatonunk, már elég okunk lenne, hogy a stajer hegyekben, hogy a svájczi tavaknál ne tékozoljuk a nemzeti vagyont.

Hallom a panaszt, a kifakadást a magyar fürdők ellen. Hallom, de meg nem értem. Hallom, hogy a külföldön visszavonultságban olcsóbban lehet élni. Hát miért nem él itthon egyszerün?

Nem szeretem a hivalkodást, de ujjonganék, ha látnám, hogy valaki azzal hivalkodik, hogy egyszerüen él.

Hallom, hogy a magyar fürdőkben tivornyáznak, duhajkodnak, betyárkodnak, zsarolnak.

Hát ne tűrjük meg a magyar betyárizmust. Ha a külföldi fürdőben a magyar oly szelid, mint a kezes bárány, ne legyen idehaza sem süvöltöző sakál.

VII.

Mondják, hogy hatalmas erő van a magyar földnek asszimiláló képességében, mondják, hogy magyarrá lesz, a ki a magyar földnek lehelletét szívja. Mondják, hogy a magyar nép konzervativ. Én mindezt elhiszem. De ha idegenből hozott káliphosphatokkal egyre lugozzuk azt a magyar földet, kivész abból a magyar televény, magával viszi a búzatermést ki a külföldre, csak a szalmája marad itthon.

Igaz, hogy nagy erő rejlik a magyar nép fajbeli szivósságában; a magyar nép konzervativ. De ha konzervativ is, a magyar nép védekezésére öntudatlan, nem veszi észre, ha nemzeti öntudatát kikezdik. Nekünk, hogy ezt az öntudatlan, mondjuk úgy hogy ösztönszerű védekezést megóvjuk, tudatos védekezésre van szükségünk. Ki tegye, ha nem a magyar műveltség vezetői?

De túlságosan ne tegyen elbizakodottá ez a konzervativ védekezés. A védekezésnek ezt az öntudatlan erejét a napi sajtó és a népbolondító

izgatók már is kikezdették. Ezek szavaiból már több mérget szivott eddig is magába, mint mennyit organizmusa elviselni bír. Vásárunkon külföldi rongyot árul a kufár, eltüntek a mázas korsók, tálak a magyar konyha polczáról, izléstelen cseh cserép éktelenkedik ottan. A falain Ausztriában gyártott képek, német érzelgősségek külföldi uralkodók. Az ügynök hozza a nyakára. Magam láttam, hogy a magyar paraszt II. Frigyes császár arczképét megvette szent Floriánnak. Népviseletünk már is pusztul.

Az a kis sziget, melyet a Matyók földjének nevezünk, melynek központja Mezőkövesd, nem fog-e elmállani e külföldről reááradozó iszap alatt csak úgy, mint a Kalotaszeg, melynek iparát idegenből odaszakadt kultura már kikezdette. Vajjon a Matyó-föld asszonyainak tündéri meseszerű népviselete — höndörgőjével egyetemben — melyet Tarnay Gyula alispán úr, mélyen tisztelt hölgyeim, az Önök gyönyörűségére kiállított, nem lesz-e rövid időn belül csak ereklye, katalogizált múzeumi tárgy csak olyan, mint a bronzkor karékei, kösöntyüi, fibulái.

VIII.

Közhely, hogy a monarchiában a mi előnyünk Ausztriával szemben éppen abban van, hogy bár Ausztria gazdagabb, kulturája fejlettebb, Ausztria egy népkonglomerat, mi pedig nemzeti állam vagyunk.

Azért az a mi világtörténelmi missiónk, hogy nemzetünknek a monarchiában a nemzeti kultura által politikai túlsúlyt biztosítsunk.

Ez az a missio, melyet legutóbb gróf Tisza István hirdetett, hogy a közöttünk élő nemzetiségeket a magyar nemzeti egységbe bevonjuk «a lelkeknek, a sziveknek, a kedélyeknek egymást megértésével».

Gróf Andrássy Gyula mondja: «a multban a magyar arra volt büszke, hogy nehéz viszonyok, nagy veszélyek között alkotmányos szabadságát fenn tudta tartani, hogy csekély száma daczára, idegen volta daczára, Európában ezer éves küzdelem közepette államot tudott alkotni. Ma megjött az ideje annak, hogy ambitióját és büszkeségét a régi nemzet kulturális és socialis eredményekben keresse».

Élethivatásunk tehát világos és csak mirajtunk áll, hogy betölteni akarjuk-e?

Ha közművelődésünk megtartja és visszaszerzi nemzeti karakterét, akkor az a közművelődés, mely nem a magyar nemzet egyediségén sarjadzott, nem fogja megölni a nemzeti közszellemet. Gróf Széchenyi István mondja, hogy: a nemzeti sajátság minden nemzet legsarkalatosabb intézeteire nézve szent s annak megsemmisítése a nemzet halálát elmulhatatlanul sietteti».

Petőfi Sándor mondja:

«Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága,
«Avagy virág vagy te, hazám ifjusága?»

Virág vagy-e te? nemzet jövője, reménye, boldogsága vagy-e te magyar ifjuság, ki a magyar tudomány akropolisában, az egyetemen a nemzeti hymnust, a nemzetközi socialismus riadójával a Marsaillaise-el lehurrogtad?

«Jaj az olyan kertnek,
«Jaj még annak is, mert megverte az Isten,
«Ahol, mint ti vagytok, magyar ifjak, ilyen
«Virágok teremnek.»

Nem igaz, hogy a költészet a költészetért van, nem igaz, hogy a művészet a művészetért van, nem igaz, hogy a tudomány a tudományért van. Minden a mit cselekszünk jót, a hazáért van, minden a mit cselekszünk rosszat, a haza ellen van.

A hazafiság oly lelkünk mélyéből fakadó erő, mint a hit az Istenben.

Ha ez a nemzetietlen szellem tért hódít, hamarabb hal meg ez a nemzet erkölcseiben, műveltségében, tudományában, nemzeti vonatkozásaiban, mint közjogi államegyediségében és még a népek millióinak szemében sem fog a gyászkönyü ülni, mint Vörösmarthy Mihályunk költői fájdalma megjósolá, elkorhad ez a nemzet, mint a szuette fa, csak még a kérge tartja össze — a legelső viharig, a mely — ledöntse.

De ez a szellem, ha éberen virrasztunk, nem fog tért hódítani.

Nehéz átmeneti kor ez, teli ellentétekkel. Ha ma még el is szédít a külföld műveltségének varázsa, a magyar nemzeti erőből ki fog fejlődni a hazai műveltség.

Két nagy gondolatot ural a lelkem. Mindkettő Andrássy Gyula gróf elnökünk ajkairól hangzott az imént el.

Azt mondja: «bizony az élet nyomorával és nehézségével küzdő szegény magyar fajunknak több idealizmusra van szüksége».

Azt mondja: «orvosi karunk a feladat magaslatán van».

Ebből merítek én megnyugvást és erőt.

Ebben a tudatban ünneplem én Kovács Józsefet.

Az orvost, a tudóst — a magyart!

Dr. Schächter Miksa azzal fejezi be a dr. Kovács Józsefről mondott emlékbeszédet, hogy «a nagy magyar sírjára oda tűzi, a harczban vitézül, becsülettel és mindig a jó és igaz ügyért forgatott zászlós kopját».

Én nem parentálom dr. Kovács Józsefet.

Kovács Józsefet nem szabad eltemetnünk. Én azt mondom neki: «Mester, ki bátor kézzel és éles aczéllal pusztítottad az egészséges testben a rothadó kelevényt, irtsa a te nagy lelked azt a fojtogató hazafiatlan szellemet, mely romlásunkra van!»

Magyarnak lenni, tudom hogy küzdés, hogy szenvedés és martyromság is, de magyarnak lenni dicsőség is.

Sajó Sándor megihletten váltja ki kobzán ezt a gondolatot, midőn azt mondja:

«Magyarnak lenni, tudod mit jelent?
— — — — — — — — — — — —
«Nagy szívvel, melyben nem apád a hűség
«Magyarnak lenni büszke gyönyörűség.
«Magyarnak lenni nagy s szent akarat,
«Mely itt reszket a Kárpátok alatt:
«Ha küszködőn, ha szenvedőn, ha sírva,
«Viselni sorsunk a hogy megvan írva;
«Lelkünkbe sziva magyar földünk lelkét,
«Vérünkbe oltva ősök honszerelmét,
«Féltőn borulni minden magyar rögre,
«S hozzá tapadni, örökkön-örökre.»

5.

ORVOS A BIRÓ ELŐTT.

Dr. Schächter Miksa egyetemi magántanártól.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlései hetven év óta tartó vándorútjokon nem úgy haladtak, mint a puszták karaván jai, melyek figyelemre sem méltatják az elmult idők és letünt generatiók nagy munkájának emlékeit, a mint útjokat szegélyezik . . . A tudomány haladásának új ösvényeit törve, a mult emlékeit is kegyelettel őrizték a vándorgyülések. És midőn az imént lezajlott napok pezsgő élete közepett az Avas lejtőjén fekvő csendes sírról sem feledkezett meg e vándorgyülés, az orvosi hivatás oly munkása iránt rótta le tisztelete adóját, ki, ha életét és munkáját a sors nem derékon szakítja ketté, messze szülővárosának, de ez országnak is határain túl szerez munkájával hasznot az emberiségnek, becsületet tudományának és hivatásának, — nagy jellemével pedig dicsőséget az ő magyar fajának.

Mert e város szülöttében, *Farkas Jenóben*, az orvos oda fejlődött, a hova a modern természettudományra támaszkodó sociologia az orvost fejleszteni akarja, midőn leghivatottabb képviselőjének, Spencer Herbertnek véleménye szerint, az emberiség jövő vezetőjét látja benne.

Azon munkakörön és azon látókörön, melyet a mindennapi orvosi élet határol körül, messze túlterjedt ennek a fiatal orvosnak munkája, látása és lelkesedése s midőn még halálos ágyán is a munkás ember lakásának és kenyerének egészségi igényeit kutatta és követelte s e város közkórházának terveit tanulmányozta és javítgatta, a kenyérért küzdő, a küzdelemben eltikkadt és a kórházban menedéket kereső embertársai ezrének fájdalmát érezte nemes szive s maga már leszámolva az élettel, mások nyomorán akart enyhíteni tisztán látó elméje.

De sajnos, arra a magaslatra, melyre hivatásának gyakorlatában, czéljának megértésében és eszközeinek megválogatásában ez a fiatal orvos emelkedett, mi, az orvosok nagy tömege, alig juthatunk. A mit tőlünkaz élet, mások élete és a magunké egyaránt követel, az a kisebb körben mozgó, a közvetlen segitségre szorítkozó, nem az emberiség, hanem csak az egyes ember fájdalmait csillapító, néha életét mentő, fárasztó munka . . .

De azért ez a munka sem kicsinyelhető. Nemcsak fárasztó, testi és szellemi munkát igényel az orvosi gyakorlat, hanem megpróbáltatásokban, a test épségét és a kedély egyensúlyát fenyegető veszedelmekben is bővelkedik.

És a legsajátságosabb veszedelmek egyike, melyek az orvos munkáját fenyegetik: a birálat, melyben e munka részesül, s tetőfokát e veszedelem akkor éri el, a midőn a birálat váddá sűrűsödik és a biró itélkezése elé viszi az orvos működését.

A legérdekesebb és legnehezebb problemák egyike az orvos munkájának birálata és megitélése. Mert az általános felfogás az orvosi működés értéke és az orvos jelentősége felől minden időben a legnagyobb ellentétek között mozgott. A classikus görög azon sententiája — ἰατρός φιλόσοφος ἰσοθεος, hogy a magas képzettségű orvos Istenhez hasonló, és Spencer Herbertnek már idézett mondása, mely az emberiség vezetését az orvo-

sokra akarja bizni és mely arra lelkesített egy angol tudóst, Stevensont, hogy nemrég az orvosi hivatást «the flower of the Civilisation» — a civilisatio virágjának mondja — ezen nyilatkozatok közt hosszú sora, mondhatnók lánczolata az ellentétes nézeteknek talál helyet.

Néhány év előtt az angol-egyiptomi archæologiai társaság egy papirustekercsre akadt, mely a Krisztus utáni második századból származva, az evangelium egy töredékének az eddig ismerttől részben eltérő szövegét tartalmazza. A hires evangeliumi mondás «senki sem próféta a maga nemzetségében», itt így módosul: «Senkit sem fogadnak prófétául saját hazájában, sem orvos nem orvosolhatja ismerőseit». És az angol orvosi lap, a *Lancet*, mely ez érdekes új szöveget közli, azt jegyzi meg, hogy minden orvos tudja, mily különös nehézségekkel jár hivatása ép legjobb ismerősei, barátai és rokonai körében, kik legskeptikusabban birálgatják működését és legnehezebben hajlandók tanácsát követni.

De ez még a legenyhébb nyilatkozat az orvosok működéséről. Kötetekre menő irodalom tanuskodik arról, hogy minden időben a legkiválóbb elmék is mily kicsinylőleg, gúnyosan, sőt gyűlölködően nyilatkoztak az orvos működéséről és ha Bécsnek minap elhalt egyik vezető embere ismételten hangsúlyozta, hogy a javas asszonyokat és csontrakókat többre becsüli a tanult orvosoknál, úgy ezen hiányos orthographiáju véleményének támogatására igaz, hogy még sokkal nagyobb tekintélyekre is hivatkozhatott volna, mint a minő ő maga volt.

Az a nagy műveltségű nemzet, melynek nagy orvosát, Hippokratest máig is utól nem ért nagynak ismerjük el, a görög nép, mely az orvoslás félistenének, Asklepiosnak templomokat épített — ez a nép jóizűen mosolygott a komoly történetírónak, Xenophonnak azon mondásán, hogy «az orvosok csak azokhoz az emberekhez hasonlók, kik ócska ruhákat foltoznak».

És folytatódik az orvosi működéssel szemben a közvélemény kicsinylő nyilatkozása a nagy római népnél is. A nagy orvosról, Themisonról, ki a piócza alkalmazását honosította meg a betegek kezelésében és ezzel bizonyára évezredeken át sok millió beteg fájdalmait enyhitette, erről a jeles orvosról Juvenalis azt mondja: Quot Themison ægros autumno occiderit uno — hány beteget ölt meg Themison csak egy ősz alatt. És hogy Juvenalist nem csupán egy orvos elleni harag indította, azt egy másik versével bizonyítja, melyben azt mondja: «Innumerabiles morbos miraris, medicos numera», ha a betegségek sokaságán csodálkozol, csak számláld meg az orvosokat.

És társa volt az orvosok gúnyolásában Martialis, kiegy előkelő rómainak, Faustinusnak hirtelen halála okát abban látja, hogy «in somnis medicum viderat, Hermocratem», hogy álmában orvost látott.

És tart tovább ez a hangulat, nem változtat rajta, hogy a sötét középkorból a világos újkorba jutunk. Nem határoz, hogy az orvosi tudás mégis csak halad, mert nemcsak a pajkos Molière construál oly orvosi diplomát, mely «jus impune occidendi per totam terram» az egész föld kerekségén való büntetlen öldöklést engedi meg a fiatal orvosjelöltnek és nemcsak ő mondja azt, hogy «a szakáll az orvosnak nagyobbik fele», — hanem a nagy Voltaire is úgy tartja, hogy az orvosi foglalkozás nem áll egyébből, «mint hogy oly anyagokat, melyekről keveset tudnak, beletömnek a szervezetbe, melyről még kevesebbet tudnak». És még ha enyelgés-

nek hangzik is a természettudományi kutatás nagy reorganisatorának, Verulami Baconnak az a tréfás megjegyzése, melyet egy fiatal festőhöz intézett, ki az ecsetet otthagyva orvos lett: «Jól tette, hogy elcserélte foglalkozását, mert most legalább nem látszanak úgy meg hibái, mint azelőtt», úgy ezen enyelgésben is benne van a súlyos vád az orvosok munkája ellen, melynek kiváltsága az, hogy hibái elkerülik a nyilvánosságot, mert többnyire a föld alá kerülnek.

Nem folytatom az adatok felsorolását annak bizonyítására, hogy évezredeken át napjainkig folytatódik az orvosi működés kemény bírálata a nyilvánosság előtt és hogy ma is nem csupán odavetett megjegyzések bírálják, gáncsolják, ítélik meg és ítélik el az orvos munkáját, hanem úgyszólván egész irodalmi műfajok, novellák, regények és drámák foglalkoznak e themával és hurczolják az orvost a nagy nyilvánosság elé, mely akkor is, ha Mikszáth fürdőorvosán vagy Shaw Bernát színdarabja orvosainak félszegségein, hibáin, vétkein nevet: nem csupán mulat, hanem el is ítél.

A nagy tömegből néhányat kiragadva, csak arra kell felhivnom a figyelmet, hogy az irodalom kiváló képviselőinek ily nyilatkozataiban tulajdonképen csak az jut kifejezésre, a mi az emberek nagy részében mint érzés, sőt több: mint meggyőződés él. Mert ha Chinában még ma is szabály, hogy az orvos nevét elhalt betegének sírkövére vésik és az elhalt uralkodó orvosait keményen megbüntetik — úgy e chinai felfogás csak abban különbözik más nem-chinaitól, hogy mint minden egyébben, ebben is conservativ. De azért nálunk is megesett, hogy néhány év előtt egy szerencsétlen apa elkeseredésében elhalt fiának kezelő orvosát a gyászjelentésben kipellengérezte és ezzel az orvost öngyilkosságba kergette. És ha nem vésik is a sírkőre a kezelő orvos nevét és nem akarják is ekképen még az utókor számára fentartani az orvos vélt hibájának emlékét, a civilisált nyugat népeinél is közszájon forog a szólam: «Megölték az orvosok», «Elrontották az orvosok» és ez annyira megszokott, hogy mi orvosok is megszoktuk, az abban foglalt súlyos vádat már csak kedélyes oldaláról veszszük és nem is látva azt, hogy ebben mindnyájunk munkáját bélyegzik meg, igen gyakran e sententiát, természetesen ha másról van szó, könnyű vérrel és meggondolatlanul magunk is ismételjük.

És ily meggondolatlanul odavetett nyilatkozat alakul át néha határozott formájú és tartalmú váddá és viszi az orvost a biró elé, hol többé nem a közvélemény kedélyeskedő szemrehányásával, hanem a törvény fogas paragraphusaival és az ezeket alkalmazó biró felfogásával és ítéletével áll szemben. A felelősség most már nem csak befelé, saját lelkiismerete felé érvényesül, hanem kifelé is, úgyszólván kézzelfogható testet ölt.

Az, hogy az orvost cselekedetéért felelősségre vonják, ugyan nem új. Azok az assyr-téglakönyvtárak, melyek segítségével legutóbb oly sok és sokfélekép magyarázott, évezredek előtti hireket, a bibliát is corrigáló és kiegészítő adatokat és meséket betüztek ki Hamurabi uralkodó korának törvényeiből és szokásaiból, már az orvosok felelősségére vonatkozó érdekes adatokat is tartalmaz. És ezekből tudtuk meg, hogy már sok ezer évvel ezelőtt az orvost, kinek egy vagy más beavatkozása nem sikerült, kezének, sőt fejének levágásával is büntették. Ebből látható, hogy az orvost fenyítő szigorú biráskodásról már az ókor törvényhozói is gondoskodtak. De valóban rendszerré az orvosok felelősségre vonása és biró elé állítása csak a legújabb kor igazságszolgáltatásában fejlődött. Még pedig

napjainkban már nem csupán a büntető törvény czikkelyei fenyegetik a gondatlanságot, tudatlanságot tanusított vagy kötelességét mulasztott orvost, hanem az ebből származott bajnak anyagihelyrepótlását, a kár megtérítését keresik az orvoson.

Nagy specialis irodalom fejlődött az orvosi felelősség fogalmának megállapítása körül és ma már nem csupán azzal foglalkoznak jogtudósok és orvosok egyaránt, hogy miben és mikor állapítható meg az orvos hibája, hanem azzal is, hogy egyáltalában milyen jogra hivatkozhatik az orvos, a midőn betegén azért, hogy segítsen, sebet ejt és hogy ezt a testi sértések milyen osztályába sorozzák. És hogy ez nem meddő okoskodás, hanem nagy gyakorlati jelentőségű elmélkedés, bizonyítja az a tény, hogy mindinkább terjed, még kórházakban működő orvosoknál is, az a szokás, hogy betegeikkel reversalist iratnak alá, melyben magukat esetleges utólagos panaszokkal és pörökkel szemben akarják megvédeni. Sőt Amerikából már Európába is átterjedt az, hogy ily pörök ellen biztosító társaságoknál biztosítják magukat és e modern veszedelemmel szemben szövetkezetre is lépnek az orvosok. Angliában nagy «Defence Union» foglalkozik az orvosok ily védelmével és Németországban hasonló orvosegyesület, 10,000 taggal, 1908-ban nem kevesebb mint 354,000 márkát fizetett ki azon kártérítések fejében, melyeket tagjai ellen német bíróságok ítéltek meg.

Az orvos mulasztását illető kedélyes szemrehányás teréről ma a gyakorlati pörösködés terére lép a szenvedő emberiség és valóságos új iparággá fejlődik a kártérítési pörök ezen fajtája, annál inkább, mert még a szegény embernek is módjában van az ú. n. szegényjog igénybevételével és emberbarát-ügyvédek segítségével minden különösebb költség nélkül is a hanyag, lelkiismeretlen, tudatlan orvost pörölni. Igy a gráczi törvényszék előtt nemrég egy cselédleány ügyét tárgyalták, ki bőrlopással vádolt egy sebész-orvost azért, mert ez karjáról egy két czentiméternyi bőrdarabot ültetett át egy másik szegény betegre. Nem kevesebbet, mint 4000 korona gyógyítási költséget, 5000 koronát munkamulasztás fejében és 40,000 koronát követelt azért, mert véleménye szerint az ő férjhezmeneteli esélyeit rontotta meg a karjáról vett két czentiméternyi bőrdarab.

És ily tragikomikus pörök illetőleg panaszok kitalálásában szinte kifogyhatatlan az emberi leleményesség. Lorenz bécsi tanár közli, hogy egy esetben az izületi gyuladásban szenvedő gyermek szülei az orvostól, ki annak a gyanujának adott volt kifejezést, hogy a betegség tuberculosus természetű is lehet, «a téves diagnosis által okozott lelki fájdalomért» követeltek pör útján kártérítést. És egy másik esetben a jómódú beteg azért követelt a bíróság előtt kártérítést az orvostól, mert ez a tervbe vett műtétet a furcsaságai által feltünő betegen nem akarta többé végrehajtani és így ő, t. i. a beteg, a műtétre való hasztalan előkészületek által időt vesztett és kárt szenvedett.

És ha azt kérdjük, hogy ily panaszokkal és pörökkel szemben hogyan viselkedik a biró, — erre feleletet nem csupán az a 354,000 márka ad, melyet egy év alatt fizettettek német orvosokkal, hanem még inkább az az érdekes tény, hogy Angliában egy-egy, az orvosi közvélemény szerint ártatlanul elitélt orvos érdekében mindannyiszor gyűjtést rendeznek kartársai, ekkép akarván demonstrálni, hogy ha a biró jónak látta is a törvény betüje értelmében elmarasztalni az orvost, eljárásában kartársai elitélni valót nem találnak.

És abban, hogy az orvosi elfogulatlan közvélemény máskép látja az orvos működését és esetleges hibáit, mint az egyes orvosszakértő, ki talán elfogult és a biró, ki csupán a törvény betüjét alkalmazza, ebben a tényben rejlik oka annak, hogy általános az óhaj, miszerint az orvosok ellen irányuló panaszok fölött ne egyes orvosszakértők, hanem mindig orvosokból álló testület mondjon véleményt. Bár ez nagyon természetesnek látszik, még sincs így, még nagyon előrehaladt civilisatiójú nemzetek igazságszolgáltatásában: a franciánál, a németnél, az angolnál sincs így. És ép most, hogy Németországban a büntető eljárás reformja van napirenden, az orvosok egyik követelése oda irányul, hogy orvosok ellen indított vádak eseteiben a biróságok előzetesen mindig szakértő testületek véleményét hallgassák meg.

Ezért mint vívmányról, melylyel a külföld igazságszolgáltatását is megelőztük, szólhatunk arról, hogy Magyarországon a törvényes gyakorlat már húsz év óta egy szakértő testület, az igazságügyi orvosi tanács elé utalja az orvosok összes ú. n. műhibapöreit.

És midőn én magam ezelőtt húsz évvel a tanácsban először vettem részt orvostársam ellen vétkes gondatlanság miatt indított vád fölötti véleményezésben, alig tudtam leküzdeni megilletődésemet, meggondolván úgy az igazság kiderítésének nehézségeit, mint a kiderített igazság esetleg súlyos, egy orvosi életre kiható következményeit. Nem állottam egyedül a tanács tagjai közt ez érzésemmel és a tárgyalások alkalmával az évek folyamán, ez érzés nem egyszer nyilt kifejezésre is jutott.

És mégis, az évek multával, a megilletődés ezen érzése, ha nem tompult is el, de minden esetre enyhült és ma, húsz év multán, midőn két evtizedre terjedő tapasztalatra támaszkodva teszem itt szóvá az orvos helyzetét a biró előtt, sokkal könnyebb szívvel, nyugodtabb han- gulattal teszem azt, mint évekkel ez előtt tehettem volna.

A hangulat és érzés ezen változását nem a megszokás, hanem más valami eredményezte. Egy sajátságos, de fölöttébb érdekes statisztika. Most ép egy éve annak, hogy feladatom volt az igazságügyi orvosi tanács *Munkálatai* számára, melyeket az igazságügyi ministerium adott ki, az igazságügyi orvosi tanácsnál működésének első tíz éve alatt megfordult összes orvosi műhibapörök egybeállítása és aktaszerű ismertetése. És midőn mindent összeállítottam és sajtó alá rendeztem, magam elbámultam az adatok különösségén. Tíz év alatt Magyarország összes, körülbelül 5000 orvosa csak 48 esetben követett el olyan cselekedetet, melynek vádolása a bíróság elé talált utat. E 48 eset közül 28-ban az igazságügyi orvosi tanács a vádat orvosilag alaptalannak találta, mert az orvos cselekedetében hibát vagy mulasztást, tudatlanságot vagy kötelességérzet hiányát nem állapíthatott meg.

De húsz esetben mégis kénytelen volt a tanács oly véleményt nyilvánítani, mely a vádolt orvosok eljárását helytelennek, kifogásolhatónak, tehát több-kevesebb megtorlásra érdemesnek mondotta.

A tanács ily marasztaló véleményre mindig csak akkor határozta el magát, ha kimerítette mindazon körülmények számbavételét, melyek a vádolt orvos cseleke- detét menthették, magyarázhatták volna. És ily roszszaló véleményének megalkotásánál mindig még a következményeket is szem előtt tartotta a tanács, de e megfontolást az igazság rovására nem érvényesíthette. És e húsz eset, melyben a vádlott orvosok még a szakértő

testület által is mintegy kiadattak az igazságszolgáltatásnak és melyek közül néhány olyan volt, hogy elfogulatlan megitélésénél nemcsak Themis köthette be a szemét, hanem Aeskulapnak is el kellett takarnia az egész arczát, — e húsz eset statisztikája következőkép alakul.

Egyik esetben a vádlott orvos, még mielőtt itéletre került volna a sor, meghalt; egy másik esetben ugyancsak az itélet előtt és elől Konstantinápolyba szökött és az elrendelt országos körözésnek ekkép hatása nem volt. Egy esetben a bíróság az emberölés vétségének vádja alól fölmentette az orvost, de közegészség elleni kihágás miatt pénzbirságra itélte. És ugyancsak pénzbirságra itélt még egyet, az egyetlent, a kit elmarasztalt; a többit pedig, tehát húsz közül tizenhatot, a tanács véleménye ellenére is fölmentettek.

Valóban érdekes és tanulságos volna néhányat az ily felmentő itéletek indokolásából ismertetni. Ezt más alkalommal akarom megtenni. Fejtegetéseim mai keretébe ezt alig szoríthatnám bele és így csak arra kell szorítkoznom, hogy magát a fent vázolt számokban kifejezett tényt commentáljam. Nem tagadhatni, hogy örvendetes tény, ha Magyarország orvosai közül 10 év alatt csak egyetlen egynek cselekedetét tartják az illetékes itélő birák, az első fokon itélőktől a kir. Curiáig, olyannak, mely elitélést érdemel és ezt is aránylag csekély pénzbirsággal sujtják. Örvendetesnek mondható az is, hogy a birróságok egyetlen esetben sem találták az orvos vétkességét megállapithatónak ott, hol a szakértő testület sem talált erre alapot. De már a menynyire örvendetes a bajba keveredett orvosok részér annyira feltünő, hogy a biró ott sem talált az esetek túlnyomó számában megtorlandó hibát, a hol a szakértő testület sem hunyhatott ez előtt szemet.

És itt nagy kérdőjel mered elénk, melyet figyelmen kívül hagyni nem lehet és talán nem is szabad. Mert akár valónak ismerjük el azt a statisztikát, hogy Magyarország orvosai tíz év alatt nem követtek el többször, mint 48 esetben vádolható cselekményt, akár nem — le vrai n'est pas toujours vraisemblable — a való nem mindig valószinű... ez nem oly fontos, mint az a nem tagadható tény, hogy még a 48 eset közül is *csak egyszer* mondottak ki a magyar birák marasztaló itéletet, noha módjukban állott, túlzott szigor nélkül is, sokkal több esetben elitélni az orvos ténykedését.

Ez előtt a nagy kérdőjel előtt állok én, tisztelt Vándorgyülés, már több mint egy év óta és keresem a feleletet. Valami sajátságos, szinte kiáltó ellentét a közfelfogás közt, mely majdnem minden esetben az orvosnak tud be hibát, tévedést, mulasztást még ott is, a hol a természet rendje és másithatlan törvényei az egyedül döntő tényezők a betegség rossz lefolyásában, és a biró felfogása közt, ki a szembeötlő, valóban fennforgó hibák, alig megbocsátható tévedések és mulasztások esetében nem mer nem akar marasztaló itéletet mondani... Ugyanaz a férfiú, ki a birósági helyiségeken kívül a közönség közé keveredve, csak ép oly könnyen beszél arról, hogy «az orvosok megölték», «az orvosok elrontották», a birói székbe ülve a legnagyobb óvatossággal kerüli e szavakat és keresi azokat, melyekkel az orvos incriminált cselekedetét ki lehet menteni, megvédeni, jóra magyarázni.

Igazság-e az, a mi ebben a föltünő ellentétben, ezekben az enyhe birói itéletekben nyilatkozik? Hisz nem alaptalan Rousseau azon aggo-

dalma, hogy «az igazság sohasem használhat annyit, mint a mennyit annak látszata árt.»

Mi tehát itt a látszat? Egy kiváló franczia államügyésznek, Godellenek nézetét idézik gyakran az e tárgygyal foglalkozó szakirodalomban: hogy nem lehet az orvost elitélni a kétséges, vagy valószinű ugyan, de be nem bizonyított hiba, mulasztás miatt. Ha tudományos controversiák vannak valamely kérdésben, lehetetlen az elitélés. Nyilván e tétel nagyon gyakran szinte öntudatlanul nehezedik reá a biró döntésére. És tekintetbe veszi a biró gyakran az orvos kivételes helyzetét is, a ki segíteni akarva, abba a helyzetbe jut, hogy árt, nem a saját hibájából, hanem a körülmények, néha a beteg környezetének vagy magának a betegnek oktalan viselkedése következtében. Hisz nagy orvos, Hufeland állította fel a szabályt: «Ha a beteg veszélyben van, mindent koczkáztatni kell az orvosnak, még a saját reputatióját is».

És eszébe juthat a birónak az is, hogy hivatalos igazságok a tudományban is veszedelmesek lehetnek. Hisz a nemrég elhalt Lombrosot akkor, midőn egy veszedelmes betegségnek, a pellagrának okát az emberi eledelül is szolgáló romlott kukoriczában találta meg, a hivatalos tudományos igazság képviselői meg akarták kövezni és midőn romlott kukoriczával etetett tyúkokon demonstrálta a mérgezés hatását, azt mondották, hogy csal, mert a görcsökben fetrengő tyúkokat erre kitanította és idomította.

És eszébe jut talán a birónak az is, hogy itt sem lehet az igazság, ha csak a kis bűnösöket itélik el, anagyokat, előkelőbb állásban vagy épen kathedrán működőket pedig futni hagyják. A felmentő itéletek egyikében valóban úgy indokolták döntésüket biráink, hogy nem lehet az orvost a sebzéshez csatlakozó fertőzésért elmarasztalni, még ha a mulasztás ez esetben nagyon feltünőnek látszik is, mert ime, igen magas állású beteget egészen hasonló körülmények közt vesztettek el előkelő orvosok — a mivel igen világosan egy akkortájt országos föltünést keltett esetre czéloztak.

Mindez eszébe juthat a birónak és eszébe jut annak a sok derék orvosnak képe is, kiket ő ismer és kikre ily itélet még közvetve is kihat. És eszébe jut, hogy az egyszeri balsiker vagy mulasztás miatt nem szabad az előző sok sikert és érdemet a marasztaló itélettel tönkre tenni. Hisz ez az orvos a hibát minden újabb sikerrel jóvá teheti, mint a hogy a ma szerencsétlenül járt aviatikus balsikerét elfelejteti a következő alkalom szerencsés sikere. És mindezen lélektani momentumok enyhítő részletei egy egésszé olvadnak össze: a felmentő birói itéletben.

Igy van-e valóban? Igy lehet-e megmagyarázni a fel-tünő különbséget a birónak itélete és a társadalomnak közfelfogása közt? Nem tudom, csak hiszem. És igaz, hogy némileg megingatja e hitemet egy sajátságos körülmény. Az, hogy a biró ép ily elnéző az orvosi foglalkozásnak egy korcsa: a veszedelmes kuruzsló iránt is. Vajmi ritka a marasztaló itélet a kuruzsló ellen és nemcsak nálunk, hanem másutt, például a nagyon művelt Németországban is, hol a biróságok tegnap egy kuruzsló papot, tegnapelőtt meg egy kuruzsló kanászt, kik valóságos hekatombákat áldoztak a tudatlanság és kap- zsiság oltárán, európai sensatiójú tárgyalások után felmentettek. És ennek megfontolása megingatja azt a constructiót, melyre én az orvossal szemben enyhén, talán túlenyhén itélő biró psychologiáját a fent vázoltakban épitettem.

Mert ha a kuruzsló is ugyanazon lélektani momentumok alapján szabadul, mint az orvos, úgy világos, hogy nincs érdekében az orvosi rendnek, mint olyannak sem, a túlenyhe itélkezés és a vétkesek fölmentése. Amint hogy valóban nincs. Az orvos felelősségének megállapítása szükséges a beteg ember érdekében, szükséges az igazságszolgáltatás érdekében, de szükséges az orvosi rendnek, az orvosi hivatás nemes feladatának érdekében is. Nem lehet mindent az orvos lelkiismeretére és úgynevezett meggyőződésére bízni, mint a hogy azt több fölmentő itélet indokolása teszi. Mert igaza van a leghiresebb törvényszéki orvosi munkák egyikének, Casper-Limann könyvének, mely azt mondja, hogy «az orvosi lelkiismeret bő köpenyeg, mely mögé néha vastag tudatlanság, feltünni vágyás és még sok egyéb rejtőzködhetnek». Nem is szólva arról, hogy erre a meggyőződésre ép az igazán vétkes orvosoknál appellálni azért sem lehet, mert ezek lelkiismerete olyan, mint a hogy Molière mondja: «avec le ciel il y a des accomodements» megtalálja az éggel való megalkuvást.

De nem áll az orvosi hivatásnak érdekében az sem, hogy felelősségre való képességét oly csekély mértékkel mérjék, mint a minő a túlenyhe itéletben jut kifejezésre. XV. Lajos orvosa, Moreau, a király ama felszólítására: «Reménylem, engem nem úgy fog kezelni mint kórházi betegeit» azt válaszolta: «Sajnálom, nem tehetek egyebet, mert összes kórházi betegeimet úgy kezelem, mintha királyok volnának». Az orvosi hivatás ily nemes felfogásának nevelése, fejlesztése érdekében is szükséges a fokozott felelősség, szükséges az a selectio, az a mesterséges kiválasztás, melynek az orvosi felelősség megállapítása és az igazságos, nem túlzóan enyhe birói itélet is egyik hathatós eszköze.

És ennek a czélnak, az orvosi hivatás nemes felfogásának érdekében nem mondhat le az orvosi rend a felelősség igazságos megállapításáról sem. Szüksége van az igazságos kiválasztásra. Hisz fölöttébb érdekes és tanulságos, hogy ily kiválasztás érdekében mit tesz még a távol kelet nagyratörő népe, a japán is. Mattignon, a franczia követség orvosa Chinában, ki évek hosszú során át tanulmányozta China és Japán népének életét és megfigyeléseiről az *Archives d'Anthropologie criminelle* hasábjain számol be, ép az imént közölte azt az érdekes tényt, mint gondoskodnak kiváló japán orvosok utódjaikról. Chinában ma is elterjedt szokás, hogy oly család, melyben fiú nincs, ilyet adoptál, hogy legyen, ki az ősök szellemének áldozzon. Japánban az oda betört európai civilisatio e szokást is kiszorítja, pusztítja. Csak a kiváló japán színészek és orvosok családjában tart tovább ma is, és talán még erősebben, mint ezelőtt, e hagyomány. De más formában. Mert még ha vannak is a családban fiúk, de ezek nem látszanak olyanoknak, hogy atyjuk nagy hirének méltó utódjai és örökösei lehetnének, úgy a nagyhirű orvos idegen, tehetséges fiút fogad magáéul, a kire nevét és hivatásának örökét ráruházza.

Míg Európában, mondja Mattignon, a tehetséges apa a tehetség hiányában szűkölködő fiát annál inkább iparkodik védeni, tolni, meg nem érdemelt állásokba beprotegálni és így mindenképen biztosítani, a derék japán orvos ennek ellenkezőjét teszi. Neki nem a vérszerinti, hanem a hivatásában congenialis, méltó utódlás, az ő szép hivatásának érdeke, az ő nevének az utókor előtt való jó hire fekszik szivén.

És ha a felkelő nap országának népétől a művelt nyugat, mely ma iparkodik mindent, a mi japán, utánozni, ezt a különös szokást is átvenné,

ha a felelősség tudata nem csak a jelen, hanem a jövő itélőszéke előtt is áthatná orvosi nemzedékeink öntudatát: akkor a biró előtt való felelősség még kevésbbé volna terhelő, mint ma, a mikor a birói itélet csodálatos enyhesége inkább szánakozó kegynek, mint szoros igazságnak látszik.

Mert nincs is ma már az orvosi hivatásnak ily kegyességre szüksége. És nem ily kegyességre számító fajtája az orvosoknak lehet a mi hivatásunk eszménye, hanem az, a kinek emlékét bevezető szavaimban idéztem és ki ma már rövid, de szép tartalommal dúsan telt élet után alussza örök álmát. Ez az önérzetes, nemes fajtája az orvosnak legyen hivatásunk evolutiójának czélja, eszménye; az az orvos, ki nem szorul az igazságszolgáltatás kegyére, hanem önérzetesen, nyugodtan viseli cselekedeteinek felelősségét, mert nehéz megpróbáltatások perczeiben is, akkor, midőn beteg embertársának élete az ő lelkének erősségétől és az ő kezének nyugodtságától függ, nem riad vissza a felelősségtől, hanem a *Velenczei kalmár* szavaival mondja: «Ha mit sem vétek, a birótól miért féljek?»

6.

TITKÁRI JELENTÉS

a XXXV. vándorgyűlés lefolyásáról.

Előterjeszti Sidlauer Ármin dr., a Borsodvármegyei Orvosgyógyszerész Egyesület elnöke.

Van szerencsém titkári jelentésemet a magyar orvosok és természetvizsgálók XXXV-ik miskolczi vándorgyűléséről következőkben előterjeszteni.

Folyó évi augusztus 21-én előre megállapitott idő és rend szerint a vándorgyűlés elnöke: gróf Andrássy Gyula ő excellentiája egy mély, gondolatokban gazdag s a tudományok mivelésére buzditó beszéddel nyitotta meg a közgyűlést.

Kerekes Pál dr. közp. vál. titkár előadja jelentését a pozsonyi vándorgyűlés idejétől a XXXV. vándorgyűlés megnyitásáig végbement mozzanatos eseményekről.

Elnök előterjesztést tesz egy Chyzer Kornél dr. emlék-érem alapitására.

Az előterjesztés a közgyűlés által elfogadtatván, Biró Lajos megtartja az emlékbeszédet, Chyzer Kornél dr. felett, mely után az elnök neki az érmet átadja.

Ruffy Pál megtartja a «Kovács József dr. előadást: Nemzetellenes áramlatok» czimen.

Augusztus 22-én az Orvostud. Szakosztályt megnyitotta Preisz Hugó dr., egyetemi tanár «Az immunitástan újabb vivmányai és az orvosi gyakorlat» czimü előadással.

A Természettudományi Szakosztályt megnyitotta Illosvay Lajos dr., udvari tanácsos, műegyetemi tanár «A colloidok természettudományi jelentősége» czimü előadással.

A Társadalomtudományi Szakosztályt megnyitotta Vámbéry Rusztem dr., egyetemi tanár, kir. ügyész «A criminalsociologia mai állása» czimü előadással.

A szakosztályokban összesen 123 előadás lett megtartva és pedig orvostudományi 84, természettudományi 22 és társadalomtudományi 17.

Ezenkivül a nagyközönség részére négy népszerü előadás tartatott.

Úgy a szakelőadáson, mint a népszerü előadásokon mindig nagy hallgatóság jelent meg.

A vándorgyűlés eseményeit élénké tette, hogy az Országos Közegészségi Egyesület iskola orvosi és egészségtantanári szakbizottsága a II. országos értekezletét a vándorgyűlésünkkel kapcsolatban tartotta meg, de különösen, hogy maga az Országos Közegészségi Egyesület ez alkalommal tartotta meg XXV. évi rendes közgyűlését, a mely egyszersmind első alkalom volt arra, hogy az Országos Közegészségi Egyesület vidéken tartotta közgyűlését.

A folyó hó 23-án tartott nagy választmányi ülésen a Veszprém város és Veszprém vármegye részéről történt meghivás folytán a jövő vándorgyűlés helyéül egyhangulag Veszprém városa lett elfogadva.

X.

AZ ORVOS-SEBÉSZETI SZAKOSZTÁLYBAN TARTOTT ELŐADÁSOK.

1.

AZ IMMUNITÁSTAN ÚJABB VIVMÁNYAI ÉS AZ ORVOSI GYAKORLAT.

Dr. Preisz Hugó egyetemi ny. r. tanártól.

Szakosztály megnyitó-előadás.

A tiszta tudomány minden téren többé-kevésbé hatalmas léptekkel előzi meg a gyakorlatilag értékesithető vivmányokat. Ez utóbbiak csak lassan és sokszor igen gyéren szürődnek le az önmagáért művelt tudomány vivmányaiból. Így van ez az orvosi tudományokban is. Sok a kiaknázott ércz, de kevés ebben a tiszta arany, ha ez alatt a gyakorlatilag értékesithető újdonságokat értjük.

Valahányszor valamely új irány megnyilik, a kutatók sokszor más irányok elhanyagolásával affelé tódulnak, a gyakorlati orvostudomány pedig lázasan várja az eredményeket, hogy az emberi egészség és a gyógyitás szolgálatába hajthassa. Így volt ez a mult század 80-as éveiben a fertőző betegségek kutatásával; az eredmény gyakorlati szempontból is annyira nagyszerü és fontos volt, hogy a multnak semmiféle orvostudományi vivmánya hozzá nem fogható. Ezen ætiologiai kutatások kideritették a járványok okait, a járványok okozóinak, mondhatni természetrajzát, s büszkén vallhatja a mai orvostan, hogy a mig ezen ismeretek feledésbe nem mennek és a mig ezek értelmében küzdünk fertőzéses betegségek ellen, addig járványok soha többé akkora erőt nem fognak vehetni az emberiségen, mint annak előtte.

Az embergyógyitásra hivatott gyakorló orvosok bizonyos csalódással fogadták az új tan eredményeit; mert ha kénytelenek voltak is elismerni a pathomikrobiologia nagy jelentőségét a betegségek prophylaxisa szempontjából, valamint azt is, hogy az orvos gondolkozása a betegágy mellett is új irányokba terelődött: mégis mi előnyt nyujthatott a betegének mindebből az orvos?

De jöttek rövidesen még a 90-es évek legelején tuberculin és antitoxikus serumok, a melyek mint gyógyszerek a gyakorló orvosok részéről már nagyobb érdeklődésre számithattak.

Ha a tuberculin nem is váltotta be a hozzá füzött reményeket, a mennyiben úgy, a mint kezdetben alkalmazták, mint gyógyitószer legalább is kétélü fegyvernek bizonyult, a diphtheria-ellenes gyógyserum néhány évvel később helyreállitotta az orvosok bizalmát a bacteriologiai laboratoriumok vivmányai irányt; bár, más például, a tetanus-ellenes serumnak az orvos gyógyitás czéljából már sokkal kevésbé vehette hasznát.

Várakozás ellenére azonban a bacteriumellenes serumokkal az immunitástannak alig sikerült eddig a therapiát szolgálnia; mert bár ezen serumok némelyikének, például a cholera- és typhusellenes savónak hatása állatkisérletekben, a fertőzőcsirokkal közel egyidejüleg adagolva, úgyszólván absolut biztossággal nyilvánul meg, a már beteg szervezet meggyógyitására az ily serumok alkalmatlanoknak bizonyultak, sőt a bacteriumokra gyakorolt oldó hatásuknál fogva ily serumok alkalmazását sok esetben aggályosnak is tartjuk.

A gyakorlati gyógytudomány annyiban ismét csalódott, hogy a sikeres kezdet, nevezetesen a diphtheria-ellenes serum bevált alkalmazása után abban reménykedett, hogy hasonló immunsavókkal nemsokára sikerülend valamennyi, vagy a legtöbb fertőző betegséget gyógyitani. De azért az immunitástan eme vivmányai is kinőttek a tiszta tudomány kereteiből, mert a prophylaxis terén igen hathatós fegyvereket adnak az orvos kezébe. A bacteriumellenes vérsavók némelyike, bár gyógyitani nem képesek, hathatósan megvédik a szervezetet, habár csak rövidebb ideig is, a megfelelő infectio ellen.

Mindamellett bizonyos fertőző betegségeknek megfelelő bacteriumellenes serumokkal való gyógyithatásáról még távolról sem kell lemondanunk; mert ha például a streptococcus-ellenes savótól embernél eddig számbajöhető gyógyitó eredményt nem láttak, holott kisérleti állatokon ily hatás sokszor szembetünően megnyilvánul, mégis joggal remélhetni, hogy a kellő feltételek megválasztása esetén emberre is hatásos streptococcus-ellenes savó termelése sikerülni fog. Másrészt pedig kisérleti alapon van kilátásunk, hogy bizonyos betegségek (például cholera, typhus) ellen, a melyeknél a bacteriumölő immunsavók nem gyógyithatnak, sőt ellenkezőleg ártalmasak lehetnek, sikerülni fog hatásos serumokat előállitani.

Ez irányban, nevezetesen a bacteriumok testéhez kötött úgynevezett endotoxinok ellen ható serumok termelését illetőleg már történtek biztató kisérletek; hasonló antitoxikus serum pedig a bacteriumos vérhas ellen máris kielégitő eredményeket érlelt.

Kórnemző csirákból, akár szeliditett vagy elölt formában, vagy az azok kivonataival elérhető activ védőoltás oly haladás, a melynek gyakorlati értéke el nem vitatható, ha járványok (cholera, typhus, dysenteria) alkalmával exponált egyének (orvosok, ápolók, katonák) præventiv kezeléséről van szó.

Ha a therapia az immunitástan révén nem is gyarapodott oly mértékben, a mint azt az egyes fejlődési phasisok kezdetén sokan elvárták, az immunitástan mindamellett az orvosi kutatás előterébe lépett s a vele foglalkozók száma ez idő szerint legio; az eredmények, a mennyire már most is kétségtelenül megállapitható, jelentőségre nézve méltán sorakoznak a fertőző betegségek oktani felismerése mellé.

A fertőző betegségek ellen létesitett immunitást még harmincz év előtt egyszerüen akkép vélték értelmezhetni, hogy a fertőző csirák elfogyasztanak bizonyos anyagokat a szervezetből, a melyek nélkül ugyanilyen sirák benne újból nem tenyészhetnek; vagy pedig, hogy a csirák oly anyagokat hagynak vissza a szervezetben, a melyek jelenlétében ugyanily csirák többé nem képesek a szervezetben elszaporodni.

Az utolsó 15—20 év tömérdek vizsgálati adatai alapján ma már kétségtelenül tudjuk, hogy az immunitás- és immunisálásnál általános ér-

vényü, nagyszerü biologiai törvény érvényesül, a melynek az immunitási állapot csak egyik megnyilvánulási alakja.

Ez a törvényszerüség könnyen érthető hasonlatban talán úgy fejezhető ki, hogy valamint az élő test felületét érő bizonyos behatások nem maradnak nyom nélkül, úgy nyomot hagynak a szervezet belsejében is bizonyos anyagok, ha a test anyagcseréjébe jutottak. Nyomot hagynak annyiban, hogy az élő szervezetben oly anyagok képződéséhez vezetnek, a melyek ott rendes viszonyok között vagy egyáltalában nem, vagy csak jóval kevésbé töményen léteznek.

Bizonyos anyagok tehát a szervezetben megfelelő, nevezzük ellentétes anyagok termelődésére vezetnek s ez utóbbiak rövidebb vagy hosszabb ideig megmaradnak a szervezetben.

Ez a tapasztalati tény az orvosi gondolkodásnak egészen új perspectivát nyit. Az élő állati szervezet legfinomabb összetételében visszatükrözi annak történetét; ha a szervezetbe valamikor behatoltak alkalmas anyagok (akár kórtermő csirák, akár idegen fehérje vagy hasonló alkalmas anyag), akkor ezeknek megfelelőleg ellentétes anyagok képződnek, a melyek alkalmas módon kimutathatók és a melyek az illető szervezet állapotára befolyással lehetnek. — A fogékonyság, illetőleg immunitás különböző fokai a fertőző betegségekkel szemben, az individualis különbségek az ellntálló képességben más tényezőkkel szemben is, az egészségi állapotnak különböző zavarai, ez uton lelhetik sokszor megfejtésöket.

Ezek az ellentétes anyagok (antianyagok, immunanyagok) a legkülönfélébb természetüek és tulajdonságuak a szerint, a mint a szervezetben a legkülönfélébb anyagok behatása alatt keletkeztek is. Jelenlétök nemcsak az élő szervezet segitségével, hanem sokszor azon kivül, in vitro is kimutatható és a kimutatásukra alkalmas reactiók sokszor annyira érzékenyek, hogy a legérzékenyebb vegyi reactiókat is felülmulják.

A gyakorlati orvostudomány csakhamar törekedett ezeket az úgynevezett biologiai reactiókat czéljaira kihasználni, főleg lappangó vagy lassan kifejlődő betegségek kórismézésére és tőlük sokszor tagadhatatlanul becses felvilágositásokat nyerhet is.

E tekintetben az immunitástan különösen a törvényszéki orvostant gazdagitotta meg, vérnyomok eredetének kimutatására szolgáló értékes eljárással. Azelőtt bűnjelek vérfoltjai csak annyiban voltak meghatározhatók, hogy vajjon emlős vagy nem emlős lénytől származnak-e; mert az ember és emlős állatok vérsejtjei alakra és méreteikre nézve annyira közel állanak egymáshoz, hogy a beszáradt vérből nyert mikroskopiai készitményben köztük különbséget megállapitani nem lehetett vagy legalább is nem volt tanácsos, tekintettel a vizsgálati eredmény nagy horderejére.

De ma abban a helyzetben van a törvényszéki orvos, hogy a præcipitatiós reactióval az ember és a különböző emlős állatok vérét egymástól megkülömböztetheti. Ez az új eljárás több országban máris kötelező és javaslatomra az 1909. évi 14,926. számu rendeletével a magyar királyi igazságügyminister nálunk is elrendelte a bűnjelek vérfoltjainak serologiai megvizsgálását oly esetekben, a melyekben a vizsgálattól a vádbeli cselekmény tisztázása remélhető.

Igaz, hogy az ilyen serologiai vérvizsgálat nem oly feltétlenül megbizható, mint jól ismert chemiai reactiók, mert sem a vizsgálandó vérfolt, sem a præcipitáló serum, sem az előállott csapadék összetétele előt-

tünk nem eléggé ismeretesek. Mindamellett nem szabad az új methodus értékét lebecsülnünk; mert ha nem is tartanók megengedhetőnek, hogy valaki csupán és egyedül ez új methodussal emberinek megállapitott vérnyomok alapján bünösnek mondassék és elitéltessék, viszont igen nagy előnyéül kell betudnunk az eljárásnak, ha vele kimutathatjuk, hogy valamely terhelt egyén ruháin talált vérfoltok nem embertől, hanem a vádlott bemondásának megfelelően valamely állattól származnak és ha ez által ártatlanok megkiméltetnek az üldözéstől.

Egyébiránt a positiv eredményekkel szemben is csak a legnagyobb skepsis inthet óvatosságra, mert az ilyen serologiai vérvizsgálatokat természetesen mindig a szükséges controllal kell végezni s mivel a præcipitatiós reactiót a complement-kötéssel és más módokon is ellenőrizni és kiegésziteni lehet, annak is bizonyitó ereje növekszik. — Bátran állithatni, hogy a vérnyomok serologiai vizsgálata a törvényszéki orvos- tannak igen értékes eszköze fog maradni, a melylyel a bíróságnak az igazságszolgáltatást gyakran meg fogja könnyiteni.

Nem kevésbé hasznos eszközt ad a præcipitatiós methodus az orvos kezébe bizonyos tápszerek vizsgálatára, lehetővé tevén neki megállapitani, hogy minő állat- vagy növényfajból eredő fehérjéket tartalmaz valamely tápszer; a mi azelőtt lehetetlen, vagy csak igen korlátolt mértékben volt kivihető.

A gyakorló orvos érdeklődését különösen azok az ellenanyagok foglalták le, a melyek az emberi szervezetben betegségek folyamán keletkeznek és a melyek e szerint diagnostikai jelentőséggel birnak. Ezen anyagoknak az illető egyének vérsavójában való kimutatása in vitro meglehetős tökélyre emelkedett, mert tudvalevőleg az ellenanyagok a nekik megfelelő alapanyagokkal (antigenekkel) nemcsak directe képesek reagálni, hanem indirecte is. Az emberi fehérjét kicsapó nyúlserum például nemcsak az által mutatható ki, hogy az emberi fehérje oldatával csapadékot ad, hanem azáltal is, hogy még erős higitásban emberi fehérjével keverve, e keveréke hæmolysáló complementumot képes megkötni.

Bordet és *Gengou* vizsgálatai óta tudjuk, hogy ez a complementumkötés az ellenanyagok és a megfelelő alapanyagok találkozásakor megy végbe; a jelenség annyira általános, hogy a complement-kötésen alapuló ezen indirect reactio valamely adott antigen mellett a megfelelő ellenanyag, vagy ellenkezőleg valamely adott ellenanyag mellett a megfelelő antigen kimutatására számtalan esetben bevált és felette érzékeny reactiónak bizonyult.

Diagnostikai czélokra a gyakorlat úgy a direct, mint az indirect próbát igénybe veszi ellenanyagok kimutatására.

A direct reactiók közül a gyakorlatba leginkább az agglutinatiós próba ment át mint olyan, a mely becses utbaigazitást adhat a kórisme megállapitásánál. Nagy lehet a jelentősége behurczolt exotikus fertőző betegségek első eseteinek megállapitásában s ma már, ha csak minden tekintetben teljesen typusos esettel nem állunk szemben, például cholerát nem fog a bacteriologus megállapitani a gyanus betegből kitenyésztett bacillusok positiv agglutinatiós próbája nélkül. Ép oly fontos és gyakorlati jelentőségü lehet adott esetben felgyógyult egyén vérsavójának agglutinálási vagy immunisálási képességéből az előrement betegség természetének megállapitása, a mi például cholera, typhus esetén aránylag könnyen sikerül.

A mint mikrobák, úgy eredményezhetnek az emberi testben ellenanyagképződést állati parasiták is az által, hogy azokból bizonyos anyagok felszivódnak. Az echinococcusban szenvedő betegek vérsavója az echinococcustömlő folyadékával csapadékot adhat; hasonlóképen e két anyag az indirect (complementkötési) eljárással vizsgálva, bizonyos esetekben positiv eredményünek mutatkozott. Az ide vonatkozó adatok azonban ellentmondók. A bothriocephalus latus gazdájának vérsavója a féreg kivonatával szintén csapadékot ad.

Mindenesetre a gyakorló orvos állati parasiták felismerése végett csak akkor fog ezen diagnostikai módszerhez folyamodni, ha a külvilágtól elzárt (nem a tápcsatornában levő) élősdi féregről (cysticercus, echinococcus) van szó, mert ellenkező esetben a peték és esetleg a féreg vagy féregizek kimutatása mégis csak biztosabban vezet czélhoz.

Mit érnek mindezek a biologiai (immunitási) reactiók az orvosi gyakorlatban a kórisme szempontjából?

Az első perczben bizonyára sokan abban reménykedtek, hogy ime végre új methodusok, a melyekkel a betegségeket in vitro meg fogjuk határozni, mint megállapitjuk valamely oldatban a czukrot vagy bizonyos sókat stb.

De ilyen túlzott remények vége csak csalódás lehetett; mert eltekintve attól, hogy az eme biologiai reactiók alkalmával egymásra ható anyagok, valamint a hatás módja és az esetleg keletkező új anyagok is ismeretlenek, több körülménynél fogva a reactiónak feltétlenül bizonyitó erőt nem tulajdonithatunk.

Ilyen körülmény például az, hogy ellenanyagtermészetü anyagok egészen normalisnak tekinthető egyének vérében is jelen lehetnek; igy bizonyos kórnemző bacteriumokat agglutináló vagy kisérleti állatokat bizonyos pathogen bacteriumok ellen megvédő avagy idegen fehérjéket kicsapó anyagokat a normalis emberi vér is tartalmazhat, csakhogy ezek az anyagok természetes fertőződés avagy mesterséges beavatkozás folytán megszaporodnak. Ebből következik, hogy a nagyobb töménységü vérsavóval nyert positiv reactiók nem, vagy csak alig bizonyitók és diagnostikai szempontból a positiv eractio csak bizonyos higitáson túl bir értékkel és pedig annál inkább, minél nagyobb higitásban adja a serum a próbát.

E szerint diagnostikai szempontból legtöbbetmondó az agglutinatio, ha a betegség folyamán többszöri vizsgálattal annak evidens fokozódását állapithatjuk meg.

Egy másik körülmény, a mely miatt biologiai reactiók nem birhatnak a vegyi reactiók biztos értékével, abban rejlik, hogy az ellenanyagok sokszor nem szigoruan fajlagosan, hanem rokon faju anyagokra, illetőleg alakelemekre is hatnak, habár csekélyebb mértékben. Igy például a typhusos egyén vérsavója erősen agglutinálhatja a paratyphus, az enteritis bacillusát, vagy más rokon bacillust is. Ez a körülmény megneheziti a biologiai reactio gyakorlati kivitelét is, mert szükségessé teszi annak meghatározását, hogy valamely egyén seruma a szóba jöhető rokon bacteriumfajok melyikével adja még aránylag legerősebb higitás mellett a próbát, mert ez tekintendő döntőnek.

Ugyanez áll a præcipitatióra nézve is; mert egy bizonyos præcipitáló serum nemcsak azt a fehérjétcsapja ki, a melynek keletkezését köszöni, hanem rokon állatok fehérjéjét is, bár csekélyebb mértékben, azaz

csak kisebb töménységben. Máskor pedig annyira korlátoltan fajlagos lehet a reactio, hogy egy és ugyanazon faj különböző törzseivel szemben másmás fokban nyilvánul meg. Így valamely coli-bacillussal termelt serum többnyire csak, vagy legalább is főleg azt a törzset agglutinálja, a mely serum termelésére szolgált, más coli-törzseket ellenben nem, vagy csak kevésbé. A reactio tehát annyira szükkörü, individualis, hogy e miatt értéktelen lehet bizonyos esetekben.

De ezeken kivül még más, különböző körülmények is befolyásolhatják a direct immunitási reactiókat megbizhatóságuk rovására.

A *Bordet-Gengou*-féle complement-kötésen alapuló indirect immunitási reactiók bizonyitó ereje sem lehet nagyobb, ha meggondoljuk, hogy itt az ellen- és alapanyagon kivül még többféle egyéb, de szintén ismeretlen összetételü anyagok (vörös vérsejt, hæmolysin, complement) is szerepelnek. A próba ugyan rendkivül érzékeny, annyira, hogy vele valamely fehérjét még 100—1000 milliószoros higitásban meg lehet határozni, azonban hasonló hibákban szenved, mint a direct immunitási próbák, t. i. hogy a csoportreactio értékével bir, a mi alatt azt kell érteni, hogy egy kérdéses serum nemcsak egy bizonyos bacteriumfaj kivonatával adja a reactiót, hanem rokon bacteriumfajokkal is, úgy, hogy például a cholera bacteriumának más hasonló bacteriumoktól való megkülömböztetésére alkalmasnak nem bizonyult. Máskor pedig annyira fajlagos, hogy egy bizonyos ellenanyag (serum) egy microbafajnak csak egy bizonyos törzsével ad positiv reactiót, más törzsekkel ellenben nem.

Így találták ezt egyebek között a coli-bacillus, a gonococcus különböző származásu törzseire nézve. Ezenkivül pedig a tapasztalat azt mutatta, hogy egymással fajlagos viszonyban nem álló anyagok is adhatnak positiv complementkötési próbát.

A complementkötési eljárások közül nemcsak orvosi, de laikus körökben is a legnagyobb népszerüségre tett szert a *Wassermann*-féle próba a lues kimutatására. Pedig ez a reactio syphilisre nézve nem bizonyult fajlagosnak.

Wassermann ugyan abból a föltevésből indult ki, hogy lueses betegek vérében ellenanyag, lueses magzat májkivonatában pedig ezen ellenanyagnak megfelelő antigen foglaltatván, a kettő találkozásakor complementkötésnek kell beállania; de a tapasztalat azt mutatta, hogy lueses vérsavó egészen hasonlóan adja a reactiót, ha alapanyagul nem lueses magzatmáj kivonatát, hanem normalis máj, vagy egyéb szövetek, vagy például a tengeri malacz szivizomzatának kivonatát használják.

Itt tehát nem lehet szó fajlagos lueses alap- és ellenanyagról, a mely a lues behatása alatt keletkezett a szervezetnek valamely normalis anyagából.

Gyakorlati szempontból a *Wassermann*-féle próbában nem láthatunk mást és nem többet, mint egy empyrikus eljárást, a mely tapasztalatok számadatai szerint luesesek nagy számánál positiv eredményü, de luesre nem fajlagos a reactio, nem lueses, hanem egyéb betegségben (lepra, malaria, alcoholismus stb.) szenvedő egyének vérsavója is hasonlóan reagálhat. Értékét a próbának azonban másrészt emeli az a tény, hogy ép egyének seruma positiv értelemben nem adja, ellenben lueses betegek seruma már az elsődleges tünet szakában mintegy 90, a másodlagos tünetek idejében közel 100%-ban reagálhat.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Várható volt a priori, hogy az immunitástani reactiók, a melyek in vitro gyakran annyira feltünő módon megnyilvánulnak, az élő emberi szervezetben is lefolyhatnak, ha alap- és ellenanyag benne még egyidejüleg léteznek és hogy ez anyagok egymással való találkozása talán bizonyos kórjelenségek kifejlődését képes okozni. Ha azonban a még alább megbeszélendő anaphylaxiás jelenségektől eltekintünk, azt kell mondanunk, hogy immunitástani alapra betegséget vagy betegségi tünetet visszavezetni eddig nem igen sikerült.

Így elgondolható volna, hogy a midőn az inficiált szervezetben agglutináló vagy præcipitáló anyagok képződnek, a szervezetben magában is végbemehet a bacteriumok agglutinálódása vagy pedig bizonyos fehérjéknek megalvadása (kicsapódása), a mi esetleg hajszálerek eldugulásához vagy functióképes fehérjék elhalásához vezethet. Ilyenformán értelmezték például typhusnál a roseolák keletkezését. Érdekes, hogy nagyobbszámu esetben diphtheria-ellenes serum alkalmazása után kellemetlen szövődményeket észleltek éppen olyan gyermekeknél, a kiknek vérsavója lóserummal csapadékot adott.

A paroxysmalis hæmoglobinuriánál pedig lehetőleg olyan ellenanyagok (autolysinok) szerepelnek, a melyek az illető betegek szervezetében keletkeztek és a melyek hatásukat csak alacsonyabb hőfokon képesek kifejteni a vörös vérsejtekre.

Bár e tekintetben semmi positiv adatokkal még nem rendelkezünk, elhamarkodott lenne tagadni, hogy az emlitett immunanyagoknak kórtani szerepök lehet.

Az immunitástan munkásait az utóbbi években felettefontos és érdekes biologiai jelenség tanulmányozása foglalkoztatja, a mely jelenségnek különféle nyilvánulásait a gyakorló orvosnak szintén ismernie kell és pedig gyakran betegének legfőbb érdekében is. Azokat a jelenségeket értem, a melyeket *Richet* nyomán — akár helyesen, akár nem — anaphylaxia nevével jelölünk ez idő szerint.

Valóban meglepő kisérleti eredményt látunk, ha valamely alkalmas állat szöveteibe bizonyos időközökben valamely idegen fehérjét viszünk; az első bevitel az állatra közömbös, a második ellenben rögtöni súlyos kórtüneteket és sokszor perczek mulva a halált is vonhatja maga után.

Hogy ez a feltünő jelenség egészen az utóbbi évekig ismeretlen maradt, annak oka abban keresendő, hogy idegen fehérjeféléknek nem a tápcsatorna utján való bevitele emberbe vagy kisérleti állatokba azelőtt alkalmazásban nem volt; a mióta azonban különféle immunserumokkal kisérletezünk úgy emberen, mint állatokon, mindinkább szaporodtak azok az észleletek, a melyek egy eddig ismeretlen állapot felismerésére vezettek. A tápcsatornába bevitt idegen fehérjék itt elbontatván, mint olyanok ritkább rendellenes esetek kivételével — az anyagcserébe nem jutnak és így anaphylaxia okozóivá rendes viszonyok között nem lehetnek.

Nem térhetek ki az anaphylaxia jelen állásának bővebb ismertetésére és mindenféle elméletére. Megérthetésére elegendő a következő:

Ha bizonyos idegen anyagok — a melyek főleg fehérjetermészetüek, de úgy látszik, még egyéb anyagok is lehetnek — az állati szervezet anyagcseréjébe jutnak, akkor belőlük, vagy csak az ő ingerükre a szervezetben új anyag keletkezik, a mely maga a szervezetet nem alterálja, de mihelyt az előbbi anyag újból a szervezetbe jut, kifejlődnek kisebb-nagyobb mér-

tékben az anaphylaxiás tünetek. Itt is tehát, mint az immunisáláskor általában, a bevitt fehérjéből mint alapanyagból, vagy ennek ingerére a testben keletkezik egy ellenanyag. Az anaphylaxiás tünetek kiváltása az uralkodó felfogás szerint akként történik, hogy az alap- és ellenanyag egymással való találkozásakor méreg gyanánt ható anyag keletkezik és ez a méreg váltja ki az anaphylaxiás tüneteket.

Túllépném előadásom kitüzött kereteit, ha az immunitás és anaphylaxia közötti viszonyra is kiterjeszkedném. Csak hangsúlyozom, hogy az idegen fehérje bejutása után egy bizonyos idővel és egy bizonyos időtartamra a szervezet állapota, azaz reactióképessége ugyanezzel az anyaggal szemben lényegesen megváltozott oly értelemben, hogy az iránt többékevésbé érzékeny lett, vagy másképen kifejezve, hogy benne méreg gyanánt hat az az anyag, a melyet első izben közömbösen eltürt.

Innen az «*allergia*» (más, megváltozott reactio) és az «*anaphylaxia*» elnevezés, a mely utóbbi azt akarja kifejezni, hogy a szervezet a prophylaxissal ellentétes, vagyis az illető anyaggal szemben védetlen állapotban van.

Ha már most meggondoljuk, hogy anaphylaxiás állapot alkalmas anyagokkal nemcsak parenteralis uton, hanem a tápcsatornába adagolva is előidézhető, a bélcsatorna pedig ily anyagok változatlan átbocsatására egyéni vagy alkalmi okok miatt a rendesnél kedvezőbb állapotban is lehet, ha meggondoljuk, hogy fertőző betegségek eseteiben a kórnemző csirák és azok némely termékei szintén mint anaphylactisáló tényezők szerepelnek, ha végre meggondoljuk, hogy a túlérzékenységi állapot hónapokra és évekre elhúzódhatik s hogy az ilyen szervezet érzékenysége a megfelelő alapanyag iránt felette nagy lehet, akkor az orvosi elmélkedésnek új, szinte beláthatatlan perspectivája nyilik, a mely elől a gyakorlati orvostudomány el nem zárkózhatik.

Bizonyos régóta ismert kórképek, bizonyos diagnostikai szerek hatásmódja, a serumtherapiában tett bizonyos tapasztalatok mind az anaphylaxiás állapottal értelmezendők.

A szénalázat ma a graminaceák himpora által okozott anaphylaxiás állapotból származtatjuk; ha ilyen állapotban valaki újból himport vesz magába, akkor intoxicatio folytán előáll a betegség.

Az idiosyncrasiát bizonyos ételekkel szemben akként értelmezzük, hogy ily egyének a megfelelő anyagok felszivódása folytán előzőleg érzékenyek (anaphylactikusak) lettek úgy, hogy az ételek anyagainak újból való felszivódása azonnal kiváltja a kóros jelenségeket.

Az eclampsia puerperalis is az anaphylaxia segélyével értelmezhető. Rohammentes eclampsiás nők vérsavójával tengeri malaczokat sensibilizálni (anaphylactizálni) lehet a magzatviz iránt; a roham alatt vett vérsavóval pedig tengeri malaczokon directe ki lehet váltani az anaphylaxiás tüneteket.

E szerint az eclampsia a terhesség folyama alatt felszivódott magzatviz által keletkezett túlérzékenység a magzatvizzel szemben; ha most a terhesség vége felé újból szivódik fel kellő mennyiségü magzatviz, akkor előáll az anaphylaxia az eclampsiás görcsök képében. A különféle befolyásokra fellépő csalánkütéget a szervezetnek előrement érzékenyitéséből értelmezzük; igy az urticariát bizonyos gyógyszerek bevétele után, vagy echinococcustömlőnek repedése és tartalmának felszivódása alkalmával is.

Ez utóbbi külömben halálos shokot is képes előidézni.

Kóros érzékenység tünetei azonban idegen fehérjéknek nemcsak ismételt, hanem egyszer való adagolása után is felléphetnek, ha ez az adag nagy volt; mert ez esetben a bevitt antigen még nem tünt el a szervezetből s az ellenanyag máris kifejlődött benne. Így léphet fel a serumbetegség nagy savóadagok befecskendése után.

A külömböző fertőző csirák és azok bizonyos származékai vagy termékei is oly anyagok gyanánt tekin- tendők, a melyek a szervezet reactióképességét módosithatják és így a fertőző betegség későbbi folyamán bizonyos kórtünetek ez alapon is megnyilvánulhatnak.

A szervezet megváltozott reactiójában lelik magyarázatukat a külömböző tuberculinpróbák, a melyeknek nagy diagnostikai értékét kénytelen minden orvos elismerni, a ki ezt a diagnostikai szert a kellő módon és kritikával alkalmazza.

A kórelőzményből és a beteg vizsgálatából gümőkórra meritett gyanu a helyesen alkalmazott tuberculinpróba által biztos kórismévé emelhető. Nem kevésbé értékes a tuberculinpróba ott, a hol klinikailag gümőkórra gyanut keltő tünetek vannak és csak a negativ próba engedi a tuberculosist kizárni. A tuberculinos cutanreactio könnyü és egyszerü mód arra, hogy a gümőkóros egyéneket kiválaszszuk és elkülönitsük az egészségesektől például iskolákban, katonaságnál stb.

A tuberculintherapia, a mely kezdetben kudarczot vallott, újabb rationalis formájában mindinkább több és több hivőre talál. A tuberculin gyógyitó hatása kétségkivül ama gyuladásszerü folyamaton alapszik, a melyet a tuberculin a gümőkóros góczban levő megfelelő ellentétes anyagokkal együtt okoz. A gümőkóros góczban és közvetlen környékén lefolyó immunitási reactio váltja ki e szerint a gyógyitó hatásu szöveti lobot.

A gyakorló orvosnak az elmondottak tudatában, mielőtt betegénél gyógyitás czéljából vagy præventiv szándékkal valamely gyógyserumot alkalmaz, tanácsos tudomást szereznie arról, vajjon az illetőt kezelték-e már valamikor valamely serummal, minővel és mikor? És igenlő esetben a kellő óvatossággal fogja a savót újból alkalmazni.

A serumtherapia nagyobb térfoglalásával ebből folyólag szükségessé fog válni, hogy a serumokat külömböző állatfajokból termeljük, mert az anaphylaxia szigoruan fajlagos lévén, ismételt seruminjectióknál csak akkor kell mérgezési tünetektől félni, ha ez a serum hasonló faju állatból származik. Ha diphtheria ellenes lóserum után hetekkel vagy hónapokkal marhából eredő serumot alkalmazunk, anaphylaxiás tünetektől nincs mit tartanunk.

Ha ezek után az immunitástan nyujtotta kórismészeti eljárások értékéről röviden itéletet akarunk nyilvánitani, akkor azt kell mondani, hogy feltétlen bizonyitó erővel azok egyike sem bir. Az orvos jól teszi, ha nem tiszta esetekben hozzájuk folyamodik; de óvakodjék attól, hogy azok bármelyikét is olyan jelenségnek tartsa, a mely önmagában véve is döntő lehetne.

Mindamellett nem lehet tagadni, hogy az immunitástani reactiók a klinikus észleléseit sokszor hathatósan támogatni, sőt a helyes therapia megválasztásában döntő utmutatásokat adni képesek.

De az immunitástani reactiók az újdonság ingerével hatván, főleg a fiatal orvosi generatio könnyen nagyobb szerepre juttatja azokat, mint a

mekkora megilleti, a symptomatologia rovására. Pedig a gyakorló orvosra ez határozottan veszteség volna. Ha forgatjuk a régibb, sok tekintetben már elavult pathologiákat abból az időből, a midőn nemcsak immunitástan még nem volt, de a fertőző betegségek nagy részét is még homály fedte, akkor bámulattal kell adóznunk, hogy a kórtünemények éles, kifinomult megfigyelésével mily helyesen voltak képesek az orvosok az egyes kóralakokat felismerni. E művészet tanitását és tanulását elhanyagolni alighanem nagyobb veszteség volna, mint a mennyi nyereséget az immunitástan e tekintetben az orvosnak nyujthat.

Igaz, hogy gyakran nagy lehet a kisértés az immunitási reactiónak a döntő szót átengedni, ha klinikailag a kórisme homályos, az orvos tétovázik, az immunitási reactio ellenben határozottan positiv, vagy határozottan negativ.

Néha talán még az a körülmény is esik latba az immunitási próba javára, hogy ezt nem a beteget kezelő és észlelő orvos, hanem más valaki teljesiti, a mikor is az észlelő orvos szivesen elfogadja az immunitástani diagnosist, de egyuttal elháritja magától érte a felelősséget.

Immunitástani alapból nőtt ki a genyes tályogoknak antifermentumos kezelése is, a melytől egyes észlelők igen jó eredményeket láttak. A közönséges geny a polynuclearis sejtjeiben foglalt fehérjét oldó fermentumnál fogva megalvasztott vérsavót old és ugyanezen fermentum elősegiti a tályog terjeszkedését, a szomszédos szövetek beolvadása folytán. Ezt a hatást ellensúlyozza a tályogba befecskendezett és antifermentumot tartalmazó emberi vagy állati savó, vagy más folyadék. Ez idő szerint az antifermentumos kezelés gyakorlati értéke felől végleg nyilatkozni még korai lenne, valamint eldöntendő még az is, vajjon az észlelt kedvező eredmények az alkalmazott folyadékok antifermentumának, avagy más (esetleg bacteriumölő vagy opsonisáló) tulajdonságának köszönhetők-e.

Az immunitási jelenségeket tekintve azt a benyomást nyerjük, hogy a szervezet nedvei játszszák az uralkodó szerepet. A serumban vannak concentrálva az antitoxikus, agglutináló, præcipitáló, hæmolysáló, complementkötő, anaphylaxiát okozó, a mikrobákat s talán a leukocytákat a phagocytosisra előkészitő anyagok; a normalis bacteriumölő anyagok, valamint az immunanyagok hatását sokszor kiegészitő complementek is a a szervezet nedveiben foglaltatnak úgy, hogy hajlandók lehetnénk a pathologiában újból a humoralis irány felülkerekedéséről szólni. Ez a benyomás azonban alighanem téves és csak abból a körülményből folyik, hogy a sejtek szerepét a felsorolt fajlagos és nem fajlagos anyagok termelésében még nagyon kevéssé ismerjük.

Emlékezhetünk, hogy midőn az antitoxikus serumo- kat felfedezték, *Koch* iskolája nem gúnyos czélzás nélkül hangoztatta *Virchow* cellularis álláspontjával szemben, hogy ime a hatóanyagok az alaktalan serumban vannak; nem a sejtek, hanem oldott anyagok gyógyitják meg a beteg szervezetet, pedig már-már azon a ponton volt a tudomány (t. i. a *pathológia cellularis*), hogy «*cellularis therapiát*» inauguráljon.

Nem éppen sok idő telt el azóta és a «cellularis therapia» máris kevésbé humoros szinben tünik fel. Mert ha igaz az, hogy fertőzeses betegségek folyamán a phagocytosist befolyásoló anyagok mennyisége ingadozik és ha igaz, hogy mesterséges beavatkozással a phagocytosist fokozni és ezzel párhuzamosan a gyógyulást lényegesen előmozditani lehet a *Wright-*

féle vaccinálással, akkor máris a cellularis therapia egy nemével állunk szemben, a melynél a sejtek legalább is oly fontos szerepet játszanak, mint a csirákat a phagocytosisra előkészitő oldott bacterio-tropinok.

A *Wright*-féle vaccináló therapia sikere állitólag szorosan összefügg a phagocytosist szabályozó opsonin tartalmával a vérsavónak. Az opsonin-tartalom megállapitása és ingadozásainak folytonos ellenőrzése azonban annyira hosszadalmas, pontosságot és gyakorlottságot igénylő művelet, hogy a gyógyitó eljárás gyakorlati értékelésére alkalmas, kellőleg ellenőrzött nagyobb számu anyag még nem áll rendelkezésünkre.

Nem tekintve, vajjon megfelel-e a valóságnak az elmélet és a feltevés, hogy a fehér vérsejtek nagyobb falánksága csirákkal szemben eme csiráknak fokozottabb pusztulását jelenti-e, s vajjon az in vitro fokozottabb phagocytosist okozó serum az élő szervezetben is fokozza-e a phagocytosist, hanem csak annyit tekintve, hogy a *Wright*-féle vaccinalis therapia alakjában nem egyéb, mint elölt csirákkal való immunisálás, a mi pedig egyébként kipróbált és jól bevált eljárás, nincs okunk egyes orvosok jó eredményeit kétkedve fogadni és lehet, hogy a *Wright*-féle vaccinalis methodus a fertőző bajok therapiáját alóban gazdagitani fogja. De ha ebben csalódnánk, akkor is megmarad az az érdem, hogy *Wright* és követői a védő anyagoknak az élő szervezetben, élő sejtekkel szemben való viselkedését törekedtek felderiteni, a mely irány a betegségek, az immunitás és gyógyulás fölismerése közül sokkal több eredménynyel biztat és a mely az immunitástani kutatások terén eddig általában az in vitro kisérletek mellett, nézetem szerint helytelenül, háttérbe szorult.

Az immunitástan legújabb vivmányai is, a mint e vázlatos áttekintésből láthatni, utat törtek maguknak a gyakorlati orvostanba és az orvosnak módot nyujtanak a betegségek felismerésére és megértésére nemcsak, hanem a therapiának is új utakat jelölnek.

A lázas munkához, a mely e téren nagy intensitással s talán a kivánatosnál is nagyobb extensitással folyik, az orvostudomány és az orvoslás joggal füzhet nagy reményeket.

2.

AZ EHRLICH-FÉLE AMIDOARSENOBENZOL (606) KLINIKAI HATÁSA.

— KIVONAT. —

Dr. SELLEI JÓZSEF-től.*

A 606-ot 54 esetben alkalmazta és pedig a syphilisnek különböző stadiumaiban 42 esetben, továbbá parasyphilisnek 12 esetében.

Az arsenobenzol hatása a spirochætákra kétségtelen. Így négy esetben különböző sclerosis (ulcus durumok) serumát (Reizserum) vizsgálta az injectio előtt s utána spirochætákra s azt találta, hogy azok 2—4 nap mulva eltüntek és szorgos vizsgálat daczára többé kimutathatók nem voltak. Szükséges lesz azonban a spirochæta vizsgálatot a mirigypunctióval

* Megjelent a «Gyógyászat»-ban 1910.

nyert váladék ebbeli vizsgálatával kiegésziteni. Az arsenobenzolt a syphilis specificumának mondhatjuk, a mely hatás tekintetében az összes eddigi antisyphiliticumok fölött áll. A szer hatásmódja egyénileg ingadozó; így néha rapid gyorsasággal hat, máskor azonban a hatás csak lassabban következik be. Az arsenobenzol meggyógyitja a syphilis különböző tüneteit és formáit. Legcsodálatosabb mindenesetre az, hogy ugyanaz a szer, mely a legkülömbözőbb syphilises productumokat, mint roseolákat, plaqueokat, papulákat, condylomákat, mint emlitettem, néha bámulatos gyorsasággal felszivódásra bir, úgy hogy a tünetek sokszor úgy elmulnak, mintha eltörölték volna, hogy ugyanaz a szer viszont mély, nagykiterjedésü fekélyeket oly módon képes meggyógyitani, hogy a gyógyulás sarjadzó új szövet gyanánt jelentkezik, mely kitölti az előbb mély, kráterszerüen tátongó ürt is, abban valósággal regeneratiót indit meg s a restitutio sokszor olyan tökéletes, hogy az embert valóban bámulatba ejti. S hogy az ámulat még nagyobb legyen, sokszor egy és ugyanazon egyénen egy időben látható a pathologiás szövet eltünése és a normalis szövet képzése, a felszivódás és a regenerálás e csodálatos folyamata. Az emlitett nőbetegnél a plaqueok 24 óra alatt eltüntek és ugyanekkor már sarjadzás indult meg a csontig érő mély kráterszerü fekélyben.

Kétségtelen, hogy a higany, sőt jodkáli is syphilis esetében számtalanszor meglepő gyors eredményekkel járt, azonban a regenerálás ilyen fokát és formáját eddig semmiféle szertől nem láttuk.

Már maga ez a tény, hogy t. i. az arsenobenzol ily óriási szövetregenerálást, sarjadzást indithat meg és hogy olyan rosszindulatu esetekben is használ, a melyekben az eddigi antilueticumok teljesen cserben hagytak, kiváló jelentőségüvé és nagybecsüvé teszi az új antisyphiliticumot.

Maga Ehrlich nem tartja még feladatát befejezettnek. Újabb és újabb eljárásokkal arra törekszik, hogy szerét még jobban méregtelenitse, azt oly ormában állitsa elő, hogy nagyobb mennyiségben a szervezetbe juttatva, fépesek legyünk a spirochætákat véglegesen elpusztitani. Hitem és meggyőződésem, hogy Ehrlich lángeszméje győzedelmeskedni fog.

3.

AZ EHRLICH-HATA-KÉSZITMÉNYRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. Torday Árpád-tól.*

Az általa oltott hét eset és a klinikán észlelt másik 12 eset s így fsszesen 19 eset ismertetése után azon következtetésre jut, hogy az Ehrlich-Hata-féle arsenkészitménynyel egy olyan hatalmas gyógyszerrel gazdagitotta Ehrlich gyógykincsünket, a minőhöz fogható erélyes és a mellett a szervezetre nem mérgező gyógyszerrel eddig nem rendelkeztünk. A midőn Ehrlich kisérletezés czéljából új szerét ide adta, ezt első sorban arra szánta, hogy az új szer toxicitását kipróbálja. Mert bár az eddigi eredmények örappánsak, a várható végleges gyógyulási százalékokról és a recidivákról

* Megjelent a «Budapesti Orvosi Ujság»-ban 1910.

nem beszélhetünk. Ez még nagyon korai. Eddig a feladatunk annak a kideritése volt, mérgező-e ez a szer, vagy nem? Mert ha mérgező lenne, akkor elesnék alkalmazási módjának az a tág indicatiója, a melyet reá más eddig is felállitottak és még felállitani fognak, de akkor is megmaradt volna egy olyan hatalmas szernek, a melyet súlyos eseteknél felhasználhatnánk, a mikor a lues minden kezelési methodussal daczol. Szerencsére ez a félelem nem vált valóra, mert sem mérgezési tüneteket nem láttak tőle és halálosan végződő esetekről Ehrlichet is csak egy esetben értesitették (az illető egy hysteriás nő volt, a ki az injectio után görcsöket kapott).

Ez azonban ne mentsen fel minket az óvatosság alól. Szivbajban, májbántalomban, vesebajban, vagy szemfenékbántalomban szenvedő betegnél az új szert ne alkalmazzuk.

Végül fel kell emlitenem, hogy az új szertől nem sok eredményt várhatunk tabeses és paralysisben szenvedő betegeknél, ha azoknál az idegrendszerben súlyos destructiv elváltozások léptek fel.

Ha ezeknél manifest lueses tünetek vannak, akkor úgy, mint a hogy azt tenni szoktuk, antilueses eljárás gyanánt, az Ehrlich-féle oltás alkalmazható, de azt senki se várja az arsentól, hogy az elpusztult idegduczokat és rostokat regenerálhassa. Idegbántalomban szenvedőknél óvatosak legyünk, mert ezek a szervezet legyengülése miatt az új arsenkészitmény iránt érzékenyek.

4.

A CHEMOTHERAPIÁRÓL.

Dr. Detre László-tól.

5.

AZ EHRLICH-SZER HATÁSA SÚLYOS SYPHILIS ESETEIRE.

— KIVONAT. —

Dr. Justus Jakab-tól.*

Megfigyeléseim alapgondolata ez: valamely új gyógyitószer hathatóságáról akkor nyerünk legbiztosabb itéletet, ha olyan betegeken próbáljuk ki, a kiket más gyógyszerekkel kigyógyitani nem sikerült. Összegyüjtöttem tehát azon válogatott súlyosságu vagy kiváló makacsságu bajban szenvedő patienseket, kiket vagy magam kezeltem volt, vagy szakavatott collegák a kellő siker nélkül. Továbbá kiterjeszkedtem azokra a nehéz alakokra, a melyekről klinikus tapasztalásból tudjuk, hogy nehezen javithatóak vagy pedig egyáltalán nem engednek az eddigelé szokásos syphilis-therapiának. Husznál több ily kiszemelt súlyosságu esetemről számolhatok be. A 606-os számu szer hatása mindegyiken mutatkozott. Súlyos tünetek elmulása, megszünése olykor csodálatosan rövid idő alatt következik be. Azonban volt olyan tapasztalásom is, mely megtanitott arra, hogy ezzel a szerrel sem vagyunk képesek minden formát meggyógyitani.

* Megjelent az «Orvosi Hetilap»-ban 1910.

Eseteim közül volt:

súlyos fekélyes-syphilis ... 3
késői papulosus-syphilis ... 1
többszörös csont-syphilis ... 5
necrotisáló vena-syphilis ... 1
igen terjedelmes lues maculo-papulosa ... 1
lues hereditaria tarda ... 2
atrophia nervi optici ... 3
gége-lues ... 2
paralysis incip. (lues cerebri?) ... 1
tabes ... 1.

Épen az első itt bemutatott esetem, kinek gyors elhalással járó vena luese volt, nem gyógyult meg a 606-os befecskendésére.

A csontluesek kivétel nélkül vagy egészen, vagy majdnem egészen gyógyultak.

Gyönyörüen engedett a gégelues, a késői papulosus syphilid, az igen terjedelmes maculo-papulosus kiütés és a terjedelmes öröklött syphilis; ezt a patienst is van szerencsém itt bemutatni.

Nem mondhatok még itéletet a tabeses és az atrophia nervi opticiben szenvedő betegek sorsáról, mivel megfigyelésem ideje erre még rövid. Ugyancsak hosszabb észlelés kell a paralysisre gyanus beteg sorsának megismeréséhez.

A technikáról csak annyit, hogy a mióta a pontosan közömbös vegyhatásu emulsiót fecskendjük be, a fájdalom alig említésre méltó, a hőemelkedések pedig 38°-ot ritkán haladják meg.

6.

A LUES KEZELÉSÉRŐL.

Dr. Basch Imré-től.

7.

MERCANTILISMUS ÉS A GYÓGYÁSZAT.

— KIVONAT. —

Dr. Waldmann Fülöp-től.*

Szóló első sorban megemlékezik a külföldi és magyar titkos és reklámorvossággyárosokról, kiknek kuruzslása a hirlapok révén igen romboló. Felhivja a figyelmet a hazai gyógyszergyárosokra, a kiknek præparatuma sokszor tisztességesebb, mint a külföldi.

Rámutat az egyes orvosok üzelmére, kik még az operatiót is üzleti szempontból birálják meg, sok példát hoz fel erre. Szóló kivánja, hogy a törvény szabályozza ezt a kérdést, mely már égető, mert főleg a szegény emberek zsebére megy.

* Megjelent az «Egészség»-ben 1911.

8.

HÁLYOGOPERATIÓS TAPASZTALATOK.

— KIVONAT. —

Dr. LIPPAY SÁNDOR-tól.

Beszámol a pozsonyi állami kórházban az utolsó 12 év alatt végzett hályog-műtétekről. Operáltatott: nem complicált aggkori hályog 727, complicált 122, lágyhályog 28, sérülési hályog 35. Összesen 912 hályog. Előzetes műtét volt 73. A hályogműtétek közül volt 782 lebenyes műtét iriskimetszéssel, 91 lebenyes, iriskimetszés nélkül és 39 vonalas hályogkivonás.

Műtét közben complicatio 140, zavar a gyógyulásban 129, utóműtét 118.

Eredmény:

Jólátás $^5/_5$—$^5/_{15}$-ig	391 = 42·8	%
használható látás $^5/_{20}$—$^5/_{50}$	352 = 38·4	«
hiányos látás $^5/_{70}$—kézmozgás	82 = 8·9	«
veszteség	23 = 2·5	«
nem jelzett	64 = 7·4	«.

Külön tárgyalja az egyszerü, nem complicált aggkori hályog operatiójának statistikáját, számos táblázatos kimutatással, a combinált és egyszerü lebenyes kivonási eljárás eredményei szerint. Végül a veszteségek okát tárgyalja s kiemeli mint a veszteségek főforrását a könyszervi bántalmakat. Vázolja ezek ellenében követett régebbi és újabb eljárását, a mely minden gyanus esetben a könytömlő kiirtásában áll s kimutatja ezen ejárás hasznát a veszteség csökkenésével.

9.

A GÖRVÉLYES SZEMGYULADÁS KELETKEZÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. IMRE JÓZSEF-től.*

Ez a baj igen gyakori s a vakság okai közt a legfontosabbak közzé tartozik. Hogy görvélykórsággal, gümőkórsággal és a mostanában sokat emlegetett exsudativ hajlammal összefüggése van, az kétségtelen. De hogy ezen az alapon mi okokból, minő külső befolyások és főleg minő helyi és alkalmi okok következtében áll elő, az homályos. Előadó ezt kutatja és főleg a szem környezetének, mint valamely «anatomiai dispositio» vagy helyi kóros befolyás fészkének jelentőségét vizsgálja. Köztudomásu, hogy az élet bizonyos szakaszában, főleg a 15-ik év előtt fordul elő ez a baj, bár kolozsvári klinikán a 30-ik éven túl volt a betegek 5%-a. Viszont a tavaszi hónapokban előfordulása leggyakoribb, e tekintetben jellemző megegyezése van (legalább az Alföldön) a fekélyes szemhéjszéli gyuladással, a mi az okok közösségéből (staphylococcus) is eredhet. Sajátos, előszeretettel

* Megjelent az «Orvosi Hetilap»-ban 1910.

felkeresett helyei vannak a görvélyes szembajjal járó persenéseknek a szaruhártya szélén kivül és alól, a mi abból származik, hogy az arcz ekcemás részeinek idegszálai a szaruszél ezen helyeihez menőkkel közös eredésüek s az arcz izgalmai kisugárzanak s izgatják a szaru szélét. De legfontosabb a görvélyes szembaj együtt járása az orr bajaival, többnyire egyszerü hurutokkal.

Előadó mintegy 70%-ban találja együtt a szem bajával az orrét; a blepharitis és idült szemhurut fenntartójaként épen ilyen arányban szerepel az orr hurutja vagy az orrdugulás más oka. Kétségtelennek tartja, hogy itt (mint a szemészek közül *Knies* és *Eversbasch*, meg az orrgyógyászok már rég állitják) nem összetalálkozás, hanem oki viszony áll fenn, a mi mellett bizonyságot tevő tapasztalatait elsorolja. Ajánlja az orr gondos átvizsgálását minden kötőhártyai hurut és kivált görvélyes szembaj eseteibeu s gondos kezelését, ha baja van, a mit előadó hosszú idő óta követ, a legjobb eredménynyel a szem sorsára nézve, főleg a persenések sűrű visszatérésének megszüntetésére.

10.

A SUBCONJUNCTIVALIS KONYHASÓ-INJECTIÓRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Mohr Mihály-tól.*

A gyakorló orvos által is könnyen végezhető 3%-os konyhasóoldat 0·5 cm^3-nek subconjunctivalis alkalmazását ajánlja üvegtesthomályok, retinaleválás, chorioretinitis ellen, különösen myopia provesta eseteiben.

11.

A FONALGOMBÁK OKOZTA SEBÉSZI BETEGSÉGEK.

— KIVONAT. —

Dr. Verebély Tibor-tól.

A fonalgombák egyedüli képviselője ezideig a sugárgomba volt, a melynek kórképét három évtized szorgalmas munkája pontosan kidolgozta. Az utolsó négy esztendő felfedezései azonban sok homályos problemára vetettek világot, a melyeknek rövid foglalatja kiván saját vizsgálatok alapján az előadás lenni.

A fonalgombákat két nagy csoportra osztja. A szemcsetermelő fonalgombák az egyik csoport, a melyen belül azután további osztályozásul: a trichomykozis, mucedinomykosis és ascomykosis elnevezéseket ajánlja; oly fogalmak, a melyek a hazánkban észlelt s először tenyésztett hyphomykosis (Maduraláb) esetek pontos tanulmányozása alapján alkothatók meg, mint általános kórtani egységek. Az egyszerü fonalgombák alkotják a másik csoportot, a melynek képviselői: a sporotrichosis és a hemisporosis. Az

* Megjelent a «Gyógyászat»-ban 1910.

előbbit vázolja részletesen, a mennyiben a klinikai képet felette jellemzetesnek tartja.

A sarjadzó gombák közül sebészi megbetegedéseknél, kivált csontvelőgyuladásoknál a saccharomyceták és az oidiomyceták szerepelnek. Ezen új kórfogalmakra kívánja a figyelmet felhivni.

12.

VESEKŐRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. PROCHNOV JÓZSEF-től.[1]

Egy 20 éves kőműves kórtörténetét adja elő. A betegnek hét év óta voltak vesefájdalmai. A kórisme a klinikai vizsgálat s a Röntgen-kép alapján állapittatott meg (Wenhardt). A követ vesemetszéssel távolitotta el. Beteg gyógyult. A Röntgen-kép s eltávolitott vesekő bemutatása. Előadó a Röntgen-képek diagnostikai megbizhatóságáról s a vesekő eltávolításának módjairól szólt.

13.

HOSSZU CSONTOK REPEDÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. PROCHNOV JÓZSEF-től.[2]

Hosszucsonton előforduló repedéseket régebben nem lehetett biztosan megállapitani; ezekről, miután a törés sarkalatos tünetei hiányoznak, csakis Röntgen-kép segélyével győződhetünk meg. Fontos pedig ez azért, mert a repedés czélszerü kezelés nélkül, teljes töréssé alakulhat át.

Szól a repedések létrejöttének módjairól (hajlitás, ékhatás) s három, általa észlelt esetet ad elő.

14.

A SZÓVÉDJEGYZETT GYÓGYSZEREKRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. VARSÁGH ZOLTÁN-tól.

Szabadelőadásában rámutatott a gyógyszerekben való importunk szomoru adataira, nemzeti kötelességnek tartja, hogy egyrészt a magyar chemiai ipar fellendítése által apaszszuk a külföldnek jutó magyar pénzmilliókat, másrészt a szóvédjegyek oltalma által előidézett drágaság elleni gyakorlatias védekezéssel.

[1] Megjelent a «Gyógyászat» 1910. és 1911. évfolyamában.
[2] Megjelent a «Gyógyászat» 1910. és 1911. évfolyamában.

Az utóbbi irányban történt védekezés ezelőtt csak elméleti téren mozgott, mikor kormányrendeletek korlátozták a szóvédjegyekkel való, a közönség kizsákmányolását czélzó visszaéléseket. Újabban a betegpénztárak orvosaikat arra akarják rászoritani, hogy az eszményi nevén védett készítményeket azok chemiai elnevezése alatt rendeljék; például aspirin helyett acidum acetylo-salicylicumot, dermatol helyett bismuthum subgallicumot. Az erősebb forgalmu szóvédjegyzett gyógyszerek nagy számánál s a chemiai elnevezések hosszadalmasságánál fogva azonban az orvosok az utóbbiakat nehezen tanulják meg, a mi tévedéseknek is lehet forrása. Az előadó fejtegetései végén azt javasolja, hogy a köztudatba átment elnevezéseket æquivalens chemiai elnevezések alatt is felvegyék a hivatalos gyógyszerkönyvek, miáltal megkiméljük az orvosokat nehézkes chemiai nevek betanulásától, elkerüljük a tévedéseket s az orvosnak könnyen lesz lehetséges a drágább szóvédjegyzett szer helyett az olcsóbb synonimot ordinálnia. Rámutatott a módokra, melyek mellett ez az eljárás a szóvédjegyeket nem fogja sérteni s másrészről a tudományos munkálkodás ellentértéke is megmarad a termelőknek egy megengedett határig.

15.

A MAGYAR GYÓGYSZERKÖNYV HIVATALOS DROGJAI A VILÁGKERESKEDELEMBEN.

— KIVONAT. —

Dr. Darvas Ferencz-től.

Előadásában a pharmacognosiával, irodalmunknak eddig kevéssé művelt ágával, a drogkereskedelmi földrajzzal foglalkozik. Ismertetve a főbb szempontokat, melyekről a drogkereskedelem általános képét megalkothatjuk, a magyar gyógyszerkönyvben hivatalos drogok földrajzi elterjedés szerinti csoportosítását adja. Majd ismertetve az összefüggést a drogok földrajzi elterjedése és kereskedelmi útirányok figyelembe vétele mellett drogtartományok szerint csoportosítja. Az egyes drogtartományokat s a főbb kereskedelmi központokat a drogok kereskedelmi szempontjából jellemezve nagyon fontosnak tartja egy minden tekintetben kifejező drogkereskedelmi térkép kidolgozását és e czélra a drogtérképeken általa ajánlott és kidolgozott jelzéseket, mely nem csak a drog minőségét, hanem a családok hová tartozóságát is jelölje.

16.

ADATOK A HAZAI GYÓGYSZERÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ.

— KIVONAT. —

Dr. Csippék János-tól.

A pozsonyi vándorgyűlésen elkezdett történelmi cyklusának folytatásaként a circumforanei — vándorkuruzslók — történetéből, a sáfrányosokkal foglalkozik, e czélból a sáfrány egész történetét adja, tekintettel a sáfrány termelésére.

Vázolja szerepét a kulturában, a hozzáfüződő mythologiai regéket, mint fűszert, festőnövényt, illatszert és cosmeticumot; már termelését a X. században az arabok karolják fel. Kutatásai nem igazolják a legendákat, hogy nyugatra a keresztes lovagok hozták volna a sáfrányt, mert az szabályosan terjedt el Spanyol és Francziaország felől. Nálunk első nyomait a benczések és cisterciták kertjeiben találjuk. A XIV. században Vas vármegyében művelik, Mátyás alatt Erdélyben és a felvidéken. Nyitra, Trencsén és Sáros megyékben. Mívelése mindenkorra összeesik a kolostorok birtokaival, de már népies módon nagyban folyik. A jobbágyok kilenczedet, tizedet fizetnek földesuraiknak, sőt a reformatio terjedésekor 1606-ig még a lutheránus papok is sáfránynyal adóznak a nyitrai püspöknek.

Kronfeld adataival szemben azt bizonyítja, hogy a hazai sáfránytermelés multja régibb az osztrák-németsáfrány kulturánál, sőt azt igazolja, hogy e piaczok jobbára magyar sáfrányt hoztak forgalomba. Részletesen foglalkozik a termelés módjával és értékelésével, főpapjaink és főuraink asztalánál. Külön fejezetekben tárgyalja a sáfrányt mint orvosságot és mint népies gyógyszert és parallelekben mutatja be a kettőnek hasonlóságát. Szól a sáfrányhamisításokról és az azokra mért szigoru büntetésekről (máglyahalál, eleveuen eltemettetés, enyhébb esetekben «csak» vizbefojtás), melyek a bűnöst p. o. a német jog szerint érték. Nálunk, bár a felügyelet szigoru volt, ilyen embertelenségnek semmi nyoma. Befejezésül a sáfrányosok vándorlásairól, kereskedelmi társulataikról beszél, melyek akkor is fennmaradtak, mikor a sáfránymívelés a fertőző hagymarothadás következtében, részint értékhanyatlás miatt megszünt és a szorgalmas sáfránymüvelő nép vándor rövidárukereskedővé lett. A szerző tapasztalatai helyszini kutatásokon és eredeti adatokon épülnek.

17.

AZ ANYAROZSKÉSZÍTMÉNYEK HATÓANYAGAI ÉRTÉKMEGHATÁROZÁSA.

— KIVONAT. —

Dr. KARAY ENDRÉ-től.

Az anyarozskivonatok hatóanyagainak kimutatására, mivel azon csupán 0·05—0·2‰ mennyiségben vannak jelen a nyers drogban, az igen érzékeny szinképelemzési módszert használja s kimutatja, hogy a legtöbb kereskedelmi kivonat nem ergotinint, hanem ennek hasadási termékét, a a cornutint tartalmazza. Gyógyszerkönyvünk azonossági reactiója ezért nem mindig válik be, mert a cornutin, mely e bomlékony ergotinintól savak behatására keletkezik, nem ad kékesibolya reactiót, hanem schiller-vörös szineződést. Szerző kisérletileg tapasztalja és szinezett szinképeken bemutatja, hogy a cornutinnak és az anyarozskivonatnak szinképei azonosak; lugos módszerrel kivonva a drogot, olyan készitményt kapott, mely már más szinképet adott; ezen szinképben az elnyeletési sáv helyzete összeesett a tyrosinkénsavas vas szinképével, melyből szerző azt következteti, hogy az ergotinin egy olyan aminali, melynek moleculájában a tyrosinhoz hasonló csoport: p. oxyphenyl-α-aminopropionsav van. Dale az anya-

rozsból luggal lepárolva ugyanis egy hasonló szerkezetü vegyületet: p. oxyphenyl-æthylamint állított elő. Végeredményében értekezésének lényege az, hogy a savanyu kémhatásu kivonófolyadék a jelenlevő ptomainszerü hatóanyagot, mely a tyrosinhoz hasonló chemiai szerkezettel bir, cornutinra bontja. Végül fölhozza, hogy a törvényszéki vegytanban az anyarozsot annak festanyaga, a sclererythrin szerint igazolják. Szerző ezen festanyag szinképe alapján meg tudja különböztetni, hogy a kivonatot forró vizzel, alcohollal vagy savval állították elő. Mennyileges meghatározási módszer gyanánt az ætherrel lugos oldatból kivont hatóanyagot tömény kénsavval főzve ammoniumsulfáttá alakitja, Nesler kémszerrel szinezi és eme szint tiszta vizes Nesler-oldatban ismert titerü ammoniumsulfát oldattal állítja be.

18.

HAZÁNK KÚTVIZEINEK VEGYI VIZSGÁLATA KÖZEGÉSZSÉGÜGYI SZEMPONTBÓL.

Dr. Simonyi Ernő-től.

19.

AZ ELFERDÜLÉSEK PROPHYLAXISA.

— KIVONAT. —

Dr. Horváth Mihály-tól.

Megemlékezve az orthopædiának, mint az orvostudomány külön ágának fontosságáról, utal arra a nehézségre, a melylyel a szakorvosoknak meg kell küzdeniök. Hazánkban hiányoznak az intézmények, a melyek alkalmasak lennének arra, hogy a nép szélesebb rétegeinek is hozzáférhetővé tennék az orthopædiás gyógyitómódokat. Nagyobb számu nyilvános rendelés felállítása hathatósan elősegitené a prophylaxist is. Ezek hiánya még fontosabb kötelességévé teszi az általános gyakorlattal foglalkozó orvosoknak, hogy az elferdülésre hajlamositó betegségek gyógyításánál ne csak a betegség gyógyításával, hanem az elferdülések megelőzésével is foglalkozzanak. A «majd kinövi magát» kifejezéssel szemben a korai gyógyitás elvét helyezi, mert az elferdüléseket rendszerint a fokozatos rosszabbodás jellegzi.

A megelőző intézkedéseket nem csak a szükebb értelemben véve tartja fontosnak, hanem azért is, hogy a secundær-elváltozások kifejlődését akadályozzák.

Igy értelmezett prophylactikus intézkedésről a világra hozott bántalmaknál van szó.

A szerzett elferdülések prophylaxisa az ætiologián alapszik. Ennek tekintetbevételével a gyakorló orvosnak is sokszoros alkalma nyilik a beavatkozásra.

Előadó ezek után részletesen ismerteti azon elferdülések prophylaxisát, a melyek tuberculosis, trauma, idegbántalmak, vagy kóros megterhelési viszonyok kapcsán fejlődnek ki.

20.

MODERN KÓRHÁZI ÉPÍTKEZÉS.

Dr. Róna Dezső-től.[1]

21.

ADATOK A HÚGYSZERVEK X-SUGARAS VIZSGÁLATÁHOZ.

— KIVONAT. —

Dr. Alexander Béla-tól.[2]

Egészséges és rendes helyén fekvő vese. A vesekép feleztetik a jól kifejlődött 12-ik borda által. A musculus psoas körvonala megközeliti a vesekép alsó részét. 42 éves asszony. 1/2 nagyság. (1. ábra.)

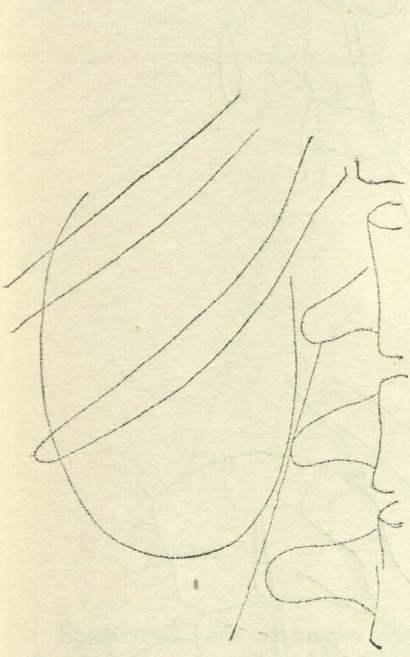

1. ábra.

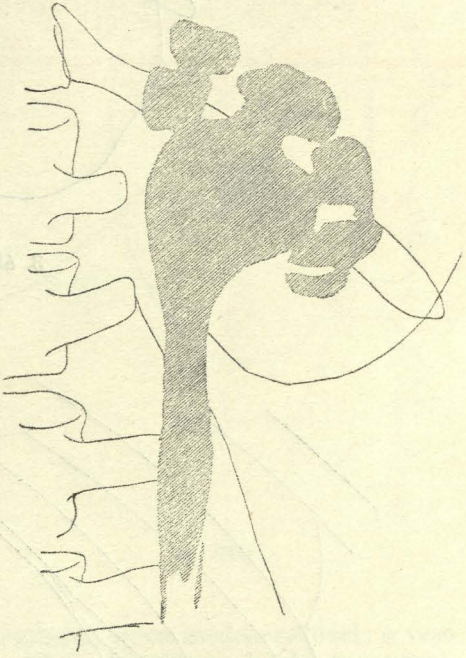

2. ábra.

A tágult ureter, vesemedencze és vesekelyhek képe miután collargollal befecskendeztettek. 12-ik borda képe a medencze képén keresztül halad. A gerinczoszlophoz legközelebb fekvő kehely fölött és azzal összefüggve kisebb barlangszerü tágulat. 30 éves férfi jobb veséje. Pyelitis. 1/2 nagyság. (2. ábra.)

[1] Megjelent az Egészség 1910. évfolyamában.
[2] Megjelent a «Gyógyászat»-ban 1910.

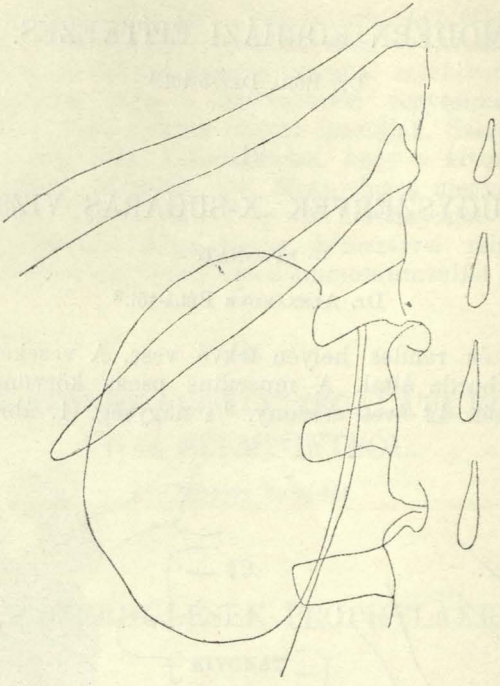

3. ábra.

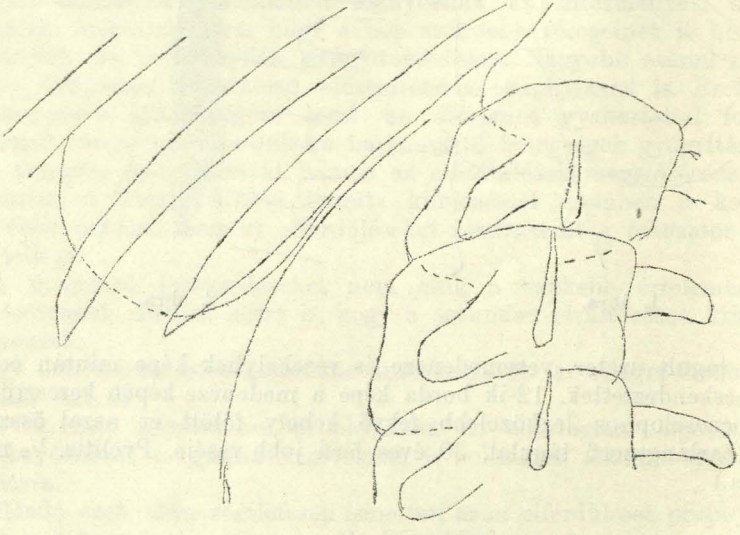

4. ábra.

Ép vese, mely helyét elhagyta, lesülyedt. A 12-ik borda a vesekép felső pólusát szeli. A musculus psoas az egész vese medialis körrajzával párhuzamos. 38 éves nő, baloldali vese. 1/2 nagyság. (3. ábra.)

A gerinczoszlop jobb oldal felé történt görbülete következtében a bal vese harántul fekszik. A 11-ik borda a vesekép hosszát felezi. A psoas izom megfeszült. Az ureter a csigolyaoszlop görbülete következtében összenyomást szenvedett. 29 eves férfi. 1/2 nagyság. (4. ábra.)

Beteg vese; fölfelé erősen szélesedik a vesekép, alsó sarka igen keskeny, körvonala hullámos. A 12-ik borda a vesekép keskeny alsó harmadát szeli. Valószinüleg neoplasma a vese felső felében. 40 éves senyves asszony, 1/2 nagyság. (5. ábra.)

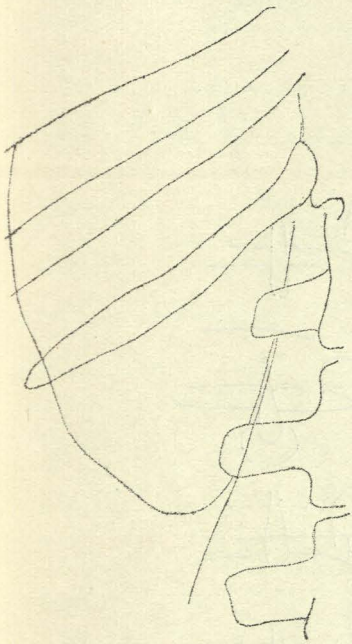

5. ábra.

6. ábra.

Épszövetü vese, könnyen átsugarazható, lapos medenczekővel; a vese rendes helyén van, közepét részben a 12-ik durványos borda keresztezi. 38 éves nő bal veséje. 1/2 nagyság. (6. ábra.)

Pyelitikus vese lapos medenczekővel, mely sagittalis tengelye körül forogva igen nagy vesefájdalmakat vált ki. A schraffirozott kép a vesekő eredeti fekvésének felel meg, a pontozott körvonalú kép a vesekő fekvését mutatja, igen nagy fájási roham után. Az egymásnak megfelelő két képalak bizonyitja a kő lapos voltát.

A három kicsiny kép közül az első a kő hátsó, kissé domboru felületét, a második kép a mellső homoru felületét ábrázolja, a harmadik kép a lapos követ éliről tekintve tünteti fel (a természet után készitett eredeti rajzok fél nagysága); körülbelül a kép közepén levő határ felett a vesekő

felületén kicsiny jegeczek vannak jelen, ezen határtól lefelé, a mint tel vannak tüntetve, a kő felülete sima. Megfigyelendő a megszakadt vonalak által rajzolt határ és a kőkép határa, a kettő közötti tér adja meg a genyes rostonyás lepedék egyenetlen vastagságát közvetlenül a műtét után. 26 éves férfi bal veséje. $^1/_2$ nagyság. (7. ábra.)

Nagyobbfoku pyelitis mellett nagy, nem lapos kő, a vesemedencze megnagyobbodott. A kő szögletes, folytonos fájásokat okoz. A vese zsirburokja igen vékony. 34 éves férfi; bal vese. $^1/_2$ nagyság. (8. ábra.)

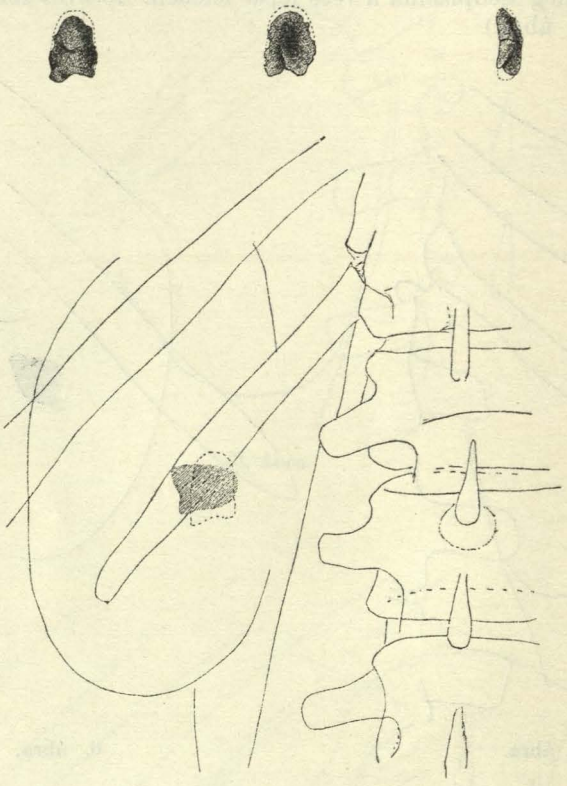

7. ábra.

Nagyfokban bántalmazott (hydro-pyonephrotikus) vese két kővel; a felső nagyobb kő az erősen tágult vesemedenczében fekszik, alsó részletével a keskenyebb és az uretert teljesen elzáró kő felső részlete mögött. Utóbbi kő a vesemedenczéből került az ureterbe és ott nyerte jellegzetes alakját a hosszadalmas bántalom mellett. A vese maga igen erősen megnagyobbodott, szövetében megváltozott, az egyenetlen felületnek megfelelőleg hullámzatos a körrajza, a vesemedencze erősen megnagyobbodott. 35 éves tüdőbeteg férfi (jobb vese), műtét után körülbelül $1^1/_2$ órával exitus letalis. $^1/_2$ nagyság. (9. ábra.)

Kisebb kő a veseállományban, túl a kelyheken. A vese maga nagyobb, szövetében megváltozott, jelen van pyonephrosis is; a vese magasabban

fekszik, mint rendes körülmények között. A musculus psoas felé eső zsirtoknak megfelelő x-sugaras rajzolás oly feltünő, hogy úgy látszik mintha az első lumbalis csigolya proc. transversus végrészlete külön feküdne. 41

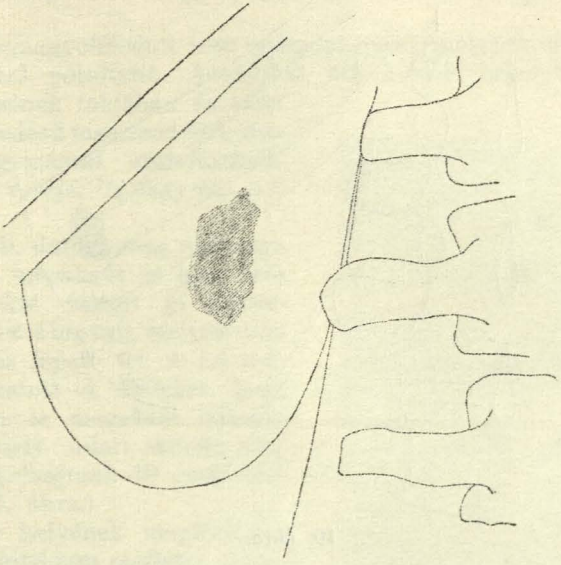

8. ábra.

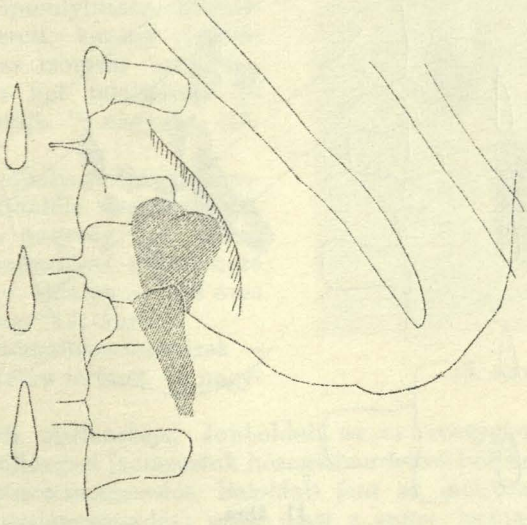

9. ábra.

éves férfi jobb veséje. 1/2 nagyság. Ez esetben a jobb ureter alsó részletében is volt kő, mely a veséből származott, hosszu vándorlása alatt nagyobbodva megakadt és majdnem teljesen elzárta az uretert. (10. ábra.)

Nagy hydronephrotikus vese, melynek képén 12 különféle nagyságu kőkép látszik, a kövek részben a tágult vesemedenczében, részben a kelyhekben vannak elhelyezve. A 48 éves férfi hosszu idő óta bal vesetáji fáj-

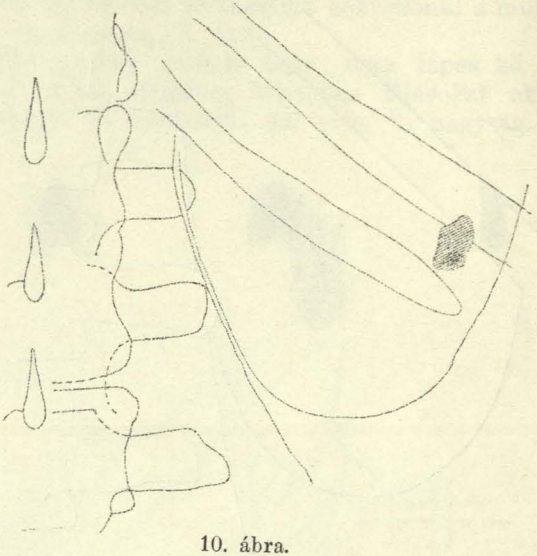

10. ábra.

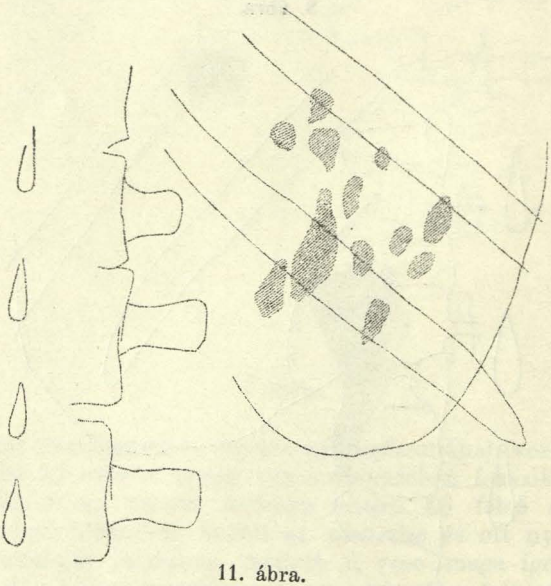

11. ábra.

dalmakról panaszkodott, vizsgálva ezen oldali vesét, az tisztának bizonyult, a *jobb* oldali, tehát a nem fájós vesetájat megvizsgálva találtatott a kövekkel telt vese. Jelen példa tehát kitünően illustrálja az érzéselcserélést (baloldali vesetáji fájdalom, jobb oldalon a vesekövek). 1/2 nagyság. (11. ábra.)

Az előbbi esethez tartozó, időnként kiüritett vesekövek x-sugaras képei (természetes nagyság); a legnagyobb kő legutoljára távozott magától. A kövek részben a vesemedenczéből, részben a vesekelyhekből származnak, magvuk és részaránytalan rétegzettségük jól látható, jellegzetesen alakult. (12. ábra.)

Erősen megnagyobbodott vese (pyonephrosis), melynek állománya részben nagy kő által pótoltatik. Azonkivül két kisebb kehelykő van jelen. A vese alsó részének tokjában és azon kivül nagy kiterjedésü meszesedések, melyek részben egymással összefüggnek. 41 éves férfi bal veséje. $^1/_2$ nagyság. (13. ábra.)

12. ábra.

Jobb oldali, datolyamag nagyságu ureterkő, mely megakadt és igen erős ájdalomrohamokat váltott ki (összehasonlitandó a 12. ábrával), melyek után hosszadalmas láz lépett fel. A kő műtét által távolittatott el. Érdekes, hogy a bal ureterben is megakadt hasonló nagyságu kő, mely miatt szintén műtétet kellett végrehajtani. 40 éves férfi. $^1/_2$ nagyság. (14. ábra.)

Az ureter helyének megfelelőleg bismuthum subnitricum részletek a hátizomzatban. Könnyen összetéveszthetők ezen bismuth-részletek kis ureterkövekkel. A bismuth spondylitikus abscessusba fecskendeztetett, kicsiny részlete az idő folyamán az izomzat azon helyére vándorolt, a hol találtatott. 30 éves férfi bal vesetája. $^1/_2$ nagyság. (15. ábra.)

Arányosan elhelyezett medenczemeszesedések (különféle nagyságuak). 62 éves nőnél. $^1/_2$ nagyság. (16. ábra.)

Kicsiny meszesedések a medencze szöveteiben — egy oldalon — 58 éves férfinél. $^1/_2$ nagyság. (17. ábra.)

Nagyobb medenczemeszesedések — egy oldalon — 28 éves férfinél. $^1/_2$ nagyság. (18. ábra.)

60 éves férfi medenczéje. Jobboldalt az os coccygeum mellett két kisebb ovalis, a túltengett izomrostok hézagaiban fekvő hólyagkő. A nagyobb alatt kicsiny medenczemeszesedés. Baloldalt fent az incisura ischiadicában sok kicsiny medenczemeszesedés; azok alatt a spina ischiadica szomszédságában három egy sorban fekvő, külömböző nagyságu medenczemeszesedés. A legalsó és legnagyobb ureterkővel tévesztetett össze. $^1/_2$ nagyság. (19. ábra.)

A középvonalnak megfelelőleg fekvő kisebb hólyagkő négy éves fiunál. Eltávolittatott magas hólyagmetszés alkalmazása után. $^1/_2$ nagyság. (20. ábra.)

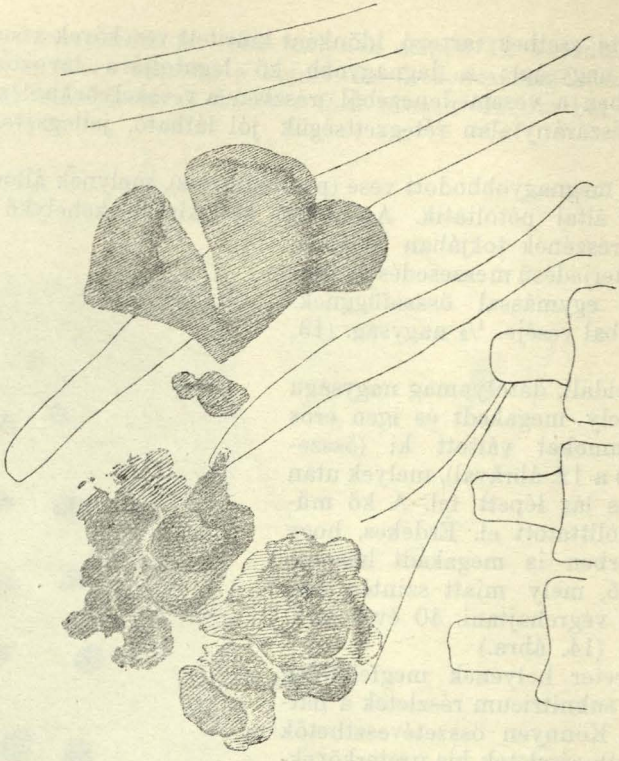

13. ábra.

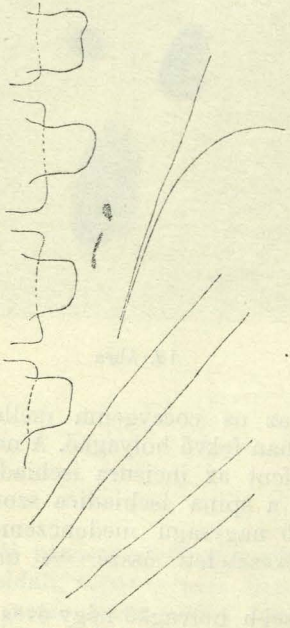

14. ábra.

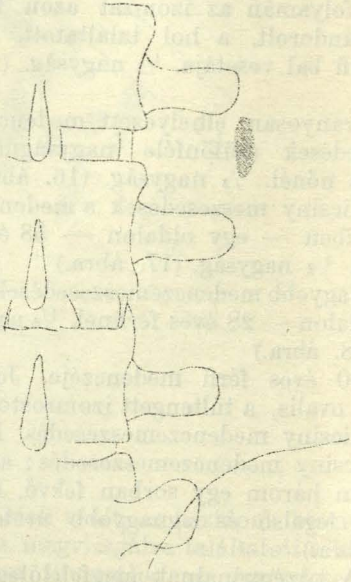

15. ábra.

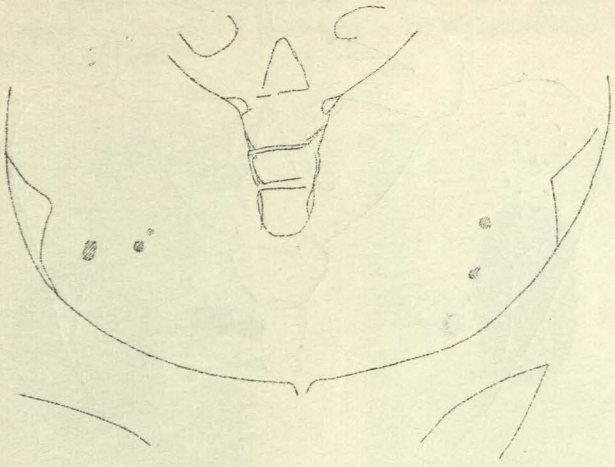

16. ábra.

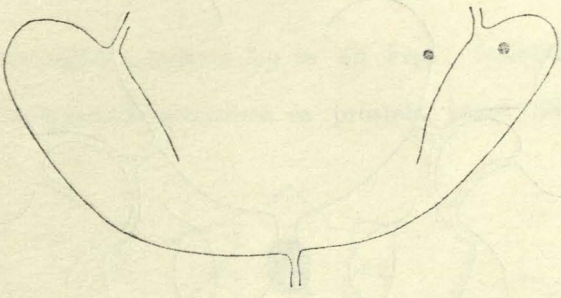

17. ábra.

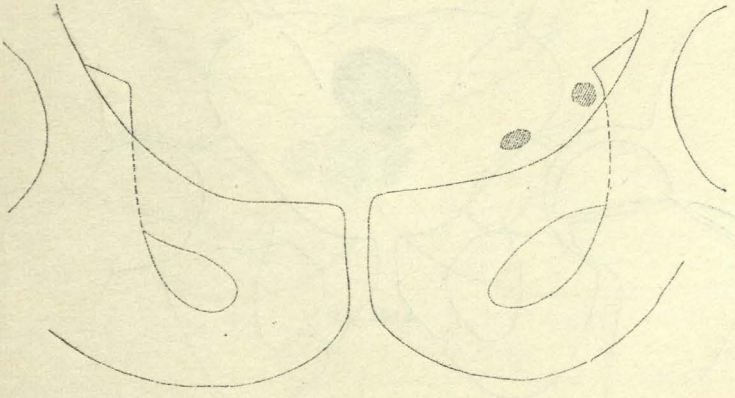

18. ábra.

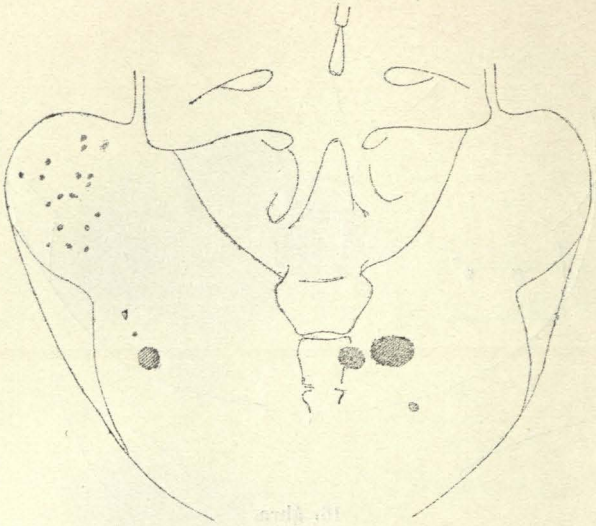

19. ábra.

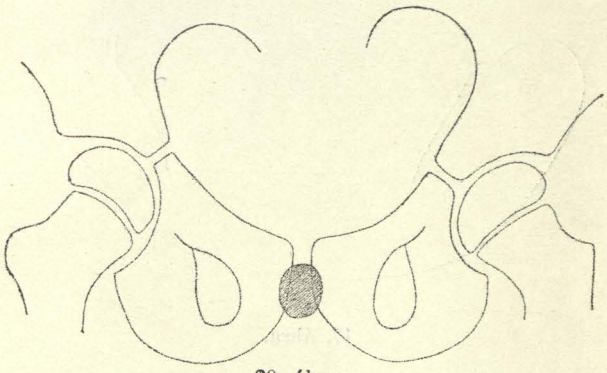

20. ábra.

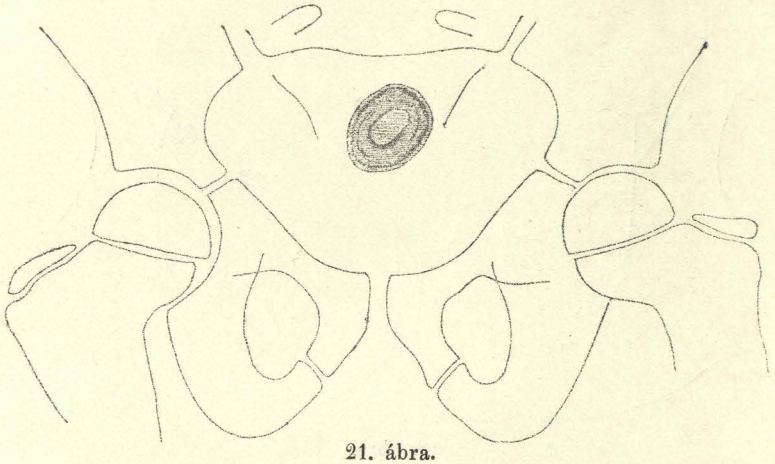

21. ábra.

Nagyobb hólyagkő, mely semmiféle tünetet nem idézett elő. Öt éves fiunál. Az x-sugarak egészen jól rajzolják a kő rétegzettségét és a kő magját. 1/2 nagyság. (21. ábra.)

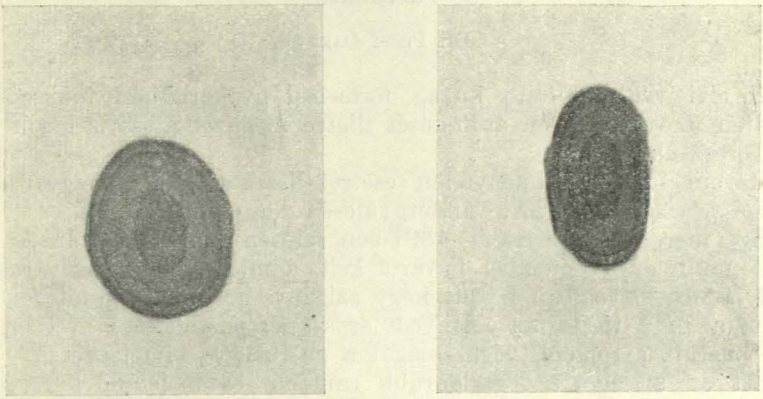

22. ábra.

Ugyanaz hólyagkő x-sugaras lap és éli képe; természetes nagyság. (22. ábra.)

Szétszórt medenczemeszesedések és prostata kövek 58 éves férfinél. (23. ábra.)

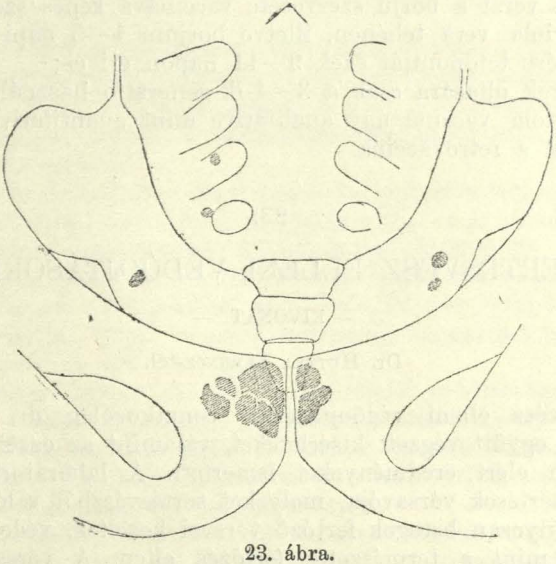

23. ábra.

22.

VARIOLA VACCINA.

— KIVONAT. —

Dr. PÉCSI DANI-tól.

25 évi védhimlő-oltó anyag termelési gyakorlatban többször megkisérlettem a variola vera átültetését illetve meggyengítését a borju szervezetén keresztül.

Három ilyen eredménytelen esetről beszámoltam a magyar orvosok és természetvizsgálók XXV. vándorgyűlésén Nagyváradon.

Egy negyedik kisérletem 1894-ben szintén sikertelen volt. Az ötödik kisérlet mult év szeptember haváról kelt, a midőn a székesfőváros Szent Gellért járványkórházban felvett négy czigány hólyagos himlőjéből vettem anyagot a még tiszta, az elgenyedt és száraz pustulákból; vettem az elmálott pustula alapjából, végül magát a pustulát is kimetszettem.

Ezt az anyagot a legszigorubb cautélák és az istálló fertőzés teljes kizárása mellett átoltottam egy borjura 1909 okt. 9-én positiv eredménynyel; azóta ennek a borjunak anyagát keresztül vezettem 12 másik borjun mindig változatlan kitünő aratási eredménynyel, a 12 borju össszesen mintegy 1 kg. nyers oltóanyagot adott.

Kisérleteim alatt arról győződtem meg, hogy a variola vera borjun illetve tehénen nehezen fogamzik (öt kisérlet közül négy negativ). Az ötödik positiv esetnél körülbelül 100 gondosan oltott metszésen mindössze öt borsónyi pustula fejlődött, de feltétlenül biztos meggyőződést szereztem, hogy a variola verat a borju szervezete vaccinává képes szelidíteni.

2. A variola vera tehénen, illetve borjum 4—5 napi incubatio után fejlődik, fejlődése tetőpontját ezek 9—11 napon éri el;

3. Emberek oltására csak a 3—4-ik generatio használható.

4. A variola vaccina úgy qualitative mint quantitative jobb eredményeket ád mint a retrovaccina.

23.

A SERTÉSVÉSZ ELLENI VÉDŐOJTÁSOKRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. HUTYRA FERENCZ-től.

A sertésvész elleni védőojtásokra vonatkozólag dr. Kovács János munkatársával együtt végzett kisérleteket, valamint az ezzel a védőojtással a gyakorlatban elért eredményeket ismerteti. A laboratoriumi kisérletek szerint olyan sertések vérsavója, melyeket sertésvészből való meggyógyulásuk után a súlyosan betegek fertőző vérevel kezeltek, védelmet nyújt úgy a mesterséges, mint a természetes fertőzés ellen. A vérsavó beojtásával létesített ú. n. passiv immunitás mint ilyen csak rövid ideig tart ugyan, de ha az állatok ebben az időben, a természetes fertőzésnek vannak kitéve, akkor ez utóbbi hatása alatt önmaguktól active immunisalódnak, hason-

lóan, mintha a természetes megbetegedésen átestek volna. A laboratoriumi kisérletek következetesen kedvező eredménye folytán az 1909. év tavasza óta Magyarországon a gyakorlatban is alkalmazzák a védőojtásokat, még pedig egészben véve kielégítő eredményekkel. A 30,851 beojtott állatra vonatkozó statistikai adatok szerint az eseteknek 30%-ában az ojtás után a már fellépett járvány azonnal megszünt, további 55%-ban a veszteség 0·1 és 20·0% között ingadozott és csak az esetek 15%-ában volt ennél magasabb. Olyan gazdaságokban, a hol beojtott állatok mellett másokat ellenőrzésül beojtatlanul hagytak meg a beojtottak között, a veszteség, 11 gazdaság kivételével, jóval t. i. 11—38%-kal kisebb volt, mint a be nem ojtottak között. A sertésvész serumkezeléséről értekezett s felemlitette, hogy sok helyen már beteg állatok serumkezelése is hatékonynak mutatkozott, a mennyiben ilyen kezelés után körülbelül 20%-kal kevesebb állat hullott el, mintha a betegeket nem kezelték. A magyar ojtóanyaggal 1909 április hava óta 1910 julius hó végéig mintegy 105,000 sertést ojtottak be. A rendelkezésre álló statistikai adatok alapul vétele mellett. a legkedvezőtlenebb esetben, a beojtott állatok közül 22,000 darabbal kevesebb hullott el, mint pusztult volna el, ha nem ojtották volna be őket. Ennyi sertés pénzértéke jelzi a mult évben a gyakorlatba átvitt védőojtások gyakorlati hasznát.

24.

AZ EMLŐN TÁPLÁLT CSECSEMŐK HIÁNYOS TÁPLÁLÁSA.

— KIVONAT. —

Dr. Genersich Gusztáv-tól.

Magyarországon a születések arányszáma rohamos csökkenése mellett főleg a házasságon belül született gyermekek száma apadt meg. E miatt megcsökkent azoknak a nőknek száma, kikhez a közellátáson szoruló csecsemőket dajkaságba adták. A dajkahiányt fokozza a nők szoptatási készségének általános csökkenése.

Az általános dajkahiány miatt újabb belügyminiszteri engedély folytán két csecsemőt adhatunk egy nőnek szoptatás végett és az illető nőt, az anyát, az idegen csecsemő szoptatásáért 12 koronával fizethetjük.

Ez általános tejbőséget tételezne fel. Eddig két csecsemő szoptatása nem sikerült, hanem ellenkezőleg angyalcsináláshoz vezetett. Schlossmann Drezdban kimutatta, hogy az emlő tejtermelő képességét lényegesen lehet fokozni, akár 3000 gr.-on felül is.

Mi Kolozsvart ehhez hasonlót nem tudtunk producálni, annál kevésbé, hogy a vegyes táplálás tehéntejünk rosszasága miatt rosszul sikerül. Nálunk az asszonyok általában nem tejbővek, hanem inkább tejhiányban szenvednek és ha a Csery-féle postulatumot mélyen leszállítjuk, tejbőnek legfeljebb 18%-át mondhatjuk szoptató asszonyainknak.

A két és három csecsemő szoptatásra sokszor nagyon szükségünk volna. A legutóbbi hetekben ily irányban direct vizsgálatokat folytattunk. Az eredmények nem biztatók. Csak kevés asszony volt képes állandóan két csecsemőt szoptatni, hármat sohasem. A legtöbbnél a dajkált csecsemő szenvedett elsősorban, azután a saját gyermek fejlődése kezdett megakadni.

A dajkált csecsemő tejhiánynyal küzdött. E miatt lassan gyengülni kezdett, gyengült főleg szopási ereje, mi a hypalimentatiót még csak fokozta. A csecsemő lassan fogyott, ha csak emlőn táplálkozott és súlyos acut alimcutaris intoxicatiók folytán gyorsabb tempóban pusztult és végül helyre nem hozható atrophiába esett.

A mi kicsinyben az intézetben észlelhető, az nagyban fordul elő a dajkaságba adott csecsemőknél. Nem csak hiányos ápolás, hanem a tejhiány is okozza az ily csecsemők pusztulását. Fokozza a tejhiányt, sőt néha előidézi a hypalimentatiót az emlők tejleadásának nehézsége és nehéz fejhetősege.

A dajkaságba adott csemők halálozása csak akkor csökkenthető, ha nem egykoru két csecsemőt bizunk egy szoptató nőre, hanem a második csecsemőt csak akkor adjuk oda tejtestvérnek, mikor az asszony saját csecsemőjét már el akarja választani.

25.

A SYPHILIS GYÓGYITÁSA AZ ÚJABB TUDOMÁNYOS VIVMÁNYOK ALAPJÁN.

— KIVONAT. —

Dr. PREIS KÁROLY-tól.

Szóló az Ehrlich-féle szerre szorítkozik, előrebocsátja a következő tételeket:

1. A syphilis mikrobabántalom, de nem vérbaj. A vér csak a metastasist eszközli; benne a spirochæta pallida rendszerint nem is található és majomba oltva rendszerint fertőzést nem hoz létre, a kinek tehát luetikus tünete nincs, az ép oly egészséges, mint bárki más, csak hogy itt-ott szervezetében vannak még esetleg nyugalmi állapotban levő mikrobák, melyekről nem tudni, fognak-e még szaporodni és szöveti elváltozásokat előidézni, vagy nem.

2. A mikor a szövet szétesik, vele együtt szétesik a spirochæta is; a mikor tehát a luetikus infiltratum nekrobiosisnak esik, bármilyen okból történjék is az, egyszersmind a spirochæták is tönkremennek.

3. A higanynak direct bactericid hatása nincs; ezt bebizonyította annak idején Preis és Fürész, kik még erősen visszafejlődött syphilidekben is találtak spirochætákat és ennek megfelelőleg Sandmann teljesen gyógyult syphilideket sikerrel oltott be majmokba. Ezzel fényesen beigazolódott Neumann J. azon feltevése, hogy a gyógyult syphilidek alján rendszerint talált perivascularis infiltratio hordozója a virusnak és oka a recidiváknak.

Ezeket tartjuk szem előtt az Ehrlich-féle szer tudományos megitélésénél.

Ehrlich a «sterilisatio magna»-t állította oda a therapia alapjául, hogy t. i. a spirochætákat egy csapással egytől-egyig meg kell ölni. Ha ismételjük az injectiót, úgy Ehrlich elve teljesen elveszett; a therapeutikus hatás csökkent, az intoxicativ veszedelme növekedett.

Ámde azon körülményből, hogy az Ehrlich-injectio után néhány nappal a spirochæták a szokásos vizsgálati módon többé fel nem talál-

hatók, korántsem szabad következtetni, hogy itt direct bactericid hatás történt, mert hiszen ezen mikrobák secundar módon, a kóros szövet nekrobiosisa folytán is tönkremehetnek. Másrészt lehetséges, hogy — ép úgy mint a higanykezelésnél — a syphilidek visszafejlődnek ugyan, de bizonyos, histologice kimutatható maradékában a spirochæták megmaradnak és recidivák forrásául szolgálhatnak.

Tehát a nélkül, hogy bevárnók az esetleges recidivákat, már is kétféle módon nyerhetünk támpontot arra, hogy a teljes sterilisatio sikerült-e, vagy nem, t. i. a kimetszett, látszólag teljesen gyógyult spyhilidek histologiai vizsgálata és majomba való oltása, a mely vizsgálatokat dr. Spatz ezredorvos úrral közösen végzem.

Két majmot oltottunk be olyan syphilidekkel, melyek a 606-os által klinice gyógyultnak látszottak. Az egyik majom eddig egészséges (5 hét), a másiknál ellenben 4-ik hét végén az oltás helyén infiltratio támadt, melynek természetét most vizsgáljuk. Különben ezt a kérdést már a valóság megoldotta, a mennyiben külföldön az egyik betegnél, a sklerosis 606-ra teljesen gyógyult, de 8 héttel rá in loco recidivált, a mi csak úgy magyarázható, hogy az alján fertőzőképes virus maradt.

Akármint alakuljon azonban a jövő, az az egy immár megdönthetetlenül bizonyos, hogy az Ehrlich-féle szer megbecsülhetetlen copia medicamentorum a syphilis elleni küzdelemben. Lehetséges ugyan, hogy a teljes sterilisatio sokszor azért nem sikerül, mivel az erős infiltratum és az ezáltal bizonyos fokban megakadályozott circulatio nem engedi a szert az összes spirochætákra teljes erővel hatni, de ezen könnyen segíthetünk, a mennyiben — mint azt Ehrlichnek írtam — előbb a beteget higanynyal kiadó módon gyógykezeljük, az összes infiltratiókat, vagyis minden akadályt eltüntetünk és a végén alkalmazzuk a 606-ot, úgy hogy ez teljes erővel az esetleg még megmarad spirochætákra sujthasson.

De ha semmiképen sem sikerülne a sterilisatio magna, úgy két fontos kérdés marad, melyre csak a jövő adhat feleletet: 1. hogy mekkora lesz a recidiva mentes időszak, mert ha ez hoszunak bizonyulna, úgy már magában az a körülmény is nagyban csökkentené a lues esetek számát; 2. hogy hányszor lehet a szervezet veszélyeztetése nélkül az injectiót ismételni.

26.

ERYTHRODERMIA DESQUAMMATIVA.

— KIVONAT. —

Dr. Bauer Lajos, a székesfővárosi «Szt.-Margit» kórház rendelő gyermekorvosától.

A csecsemőknél előjövő ritka bántalomról értekezik, melynek főbb tünetei: az egész köztakarónak előrement enyhe lobja után jelentkező kifejezett desquammatio universalis, erős seborrhoea capitissel és subfebrilis hőmenettel.

A kizárólag emlőn táplált csecsemőknél előforduló eme bántalmat gyakran gyomor-bélzavarok vezetik be, illetőleg mindig kisérik, sőt a gyomor-béltünetek javulását, esetleg súlyosbbodását, rendszerint követi a der-

matosis állapotának javulása, illetőleg rosszabbodása. Az emésztő tractus és ezen dermatosis között tehát szoros nexus van.

A bántalom æthiologiája homályos. Miután azonban a bacteriologiai vizsgálat exogén eredetü fertőzés jelenlétét kizárta, különösen pedig mivel ezen dermatosis esetekben a tej zsirtartalmának csökkentésével egyidejüleg fokozott szénhydrát adagok a bántalmat kedvezően látszanak befolyásolni: az előadó a bántalom aethiologiája gyanánt a csecsemőnek, az anyatej zsirjával szemben fennálló, csökkent tolerantiáját veszi fel, mely állapot a csecsemőnek veleszületett anomaliájára volna visszavezethető.

A gyógykezelés a tápláléknak lehető korán történő megváltoztatásával, — zsírszegény s szénhyerát-dús tápláléknak reszleges helyettesítésével, — esetleg teljes ablactatioval leginkább vezethet eredményre.

27.

ÖNÁLLÓ KÓRFORMA-E A MORAL INSANITY?

— KIVONAT. —

Dr. FISCHER IGNÁCZ-tól.

A természettudományban létesült rohamos haladás eredménye, hogy a régi elavult nézetek alapján új eszmék, felfogások burjánoztak ki, az azelőtt megdönthetetlennek látszott kórformák átalakultak, egyesek mint egy új megbetegedés részjelenségei alakultak ki, mások ismét egy közös kórcsoportba osztattak be.

Hasonló sors érte a moral insanityt is. Egyesek az imbecillitás csoportjába osztják, mások a paranoiák kórképéhez tartozónak tekintik, meg mások ismét tekintve, hogy ezen megbetegedés egészen mindig, s határozatlan jellegü vonásokat egyesit önmagában, melyek már kora ifjuságától mutatkoznak s befolyásukban semmi progressivitást nem tüntetnek fel, mint egész önálló kórformát hangoztatják.

Magam is ezen utóbbi felfogáshoz csatlakozom s általam észlelt esetekből csak kettőt emlitek fel, melyekben azon állandó sajátságot, melyeket mindjárt fölsorolok, mindig fotografiai hűséggel ismétlődnek.

Állandó symptomák következők: Ilyen egyének absolute nem nevelhetők s nem befolyásolhatók, már *kora ifjuságtól kezdve* súlyos bűncselekedetek elkövetésére hajlamozottak, állhatatlanok, nyughatatlanok, ezen két utóbbi sajátságuk az egész életükön keresztül huzódik, foglalkozásra képtelenek, a társadalmi rendet nem respektálják, egyéniségüket túlbecsülik, képzelő tehetségük csapongó, tulburjánzó, hiuk, egoisták, cynikusok teljesen hiányával vannak az ethikai fogalmaknak és érzeteknek, minden jog- s erkölcsi érzet iránt vakok, a mellett a testi degeneráltság számos tüneteit egyesitik magukban legnagyobbrészt öröklésileg terheltek. Ezen fennemlitett sajátságok mellett a gondolkozási mivelet alakilag zavartalan, ha mégis gyöngült psychikai életet tulajdonitunk nekik, úgy az semmiesetre sem azonos azzal, a mit általánosságban elmegyengeség alatt értünk.

Ezen ecsetelt vonások általános jellegüek, melyeknek eredete már a kora ifjuságba vezethető vissza s ezen alapon egy veleszületett defectuosus agyműködés folyományai.

28.

A DENATURÁLT ALKOHOLISMUS.

— KIVONAT. —

Dr. HEGYI MÓZES-től.

Máramarosvármegyében a nép az ipari czélokra készült denaturált szeszt előszeretettel issza, mert szerinte jó ereje van és olcsó. Ennek a szokásnak a szálai messze visszanyulnak az előző évtizedekre oly mértékben, hogy itt és ezzel a vármegyével szomszédos Ugocsa, utána Bereg, Ung stb. vármegyékben az alkoholismusnak egy sokkal súlyosabb fajáról, a denaturált alkoholismusról lehet beszélni.

A belügyminiszteriumnak 1889. évben előbb 10,745 s ugyanazon évben később 80,180 sz. a. kelt körrendelete ellenére, nemcsak szórványosan, hanem általában és rendszeresen történik visszaélés a denaturált szesz ivásával. A nép itt apró gyerekeit is denaturált szeszből készült pálinkával itatja, úgy hogy az már a nép életmódjának nélkülözhetetlen és mindennapos fogyasztási italát képezi.

Máramarosszigeten évenként csak denaturált alkohol hétszáz hektoliser fogy el és a vármegyének a többi góczpontjai Felsővisó, Técső, Hura Visk, Rahó és Ökörmező sem állanak jóval hátrább e téren.

A denaturált szeszszel folytatott rendszeres és mértéktelen üzelmek konkrét bizonyitéka gyanánt megemlitem, hogy a máramarosszigeti elmegyógyitó intézetnek három évi fennállása óta, Máramarosvármegyéből az intézetbe internált elmebetegeknek 40%-a alkoholos elmezavarban szenved és ugyancsak alkoholos szülőktől származó epylepsiás beteg 15%-ban s idiota 9%-ban szerepel az itteni intézetben. Tehát együtt véve és adatokkal igazolt 64%-a az elmebetegségeknek füződik a denaturált alkoholismushoz.

Egyébként megjegyzem, hogy a többi megyebeli elmebetegeknek csupán a hiányos kórelőzményi adatai tartanak vissza attól, hogy azokat is ne soroljam egyenesen a jelzett kiváltó okra vissza, azonban ismerve a nép életét s az előbb vázolt jelenségekre is hivatkozva, tulzás nélkül állithatom, hogy alig fordul elő ebben a vármegyében olyan elmebetegség, a melyik közvetve, vagy közvetlenül, nem a denaturált alkoholismusból eredne.

29.

A PARALYSIS PROGRESSIVA NATRIUM NUCLEINICUM-KEZELÉSÉNEK TOVÁBBI EREDMÉNYEI.*

— KIVONAT. —

Dr. DONÁTH GYULÁ-tól.

A terjedő hűdéses elmezavar ezen új kezelési módját előadó a tavalyi budapesti nemzetközi orvosi congressuson mutatta be először. Lényege abban áll, hogy natrium nucleinicum 2—4% oldatának bör alá fecskendése által

* Megjelent az «Orvosok Lapjá»-ban 1910.

lázszerü hőemelkedést és a fehér vértestecsek erős felszaporodását (hyperleukocytosis) idézzük elő. A hőmérsék rázó hideg között 40·2—40·5% C°-ra a fehér vértestecsek köbmilliméterenkint 25.000, sőt 61.000-re is emelkedhetnek. Átlag a hőemelkedés a betegek első sorozatánál 38.5 C°-ot, a mostaninál 38·6°-ot és a fehér vérsejtek felszaporodása 2300-at tesz ki. Az eszme, mely előadót ezen kezelésnél vezette, az volt, hogy a terjedő hüdéses elmezavarnál mérges anyagcseretermékek halmozódnak fel, melyek különösen az idegszövet szétesésében eredne és a melyeknek eltávolitására törekedni kell. Ezen mérges anyagok hatására utalnak különösen a paralysisnél előforduló epilepsiaszerű rohamok. Ezen mérges anyagok eltávolitását az első kisérletekben, 1903-ban tömeges só-infusumok által akarta elérni és itt is figyelemre méltó eredményeket ért el, a melyeket annak idején közölt. A mostani módszer tökéletesebb, a mennyiben ezen mérges anyagok oxydálását és igy elroncsolását czélozza, miáltal a salakjaitól megszabadult és még mélyebb elváltozásokat nem szenvedett idegsejt rendes anyagcsere viszonyaihoz visszatérhet es önvédelmi eszközeit is jobban birja ervényre juttatni.

Az elért javulások, különösen a reszketés, beszédzavar és izgatottság csökkenésében, illetőleg eltünésében, az emlékező tehetség javulásában nyilvánulnak, úgy, hogy a betegek ismét kifogástalanul tudnak fogalmazni, hibátlanul irni és számolni és egyáltalában physikailag és szellemileg munkaképesekké válnak. Természetes, hogy lehetőleg csak a paralysis kezdődő eseteit fogjuk kezelés alá venni, ámbár elég gyakran súlyos tüneteket is látunk itt javulni.

Előadó most a paralyticusok egy új sorozatát ismerteti, melyet natrium nucleinicummal kezelt. A 15 beteg közül három visszanyerte eredeti munkaképességét, hat javult, öt javulatlan maradt, egy egy régi encephalomalaciában szenvedő egyén intercurrens apoplexiában halt meg.

Ezek alapján joggal állithatni, hogy spontán remissiók, vagy plane avulások ily arányban és ily gyorsasággal a paralysisnél egyébként nem észleltetnek.

30.

«AZ ARTERIOSCLEROSIS GYÓGYKEZELÉSE KÖRÜL TETT TAPASZTALATAIRÓL.»

— KIVONAT. —

Dr. HASENFELD ÁRTUR-tól.

Hangsúlyozva, hogy a prophylaxisos intézkedések elégtelensége miatt igen sok ember aránylag fiatalon kapja meg azt az as-t, a mely őt csak késő vénségére illetné meg. Figyelmeztet arra, hogy neurasthenikus emberek mennyire hajlamositva vannak e bajra. A fertőző betegségek után is hosszasabb kiméletre szorul a szervezet éppen ezen betegség megelőzésére való tekintettel. Jogosult reményének ad kifejezést, hogy Ehrlich új szerével a lues okozta, oly rendkivüli gyakori és igen rossz prognosissal biró as-ok száma a jövőben meg fog kevesbedni.

Ovatosságra int bizonyos gyógyszerek hosszantartó adagolásától, különösen az ergotinnak, hydrastinnak hónapok, évekig tartó adagolását kár-

hoztatja és mulasztásnak tartja. Látott anginás asszonyokat, a kik az as-t az ergotinnak köszönhették.

Kezdődő as-nál ne legyünk a betegekkel szemben tulszigoruak. Ne tiltsunk meg mindent. Depressiv állapotokat teremtsünk, ami azután az as gyorsabb kifejlődését segiti elő.

A mesterséges szénsavas vizek bőséges és állandó ivása ellen emeli fel tiltakozó szavát, a melyekkel mindazt elősegitjük, a mit az as-nál elkerülni kivánunk. Ajánlaná az oxigénes vizek gyártását, a melyek sziv- és vérbetegeknek inkább volnának megengedhetők.

A dohányzást szigoruan megtiltja.

Igen nagyok a tapasztalatai a magas vérnyomás therapiáját illetőleg.

Figyelmeztet, hogy a hypertensio az as-nak csak egy tünete, a mely ellen sokszor kell, — gyakran lehet és gyakran nem szabad erélyesen küzdeni.

Az összes eljárásokat kipróbálta és különősen a vérelvonást és a vasotonint tartja erélyes eljárásoknak. A betegség természete szerint kell a rendelkezésre álló eljárásokat megvalósitani. Hangsúlyozza az ellenőrizés szükségességét, több olyan esetet látott, a hol a vérnyomás mesterséges leszállitása (különösen vasotoninnal) a sziv insufficientia tüneteit váltotta ki.

Ha a vérnyomást nem vagyunk képesek befolyásolni, ez rendszerint súlyos elterjedt elváltozásokat különösen a capillárisok megbetegedését bizonyitják.

Az as-nak szénsavas fürdőkkel való — ma annyira divatos gyógymódjáról kimeritően nyilatkozik.

Nem fogadja el azt a túlzott álláspontot, a mely ma mindenféle érbeteget szénsavas fürdőkkel akar gyógykezelni. Sőt azokat a javulásokat, a melyeket kezdődő as-os betegek mutatnak, ha idegen helyen távol otthonuktól használják a curát, sem merné CO_2 fürdőknek betudni, mert oly javulásokat a tenger mellől a subalpin helyekről visszatért as betegeknél is tapasztalt, a kik pedig csak langyos sós vagy pláne csak közepes langyos fürdőket használtak.

Sulyos as-os betegeket CO_2 fürdőkkel gyógyitani akarni egyenesen eltiltaná, sokszor látta ilyenkor az állapotnak nem egyszer helyrehozhatatlan rosszabbodását beállani.

A mechanotherapiát és gymnasticát itt-ott helyénvalónak és kivánatosnak tartja, de csak a sziv és érfunctiók kellő ellenőrzése mellett.

A gyógyszeres therapiára csak röviden tér ki, hiszen itt a tapasztalatok és vélemények meglehetősen megállapodottak az orvosok között.

Előadását a lueses eredésü érbajok therapiájáról való megemlékezéssel fejezi be.

Az ilyen természetü érbajok korai diagnosisát a therapiára való tekintettel nagyon fontosnak tartja, miután lueses eredésü érbaj az aorta a koszorus erek vagy az agyi ereken lokalizálódva életveszélyes complikációkhoz szokott vezetni az eddigi higany és jod therapia mellett is látott javulást bekövetkezni.

Nagyon érti, hogy az Ehrlich-féle új szerrel sziv- és érbetegeknél eddig nem mertek kisérletezni. Azt hiszi pedig, arzenobenzol a siker reményével volna megkisérelhető, hiszen lueses érbajnál gummás képződés történik az erekben és csak nagy későre változik át hegszövetté, a mikor javulások természetesen már nem várhatók.

Beszámol egy esetről, a midőn lueses eredésü aorta sclerosissal súlyos

nap-nap után anginás rohamokkal megengedte a 606-tal való beoltást. Az észlelési idő még rövid, de tény az, hogy az injectiót közvetve három nap és uégy éjszaka a betegnek anginás rohamai nem voltak.

31.

MILYEN EREDMÉNYEKET LEHET ELÉRNI A CZUKORBETEGSÉG MAI GYÓGYKEZELÉSÉVEL?

— KIVONAT. —

Dr. MÁTRAI GÁBOR-tól Budapest.

Hogy a czukorbetegségre magára, ez idő szerint gyógyszerekkel hatni még nem tudunk, azzal minden modern orvos tisztában van, valamint azzal is, hogy egyedül az individualizáló dietás gyógykezelés az, melylyel a diabetes therapiájában értékes eredményeket tudunk felmutatni.

A mig a betegségnek diétás gyógykezelése, a régi ú. n. tiszta animalis diéta idejében csak abból állott, hogy elvontuk a betegtől az összes szénhydrátokat és tisztán animális, leginkább fehérnyékből álló, anyagokkal tápláltuk, addig a diabetes egyike volt a legijesztőbb betegségeknek, körülbelül úgy, mint a tüdősorvadás, a mennyiben úgy az orvos, mint a beteg tudták, hogy sem diéta, sem az orvosi tudomány egyéb eszközei nem képesek arra, hogy a lejtőre jutott életnek gyors elpusztulását megakadályozhassák.

A mint azonban a tudomány felismerte, hogy a czukorbetegség diétás gyógykezelésénél nem elégséges csupán a szénhydratok megvonása, hanem gondoskodnunk kell egyszersmind a tápanyagok keretében az elvont szénhydrátok helyettesitéséről, és pedig első sorban zsirok által való helyettesitéséről, hogy a test táplálására, illetőleg fehérnye állományának fentartásához szükséges caloria-mennyiséget nyujtsuk neki: egyszerre megváltozott a czukorbetegség gyógykezelésének perspektivája, miután oly eszközt kaptunk ezáltal kezünkbe, mely egyrészről megengedi a szénhydratelvonás gyógyitó hatásának csaknem fenékig való kihasználhatását, másrészről az ezáltal fenforgott hiányos táplálkozás veszélyeit hosszu időre megszüntette.

A gyógyszeres kezelés, valamint a fürdők, köztük Karlsbad, látogatása sem lendit sokai a betegek czukoroldó képességének emelésén; ellenben a diétás kezelés, mely az előrement tolerantia-meghatározás bazisán lesz megállapitva, a betegek glykolysisét a legtöbb esetben tetemesen emelni képes.

A könnyü eseteknél, a hol a szénhydratok iránti tolerantiája a betegnek még nem veszett el teljesen, ott az eredmény a legtöbb esetben fényes, a mennyiben az elveszett tolerantiát, 300—350—400 gr. kenyérnek megfelelőleg vissza tudjuk hóditni és hosszu időn keresztül igy fenn is tartani.

A közép sulyos eseteknél, hol szénhydratok iránti tolerantia már nincs, sőt a czukormentesitéshez már a fehérnyéket is redukálni kell

* Megjelent a «Gyógyászat» 1910. évfolyamában.

kissé, némely esetekben, habár a czukormentesités csak lassan és nehezen megy is végbe, mégis az eredmény oly nagyszerü, mint az egész könnyü eseteknél, úgy hogy — bár hosszabb idő alatt — de mégis 300—400 gr, tolerantiát vagyunk képesek a diétával elérni; más esetekben az elérhető tolerantia csak mérsékelt, 80—100 gr. kenyérnek megfelelő. de állandó vagy hosszabb időre megtartható és végre vannak esetek, a hol csak nagy nehezen tudunk egy csipetnyi tolerantiát, 20—40 gr.-nak megfelelőt. kiküzdeni, de ezt sem lehet sokáig megtartani, mert a legelső ártalomnál, mely a beteget éri, ez is eltünik.

A súlyos eseteknél, a hol a czukormentesitéshez a szénhydratuk teljes elvonásán kivül a fehérnyéket annyira kell hosszú időn keresztül redukálni, hogy a napi vizeletben kimutatható nitrogen 10 grmon alul maradjon, számokban kifejezhető tolerantia-emelkedésről persze nem lehet beszélni.

Itt arra kell tekintettel lennünk, hogy a glycosuria magasra való felszökkenését lehetőleg megakadályozzuk, nehogy a hyperglykämia folytán fellépni szokott intoxicationalis complicatiók kifejlődjenek, másodszor a kellő használható caloriák bevezetése által igyekszünk a beteget a hiányos táplálkozás következtében fellépni szokott complicatióktól, első sorban a tüdősorvadás és coma diabeticumtól megóvni és harmadik feladatunkat képezi a sulyos eseteknél mindig jelenlevő acidosir veszélyeinek a leküzdése.

32.

A TÜDŐTUBERCULOSIS ELLENI OLTÁSOKRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Friedrich Vilmos-tól.

A tuberculin minimalis adagjainak nagyobb időközökben való alkalmazásával elért jó eredmények a legutóbbi évtizedben több vizsgálót arra késztettek, hogy a kisérletezést, illetve kezelést e szerrel újból felvegyék. (A régi tuberculin modificatiójára irányuló törekvéseket, Behring, Beraneck, Maragliano, Denys, Marmorek-féle serumokkal történt kisérleteket, majd a human és bovin-tuberculosist megkülönböztető vizsgálatokat, Spenglernek erre vonatkozó theoriáját ismertetve). Beszámol a Spengler-féle therapiával végzett vizsgálatokról. Több száz eset kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy az az antagonismus, mely a Spengler therapiában oly tetszetős, nincsen meg s hogy a kétféle fertőzésnek felvétele a tuberculin therapiát nem igen vitte előbbre; a Spengler-féle legújabb készítmény sem bizonyult specificumnak.

Előadó részletesen számol be azokról a tapasztalatokról, melyeket a Koch-féle régi tuberculinnal ért el. (Diagnosticai és therapiai téren.)

(Diagnosticum gyanánt alkalmazta, a hol physicalis úton kimutatható elváltozások hijján csak az anamnesis és a subjectiv panaszok keltettek gyanut tuberculinre, vagy a hol az észlelhető elváltozás tuberculosis volta kétséges volt. Ily ezélra $^1/_{100}$, $^1/_{10}$ mgrm. volt a kezdő adag. Csak ha a megelőzőleg végzett Pirquet reactio negativ maradt, akkor használt 1 mgrm.-ot.)

Megfigyeléseit reszben oly egyéneken végezte, kik folytatták rendes foglalkozasukat, legtöbbször kedvezőtlen hygienikus viszonyok között, részben olyanoknál, kik a kezelés ideje alatt munkájukat beszüntették, azonban kedvezőtlen táplálkozási és hygienikus viszonyok között éltek.

Kezelése alatt állott két év alatt 1000 tüdőbeteg; ezek közül egy hónapnál hosszabb ideig (1—7 hó) 700; I. stadiumbeli volt 77 (11%), II. stadiumbeli 390 (55·7%), III. stadiumbeli 233 (33·3%); egyoldali volt a megbetegedés 98 esetben (14%) kétoldali 602 (86%). Gyógyulás, illetve javulás mutatkozott 361 esetben (51·5%), nem javult 339 beteg (48·4%). A betegek nagyobb része a kezelés idejében mindennapi munkáját végezte; a kiket a munka alól felmentettek és táppénzben részesítettek, de egyébként kedvezőtlen hygienikus viszonyok között éltek, más adatokat nyujtanak; az utóbbiak száma 121 volt; ezek közül lényegesen javult 86 (71%), az állapot stationär maradt 35 betegnél (30%), ez utóbbiak legtöbbjénél két oldali nyilt tuberculosis állott fenn.

Az eredmények tartósságára vonatkozván ez idő szerint csak azt említheti fel, hogy jelenleg 18 olyan betege van (négy első, 12 második, két harmadik stadiumbeli), kiknél az elért eredmény stagnálása $1^1/_2$ évre visszamenőleg megállapítható.

Az eljárás technikáját illetőleg, a túlérzékenységre számítva, a kezelést minden esetben $^1/_{10,000}$ mgrm.-mal vezeti be, 3—5 nap mulva, mire a csekély reactio teljesen visszafejlődik, $^2/_{10,000}$, azután 3, 4, 6, $^8/_{10,000}$ majd $^1/_{1000}$ mgrm.-ot s így tovább adagol, öt napon belül nem ismélli meg az oltást. Sokszor csak 3—4 havi kezelés után jut az adag 1—10 mgrm.-ig; csak keveseknél jut fel egy fél évi kezelés után 500—1000 mgrm.-nyi adagig.

Ilyetén elérhető a méreg megkötése, minek segélyével Sahli szerint az immuntestek szaporodnak s a gümőbacillusok virulentiájának lefokozása mellett a természetes gyógyulás provocálható.

Az ovalis tuberculin therapiával a nagyobb reactio, mely a rendszeres foglalkozását folytató betegnél éppen nem kivánatos, elkerülhető s hæmoptoet sem provocalunk.

A kezelés mindenkor individualisaló legyen; ez tán a tuberculin therapiánál a legfontosabb; éppen ezért nem kivánatos az oltásokat a gyakorlatban kivinni, hanem lehetőleg csakis sanatoriumokban tüdőbeteg osztályokon dispensairekben, szóval specialis rendelőintézetekben végezzék, a hol a szorgos megfigyelés és szakavatott orvos elháríthatja a nem kivánt tünetek felléptét.

A tuberculin therapia eredményeit nagyban javítja az egyidejüleg alkalmazott hygieniás-diætás kezelés, illetve a táplálkozás és lakásviszonyok javítása.

A sanatoriumok — mint az ma már bebizonyult — nem elégítették ki a hozzájuk füzött várakozásokat; czélravezetőbb a dispensaire, intézménye, melynek széles körben való létesitését előadó már öt évvel ezelőtt is inditványozta, úgyszintén erdei üdülőtelepek szervezése, a nép felvilágosítása s főleg a táplálkozás és lakásviszonyok javítása. Ezen tényezők rationalis felhasználásától várható a tuberculosis okozta halandóság csökkenése.

33.

TÜDŐVÉRZÉS KORAI DIAGNOSISA A VÉRNYOMÁSBÓL.

— KIVONAT. —

Dr. MÜLLER VILMOS-tól.

Eddig a fellépő vérzést előre semmiféle módon diagnostisálni nem lehetett és az orvos rendszerint a fait accomplival állott szemben, a midőn már csak arra kellett szorítkoznia, hogy a már fellépett vérzést valami módon csillapítsa. Előadó arra a felfedezésre jutott, hogy olyan betegeknél a kiknél vérzés akar beállani, a vérnyomás a normalisnál sokkal magasabbra emelkedik. Ha tehát a magasabb vérnyomást a normálisra szállította alá, a vérzés nem jelentkezett. Előadónak ezen nagyfontosságu felfedezése már a külföldi orvosi sajtót is foglalkoztatta és legutóbb a berlini «Zeitschrift für Tuberculose», nagy czikkben méltatta az új felfedezés átalakitó fontosságát.

34.

A JÓZSEF SANATORIUMBAN TUBERCULIN KEZELÉSSEL ELÉRT EREDMÉNYEKRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. GESZTI JÓZSEF-től.

A bevezetésben előadó rámutat azokra az okokra, melyek a 90-es évek elején eszközölt szomoru tapasztalatok daczára a tuberculinnek felszinre való kerülését szükségképen maguk után vonták. Majd áttér a tuberculin hatás magyarázatára s erre vonatkozólag a legplausibilisebbnek Wolff-Eisnernek a lysintheoriáját fogadja el. Ennek alapján magyarázza azokat a gyógyhatásokat, melyeket a József-sanatoriumban minden érzékelhető reakciót kerülő, minimalis dosisokkal való kiméletes kezeléssel elérni sikerült s odakonkludál, hogy a tuberculosis kezelésében nincsen szükség folyton fokozódó immunisáló ingerekre, hanem arra, hogy a gümőkóros szervezetben præformálva jelenlevő és képződő tuberculolysin éppen csak annyi tuberculint bonthasson fel, a mennyi a Sahli által hangoztatott imunisáló gyógyhatás «subtilis reactióját» kiváltani képes.

Ezután rátér a Beraneck-féle tuberkulin előállításának és összetételének ismertetésére s a Koch-féle tuberculin felett azért ad a Beraneck-féle tuberculinnek előnyt, mert 1. mesterséges peptont és albumoset nem tartalmaz, 2. hideg úton lesz előállítva, 3. a bacillusok anyagcseretermékein kivül a bacillusok testének kivonatát is tartalmazza. Tuberculinkezelésre azokat a betegeket mondja a legalkalmasabbaknak, a kiknél tekintet nélkül a betegség kiterjedésére egy többé-kevésbé persistáló folyamat van jelen, mig a rohamos progressióra hajlamos betegek, ha kezdetleges is a megbetegedésök, tuberculin kezelésre alkalmatlanok. Az elért gyógyeredmények a következők:

Mig a tuberculinnel nem kezelt betegek közül 22·8% gyógyult, 46·9% javult, 26·6% nem javult, addig a tuberculinnel kezelt betegek közül 37·5% gyógyult, 45·2% javult, s csak 18% nem javult. Hasonló javulás mutatkozik az eredményekben az egyes stadiumok keretén belül is a tuberculinnel kezelt betegek javára. A tuberculinnel nem kezelt betegek közül 20·8% veszitette el a köpetéből a bacillusokat, a tuberkulinnel kezeltek közül 36·3%; az előbbiek közül 57·9% lett láztalanná, az utóbbiak közül 67·6%. 26 gégekomplicatiós beteg közül 19-nek javult az állapota, egy beteg átlag 5·2 kilogrammot hizott a tuberculinnel nem kezelt betegek 4·76 kilogrammnyi súlygyarapodásával szemben.

Mindezek alapján előadó a Beraneck tuberculint s a szintén használatban levő sensibilisált bacillusemulsiót igen értékes segédeszköznek mondja a sanatoriumi gyógykezelésben s a spicifikus kezeléssel combinált hygienes-diætis kezelésnek nagy jövőt jósol.

35.

AZ EGYÉNI JELLEM HATÁSA A TÜDŐGÜMŐKÓR LEFOLYÁSÁRA.

— KIVONAT. —

Dr. TÜDŐS KÁLMÁN-tól.

Az utóbbi években a fertőző betegségeket majdnem kizárólag a fertőzés és a vele kapcsolatos jelenségek szempontjából vizsgálták. Ez alapon különösen az immunitás kérdéseiben nagy értékű felfedezések történtek. De nagyon sok még a nyilt kérdés, a mi a tudományos vivmányok értékesítését az orvosi gyakorlatban megnehezíti. A tüdőgümőkór gyógykezelésénél azok az eljárások, melyek a fertőzés tanán alapulnak eddigelé nem váltak be. Még azt sem lehet róluk elmondani, hogy ne ártanának. A betegség efolyását pedig számbavehető módon még csak megrövidíteni sem tudják. Nincs is sok kilátás arra, hogy e téren reális eredmények lesznek elérhetők. Kizárni látszik ezt a tüdővésznek a fertőző betegségek közt elfoglalt egészen különös helyzete. Ezért még mindig a diætás-fizicális eljárás biztosít a betegnek legtöbb hasznot. Nem indokolatlan tehát azokkal a tényezőkkel is foglalkozni, melyek ez utóbbi gyógymódra lefolyással birnak. Első hely illeti itt meg a betegek jellembeli tulajdonságait, melyektől nagyon sokszor függ a betegség jó vagy rossz kimenetele. Annyival is inkább fontos ez, mert ma a gümőkór specifikus kezelése valóságos divattá lett, a mi veszedelmet okozhat, mert könnyen a diætás-phisicalis eljárások elhanyagolására vezet. Hogy az idegrendszer állapota és a gümőkór között szoros összefüggés van, régen felimert és irodalmilag bőven megvilágosított tény. De az ide tartozó kutatások legnagyobb részt beteges elmeállapotokra vonatkoznak. Ezuttal arról van szó, hogy olyan embereknél, kiknek jellemalakulása még a normálisak közé tartozik, ez a jellem vagy egyéniség minő hatást fejt ki a tüdőgümőkór lefolyására és lehetséges-e a jellem alakulást oly módon befolyásolni, hogy ez által a betegség kedvező lefolyást vegyen.

A közlendő kórtörténetekben c phisikai elváltozások csak vázlatosan

vannak előadva, ellenben a betegek jellemének ismertetése bővebben történik. (Következik 15 kórtörténet.)

Az esetek mind műveltebb és jobb anyagi viszonyok közt élő emberekre vonatkoznak. Megállapítható belőlük, hogy eredetileg gyógyulásra hajlammal biró esetek miként válnak az egyéni jellem alakulata folytán végzetesekké. Makacs erőszakos észjárás, szeszélyes önfejüség, gyerekes esztelenség, az egészségi rendszabályok megtartásának lekicsinylése, ingatagság, hysteriás elmegyengeség, könnyelmű élvezethajhászás azok a jellembeli hibák, melyek miatt a gyógyulás kimarad, viszont a betegek morális ereje, céltudatos komoly törekvése, az okossággal párosult vidám világnézlet kedvező befolyást biztositanak sokszor még súlyos esetekben is.

Az egyéni jellem az öröklött tulajdonságok és az élet ezerféle behatásának eredménye. Óriási szerepe van ezek közt a nevelésnek és különösen az iskolának, mely a művelt emberre 12—16 éven át, gyakorolja alakító hatását és pedig ez idő szerint a legkárosabb módon. Az egész nevelésügy réformálása, természettudományi alapra helyezése eszközölhetné csupán, hogy a művelt osztályokhoz tartozók tiszta fogalommal birjanak arról a helyzetről, melyet a természetben elfoglalnak. Csak így juthatnak oda, hogy észszerű életfeltételeket szerezzenek meg úgy a magok, mint mások számára.

Mig a társadalom belátása idáig fejlődik, az orvosnak kötelessége betegével szemben, hogy rajta azt a mit a hibás nevelés rontott, lehetőleg kijavitsa és a gyáván remegő, vagy könnyelműen vakmerő jellemet erőssé és óvatosság mellett is derült világnézletüvé alakítsa. Jó eszközök erre a *Dubois*-féle «traitément morale» és a *Freud*-féle psychoanalisis módszerei, melyeknek alapelvei nemcsak a kétségtelen psychosisok gyógyitására, hanem a jellembeli hibák kijavitására is egészen jól alkalmazhatók.

A tüdőgümőkóros beteg egy egész sereg kellemetlen képzettel küzködik. Az egyik egészen átengedi magát ezek hatásának, folytonosan remeg és kétségbe esik. Hogy ilyen állapotban nem gyógyulhat meg az világos. Hiszen e miatt még táplálkozni sem tud rendesen. A másik úgy segít magán, hogy a képzeleteket más erősebb ingerek segítségével igyekszik felre tolni, minélfogva ártalmas szórakozásokat keres. Van olyan is, ki egyáltalában nem bízik a tudományban s ezért folytat gondtalan életet. Ámbár nem zárható ki, hogy az ilyen esetben a tudomány megvetése csak félig öntudatos ürügy a kellemetlen képzetek elhárítására. Az orvos feladata minden esetben az, hogy a beteget hozzá szoktassa ahoz, hogy a kellemetlen képzeteknek szemébe merjen nézni. Ehez sok fáradság, türelem és kitartás szükséges. De az eredmény éppen ettől függ. Egyébiránt az eljárás még könnyebb, mint a tulajdonképeni psychosisoknál, mert nem kell a rejtett okot fárasztó analysálásokkal kutatni. Maga a gümős fertőzés jelenléte az a képzet, mely a psychét állandó izgalomban tartja. Mikor a beteg odajut, hogy belátja, miszerint a gümős fertőzéssel szemben a harcz a győzelem kilátásával felvehető, már akkor a gyógyítás legnehezebb részen túl vagyunk, a többi mehet az ismeretes úton és az eredmény legtöbb esetben meglesz.

Talán legnehezebb a betegnek a visszaesésektől való megóvása. Az örökös visszaesők már az úgynevezett tuberculotikus charakterek közé tartoznak és itt a jellemhibát toxinhatásnak kell betudnunk. Miután ez a gyermekkor óta érvényesült, nem várható, hogy a később kezdett moralis

nevelés ellensúlyozhassa. Egygyel több ok ez arra, hogy az orvosi kar a nevelésügy természettudományi irányu reformját teljes erejével sürgesse és ilyen módon megkezdje Virchow által megjósolt vezető szerepét az emberi társadalom jövő alakulásában.

36.

A SEBÉSZI GÜMŐKÓR KÓRISMÉZÉSE ÉS THERAPIÁJA A GYAKORLÓ ORVOS SZEMPONTJÁBÓL.

— KIVONAT. —

Dr. PARASSIN JÓZSEF-től.

Az előadás czélja elsősorban reámutatni a kórházi ambulans-kezelés beszüntetése folytán beállott szomoru viszonyokra, melyek elsősorban a szegény tuberculotikus sebészi beteget érték. A genyedések subjectiv kellemetlenségei, a fertőződés veszélyei mellett az önmagával tehetetlen és szinte minden orvosi kezelésből kiközösített beteg pedig kezelhető! Ennek első feltétele a korai diagnosis, a melynek legegyszerübb és épen a gyakorló orvosra fontos módjaival ismertet meg, másik legfontosabb szempontja a helyes rationalis kezelés, melynek legegyszerűbb és a sanatorium-egyesületnek *Verebély* Tibor tanár vezetése alatt álló «Tüdőbeteg-gondozó» sebészi ambulatoriumában bevált és használt módját ismerteti.

37.

A TÜDŐVÉSZ MAI ÁLLÁSA TEKINTETTEL AZ ÚJABB THERAPIÁRA.

— KIVONAT. —

Dr. KOLOZS MIHÁLY-tól.

I. *Védekezés.* A tüdővész elleni védekezés és prophylaxis fontos tényezőkként szerepelnek a tüdővész elterjedésének meggátlására. Nálunk, hol évenként 450,000 megbetegedés és 70,000 halálozás esik nemzeti szükség a külföld mintájára a védekezést a társadalom és állam egyöntetü eljárásban harmonikus és fokozatos erélylyel foganatosítani. Nemzetgazdászati szempontból Rochard számítását tekintetbe véve nálunk pénzértékben a vesztesség évenként 13 millió koronát tesz ki.

A védekezést már a gyermekkorban kell kezdeni czélszerü hygienikus szabályok betartásával. A tuberculosus iskolás gyermek tiltassék ki az iskolából. A tuberculotikus anya ne szoptassa gyermekét. A tuberculotikus egyének között a házasság eltiltassék. Legyen bejelentési kötelezettség, fertőztelenítés és isolatio.

* Megjelent a «Klinikai Füzetek»-ben 1910. és a «Pester med. Chirurgische Presse» 1910. 44—45. számában.

Minél több dispensair, sanatorium — gyermekcoloniák — és gyermeksanatoriumok állíttassanak fel.

Népszerüen megírt előadások terjesztessenek, népszerü felolvasások tartassanak.

II. *A tüdővész diagnostikája.* A kezdetleges stadium felismerése legfontosabb. Ezt a közönséges phisikalis vizsgálattot nem diagnostisálhatjuk, hanem a Goldscheider által megírt halk kopogtatási rendszerrel s a Pirquet-féle cután reactio által. A festési methodus tökéletesedett Uhlenlut és xybander által.

III. *Therapia.* Divik a modern serotherapia. Mariagliano, — Marmorek, — Spengler-féle serum valamint a tuberculinbeoltások, mely utóbbi oltást a Pirquet-féle cutanreactióval kell ellenőrizni. A tuberculin oltást minimalis adagokkal láztalan betegnél meglehet kezdeni pl. ½ mgr.-al és felmehetünk 20 mgr.-ig; de szigeru individialis kezelés irányadó. A tuberculinbeoltást akkor fejezhetjük be, ha a 10%-os tuberculin oldatból 5 cm.^{2} a beteg minden reactio nélkül eltür. Ezen immunisaló therapia kellő óvatosság mellett kitünőnek mondható. A sanatoriumi hygiodiætás kezelés ismeretes, enyhe hidegviz és fekvőkurás túltáplálás stb.

Az Erzsébet-Sanatorium 1908-iki jelentése alapján klinikailag gyógyult az I. stadiumban 70%, javulás és gyógyulás összesen az I. stadiumban 90%. Ez szép eredmény!

A medico-therapiánál a kreosot, illetőleg melléktermenye: a Guajacol dominál. Említhetem még a jodot is mint régi antituberculotikus szert.

Én a Guajacolt inhalatiós alakban alkalmazom, mivel ilyen alakban a szer bactericid hatása a tüdőszövetben levő bacillusokra közvetlen majdnem in statu nascente érvényesül s kitünő eredményeket értem el vele. Három hónapig kell alkalmazni a hygiás-diætás cautelák betartása mellett.

38.

A VÉRDUZZASZTÓ ELJÁRÁS TÜDŐVÉSZ GYÓGYÍTÁSÁRA.

— KIVONAT. —

Dr. Óváry Pál-tól.

Szerző azon tapasztalatokból indulván ki, hogy tüdővészesek vérnyomása alacsony (Martois, Müller) s hogy a Rokitansky megfigyelés szerint a tüdőn vér pangásával járó szívhibáknál az előbb fennállott tüdőgümős folyamat javúl s nem progrediál, továbbá a sebészi gümőnél bevált Bier-féle viszeres pangás már általános alkalmazásu — továbbá az amputatiós plethora után tüdőgümő is gyógyult: — azon conclusióra jutott, hogy a végtagok successiv pólyázása és hasöv pólyázása által művi plethorát idézve elő, ez eljárást a gümő gyógyítására kisérje meg.

Közli idevágó kóreseteit s eljárását s a szakemberek figyelmébe ajánlja módszeres klinikai kisérletezés czéljából.

Hozzá szólott dr. Geszti József sanatoriumi főorvos ki azt hangoztatta, hogy e módszer már előzőleg megkisértetett s hogy ez be nem vált, előadó azonban meggyőződését fenntartja.

Az előadás egész terjedelmében szaklapok részére fenntartatik.

39.

A WASSERMANN-FÉLE REACTIORÓL.

— KIVONAT. —

Dr. KISS GYULÁ-tól.

A Wassermann-féle reactio lényegét még ma se ismerjük egészen világosan. Nemcsak a főbb pontokra nézve vannak nézeteltérések, hanem hibás megfigyelések is előfordulnak. A nélkül, hogy az elméletbe túlságosan elmélyednénk, meg lehet állapítani bizonyos tényeket, a melyekre a további magyarázatot felépíthetjük. Előadó a lúgok hatását tanulmányozta és azt találta, hogy a lúg azért gyengíti a positiv reactiót, mert oldatba viszi a suspendált szappanrészeket. A positiv reactio, csak egy valóságos emulsióval sikerül. A lueses serumnak az az alkatrésze, a mely a positiv reactiót adja, minden valószinüség szerint egy szétesési termék, nem pedig valamely immunitásos folyamatnak az eredménye. E mellett szólnak a már eddig ismeretes egyes tényeken kivül előadónak és Sarbó tanárnak újabban tett észleletei, melyek azt mutatják, hogy chronikus alkoholismus eseteiben minden lues nélkül is igen gyakran positiv a Wassermann-féle reactio. Ezeket a tényeket a reactio magyarázata alkalmával figyelembe kell venni.

40.

AZ EHRLICH-FÉLE SZERREL ELÉRT EREDMÉNYEKRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. DOBROVIS MÁTYÁS-tól.

Az Erhlich-féle szert eddig 20 esetben alkalmaztam.

A szer oldását stricte a Wechselmann-féle utólsó előirás szerint végzem.

Az injectiónál a főkellék az absolut tisztaság.

Az injectiót a hát bőre alá végzem, melyet előbb jodtincturával desinficiáltam. Az injectióhoz mindig 0·50—0·60 Ehrlich-szert veszek.

Az injectio után a beteget három napig az ágyban tartom.

Az eddigi injectiók kellemetlen mellék- vagy mérgezési tüneményekkel nem jártak. Némelykor több napig érzékeny daganat jelzi az injectio helyét.

Az eredmény:

a) a gumás régi fekélyes luesnél bámulatos gyors gyógyulását e fekélyeknek, de mindenkor egy még bámulatosabb euphoriáját az eddig a fájdalmaktól elcsigázott betegnek mutat:

b) A primär fekély gyorsan gyógyul, a secnudär tünetek, nedvező papulák, makulák sőt a pikkelyes formák nehány nap alatt tünnek el.

c) Egy hólyagos bőrkiütés, nedvező papulákkal elborított betegnél, ki croupos pnumoniaval vétetett fel, a pneumonia egyideileg a bőrkiütésekkel szivódott fel, a pneumoniás láz 4 órával az injectio után leszállt.

* Megjelent a «Gyógyászat» és «Wiener Med. Wochenschrift»-ben 1910.

d) Egy tabes esetnél a csak szétterpesztett lábakkal, botokra támaszkodó beteg öt nappal az injectio után alapállásban levő lábakkal néhány pénzdarabot emel fel a földről.

41.

A RÖNTGENVIZSGÁLAT BEFOLYÁSA A CSONTTORÉSEK KEZELÉSÉRE.

— KIVONAT. —

Dr. FISCHER ERNŐ-től.

A Röntgen-sugár láthatóvá tette a csontokat és ezeknek oly elváltozásait, melyeket azelőtt csak kórboncztani készitményeken láthattunk; az ismereteknek nagy változatát vezette elénk, okát adja a pathologikus töréseknek; pontosan megmutatja a törés helyét, kiterjedését, a törvégek minőségét, helyzetét, a dislocatio milyenségét. Azonban nemcsak diagnostikus tudásunkat gyarapitotta a Röntgen-sugár, hanem egyszersmind *utmutatója lett a törés gyógyitásában követendő eljárásnak és szigoru kritikusa a követett eljárásnak!*

És ha még ma is akadnak orvosok, a kik nem tartják szükségesnek a Röntgen-vizsgálatot, ennek oka hármas: 1. nem ismerik a Röntgen-vizsgálatnak a törés *kezelésére* való irányitó befolyását, 2. nem tudják ezt felhasználni, 3. félnek a Röntgen-sugártól, mint eljárásuk ellenőrzőjétől.

De a haladás fel nem tartóztatható: a törés megismerésében a Röntgen-vizsgálat nélkülözhetetlen kelléke a klinikai vizsgálatnak; azonban Röntgen-világitások eszközléséhez, Röntgen-felvételek helyes készitéséhez, az átvilágitó ernyőn és a Röntgen-lemezen látottaknak olvasásához, helyes magyarázásához és értékesitéséhez specialis tanulmány szükséges! Jól kell ismerni a Röntgen-technikát, számolni kell a vizsgált testrésznek a vizsgálat alatti helyzetével, a Röntgen-sugár centrális projectiójával, ismerni kell nemcsak a normális csont-izület-izomanatómiát, hanem a normális és pathologikus Röntgen-anatómiát is, a különféle varietasokat, a csontfejlődésnek Röntgen-képét is.

A csonttörések rationális kezelése az individualisáló eljárást követeli; a törés okozta azon elváltozások közt, melyek annak kezelését irányitják, legfontosabb a *dislocatio* és ennek pontos ismeretét csak a Röntgen-vizsgálat adhatja. Vannak törések, melyeknél dislocatio nincs, vagy csak igen csekély; a felső végtag ezen töréseinél a *Lucas Championniere*-féle mobilisatiós módszert, az alsó végtagéinál a járókötéseket alkalmazzuk. Nem ily egyszerü az eljárás a dislocatióval járó töréseknél; az anatomiai viszonyok minden megváltozása csak a functio csökkenését okozhatja és ezért mindent el kell követnünk a dislocatio leküzdésére.

Az a törekvés, hogy a dislocált törvégeket egész pontosan lehessen összeilleszteni, fejlesztette ki *az operativ töréskezelést;* az eredmény azonban oly ritkán felel meg a koczkázatnak, hogy fedett törésnél a műtéti eljárást csakis azon esetben tartjuk alkalmazhatónak, melyekben más uton nem lehet eredményt elérni. Conservativ eljárással ugyanis igen nehéz a dislocatiót megszüntetni; hogy egyszeri — bármily erős — húzással a törvégeket reponálni és *merev kötéssel* e helyzetet megtartani mily nehéz,

arról mindenki meggyőződhetik a Röntgen-sugár segélyével. Nagy hibája még az immobilisáló kötéseknek, hogy nem alkalmazhatók rögtön a sérülés után, hogy elfedik a törés helyét látásunk és tapintásunk elől, hogy elkészitésük után a törvégek helyzetén változtatni, javitani nem lehet, legnagyobb hibájuk azonban maga az immobilisatio: az izomzat és csontszövet is atrophisál, az izületi tokszalag zsugorodása, a synovia beszáradása folytán izületi merevség következik be és a betegnek sokszor nehezebb a kezelést, mint a sérülést kiheverni. Dislocatióval járó törések kezelésére egyedül az *extensiós eljárás* alkalmas: itt a reponáló erők állandóan és egyenletesen működnek, a Röntgen-controllnak megfelelőleg igazithatók, az izületek szabadon maradnak, az izomzat nem sorvad el. Az extensiós kötéseket a végtag semiflexiós elhelyezése mellett kell alkalmazni, legjobb őket improvisálni.

Bemutatott érdekesebb középformákat és dislocatióval járó töréseknél extensiós kötésekkel elért ideális eredményeket.

42.

PERITONITIS HERNIARIA.

— KIVONAT. —

Dr. Borbély Samu-tól.

A sérvtömlő gyuladásáról értekezik. Két csoportra osztja, ú. m. 1. adhæsio fibrosus és 2. septikus alakokra. Az első chronikus lefolyásu és a sérvbennék elváltozásaihoz vezet. A második csoport fertőzésből indul ki s miután az egész hashártyára reá terjedhet, életveszélyes. A rögtöni műtétet ajánlja a hasüreg kimosásával vagy kitörlésével, utólagos hasüri tamponnal.

43.

LUXATIO FEMORIS CENTRÁLIS RÖNTGEN-KÉPÉNEK A DEMONSTRÁLÁSA.

— KIVONAT. —

Dr. Kopits Jenő-től.

Nagyon ritkán észlelhető, sérülésből származó deformatio Röntgenképét van szerencsém a következőkben demonstrálni. Sajnos, a patiens nem mutatható be e helyen s igy meg kell elégednünk a Röntgen-kép demonstrálásával, a mi azonban sok tekintetben érdekesebb, mint magának a sérültnek a megvizsgálása. A felvétel a csipőizület egyik legnagyobb sérülésének az ú. n. *luxatio femoris centralisnak* a képét mutatja. A patiens a sérülés idejében 31 éves, jól fejlett, erős csontvázu, szikár, magas nő, a ki 1908 április 15-én kocsival felborult s egy körülbelül fél méter mély, országut melletti árokba esett. Az esésnél testének a jobboldalára esett, de egyéb körülményekről: mily helyzetbe került a lába az esésnél, ráesett-e testére valami? semmiféle felvilágositást sem tud adni. A szerencsétlenség

után lábra állni nem tudott, hat hétig fekvő beteg volt, majd botokra támaszkodva járni kezdett, pöstyéni fürdő s járási gyakorlatok azonban annyira javitották állapotát, hogy mult év nyarán, midőn megvizsgáltam s a Röntgen-képet készittettem, bár merev csipőizülettel sántitva, mégis egész jól járt szabadon. A vizsgálat a következő képet mutatta: a jobb czomb erős adductióban volt, úgy, hogy a beteg erősen összeszoritott térdekkel jár, ennek megfelelően a medencze jobbfele kissé felemelkedett s igy a jobb végtag látszólagos functionalis rövidülést mutat, járásnál a csipőizület teljesen merev, nem fájdalmas s a deformatio egészben oly képet ad, mint erős adductiós contracturában meggyógyult coxitises beteg izülete. Közelebbről szemügyre véve, nagyon sajátságos tünetet észlelünk: a jobb tompor domborusága teljesen eltünt, a far e helyen teljesen lapos, a nagy trochanter nem látható, sem kézzel nem tapintható, a végtag hosszát a mellső felső csipőtöréstől a belső bokacsúcsig mérve, az ellenkező oldalival összehasonlitva, semmi rövidülést nem kapunk. Az izületflexio és extensio irányában minimalis kis mozgást enged, abductio irányában azonban a legkisebb mozgatás is kivihetetlen, érezhetően csontos akadály állja utját a mozgatásnak, hasonlóképen kivihetetlen a végtag rotatiója is. E sajátságos kórkép magyarázatát a Röntgen-kép adta meg. A jól sikerült képen pompásan látható, hogy a sértetlen czombfejecs az izületi vápa fenekét beütötte a medenczébe s a medenczébe lépett, annyira, a meddig csak a nagy trochanternek a felső acetabulum szélhez ütközése megengedte. A medenczeürbe jutott fejecs mellett a medenczetörésből származó csontdarabok és callus láthatók, melyek körülágyazzák a fejecset s miután annak porczboritéka, úgylátszik, nagyobbfoku sérülést nem szenvedett, a fejecs itt nincs csontosan rögzitve s ezért lehetséges némi kis mozgás flexio és extensio irányában. Egyéb törés az acetabulum területén kivül nem látható. A bemutatott esetben tehát tisztán isolált acetabulum törést találtunk. Ez esetek épen a legritkábbak, úgy, hogy *Simon*, a ki a königsbergi Garré klinika s az irodalomban található eseteket összeállitotta, csak elenyésző kis számban talált oly esetet, a melynél a medencze egyéb sérülése ne lett volna constatálható. Vizsgálatai alapján arra a téves következtetésre jött, hogy a luxatio centralis femoris mindig a medencze többszörös törésével jár s a czombfejecsnek a medenczeürbe lépése csak részjelensége a többszörös medenczetörésnek s legtöbbször másodlagosan következik be. A demonstrált eset megczáfolja Simon e kijelentését, mert esetünkben félremagyarázhatatlanul a trochanterre esés következtében ütődött a czomfejecs az acetabulum fenekére oly erővel, hogy azt bezuzta maga előtt s a medenczeürbe lépett. Valószinüleg e közben az acetabulum mellső széle is az eminentia ileo pectinea táján, repedéssel szétnyilt s a fejecs átbocsátását elősegitette.

Kérdés, miért következett be az acetabulum fenekének a betörése s miért nem tört be a czombfejecs? Ezt azt hiszem a luxatio femoris centralis létrejöttének a mechanismusából magyarázhatjuk meg. Hogy az acetabulum fenekének a betörése bekövetkezzék, szükséges, hogy a nagy trochanter felől beható erő tökéletesen a czombnyak tengelyének az irányában hasson, mely tengely azonban az ütés behatásának a pillanatában az acetabulum leggyengébb pontja, a fossa acetabulival szemben legyen irányitva. A nyak tengelyének ez az állása akkor következik be, midőn a czomb kissé behajlitva; de egyuttal abducálva van. Minden más helyzetben,

nézetem szerint, oly erős ellentállásra talál a fejecs a medencze részéről, hogy vagy a czombnyak, illetőleg a trochanter törik el vagy túlságos nagy erő behatása mellett a medencze többszörös complicált törése jön létre. Azt hiszem, épen azért észlelhetők oly ritkán a bemutatotthoz hasonló esetek, mert nagyon ritka véletlen, hogy a sérülés közben a czombfejecs és a medencze a törésnek kedvező helyzetben áll.

A törés, illetőleg a ficzamodás reparálásáról abban az időben, midőn észleltem, szó sem lehetett. A rossz czomb állás és a járás javitására, — tekintve, hogy a csontos támaszkodás nagyon jó, — osteotomia subtrochantericát ajánlottam. A műtét ezideig még nem történt meg.

44.

A HÓLYAGTÜKRÖZÉS ÉS URETHROSKOPIA HALADÁSÁRÓL.

KIVONAT.

Dr. Feleky Hugó-tól.

Az újabb módszerekről és orvosló eljárásokról tart előadást. Fejtegetve a nagyszabásu és kiváló jelentőségű újabb vivmányokat, kegyeletes módon megemlékszik a tudomány ezen ágának, a modern endoscopiának néhány hónap előtt Bécsben elhunyt atyjáról *Grünfeld*-ről, ki mindhalálig rajongó szeretettel csüngött magyar szülőhazáján. Bemutatja az újabb szerkezetü hólyagtükröket és urethroskopokat és azokat tapasztalatai alapján birálja. Ugyancsak eldemonstrálja az általa szerkesztett urethroskopot, melylyel nagyobb területet lehet egyszerre megvizsgálni, mint az eddigiekkel és segitségével a megfelelő operativ eljárás is foganatositható. Végül bemutatja azokat a fotografiai felvételeket, melyeket a hólyag kóros elváltozásainál a fotografáló hólyagtükörrel készitett.

45.

ÚJ ELJÁRÁS A PATELLA-, OLECRAUNON- ÉS CALCANEUS-TÖRÉSEK AMBULANS CONSERVATIV KEZELÉSÉRE.

— KIVONAT. —

Dr. Fischer Ernő-től.

A bemutatandó eljárás alkalmas:

1. friss haránt patelláló-réseknek, melyeknél a diastasis 3 cm.-nél nem nagyobb és a térd tartalék-feszitőkészüléke elszakadva nincs, ambulans conservativ kezelésére;

2. olecranontörések ambulans conservativ kezelésére;

3. a tuber calcanei szakitásos törésének ambulans conservativ kezelésére;

4. mindezen töréseknél a varrat után utókezelésre.

Mint conservativ eljárás lehetővé teszi, hogy:

1. a törvégek állandó, adagolható erővel húzassanak össze:
2. az izület a kötésben passive hajlitassék, a nélkül, hogy a törvégek egymástól távoznának;
3. a beteg felkeljen és járkáljon.

Mint a varrat utáni utókezelés, az eljárás:

1. meggátolja a varróanyag elszakadását;
2. lehetővé teszi az izület passiv hajlitását a varróanyag feszitése nélkül, a beteg korai felkeltését.

Bemutatja a készüléket, annak alkalmazását és az azzal elért kitünő eredményeket.

46.

A SÉRVEK GYÖKERES MŰTÉTE GYERMEKEKNÉL.

— KIVONAT. —

Dr. SCHÄCHTER MIKSÁ-tól.

Az utóbbi években a gyermekek sérvének gyökeres műtéte is nagyon elterjedt. Különösen jogosult a műtéti beavatkozás ott, hol mint szegény emberek gyermekeinél és idegen gondozásba adott gyermekeknél a sérvkötő alkalmazása nem történik kellő gondossággal. Az állami gyermekmenhely sebészi osztályán, melyet előadó vezet, minden sérves gyermeket megoperálnak, hacsak a gyermek általános gyengesége nem szól ellene. Néhány hónapos gyermekeket is megoperál, mert az tény, hogy a gyermekeken végzett radicalis műtétek eredményei sokkal jobbak, mint a felnőtteknél. Előadásában különösen a sérvtömlővel való elbánásra helyezi a fősúlyt, mert a funiculusnak teljes leválasztása és a tömlő tökéletes kiirtása gyermekeknél nemcsak fölösleges, de néha határozottan ártalmas is. Előadó is azt az eljárást alkalmazza hét év óta, melyet mostanában sok külföldi sebész is követ, hogy csak a sérv nyaka körül választja le a funiculust a sérvtömlőről, az utóbbit átvágja és a periferikus részt is bennhagyja. Az ily módon nagyon egyszerüsitett műtét eredményei a kitüzött czélnak megfelelnek.

47.

AZ ÁGYBAVIZELÉS ORGANOTHERAPIÁJA.

Dr. KONRÁDI DÁNIEL-től.*

Előadása bevezető részében felemliti, hogy az ajánlott physikai, vegyi és diætetikai orvosló módszerek mellett a pædagogiai és psychologiai orvoslás sem járt sikerrel, majd áttér az ágybavizelés organotherapiájára, — melyet *Williams* ajánlott — 25 sikeresen gyógyitott esete kapcsán, a melyekben *thyreoidin* tablettákra mutatkozott a gyors hatás. Előadó hét gyermeken próbálta ki a pajzsmirigykivonat hatását, kik közül háromnál igen kedvező volt az eredmény, négynél ellenben alig mutatkozott valamelyes hatás. Ez utóbbiaknál megkisérelte *Serrallach* kecsegtető eredményei után a *didy-*

* Megjelent a «Gyógyászat»-ban.

mint, hatást azonban csak egynél tapasztalt, a többieknél gyérült ugyan az ágybavizelés, de a szer kihagyása után azonnal kiújult a baj. Ettől a kiújulástól tart mindenik esetben a talált oligocythæmia, leukopenia és a magasabb festésmutató (färbeindex) alapján, melyekből arra a következtetésre jut, hogy az ágybavizelésnél nemcsak pajzsmirigyelégtelenség, hanem a hæmo- és leukopoïtikus szervek elégtelensége is jelen van s a szerint változik az orvoslás is, hogy melyik szerv részéről mutatkozik az elégtelenség a legnagyobb mértékben. A thyreoidin és didymin hatását katalysator hatásnak tartja és utal arra a nagy jelentőségre, melyet bizonyos szervek, különösen a belső elválasztással biró mirigyek vegyi anyagai más szervekre és az egész szervezetre gyakorolnak. Az organotherapia mai alakjában még nem képes minden esetben eredményt felmutatni e baj ellen, de remélni lehet, hogy több szerv összetevése által sikerül majd olyan organotherapiás készítményt előállitani, melylyel sikeresen orvosolhatjuk ezt az orvosra és betegre egyaránt kellemetlen betegséget.

48.

PROSTATECTOMIA-ESETEK A BUDAPESTI POLIKLINIKA SEBÉSZETI OSZTÁLYÁROL.

— KIVONAT. —

Dr. Farkas Ignácz-tól.*

Prostata-hypertrophia esetében legbiztosabban gyógyuláshoz vezető ut, kellő indicatiók mellett a prostata transvesicalis teljes kiirtása.

Még az idősebb korban is, melynél a hólyaghurut, vagy a hólyag nagyfoku kitágulása nem képez contraindicatiót.

Narcosis mellőzésével, lumbal anæsthæsiával vihető ki a műtét.

Absolut indicatiót képeznek: hólyagból származó nagyfoku vérzések, lázak, catheterezés nehézségei, fájdalmak a catheter bevezetésénél, továbbá prostata-álképletek.

Relativ indicatiót képezhet, ha az egyén önmagát csapolni nem tudja, sem pedig más által magát sterilen nem csapoltathatja s a hólyag, esetleg a vese fertőzése a csapolás folytán bekövetkeznék.

A radicalis eljárások közül szivesebben végeztük a transvesicalis prostatectomiát, melynek főelőnye az, hogy a hólyagon keresztül a prostatához könnyen hozzáférhetni s a legnagyobb részében el lehet távolitani a prostatát a pars prostatica urethræval együtt.

Perinæalis prostatectomiát, melynek technikája nehezebb, eredményei nem oly jók, — mivel a prostatának a húgycsövet szorosan körülvevő része megmarad, — kivételes esetben végezzük.

Inkább ott, hol álképletre van gyanunk; vagy pedig oly esetekben, hol nem nagy, hanem szivós tokkal erősen összenőtt prostata van jelen.

Bár ilyen esetekben is lehet transvesicalisan végezni a műtétet, de nem sikerül a prostatát egy darabban, csak darabokban kiszedni.

Partialis prostata-resectiót végezünk oly esetben, hol a prostatának

* Megjelent az «Orvosi Hetilap»-ban 1911.

csak középső lebenye van megnagyobbodva, úgynevezett uvula prostatæ van jelen, mely uvula billentyüszerüleg zárja a hólyag kimeneteli nyilását s melynek eltávolitása után a vizelési nehézségek megkönnyebbülnek.

Bár ezek végeredményben nem adnak oly jó eredményt, mint ad az intracapsularis prostata-kiirtás, mert könnyen recidiválnak.

Azért az ilyen esetben is, ha lehetséges, szintén a teljes prostata-kiirtást végezzük.

Partialis prostata-resectiót végezünk még akkor, ha a betegnek állapota a teljes kiirtást már nem engedi meg és végül végezzük ott, a hol különben is teljes retentio vagy catheterezés nehézségei miatt hólyagsipolyozást vagyunk kénytelenek végezni.

A betegek műtét utáni állapotuk igen kedvező.

Residualis vizelet egyikben sem maradt vissza, a betegek 2—3 óránként, erős sugárban vizelnek; cystitisük teljesen gyógyult.

A betegek visszatérnek rendes foglalkozásukhoz és megszabadulnak az önkatheterezés veszélyes következményeitől, a fájdalmas és gyakori vizelési ingertől.

A műtét igen kis perczent halálozás mellett eszközölhető.

Freyer szerint 4% a halálozás, a mi észleleteink szerint még kevesebb.

49.

IDÜLT KÖZÉPFÜLGENYEDÉSHEZ TÁRSULT MENINGITIS MŰTÉTTEL GYÓGYULT ESETE.

— KIVONAT. —

Dr. Neubauer Adolf-tól.*

Vidékről, a Bródy Adél és Zsigmond gyermekkórházba Kain dr. kartárs ur következő anamnesissel küldte a kórházba G. L. 11 éves gyermeket: négy hét óta 40—40·6° között váltakozó hőmérsék, tarkó és törzsmerevség, bal végtag merevsége, főfájás, hányás, crie hydrocephhalic, 4—5 nap óta fülfolyás a jobb fülből, kórházba való szállitás előtti napon öt óra hosszat tartó görcsös roham eszméletlenséggel. Jobboldali facialis hüdés.

Mindkét retroauricularis táj normalis, bőrelváltozást nem mutat, nyomásra nem érzékeny. Mindkét fülből bűzös geny folyik. Jobb dobhártya kékesen elszinesedett, előmborodott. Baloldalt lencsenagyságu perforatio retentio nélkül.

A jobb fülből paræentesis utján eltávolitott geny Ádám dr. vizsgálata szerint diplococcusokat tartalmaz, a lumbalpunctio eredménye ugyancsak Ádám dr. szerint: «Zavaros lumbalfolyadék, genysejtek, intracellularisan fekvő diplococcusokkal.»

Miután ugyanazon coccusokat találtuk a fülgenyben, mint a lumbalfolyadékban, ez valószinüvé tette, hogy a jobb fültől eredt a folyamat; miért is a betegség okát, székhelyét felkeresendő *totalfelvésést* végeztem. A műtét kedvező eredménynyel járt, a mennyiben, a dura körülirt elváltozását, a műtét folytán továbbterjedésében megakadályoztam és a fennálló

* Megjelent a «Budapesti Orvosi Ujság»-ban 1910. 51. sz.

lobos folyamat visszafejlődött s a gyermek hallóképessége teljesen helyreállt, sensoriuma teljesen ép lett.

A gyógyulás véglegességéről azóta volt alkalmam több izben meggyőződni.

50.

A PROSTATA HYPERTROPHIA GYÓGYKEZELÉSE.

— KIVONAT. —

Dr. Weisz Ferencz-től.*

Saját eseteinek ismertetése után azon álláspontot foglalja el, hogy bár a legtöbb prostatás még ma is operatio nélkül el lehet, a műtét és pedig a prostatectomia transvesicalis a veszélyek daczára mégis a türelmesen végig alkalmazott módszerek sikertelensége esetén van megadva, főleg hol a beteg socialis helyzete már kezdettől fogva a tartósan aseptikusan véghezvihető catheterismust kizárja.

Sürgős esetekben legczélszerűbb localanæsthesiában hólyagfistulát végezni Pezzer-drainage-al és ha a beteg összeszedte magát, cystitise-pyelitise javult, úgy a prostatectomiát végezni. Bár általában még mindig elég nagy a halálozás, úgy ez a terhnica tökéletességével mindinkább jobb lesz és Freyer utolsó 100 eseténél a mortalitás csak 4%-ot tett ki.

51.

HOGYAN DIAGNOSTISÁLHATJA A GYAKORLÓ ORVOS A GENYES KÖZÉPFÜLGYULADÁST, stb.

— KIVONAT. —

Dr. Fleischmann László-tól.

Az otogen intracranialis complicatiók prognosisa annál jobb, minél korábban kerülnek műtétre. Ezért fontos, hogy azokat a gyakorló orvos minél előbb, lehetőleg első jeleikből felismerje és a műtéti indicatiót felállitsa. Azért ezen első jelek a gyakorló orvos különös figyelmére érdemesek.

Legfontosabb a megállapitása annak, hogy jelen van egy genyes középfülgyuladás, a mit természetesen nem külső jelekből (látható folyás, fájdalmak, duzzanat) itélünk meg, mert azok hiányozhatnak, hanem otoskopikus vizsgálattal. Fontos a hőmenet pontos ismerete. Szabad genylefolyás mellett pyæmiás láz, hidegrázások sinusthrombosisra vallanak, esetleg meningitisre, míg agytályognál rendszerint subfebrilis vagy subnormalis temperaturák vannak. Az agynyomási tünetek közül a szédülés, hányinger, hányás és egyensúlyi zavarok a leggyakoribbak. A cerebellaris szédülés typikus forgószédülés (Drehschwindel), mely nemcsak a hátsó agygödör genyes folyamatainál (kisagyi tályog, extraduralis tályog), hanem nagyki-

* Megjelent a «Gyógyászat»-ban 1910. 41. sz.

terjedésü halántéklebenyi tályogoknál is előfordul. Nehezen különböztethető meg a vestibularis szédüléstől.

A főfájás majdnem minden koponyaüri complicatiónál jelen van, féloldali, rendszerint állandóan fokozódó, homlok- vagy tarkótáji, néha fejtetőre localisált. Fokozódik a koponya kopogtatására. Az otitis okozta főfájás a fülben a legerősebb és innen sugarzik ki a koponyába.

A nystagmus kevésbbé megbizható tünet, mert nemcsak kisagyi megbetegedéseknél és meningitiseknél fordul elő, hanem mindig jelen van labyrinthgenyedéseknél, sokszor szembántalmaknál és néha egyéb okok miatt is.

Fontosak a korán jelentkező közérzetbeli zavarok, physikai és psychikai gyengeség, az emésztő tractus zavarai, a localis koponyatünetek közül a körülirt kopogtatási érzékenység, Griesinger-féle tünet, Keringtünet, míg az ú. n. gócztünetek (hüdések) csak előrehaladott complicatióknál találhatók. Általánosságban mondhatjuk, hogy a lassan fokozódó agynyomás az agytályogra, a septicopyæmiás kép a sinusthrombosisra, a lázzal járó heveny agyizgalom képe a meningitisre jellemző. Legkevesebb tünetet ad az extraduralis tályog, mindaddig, míg nagykiterjedésü lesz, vagy további complicatióhoz vezet.

52.

MIKOR MONDJUK KI A MÉHRÁKRÓL, HOGY MÁR NEM OPERÁLHATÓ?

— KIVONAT. —

Dr. KUBINYI PÁL-tól.*

Vázolja az operálhatóság meghatározásának nehézségeit s azután az újabbkori radicalis műtétek, nevezetesen a Schauta-féle ú. n. erweiterte vaginale Methode, főként pedig a Wertheim-féle abdominalis módszerrel elért haladást ismerteti. Utóbbi quasi az autopsia in vivo jelentőségével bir s általa a régebbi idők számos diagnostikus tévedését ismertük meg. Ezért kétes esetben jogosult a próbahasmetszés.

Saját tapasztalatai alapján körülirja a technikai kivihetőség határait, illustrálva idevágó nehéz eseteivel, ezek közt sikeres uretero-apto-neostomia, továbbá bélresectióval complicált és terhesség mellett sectio cæsareával egybekötött Wertheim-műtét gyógyult eseteit sorolva fel.

Ezután összehasonlitja az újabb technikát a régi egyszerü hüvelyi totalexstirpatióval s kifejti, hogy meddig lehet és mely határig rationalis elmenni, tekintetbe véve a primær műtéti veszélyeket, a szervezet állapotát és a végleges gyógyulási kilátásokat.

Utóbbi szempontból hangsúlyozza, miszerint e rákesetek nem egyformák. Vannak kifejezétten rosszindulatu esetek, így a 20-as években támadó méhrákok és a terhességgel combináltak, máskor igen előrehaladott esetekben látunk meglepetésszerü gyógyulásokat.

Minthogy pedig ma még nem tudjuk az eseteket prognostice osztá-

* Megjelent a «Gyógyászat»-ban 1910. és a «Pester medicinisch.-chirurgische Presse»-ben 1911.

lyozni és sohase tudhatjuk előre, hogy mely esetet sikerül meggyógyitani, ennélfogva a technikai kivihetőség határain belül úgyszólva a végsőig kell menni.

Végül elsorolja, hogy mely eseteket tart absolute inoperabilisoknak s hogyan lehet ezeket a gyakorló orvos szempontjából diagnostisálni. Hangsúlyozza a rectalis vizsgálat fontosságát s kiemeli azokat a jeleket, a melyekkel a rákos beszürődést, egyébb, azt utánzó folyamatoktól meg lehet különböztetni.

Conclusiói a következők:

1. A méhrák operálásában a technikai kivihetőség határain belül a végsőig kell menni.

2. Az operativ technika újabbkori vivmányai segitségével jelentékenyen tágultak az indicatio határai s ennek folytán az operabilitás meghatározásában is tágitanunk kell régi felfogásunk körét.

3. A hüvelyi vizsgálaton kivül elsőrendü fontossággal bir a végbélen át eszközölt kitapintás, mely főként a medencze hátsó felében levő elváltozások felől világosit fel, a melyek közül épen a csipőkereszthajlatbeli infiltratio, vagyis a nagy edények táján lévő bir nagy fontossággal, mert az ilyen eset inoperabilis.

4. Ha arra gyanakszunk, hogy az infiltratio lobos eredetü, fektessük le egy időre a beteget s alkalmazzunk antiphlogistikus kezelést s ha nem lázas, esetleg excochleatiót s csak 8—10 nap mulva döntsünk.

5. A méh fixált állapota nem jelenti mindig azt, hogy az eset inoperabilis. Kétes esetben próbalaparotomiának van helye, mert lehet, hogy a fixatio csak lobos eredetü.

6. A portio, illetőleg collum nagyobb foku roncsolt állapota csak akkor akadálya a radicalis műtétnek, ha a szomszédos szervek nagyobb mértékben érdekelve vannak. Ennek eldöntését legjobb az operateurre bizni.

7. Minden esetben inoperabilis az olyan eset, a hol nagy kiterjedésü hüvelyrák és a paracolpium infiltratiója van jelen, mert ez bizonyosan recidivál.

8. Minthogy előrehaladott esetben súlyos beavatkozásokról van szó, minden esetben gondosan mérlegelendő a szervezet erőbeli állapota. Súlyosabb defectusok esetén csakis palliativ eljárásnak van helye.

53.

ORVOSI TAPASZTALATOK TANULÓKON.*

— KIVONAT. —

Dr. KONRÁDI DÁNIEL-től.

Előadása első részében ismerteti azokat az adatokat, melyeket közel 500 tanulón végzett mérések és megfigyelések alapján szerzett és a melyekből kitünt, hogy a kolozsvári ev. ref. collegium ifjai nemcsak magasságban, hanem testsúlyban és mellbőségben is felülmulják más nemzetek 6—18

* Megjelent a «Budapesti Orvosi Ujság»-ban.

éves ifjait. Kiemeli, hogy ez nem lehet a véletlen játéka s hogy érdemes lesz ezeket az adatokat a különböző vidékeken összegyüjteni s ez által az egész magyar ifjúságra érvényes átlagos méreteket megállapítani.

A második részben azon tapasztalatait sorolja fel, a melyekből kitünt, hogy a vörheny a kezdeti szakában nem ragályoz.

Előadása harmadik részében több adatot hoz fel annak a bebizonyítására, hogy a járványos fültőmirigylob lappangása tényleg a 18 nap körül forog, de lehet 2—3 nappal rövidebb, vagy 3—5 nappal hosszabb is.

54.

A SZÁJ- ÉS FOGÁPOLÁS JELENTŐSÉGE ÉS ÉRTÉKE A FERTŐZŐ BETEGSÉGEK ELLENI KÜZDELEMBEN.

— KIVONAT. —

Dr. HALÁSZ HENRIK-től.

Bakteriologiai kutatások megállapították, miszerint az emberi test kapui között a szájüreg az, melyen át a kórokozó élősdiek szervezetünkbe jutnak, mert épen a szájüreg az a hely, hol a bacteriumflóranak életfeltételei részben a táplálkozás révén odajutott ételnemüek és a fogak oduiban visszamaradt ételrészek, részben a szájnyálnak bizonyos bacteriumok fejlődésére kedvező sokszor kóros vegyi alkata és a légáramlás útján, leginkább megvannak. Megfelelő kisérletek és azok eredményeiből tudjuk, hogy a szájüreg épületi viszonyok között is rendkívül nagy számú kórokozó csirt tartalmaz, a mely a kórokozók között feltalálhatók a bacteriumflóra csaknem minden féleségei. Gyakorlati tapasztalatból leszürt bizonyosság az, hogy a szájhygienét hathatósan ápoló és testi tisztaságára is sokat adó legmagasabb arisztokráczia körében igen ritka a fertőzés megbetegedés, míg a szájhygienére nem sokat adó közép és alsóbb néposztályból szedi első és legtöbb áldozatát valamennyi fertőző betegség. Az is bebizonyított tény, miszerint megfelelő szájhygiene mellett a hajbacterium flórája vitalitásából annyit veszit, hogy a szervezet sokszor megbillent egyensúlyánál sem képesek, éppen megcsökkent virulenciájuknál fogva, kóros állapotot létrehozni. A nagy német nép, átértve, a szájhygiene óriási jelentőségét a népegészségügy előmozditására, minden valamire való városban hatósági iskolai fogklinikákat állított fel állami és társadalmi támogatásból, a hol az összes iskolásgyermekek ingyenes fogellátásban részeülnek, mi által még egyrészt reá szoktatjuk a gyermekeket a rendszeres száj- és fogápolásra és ilyen módon preventive járnak el a fertőző betegségek elleni küzdelemben, a legidealisabb eredménynyel, addig másrészt hathatósan megelőzik azon bajokat is, melyek a hiányos rágás folytán beálló assimilatiós bajok révén beszoktak köszönteni, első sorban a chronicus anæmiát és az ez alapon fejlődő tuberculosist. Vajha Magyarországba is összefogna állam, társadalom és hatóság, hogy hasonló egészségügyi intézmények létesítése által, az olyan sok áldozatot követelő heveny és idült fertőző bajok ellen sikeresen küzdhetnénk.

55.

AZ ISKOLAI KÉZÜGYESÍTŐ KÉZIMUNKÁLATOK A HYGIENIA SZOLGÁLATÁBAN.

— KIVONAT. —

ARDOS FRIGYES-től.

A XIX. század végén jelentkező munkára való küzdelemben fontos szerep jutott a «műszerek műszerének», a kéznek, miért is ezt ügyesíttetni kell a fiatal nemzedéknél különböző kézimunkálatok által, a melyek szükségesek az eddigi nevelői eszközök kiegészítésül hygieniai szempontokból is. A kézimunka testi vonatkozásaiban ellensúlyozza a szellemi túlterhelést, fejleszti a gyermek testi erejét s készségét a testi munkák végzésére s ellentállóbbá teszi a gyermeket a szellemi megerőltetés ellen. A kézimunkálatokat olyan ember tanítsa, a kinek a test anatomiájáról és hygieniájáról pozitiv ismerete van. A kézimunkálatoknak megfelelő eszközökkel való «tornászás»-nak kell lennie, a mely által a vérkeringés, a lélegzés, az anyagcsere az egyed előnyére fokoztatik.

Fontos a kéz kiképzése, ügyesítése — annál is inkább, mert a tanulók 90 százaléka felnőve keze munkája által keresi meg kenyerét. A kézimunka által az erőkifejtés mérlegelése és helyes alkalmazása is eléretik. A kéz kiképzésével párhuzamosan történik a szem kiképzése s a szemlélet gyakorlása; tulajdonképen a kézimunkatanítás egy magasabb szemléleti-tanítás cselekedetek segítsége mellett. A kézimunkálatok által a munkálkodási, tevékenységi-akarat fokoztatik, a találékonysági-tehetség fejlesztik; élesítik a figyelmet s következetes gondolatmenetet létesítenek, tehát szellemi kiképzésre jól felhasználhatók. Az agyfeszültséget — mely a szellemi munka végzésekor fellép — elernyesztik s így a lélekre üdítőleg hatnak, minek eredménye a jó kedély s az önbizalom, melyek termékenyítőleg vitetnek át más munkakör végzésére is. Mindeme hygieniai vonatkozásainál fogva az iskolai tanítás keretében és szolgálatában elvitázhatatlan tényezőül kellene szerepelnie a kézimunka-tanításnak, a mi által a «túlterhelés» kérdése is többé-kevésbbé megoldást találna.

Vajha felismernék az illető hatóságok s a társadalom a kézimunkálatok tanításának fontosságát s elősegítenék azoknak az iskolákban való tanítását az által is, hogy megfelelő tanerőkről s jól felszerelt iskolai műhelyekről gondoskodnának az egyed, a társadalom s a haza javára.

56.

A METHYLALKOHOLOS PÁLINKAMÉRGEZÉSEKRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. FIALOWSKI BÉLÁ-tól.

A mult év tavaszán az ország minden részében tömegesen haltak el az emberek pálinkaivás közben és pálinkaivás után.

Annyi kezdettől fogva bizonyos volt, hogy ezen tömeges halálozások

feltétlenül mérgezésen alapulnak, de a méreg természetéről és eredetéről csak tapogatódzások keringtek. Azon körülményből kiindulva, hogy az elhaltak tulnyomó része közismeretesen pálinkaivó, sőt notoriusan részegeskedő egyén volt s hogy a halálesetek pálinkaivási excessus közben vagy után közvetlenül állottak be s hogy az elhaltak halálukat megelőzőleg megállapítottan részegek voltak s végül, hogy a hullavizsgálatok az idült alkoholmérgezés jellegzetes tünetein kívül egyéb semmi jelenséget nem mutattak ki, annak a felvételét tette plauzibilissé, hogy ezen tömeges halálozások csakis rendellenes lefolyású, szokatlan, tömeges, heveny alkoholmérgezések.

De éppen az elhalálozások tömeges volta kezdettől fogva kétségessé tette a tiszta alkoholmérgezés felvételének alaposságát s a köztudatban azon meggyőződés kapott lábra, hogy itt nemcsak az alkoholnak mérgező hatása, hanem az alkoholon kivül más méreg is szerepelne.

S tényleg mindenfélére gondoltak a kérdéshez érteni látszók és még inkább a kérdéshez éppenséggel nem értők.

A főnehézséget az eset elbirálása körül az képezte, hogy a vegyi vizsgálat a mérgezésekre okot szolgáltatni látszó pálinkákban, rumokban az alkoholon kívül egyebet találni nem birt. Arról nem is szólva, hogy a fémmérgezésekről szóló amúgy is alaptalan felvételt, azonnal sutba kellett dobni, mert sem a halálozások beálltának körülményei, sem pedig a szeszes italok, vagy a hullarészek vegyi vizsgálata fémmérgezések nyomát nem mutatta, holott a fémmérgeket legkönnyebben lehet kimutatni. Mindezeknél fogva egyideig húsmérgezésnek vélték a vegyészek a tömeges halálozást, miután a húsmérgezések néha tényleg olyan vehemensen s hasonló tünetek mellett folynak le, mint a hogy a szóban forgó ivási excessus után a halál beállott. Azonban a húsmérgezések felvétele is tarthatatlannak bizonyult. Végre hosszú tanulmányozás után a vegyészek arra jöttek reá, hogy mégis az elfogyasztott szeszes italokban van a materia peccans, miután kideritették, hogy az elhaltak által elfogyasztott szeszes italokban és az elhaltak hullarészeiben methylalkohol — faszesz — van.

A czukortalmú, vagy czukorrá átalakuló anyagok erjedésénél alkohol képződik, ilyenek a methyl, aethyl, porpyl stb. alkohol, tehát tulajdonképen többféle alkohol létezik. Az æthyl alkohol képezi a bor, pálinka ható anyagát. Valamennyi alkohol vegyi képlete egy törzsből eredő gyökkel bir s csakis a szénenytartalom mennyisége a szénenyhez kötött többi elem mennyisége a széneny mennyiségével arányosan váltakozik.

A czukor erjedésénél methylalkohol is képződik, ez azonban igen csekély mennyiségü. A nagymennyiségü methylalkoholt külön módon, külön gyárakban állitják elő, és pedig fának száraz lepárlása útján, innét a neve faszesz.

Ezen, a fának (főleg puha fa) száraz lepárlása útján támadó methylszeszt vagy faszeszt, bár főbb tulajdonságaiban ha nem is teljesen egyezik, de hasonlít a többi szeszek tulajdonságával (részegít, mérgez), csakis ipari czélokra szokták használni s épen azért adómentes is. Ezen utóbbi körülménynél fogva lényegesen olcsóbb, mint a rendes æthylalkohol s nyilvánvaló ezen árbeli különbség indíthatta az embereket arra, hogy a drágább æthyl-alkoholt keverjék az olcsó methyl-alkohollal s ezen keverékből utánozzák a gyümölcsből készült mesterséges pálinkát, rumokat a nép szivesebben itta, nemcsak azért, mert olcsóbbak, hanem, mert a torkukat jobban égette.

Methyl-alkohol volt azon szeszes italokban is, melynek ivása után a tömeges halálozások fordultak elő s így a methyl-alkohol idézte elő a mérgezéseket. A methyl-alkohol szintelen, híg folyó borszeszhez hasonló szagu, kékes lánggal ég. Tény az, hogy az összes, a legujabb időkig megjelent s közhasználatú gyógyszerhatástani és méregtani tankönyvek, compendiumokban a methyl-alkoholról határozottan az van írva, hogy az nem méreg, sőt tény az is, hogy a hivatalos gyógyszerkönyvek folyó évben megjelent legújabb kiadásában méregnek nincs jelezve s így szabadon elárusítható s teny az is, hogy nincs egyáltalán semmiféle a methyl-alkohol elárusitását korlátozó vagy pláne tiltó rendelet és végül tény az is, hogy methyl-alkohol tartalmú italokat (denaturált szesz) kisebb mennyiségben isznak az emberek és nem halnak el.

Az utóbbi években fordult az elő, hogy methyl-alkohollal kevert szeszes italok nagyobb mennyiségben való élvezete után tömegesen haltak el az emberek s 1908. év óta egyes szakközlemények referálnak az ilyen tömeges halálozásokról, melyek az Egyesült-Államokban, Oroszországban és végül tavaly nálunk fordultak elő.

A methyl-alkoholmérgezések hasonlóan folynak le mint az æthyl-alkoholmérgezések. A megmérgezettek eleinte a részegek benyomását keltik, el is alusznak ezen állapotukban s alvásukból felébredve heves fej- és gyomorfájás, hányás lepi meg őket, nem látnak, nehezen lélegeznek.

Ezen tünetek fokozódásával szívgyengeség áll be és szívhűdés utján a halál.

A methyl-alkohol árulását hatóságilag szabályozni kell.

57.

A SZÍV LŐSÉRÜLÉSE A SZÍVBUROK MEGSÉRTÉSE NÉLKÜL.*

— KIVONAT. —

Dr. Auszterveil László, kir. törvényszéki- s fogházorvostól Aradon.

Szerző a mellkast ért sérülések közül a szúrási s lövési sérüléseket röviden felsorolja s azután részletesebben ösmertet egy bonczolási jegyzőkönyvet, mely szerint vizsgált egy 9 éves fiút, a kit 1—2 lépés távolból, 45 cm hosszú csövü, elültöltő puskával, a mely sok puskaporral és keményre préselt papirfojtás-projectillel volt megtöltve, — meglőttek úgy, hogy a papirprojectil átütötte a szegycsont mellett a bal IV. és V. borda között a mellkas falát és a bal szívgyomrocsot, illetve a bal szívgyomrocs csúcsi részét átlyukasztotta, míg a szívburok ép és sértetlen maradt.

Azon ritka eshetőséget, hogy a projectil a szívbe penetráló sértést okoz és e mellett a szívburok sértetlen marad, szerző akként magyarázza, hogy a projectil a rugalmas szívburkot maga előtt tolta, míg ellenben a kevésbbé rugalmas, merevebb, szakadékonyabb és helyzetéből nehezebben kitéríthető szivet a projectil odacsapodása eleven erejénél fogva megrepesztette és átütötte, a systole és a vérnyomása pedig a szív falából mind a kettőt: szívburkot és projectilt kiszorította.

* Megjelent a «Gyógyászat» 1911. 4. számában.

58.

AZ ISKOLAI TOROKVIZSGÁLATOK ÉS ÖBLÖGETÉSEK JELENTŐSÉGE.

— KIVONAT. —

Dr. URSZINY GYULÁ-tól.

Az adenoid hajlam felfedezéséből kevés haszna van népünknek, mivel nincs iskolai torokvizsgálat, mely körülbelül 200.000 gyereknél felfedeníténé az orrgarat túlsarjadzásokat.

Továbbá évente 6000—7000 gyermek hal meg diphthériában. Ha a torok vizsgálata átmenne a gyakorlatba, kisebb volna a halálozás.

A vörhenynek gyógyító széruma még nincs, ha azonban begyakoroltatjuk az öblögetéseket az iskolában, úgy járvány idején a lappangási időszakban végzett öblögetésekkel enyhébb lefolyásúvá tehetjük a most rettegett és veszedelmes betegséget. Így pl. 115 betegem közül csak öt halt el, öt éven aluliak voltak, még nem tanulták meg az öblögetést, míg a telepet körülvevő falvakban 538 beteg közül meghalt 187.

Ezt a kedvező gyógyulást az öblögetéseknek tudom be s úgy értem el, hogy nem zártuk be az iskolát a telepen, hanem minden másodnap megvizsgáltam a tanulók torkát és a gyanús torkuakat haza küldtem, hogy naponta 20-szor öblögessenek!

Ily eljárással a 12.000 halálozást — vörhenyben — felére lehetne csökkenteni.

Javaslatom az Orsz. Közegészs. Egyesület elfogadta, a közokt. Miniszter úr helyeslőleg tudomásul vette működésem, azonban ez a hét éven aluliak óriási halálozását nem csökkenti, hanem az ily hasznos, kézzelfogható és olcsón kivihető intézkedéseket kötelezővé kell tenni az összes elemi iskolákban és óvodákban!

59.

A LŐFEGYVEREK ÁLTAL OKOZOTT SÉRÜLÉSEK TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSI JELENTŐSÉGÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. KENYERES BALÁZS-tól.

Nagyszámu esetet ismertet, a melyekben végzetes tévedések történtek a lövés folytán keletkezett sérülések megitélésénél, a mennyiben az eljáró orvosok a lövés folytán keletkezett sérüléseket nem ismerték fel, azokat őtéseknek, szúrásoknak, vagy egyébnek tartották, a melyekben betegségeket és egyéb változásokat lövés folytán keletkezetteknek vettek, a melyekben öngyilkosság esetében gyilkosságot állapítottak meg azért, mert a puska által okozott nagy roncsolást fejszecsapásoknak tartották. Saját tapasztalatai és kisérletei alapján nagy csomó készítmény, fegyver, golyó és vetített képek nagy számának bemutatásával ismerteti részletesen azokat a kérdéseket, a melyek a törvényszéki orvosi gyakorlatban fontosak és a melyek sem a sebészet, sem a fegyvertant tárgyaló munkákban nincsenek felvéve.

Különösen kiemeli a kolozsvári törvényszéki orvostani intézetben végzett kisérletek alapján az újabban mindinkább használatba jövő fegyvereknek, Browning és más hozzá hasonló ismétlőpisztolyok hatásának módját, a mely lényegesen különbözik a régebben használt fekete lőporral töltődő fegyverek hatásától. Kisérletei alapján megállapítja a törvényszéki orvosi gyakorlatban szóba jöhető különböző fegyvereknek részben ismeretlen, részben eddig tévesen tanított hatása módját. Utbaigazítást ad törvényszéki orvosoknak a használt fegyver, a lövéstávolság irányú végeredményében a gyilkosság, öngyilkosság vagy véletlen elkülönítése.

60.

ANALYTIKAI MEGGONDOLÁSOK SZEREPE A MODERN CHÉMIÁBAN.

— KIVONAT. —

SCHRŐDER GYULÁ-TÓL.

Az emberi elme elemző működésének az exact tudományokban, különösen a chémiában elért nagyszabású eredményeiről szólva kezdi előadó tárgyalását. Bepillantást nyújt az elméletekkel dolgozó természetbuvár műhelyébe, vázolva a módot, melylyel tisztán theoreticus uton lehet czélhoz jutni. Egy példán meg is mutatja e módszer alkalmazását; az anyag tulajdonságairól beszél s kifejti, hogy a kinetikai gázelméletnek ép oly általánosításra vezető hatása volt a chémiában, mint a hullámzás theoriájának a physikában. A pseudomorphia jelenségét új alapon magyarázza.

Az elméleti kutatásoknak több szenzációs eredményeiről megemlékezve, arra a kérdésre ad feleletet, hogy — a kisérleti hibáktól eltekintve — miért nem födik egymást minden tekintetben a mathematikai levezetések és a tények? Azután a chemiai törvények küszöbön álló egységesitéséről beszél, melyhez szükséges volna a chemiai mechanika alap axiomáinak ismerete. Előadó véleménye szerint ez csak a physikai állandóknak pontosabb megállapitása után lesz lehetséges. Végül vázlatot ad a chemia várható jövőjéről.

61.

KÁMFOREVÉS.

— KIVONAT. —

Dr. SZTANKAY ABÁ-TÓL.

Az előadó azon megfigyeléséről beszél, melyet a felvidéken tapasztalt, a kámfornak a gyógyszertárakban az úgynevezett kézi eladásban történt elárusitása körül. A kézi eladásban forgalomba hozott kámfor egy jó nagy része ugyanis belsőleg lesz elfogyasztva a felvidéki tót nép által. A szerző statisztikai adatai hét év előtt azt mutatták, hogy a forgalomba hozott kámfor 25%-a lesz belsőleg elhasználva; a báti gyógyszertárban nyert újabb adatok alapján ezen szám azóta 50%-ra emelkedett; éppen ez a

körülmény indítja az előadót arra, hogy a szakkörök figyelmét felhívja ezen abuzusra.

A kámfort a nép a felvidéken mint házigyógyszert használja különböző belső bajai ellen s legtöbbje baja elmultával nem birván ellentállani a kámfor által előidézett kellemes, izgatott, mámorított hatásnak, tovább is élvezi azt, aláásván egészségét s idegrendszerét teljesen.

Megemlít az előadó egy esetet, hol a kámforevés epileptikusszerű s görcsöket idézett elő, mely hónapokon át tartott s a kezelő orvos csak akkor gógyithatta ki bajából az illetőt, midőn reá jött, hogy a kórt a kámforevés okozta. Egy említett esetben a kámforevés tökéletes impotentia virilist okozott.

Előadó a Magyarországon elfogyasztott kámformennyiséget körülbelül 5—6 métermázsára becsüli.

Ezen abuzusnak gátat vetendő, ajánlja az előadó, miszerint egészségügyi kormányunk hivatalos adatok beszerzése által maga győződjön meg a kámforevés elterjedéséről a tót nép között, ezt legkönnyebben akként tehetné, hogy a kámfor elárusitását korlátozná s azt csakis a gyógyszertárakra szoritsa, a gyógyszerészeket pedig rendeletileg utasitsa a kámfort élvezőkről s az eladott mennyiségről statisztikai adatok gyüjtésére. Ha a tényleges kámforevésről magas kormányunk meggyőződne, gátat vethetne a kámfor belsőleg fogyasztásával azzal, hogy a kámfort mint úgyis hivatalos gyógyszert, gyógyszerkönyvünk azon szerei közé sorozná, mely csakis orvosi rendeletre szolgálható ki.

62.

A VÍZBEN KORLÁTOLT OLDÉKONYSÁGÚ VEGYÜLETEK MOLEKULAR VÁLTOZÁSOKOZTA PHARMAKODYNAMIKUS HATÁS DIFFERENTIÁJÁRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. SZTANKAY ABÁ-tól.

A vízben korlátolt oldékonyságú vegyületek kétfélekép módosulnak pharmakodynamikus hatásukban molekul változás által. Egyik a chemiai, másik fizikai. A vegyületek molekuljait megváltoztathatjuk chemiai úton az által, hogy bizonyos szerves atomcomplexumokat ékelünk molekuljaiba, igy pl. ha a morphiumba methyl (CH_3) gyököt illesztünk, előáll a codein a morphinnak mintegy megnemesitett alakja. Ehrlich-Hata is ily úton tette az arsenes sav mérgező hatását hatálytalanná s ezzel fokozta gyógyitó hatását a már is hires 606 szerében a dichlorhydratdioxydiamidoarsenobenzolban. Előadó előadásában a korlátolt oldékonyságú vegyületek fizikalis molekulváltozásáról beszél, melyek az egyes gyógyszerek hatását hátrányosan befolyásolják. Ezen molekulváltozás pusztán állás következtében keletkezik, illetve az illető gyógyszer előállításával máris végbe megy.

Van ma általános közforgalomban számos oly új gyógyszer, mely tulajdonkép nem új, hanem egy régibb gyógyszernek, mely sok évtizeden át már alkalmazásban volt, egy oly vegyi alakba juttatott egyede, mely a szervezetbe jutva oly vegyi bomlást szenved, melynek egyik terménye maga

azon gyógyszer, mely ily alakban régóta alkalmaztatik. Előadó reá mutat arra, hogy ennek daczára ezen újabb gyógyszerek pharmakodynamikus hatása aránytalanul jobb, mintha az illető gyógyszert egyszerűbb régebbi formájában adagolnók. Eklatáns például hozza fel az előadó a diuretint a theobrominnatron natron solycitatot szembe állítva magával a theobrominnal. A diuretin u. i. a gyomorban oly vegyi bomlást szenved, melynek terméke a theobromin, ennek daczára a diuretin aránytalanul hatásosabb, mint a theobromin. Újabb gyógyszereink közt számtalan hasonló példa van, így az euchinin jobb hatású mint a chinin, sőt ennek hátrányos hatásait nem mutatja, pedig a bélrendszerben a chinin mint ilyen leválik; a veronal a diæthyl barbitur sav gyengébb hatású mint a medinal, pedig a medinal, mely nem egyéb, mint a veronal natrium sója, a szervezetben a gyomor savi hatása folytán azonnal veronálba alakúl, így lesz az enphyllinből a gyomorban theophyllin, pedig az euphyllin diureticus hatása sokkkal nagyobb, mint a theophylliné. A salycilsav hatása alig jöhet szóba az acethylsalycilsav, vagy hydropyrin mellett, pedig úgy egyik mint másik a gyomorban, illetve a bélrendszerben salycilsav leválása mellett szenved bomlást. A frissen leválasztott phenolphtallein a purgó alkotó része, mesterséges bélnedvekben azonnal oldódik, állás után az oldás részletes. A frissen jegeczesített strychnin nitrat mérgező hatása gyorsabb mint az állott készítményé.

Ezekből a tényekből az előadó csakis azon elmélettel képes a nevezett új gyógyszerek jobb hatását magyarázni a régebbiekkel szemben, hogy felteszi azt, miszerint ezen új gyógyszerekből a szervezet nedvei a régebbi gyógyszert oly alakban választják le, mely alakban hihetőleg molekulváltozás szenvedése nélkül a különböző szerves anyagok contract hatása folytán csapadékbani kiváltás nem áll elő, hanem az illető korlátolt oldékonyságú vegyületoldatban marad s így oldott állapotban erélyesebben fejti ki gyógyhatását.

Fokozhatjuk tehát a gyógyítószerek gyógyhatását akként, hogy ezeket oly vegyi alakba juttatjuk, mely alakjából a gyomor esetleg a bélrendszer nedvei maguk reprodukálják a hatást tényleg kifejtő gyógyanyagot.

Különösen a nehezen oldódó gyógyszerek hatásmagyarázása a molekulváltozás feltételezése mellett könnyebb s elfogadhatóbb, mint az eddigi hatást magyarázó elméletek s ujjmutatást ad újabb rationalis gyógyszerek creálására.

63.

A BAKTÉRIUMÖLŐ FOLYADÉKOKRÓL.

— KIVONAT. —

SZÉKELY-DOBY GÉZÁ-tól.

Előadó felolvasása kapcsán kegyeletes szavakban emlékezik meg a kolozsvári gyógyszappangyár 1910 május havában elhunyt alapítójáról, Heinrich Józsefről, ki nemcsak mint a magyar gyógyszappanipar megbecsült úttörője érdemes a megemlékezésre, hanem mint a fertőtlenítés tudományának gyakorlati megvalósitója értékes, nyomot hagyó tevékenységet fejtett ki. Ő használta fel először az illatszereknek kiváló, fertőtlenítő

erejét szappanalakban és ezzel a maró hatású, erősebb mérgek, úgymint a sublimát, carbol stb. helyett az azóta közkincscsé vált Szt. László szappanban új alkalmazási módot teremtett meg. E fertőtlenítési alak nagy értéket képvisel a ragályok elleni védekezésben, mert az érintkezés legfőbb szervének, a kéznek egy könnyűséggel és kellemes módon való fertőtlenítésre ad lehetőséget. Az illatszereknek fertőtlenítő erejét a tudományos irodalomnak jelentékeny tekintélyei hatásosan végzett kisérleteikkel igazolták. (Dr. Rigler Gusztáv egyetemi tanár, dr. Konrádi Dániel, dr. Gerlóczy Zsigmond, dr. Filepp Gyula egyetemi magántanárok, ezenkívül a tekintélyesebb napilapok egészségügyi rovat vezetői méltányolták a következő helyeken: Természettudományi Közlöny, Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde u. Infektionskrankheiten, Magyar Orvosi Hetilap, Az Ujság, Magyarország, Egészség stb. lapok és folyóiratokban.)

Előadó nyomatékos hangsúlylyal emeli ki azon visszásságot, hogy a közönség és nem egyszer jóhiszemű tájékozatlanságban szenvedő orvosok széltében-hosszában alkalmazzák a sublimát és carbolszappant, holott a szorosabban vett szaktudósok régebben kimutatták, hogy a sublimát szappanalakban teljesen elveszti sublimát jellegét és értékét, hogy a carbolszappan csakis a gyakorlatban alig megvalósítható viszonylatok között tarthatja meg amúgy is kevés értékű bakteriumölő képességét, hogy egész sorozata a lysoform, lysitol, creolin szappankészítményeknek meg se közelíti a róluk feltételezett, sokszor még nem is aseptikus hatást. Önállóságra inti a magyar orvosi kart, hogy ne dobja magát minden kritika nélkül oda a tudományos mezbe öltöztetett osztrák és német ipari tendenciáknak, melyek nem törődve a tudományosan megállapított haladással, megdőlt elvek alapján erőltetik gyógy- és fertőtlenítő czikkeiket. Jellemzésül felhozza, hogy Deite elterjedt német szakkönyvében a Schleich-féle szappan, mint jó fertőtlenítő szer szerepel, holott dr. Konrádi egyetemi magántanár külön e czélra végzett kisérletei alapján csak némileg fejlődés gátlónak sem találta.

Kimutatja, hogy az olasz tudományos irodalomnak két jó nevű tekintélye hatástalannak minősíti azt a formalin fertőtlenítést, melyet hihetőleg jól kihasznált német, tudományos szinezetű reklámüzés folytán a magy. kir. belügyminiszter kötelezőleg rendel el a ragályozó betegek környezetének desinficziálására.

64.

A SZINES REAKCZIÓK ÉRTÉKELÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

KAZAY ENDRÉ-től.

Reámutatva a szerves kémiában alkalmazott színes reakcziók hibaforrásaira, dolgozatában egy rendszert mutat be, melyben a festék képző gyököknek különböző kémiai reakcziók segélyével való bevitele által szisztematikusan állitsuk elő a reagáló színt, melyet spektroszkóppal kell észlelni, mert az így elért eredmény föltétlenül bizonyító erővel bir. Az egyes vegyületcsoportok ugyanazon reagenssel, pl. formaldehydkénsavval ugyanazon árnyalatu festékeket adnak, melyeket identifikálni csak spektroszkóppal lehet, mert az elnyeletési sávok helyzete a bevitt festékképző mole-

kula szerint változik. Eme változást a karminsavas sókra nézve szerző a $\lambda = a\sqrt{Æ} + b$ egyenlettel tudta kifejezni, hol λ = az elnyeletési sáv hullámhossza, $Æ$ a belépő fém egyenértéksúlya. 27 színes színképen bemutat három vegyületcsoportot: phenolokat, aldehydeket és alkaloidákat.

65.

ADATOK AZ ELEMI GYÖKÖK IZOMÉRIÁJÁHOZ.

— KIVONAT. —

KAZAY ENDRÉ-től.

Thán Károly föltevéséből kiindulva a kén, phosphor és nitrogénre kisérleti eredményekből kiindúlva kimutatja, hogy a nevezett elemi gyökökre vonatkozó dielectromos állandóknak és ebből a refractióértékek változása arra lehet következtetni, hogy azok a különböző vegyületekben nem azonos szerkezettel bírnak. Clausius egyenletéből kiindulva a tényleges és az anyag rezgése által betöltött térfogat viszonyát $V = \frac{K-1}{K-2}$ a törőegyüttható kkal fejezi ki $\frac{k-1}{k\times 2} = \frac{n^2-1}{n^2+2}$ s értékeit p. o. a kénre $S^{II} = 16$, $S^{IV} = 10{\cdot}2$ és $S^{VI} = 7{\cdot}0$-nek találja; ép oly változók ezen értékek mint p. o. izomér szénatomok kapcsolódásánál a szénre vonatkozó értékeké: $C{:}C^{VI} = 10$, $C{:}C^{IV} = 12{\cdot}4$, $C{:}C^{II} = 14{\cdot}3$, mely analogia szerint elemi gyökök is lehetnek izomérek.

66.

SERUM ÉS CHEMOTHERAPIÁRÓL.

— KIVONAT. —

RICHTER GEDEON-tól.

Szerző történelmi áttekintés után a bizonyos hatással biró gyógyszereknek tervszerü synthesisét, melyet a Kairinnek 1882-ben való előállítása nyitott meg, mint mintát mutatja be más vegyületek tervszerü előállítására. Csoportonként tárgyalja az egyes atomcsoportok hatását s előadását a serum- és újabban a chemotherapia elméletének ismertetésével fejezi be. Az érdekes értekezés eme záradéka röviden abban áll, hogy meghatározott betegséggel fertőzött állatokon oly szerekkel kisérleteznek, mely szerek a parasiták anyagának bizonyos receptákulumai által felvétetnek, a szervezet által azonban nem. Az álomkórt előidéző «Trypanosom» megölésére Ehrlich és tanítványai szerint leghatásosabb a három vegyértékü arsénnek organicus vegyületei közül az «Atoxyl», a syphilis bacteriumaira legbiztosabb megölőszer a dioxydiaminoarsenobenzol, azaz a hires 606. Ehrlich szerint oly szernek fölfedezése, mely egy csapásra megsemmisiti a betegség okozó baktériumokat, megalapitaná az eszményi «Therapia magna sterilisans« gyógyitó irányt.

67.

PHARMACOETHNOLOGIA.

— KIVONAT. —

ERNYEY JÓZSEF től.

Értekezése folyamán kikapcsolni ajánlja a pharmacognosia köréből azon eljárások, szokások stb. leirását és tanulmányozását, melyek nem szorosan tartozván a gyógyszerisme körébe, tanulmányozását elhanyagolják és így sok értékes adat elvész.

68.

KÉT ÉRDEKESEBB ESET A VENEROLOGIA KÖRÉBŐL.*

— KIVONAT. —

Dr. FÜRÉSZ JENŐ-től.

A venerologia köréből olvasott fel két érdekesebb esetet. Az egyik egy sulyos higanymérgezés, a mely egyszeri kenés (3 gr.) után lépett fel oly nagy mértékben, hogy $^3/_4$ évre volt szükség, míg meggyógyult.

A másik az arczon és kulcscsont feletti árokban fellépett ulcus molleról szólt, mely perverz nemi uton jött létre.

69.

ELJÁRÁSOM A HEVENY KANKÓS HÚGYCSŐHURUT GYÓGYÍTÁSÁRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. AUSZTERVEIL LÁSZLÓ urologustól.

Saját tapasztalatai utján, subjectiv felfogással tárgyalja a heveny tripper gyógytanát négy szakaszban: I. az elülső húgycsőkankóét; a II. a hátsót; a III. a gonorrhoea egyes nevezetesebb tüneteit és IV. az acut tripper azon complicatióit, melyek a húgycsővel közvetlenül összefüggésben álló szervek részéről léphetnek fel. Szerző a Neisser-iskola híve, t. i. mihelyt gonococcusos húgycsőfolyás meg van állapitva, azonnal hozzá kell fogni a húgycsői fertőtlenitő fecskendezésekhez, tekintet nélkül arra, hogy van-e complicatio és bármilyen complicatio jelen, kivéve ha balanitis vagy lymphangitis gonorrhoica penis van jelen, mert ilyenkor a külső húgycsőnyilás a hozzáférhetlenségig bedagad, ajkai megduzzadnak és megkeményednek, rendkivül érzékeny és fájdalmas lesz a húgycsőnyilás és maga a húgycső is úgy, hogy a befecskendezés lehetetlenné válik. Legjobb kankóellenes szerek az ezüst szerves sói és maga az argent. nitr. is. A fertőtlenitő fecskendezéseket addig kell használni, míg a váladékban gonococcus kimutatható, ha

* Megjelent a Gyógyászat 1910. 51. számában

gonococcus nincs többé, akkor enyhe adstringens adagolandó. Ha a heveny kankó 6—8 hét alatt nem mulik el teljesen, akkor a további kezelés úgy történjék, mint az idült esetekben, t. i. alkalmazni kell sondát, dilatatort, prostatamassaget stb.

A Janet-féle abortiv eljárásért szerző nem rajong és nyiltan beösmeri, hogy neki még egyetlen egyszer sem sikerült Janet-féle abortiv eljárással a heveny kankót 1—2—3 hét alatt kigyógyitani, hanem az rendesen jóval több ideig tartott.

Prostatatályogot nem szükséges a gáton át megnyitni, úgy, a mint azt a kézikönyvek és a tankönyvek tárgyalják; ez egy hosszasab fekvéssel járó nagy és complicáltabb műtét, hanem egyszerüen a végbélen át lehet a tályogot megnyitni; ezen műtét szükség esetén assistentia nélkül is végezhető, csak műtét után prophylaxisból a végbelet néhány napon át gonococcusellenes szerrel ki kell öblíteni úgy, a mint szerző felhozott esetében tette.

Különösen óvni kell a beteget a herelob complicatiótól s pedig főleg a mindkét oldalitól, mert ez Emődi és mások vizsgálatai szerint strilitást okoz; csaknem műhibának minősíthető, ha a herelob ellen jeges borogatást alkalmaznak, mert ilyenkor oly tömött és szivós, erősen resistens infiltratio, majd később kötőszövetesheges elváltozás jön létre a here feji részében, hogy ez mindkét oldali herelob esetében csaknem biztosan sterilitást okoz, a min a különben czélszerüen applikálható fibrolysininjectió sem segithet.

70.

A DIORADIN ALKALMAZÁSA GÜMŐKÓRNÁL.*

— KIVONAT. —

Dr. Szendeffy Aladár-tól

A gümőkórra vonatkozó therapiai kisérletek végtelen sora ismeretes az orvosközönség előtt. Sajnos, az eddigi eredmény még mindig nem nagyon volt kielégitő. A sanatoriumkezelés kétségtelen jó eredményei főképen az első stádiumra vonatkoznak s még itt sem mindenkor kellő tartósságnak, jólehet a kezelés tetemes költséggel jár és a hosszú kúraidő alatt a betegnek munkakörétől való teljes elvonását teszi szükségessé. Ez utóbbi hátránytól, az aktiv immunisátiós gyógyitásmód, — a tuberkulintherapia — már újabban az ambulans kezelés divatbajöttével, mentes ugyan, ámde hasznossága felől, a főképen német részről az utóbbi években megjelent számos dicsérő közlemény mellett sincs még végleges megállapodás és a pro és contra még egyre tart a világirodalom szaksajtójában. A passiv immunisatiós eljárások (serumtherapia) még sokkal kevesebb elösmerést tudtak eddigelé maguknak kivívni.

Ezen hézagos eredmények kulcsa valószinüleg abban rejlik, hogy a két első kezelésmód teljesen a szervezet védekező ereje fokozásának alapgondolatára épült fel, a legutóbb említett pedig szintén nem tudott, a kór

* Megjelent az Orvosi Szemle 1910. 36. számában és a Pester Med. Chirurgische Presse 1910. 353. számában.

által megtámadott testnek kívülről kellő fokban segítséget, kész ellenanyagokat nyujtani a baktériumok által termelt toxinokkal szemben.

Magára a kórnemző mikrobára pedig directe egyikök sem hatott, valamennyi említettem módszer nélkülözte a szervezetbe magát befészkelt Koch-bacillusra való közvetlen károsító befolyást, az egyenes baktericid hatást a gyógyszertan mai fejlettsége szerint már nem az utópiák közé tartozó «therapia sterilisans» ez elengedhetlen föltételeit.

E hiány pótlásának a törekvése vezetett, a mikor két év előtt megkezdett kisérleteimben módot kerestem arra nézve, hogy a szervezetbe antibakterikus hatású kémiai anyagokat olyan állapotban juttassak be, melyben azok a test szövetének sérelme nélkül baktericid hatást fejthessenek ki. E végből alkalmaztam a radioaktivvá tett jód mentholt, azon az alapon, hogy a jód és menthol antiseptikus hatását, a hozzájok kevert rádiumsóoldatnak napjainkig már kétségtelenül megállapított baktériumkárosító befolyásával egyesítsem. Eleve lehetségesnek véltem, hogy a chemotherapiát az intern radiumkezeléssel ekként összekötve, főleg a szervezetre nagyobb diósisban már éppen nem indifferens jódnak ártalmatlan csekély adagjai is kellő antiseptikus hatást fejthessenek ki, bakteriotropikus irányban mintegy aktiváltassanak.

A radioaktiv jódmenthol — Dioradin — előállításának részleteivel, mely munkát Augustin Béla dr. egyetemi tanársegéddel együtt végeztem, nem kivánok itt bővebben foglalkozni, csak annyit említek fel, hogy csupán hosszas fárasztó kisérletezés után tudtuk szeremnek a használatra alkalmas könnyen felszivódó alakot és összetételt megadni, mely lehetővé tegye, hogy a sugárzó erejű (radioaktiv) chemotherápiás anyag a tüdői vagy más mélyen fekvő gümős góczba eljuthasson s ott érvényesülhessen.

Állatkisérleteken kezdettem a Dioradin hatásának kipróbálását. Mindenekelőtt megállapítva az állatokon a szer ártalmatlanságát, azután tengeri malaczokat, melyek előzőleg Koch-bacillusokkal inficziáltattak részben már az infektió előtt, részben csak az inguinalis tbc.-és bubok kifejlődése, sőt a fekélyképződés megjelenése után kezeltünk a szerrel, megfigyelvén a nem kezelt kontrolállatokkal szemben való viselkedésüket. És a különbség a kezelt és nem kezelt tuberkulotikus malaczok között igen feltünő volt a Dioradint kapott állatok előnyére. Ezekben, ha kezdettől fogva kezeltettek radioaktiv jódmenthollal, a kórfolyamat vagy egyáltalán nem, vagy csak csekély fokban fejlődött ki, daczára a tengeri malacz rendkívüli fogékonyságának a gümőkórral szemben és az artificiális fertőzés tömeges brutális voltának (egy-egy oltásnál a Findel-féle számítás alapján circa 8 millió bacillus). Ott pedig, hol a Dioradin-therapia csak később már a kóros elváltozások kifejlődése után kezdődött, a gümős fekélyek cicatrisatiója indult meg és az állat életben maradt, míg a control-példányok 4—10 hét leforgása alatt tuberculosisban valamennyien elpusztultak.

Ezen biztató állatkisérletezési eredmények után tüdőgümő-kóros emberen is kezdettem alkalmazni a gyógyszert. A napi köpetmennyiség növekedése volt az első hatás, melyet azonban csakhamar fokozatos csökkenés váltott fel, a bacillusok számának successiv fogyásával és involutiós formák (a Mircoti «streptococcisált» gümőbacillusa) megjelenésével, a mint őket olyan tüdővész esetekben látunk, melyekben a szervezet ellentálló képessége nagy s a bacillusok zavartalan tenyésztése gátolva van. Az étvágy és vele a testsúly (naponta történt a Dioradin befecskendezés mellett) már a 6—10.

injektio után emelkedni kezdett s lázas betegeknél néhány hét alatt — ezt különösen hangsúlyozom — kifejezett hőcsökkenés mutatkozott. Hetek multán az izzadás megszünt, a köhögési inger nagy fokban enyhült, súlyosabb betegek éjjelei tussistól mentessé, nyugodtabbá váltak, a mi szintén igen fontos jele a megcsökkent toxin hatásnak. a pulsus szám örvendesen leszállott. Ilyen előnyösen befolyásolt esetben a beteg anæmiája a tünetek visszafejlődésével lépést tartva javult, az erőbeli állapot emelkedett, sőt kellő idő multán az objectiv lelet is kedvező változást mutatott; a bacillaris lelet pedig állandóan negativvá vált. Ezen felette kedvező tapasztalatok után, melyek természetesen annál feltünőbbek voltak, minél rövidebb idő óta szenvedett megelőzőleg az organismus a gümős toxin consumptiv és degenerativ hatása alatt, vagyis minél inkább idejében fogtunk a kezeléshez, adtam át nagyobb anyagon való tanulmányozás végett az orvosszert Bernheim párisi kollégának.

71.

A SEXUALIS ÁLMOK JELENTŐSÉGE ÉS ÉRTELMEZÉSE.

— KIVONAT. —

Dr. Porosz Mór-tól.

A pollutiót kisérő álom, hű tükörképe a csökkent potentia valóságos állapotának. Álomkép annál rövidebb, mennél hibásabb a potentia. Az álom sexualis képei is csakis a psychében megfordult gondolatokat tükrözik vissza. Ezen alapon az álomképekből sokszor meg lehet látni a beteg eltitkolt gondolatát és az elhallgatott sexualis életbeli eltéréseket.

72.

EHRLICH 606 MINT A HABITUALIS KORASZÜLÉS ELLENSZERE.*

— KIVONAT. —

Dr. Pfeifer Gyulá-tól.

A mi a habitualis koraszülés kezelését illeti, azt proponálom, hogy:

1. a lueticus terhes az Ehrlich-Hata 606-al való kezelése annál szigorúbban legyen keresztülviendő, minél közelebb van a szülés határideje.

2. A vizsgálatok kiterjesztendők olyan irányban, valjon a 606-nak van-e prophylacticus értéke habitualis koraszüléseknél. Tehát utóbbi esetekben feltétlenül ex juvantibus adandó.

3. A vizsgálatok továbbá kiterjesztendők olyan irányban, valjon az anyának intra graviditatem acquiralt luese és a magzatnak a terhesség második felében placentaris postconceptionalis infectiója eseteiben képes-e a 606 az anyával a terhességet kihordatni, illetőleg egészséges, spirochætamentes gyermek születhetik.

* Megjelent a Gyógyászat 1910. évfolyamában.

4. Gyakorlatilag fontos kérdés, hogy lueticus terhesek veszély nélkül kezelhetők-e a 606-al, kisérlet végzendő olyan irányban, hogy a koraszülések gyakorisága és a terhesség alatt elhalt magzatok száma csökken-e az Ehrlich-kura alatt.

Ha a 606 nem is organotrop az anyára nézve, kérdés nem-e organotrop a fœtus szervezetét illetőleg.

5. Tehát a 606 hatása megvizsgálandó fogamzás előtt, a házasságban való infeetio után, fogamzás után, az első terhesség alatt.

73.

A KŐMŰTÉTRŐL SZÁZ ESET KAPCSÁN.*

— KIVONAT. —

Dr. Remete Jenő-től.

Bevezetésül ismerteti a lithotomia és lithotripsia javallatait és hangsulyozza, hogy az indicatio megállapításánál a műtő szubjektivitásának háttérbe kell szorulnia. Röviden érinti a lithotomia műtéti eljárását, részletekben kiterjeszkedik a lithotripsia, illetőleg litholapaxia technikájára. Megköveteli, hogy az urologus a műtét elvégzésében kiváló jártassággal rendelkezzék és a Bigelou aspiratiós eljárása mellett tör lándzsát, annál is inkább, mivel hazánkban Kovács prestigeének hatása alatt a lithotripsiának ez a momentuma erősen el volt hanyagolva. Végül ismerteti 102 operált eset kapcsán eredményeit, a melyek a hazai szerzőkéi közül a legjobbak, a mennyiben a lithotomiánál 24 eset közül két, a lithotripsiánál pedig 78 eset közül egy exitus fordult elő, a mi 9%, illetőleg 1·2% mortalitásnak felel meg.

74.

AZ ELSŐ NYAKCSIGOLYA (ATLAS)- TÖRÉSNEK GYÓGYULT ESETE.

— KIVONAT. —

Dr. Widder Bertalan műtőorvostól.

Igen ritka eset a nyak első csigolyájának törése, de még ritkább annak gyógyulása, úgy hogy a fej, illetőleg a nyak mozgása minden irányban megmaradjon. Sz. J. malommunkás 1907-ben zsákrakodás közben szerencsétlenül járt, mert egy liszteszsák (65 kilós) nyakára esett és az első nyakcsigolyáját eltörte. Hónapokig szenvedett sérülésében, de meggyógyult; három hónap után felvett Röntgen-kép a gyógyult csigolyatörést mutatja. Karjai bénultak voltak egy ideig, de kellő kezelés mellett a nyak, váll és háti izomzat is magához tért. Az első nyakcsigolya törése igen ritka és az orvosi

* Megjelent a Budapesti Orvosi Ujság 40. számában.

világirodalomban gyógyult eset talán összesen három van. Az atlas csigolyába nyulik bele a második csigolya fejnyulványa s ha annak a törés következtében nincs elég tartása, úgy szétnyomja a csigolyában haladó gerinczagyat, vagy a nyulványokban haladó idegeket. Daczára annak, hogy csak három hónap után lehetett positiv diagnosist megállapitani, úgy szerencsés módon ez az eset, minden utókövetkezmény nélkül meggyógyult és teljesen munkaképes lőn. Mint igen ritka esetet, igen tanulságos voltáért bátorkodtam bemutatni.

75.

A FORRÓ LEVEGŐ GYÓGYITÓ HATÁSÁRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Polereczky Endré-től.

A forró légkezelés, mely a Bier által kidolgozott vérbőséges kezelés egyik félesége, az orvosi gyakorlatban igen kiterjedten alkalmazható, mert emeli a szervezet védőanyagtartalmát, szaporitja az osponineket és lysineket, és az ezekben bővelkedő vérrel elárasztja a megbetegedett helyeket.

Sikeresen használható a forró levegő heveny sérülések sterilizálására, genyedő sebek gyógyitására, különösen antiferment kezeléssel kapcsolatban; lobos bántalmak, csúz, köszvény, orbáncz, továbbá vérkeringési zavarok, thrombosisok gyógyitására: tehát úgy a belgyógyászat, valamint a sebészet és nőgyógyászat, továbbá a szem, orr és fül betegségeinél. Zárt genyedéseknél előbb a genyet ki kell üriteni. Előadó példákkal igazolja, hogy a forró lég kezelés nem csak a kórházakban, hanem a magángyakorlatban, sőt a szegénypraxisban is kiváló sikerrel alkalmazható.

76.

AZ EMPYEMA KEZELÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. Singer Henrik-től.

Az empyema egy új kezelési módjáról értekezik az általa feltalált draintrocarral.

Bemutatja a műszert és igyekszik kimutatni, hogy az ezzel eszközölt kezelési mód czélszerübb és biztosabb mint a Büleun-féle eljárás; sok esetben a thoracotomiát és bordaresectiót pótolja és fölöslegessé teszi s az eljárás oly egyszerü, hogy minden orvos, faluhelyen is, az asepsis ismerete feltételezve, a draintrocarral való kezelést foganatosithatja. Ajánlja műszerét a kartársaknak kisérletezés czéljából.

Egyben bemutatja a szintén általa feltalált és már évek óta használt «Retractort», a mely főkép czombamputatióknál, a lebeny megvédése körül kitünő szolgálatot tett. Ez a műszer valósággal hézagpótoló.

77.

A TRACHOMA MISKOLCZON ÉS KÖRNYÉKEN.

— KIVONAT. —

Dr. VAJDA GÉZÁ-tól.

Előadta a borsodvármegyei «Erzsébet»-közkórház szemészeti osztályán az utolsó kilencz év alatt előfordult trachomás eseteken tett azon megfigyelését, hogy Borsodban a trachoma terjed és hogy ezen terjedésnek egyik oka az Amerikából való visszavándorlásban található. Nevezetesen a kórház szemészeti osztályának trachomás betegei 2%-ról kilencz év alatt 26%-ra szaporodtak és az összes trachomás eseteknek 15%-a baját Amerikában szerezte; maguk a kenyérkereső férfiak között azonban 21%-ot tett ki azoknak száma, a kiknek szembaja amerikai eredetü volt. Ezek alapján azt véli, hogy az Amerikából visszavándorlóknak a trachoma szempontjából való hatósági ellenőrzése az állam közegészségügyi feladatainak egyik legfontosabbikát kell, hogy képezze.

78.

LOCALIS ANAESTHESIA A GYNAEKOLOGIAI MŰTÉTEKNÉL.*

— KIVONAT. —

Dr. POZSONYI JENŐ-től.

A helybeli érzéktelenitési eljárások történetének rövid ismertetése után, a különböző gynækologiai műtétek localis anæsthesiájának a Braun-Hackenbruch-féle elvek értelmében végzett technikáját ismerteti. A külső genitáliák daganatai, gátrepedés és plastica, cervix dilatatió és curettage végzése előtt alkalmazott helybeli érzéktelenitési eljárások mellett különösen a totalis gátrepedés és Alexander-Adams műtét localis anæsthesiájával foglalkozik behatóbban. S kiemeli, hogy az a körülmény, miszerint az Alexander-Adams műtét immár veszélytelen és megbizható localis anæsthesiában végezhető, nagy befolyással lesz a mobilis, nem complikált retroflexiók therápiájára.

79.

DISTROPHIA MUSCULORUM PROGRESSIVA.

Dr. SZIGETI HENRIK.

80.

A SÁRGARÉZMÉRGEZÉS EGY ÉRDEKES ESETE.

Dr. SZIGETI HENRIK.

* Megjelent a «Klinikai Füzetek»-ben 1910.

81.

THEORETIKUS SZEMPONTOK A TUBERCULOSIS SPECIFIKUS DIAGNOSISÁBAN ÉS THERAPIÁJÁBAN.

— KIVONAT. —

Dr. TURÁN GÉZÁ-tól.

A gyermekkori tuberculosis specialis anatomiai localisatiója és azon ténye által, hogy az 1—2 évben csak activ tuberculosis szerepel, emeli a specifikus tuberculin-diagnostika értékét.

Míg u. i. felnőttnél csak azt mutatja a positiv tuberculin-oltás, hogy az egyén a tuberculosis virussal valaha connexusban volt, de differentiát activ és inactiv tuberculosis közt nem tesz. Előadó ezt a differentiát eminens fontosságúnak mondja a tuberculosis immunitásának kérdésénél.

Egészen bizonyos, hogy az ú. n. tuberculin-gyógyított esetek nagy része inactiv tuberculosis eset volt. A gyermekkorban csak activ tuberculosis fordul elő az 1—2 évben, e mellett a complementkötéssel kimutatható «antituberculin» csak a kezelés alatt lép fel, még pedig bizonyos kezelési mód mellett gradualisan fokozhatólag.

82.

A DACTYLOSCOPIÁRÓL.

Dr. SZIGETI HENRIK.

83.

ISKOLAEGÉSZSÉGI VISZONYOK ÉS ERDEI ÜDÜLŐHELYEK.

Dr. PATAKI BÉLA.

X.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYBAN TARTOTT ELŐADÁSOK.

1.

A KOLLOIDOK TERMÉSZETTUDOMÁNYI JELENTŐSÉGE.

Dr. Ilosvay Lajos-tól.

A természettudományi szakosztályt megnyitó előadás.

Az utóbi 50 esztendő egykor a nagy természettudományos és műszaki fölfedezésekről lesz híres. A spektroszkóp, a telefon, a Röntgen-féle sugár, a dróttalan telegráfia, a rádium és az önsugárzás, a kormányozható léghajó a repülőgép, a veszettség- és a diftériaellenes beoltás stb. mind azt fogják hirdetni, hogy ennek az aránylag rövid időszaknak búvárai termékenyek voltak eszmékben és szerencsések eszméiknek megvalósitásában. A meglepő fölfedezések annyira merészszé tették vágyainkat, hogy ezután már csak csodákat várunk. Hiszen ha a napilapok nagyitó üvegén át nézzük az eredményeket, egészen természetesnek találjuk, hogy a közönség nagyobbik részében másféle felfogás nem is alakulhatott ki, mint az, hogy az embernek többé már semmi sem lehetetlen. Az emberi szellem föltétlen hódolói ugyanis nem sokat törődnek azzal, hogy százezreket, meg milliókat áldoznak addig, a míg fáradságukat valami számottevő fölfedezés jutalmazza. És míg sokan egyes nagy feladatok megoldásának módjain töprengenek, az elevenebb képzelőtehetségűek azt hiszik, hogy a titkok fátyolának végét már kezükben tartják, csak éppen föl kell lebbenteni. És csodálatosképpen éppen azok, a kik legbüszkébbek tudományukra, nem merik, vagy nem akarják bevallani, hogy még csak hiszik azt, amit tudni szeretnének.

De nem akarom sem a tudós önbizalmának erejét csökkenteni, sem a lemondás erényét dicsőiteni. Csak érinteni óhajtottam, hogy korunkban a sejtelmes, a titokzatos iránt érzett érdeklődés nagyon is hatalmába kerítette a lelkeket. A természettudományok munkásai mintha már nem az értelmet, hanem az idegeket szeretnék foglalkoztatni. És ezenkívül míg ennek az 50 évnek első felében a legkiválóbb természettudósok megdönthetetlen tények megállapitására törekedtek, ma a többség a magyarázat formája iránt érdeklődik. Föltevés föltevésre halmozódik és gyártóik nem sokat bánják, ha azok, a kik még nem eléggé fegyelmezettek, a képzelt és a való között elterülő végtelen térségen, biztos irányitást nem lelve, kelleténél tovább bolyonganak, a nélkül, hogy az igazságot, melynek keresésére indultak, megközelithették volna.

Ámde, ha új fogalomjegyek és meg nem védelmezhető tudományos rendszerek kieszelésére sok fáradságot szentelünk is, mégis tagadhatatlan, hogy új tények fölismerésében és régóta ismert jelenségek értelmezésében

sincs hiány. Némelykor elégséges figyelemre alig méltatott adatok sok új gondolatnak válnak bőséges forrásaivá. Éppen ez a lehetőség adhatja okát annak, hogy ezzel az alkalommal egy, a természettudományos irodalomban sűrűn előforduló kifejezéssel, a kolloidokkal foglalkozom és megkisérlem, hogy e kifejezés keletkezéséről, a vele kapcsolatos ismeretek mai állásáról legalább vázlatos képet rajzoljak.

*

A mult század hatvanas éveinek elején közölte Graham Thomas ama kisérleteinek eredményét, melyeknek czélja volt kideríteni, hogy mi történik, ha különféle anyagok vizes oldatát, a víztől állati hártya (esetleg pergament papíros) választja el. Tapasztalata szerint némely vízben oldott anyag az állati hártyán elég gyorsan átömlik, diffundál; ezt az átömlést. mely a vizes oldatból a reá rétegzett vízbe is megtörténik, *ozmózis*-nak, az ozmózisra alkalmas anyagnak az oldószertől való elkülönülését az állati hártyán át, *dializis*-nek nevezte. Némely anyag azonban az állati hártyán át oly végtelenül lassan ömlik át, hogy a gyakorlat tekintetében az átömlést egyenlőnek mondhatjuk zérussal. Azok az anyagok, a melyek gyorsan ömlenek át, a víznek, mint oldószernek elpárologtatása alkalmával kristályokban válnak ki; ilyenek: a nátriumchlorid, nátriumkarbonát, magnéziumszulfát, kalcziumszulfát, czukor, stb. Ezeket Graham *krisztálloidok*-nak nevezte. Azok az anyagok, a melyek lassabban, vagy mondjuk, nem ömlenek át, az oldószer elpárologtatása után alaktalanul maradnak vissza; ilyenek: az enyv, fehérje, keményítő, dextrin, karamel, cserzőanyagok, kaucsuk, gyanták, növényi és állati vonadékok stb. Ezeket az enyv görög neve: kolla után, *kolloidok*-nak nevezte el. Az említett kolloidok mind szerves eredetűek; de vannak szervetlen, vagy ásványi eredetű kolloidok is, például kovasav, ónsav, wolfrámsav, vasoxid, aluminiumoxid, zinkoxid, stb. Graham készülékével, a *dializátor*-ral megállapította azt is, hogy a vízben feloldott anyagok átömlési gyorsasága különböző. Az átömlésbeli különbséget felhasználta, hogy a krisztálloidokat a kolloidoktól elválassza és a kolloidokat dializálás által tisztítsa. Ugyan ő megállapította azt is, hogy nemcsak vízzel készíthetünk kolloid oldatokat, hanem alkohollal, benzollal, gliczerinnel, sőt tömény kénsavval is. A kolloid anyagok oldatát ő nevezte el «*szol*»-nak a solutio első szótagjától kölcsönözve e megjelölést és megkülönböztetett hidroszol-t, alkoszol-t, gliczeroszol-t, szulfoszol-t, a szerint, hogy víz, alkohol, gliczerin vagy kénsav volt-e az oldószer. Felismerte, hogy a kolloidok oldata nem állandó; könnyen *megalvadnak*, *pektizálódhatnak* (πήγνυμι = megalvasztom); kiválik belőlük valami kocsonyára emlékeztető anyag, melyet «*gel*»-nek nevezett, a gelatina első szótagja után, mely hidrogel, alkogel, gliczerogel, szulfogel lehetett az oldószer minősége szerint. Megfigyelte azt is, hogy a kolloidok a gel-állapotból megint folyóssá vállhatnak; ezt az állapotváltozást *peptizálás*-nak nevezte, még pedig azért, mert emlékeztet arra az átmenetre, a mely a fehérje és a belőle létesülő pepton között van. Graham a kovasav tanulmányozásakor vette észre, hogy az oldatban levő kovasav kiválását nagyon csekély mennyiségű káliumhidroxid, vagy sósav is megakadályozza, ellenben csekély mennyiségű alkalifémkarbonát, sőt széndioxid is kiválaszthatja. Más szavakkal: vannak anyagok, melyek *a hidroszol*-t *megvédik* attól, *hogy hidrogel*-lé változzanak, mások ellenben a hidrogel-lé változást elősegítik.

Graham tanulmányainak figyelemreméltó következménye volt, hogy ő már megsejtette a krisztálloidok és a kolloidok kiváló jelentőségét a természetben. Az a nyilatkozata, hogy a krisztálloidok és a kolloidok mint az anyag két külön vilaga fogható fel, többet mond ugyan, mint a mennyit chemikus jogosult mondani, mert a krisztálloid és a kolloid első sorban mégis csak az anyagnak fizikai állapotát jellemzi: mindazonáltal, ha megfontoljuk, hogy sokszor valamely chemiai vagy élettani változás áll be, vagy be nem következése az anyag kristályos, vagy alaktalan voltán fordul meg, enyhébben itéljük meg Graham nyilatkozatát.

Graham a krisztálloid és a kolloid állapot közötti különbség okát az anyag különböző molekulás szerkezetében kereste. Véleményének helyességét igazolja is, hogy a kolloidális anyagok a külső hatásoknak inkább engednek, mint a kristályosak; eléggé változékonyak is, hiszen folyós állapotból az *oldószer elpárologtatása nélkül is* könnyen átmennek kocsonyás állapotba, mely könnyen formálható. E sajátság alapján juthatott aztán arra a következtetésre, hogy az állati test plasztikus alkotórészei a kolloidok közé tartoznak.

A kocsonyás rész kiválását a kolloidok ama sajátságával magyarázza, hogy részecskéi törekednek egymáshoz tapadni, összehalmozódni és összehuzódni. Ez a fajlagos összehuzódás *(synaeresis)* tovább folytatódik, csomós, félig szilárd és savas részlet különül el, annak következtében, hogy a kolloidrészek csoportjából fokozatosan több folyadék válik el.

Tőle való az a megkülönböztetés is, hogy a kolloid állapot az anyag dinámikai, a krisztálloid ellenben az anyag sztátikai állapota. A kolloid anyagban energiát tartalmaz. Hihetőleg első forrása annak az erőnek, a mely az életjelenségek alkalmával megnyilatkozik. Lehet, hogy az a jellemző lassúság, a melylyel a szervezetben a chemiai átalakulások végbemennek, annak tulajdonitható, hogy a kolloid anyagok lassan változnak.

Graham közleményei megjelenésök idejében, bár nem maradtak észrevétlenül, de sokkal kisebb méltánylásban részesültek, mint napjainkban. Majdnem bizonyos, hogy ő maga sem gondolt arra, hogy olyan alapvető munkát végzett, a mely megtermékenyiti az elméket és széleskörü tevékenységre serkent. Az ő kisérleteinek nyomán végzett vizsgálatok több, tisztán a chemia és fizika körébe vágó jelenség leirását eredményezték, régebbieket új megvilágitásba helyeztek, szabatosabb kifejezésre ösztönöztek, a biológiai folyamatok kutatóit új kutatási irányokba terelték, melyeken alig remélt eredményeket értek el és új munkakört tüztek ki az alkalmazott chemia, a mineralógia és a geológia területén is.

*

A kolloidok chemiai és fizikai tanulmányának időrendi lefolyását nyomozva, megállapitható, hogy a multban nem egyszer bukkantak olyan készitményre, a melyet kolloidnak kellett volna minősiteni, ha a kolloidok a chemia tartalmában már helyet foglaltak volna. Wöhler F. már 1839-ben mellithsavas ezüstből, később czitromsavas ezüstből, 100 C°-on, hidrogénnel végzett redukálással állitott elő olyan terméket, a melyet ma kolloid-ezüstnek irt volna le. Az ezüsthidroszol első előállitója mégis Lea Carey, a ki körülbelül 14 évvel ezelőtt pontosan leirta, hogy az ezüsthidroszol miként keletkezik; miféle hatásokra változik át hidrogel-lé és ebből miként lesz megint hidroszol.

Ritter I. W., vagy Davy H. is tudta, hogy ha fémsarkok között nagyfeszültségű elektromos töltés egyenlitődik ki, a fémsarkokból felhőszerü részecskék szóródnak szét, de azért mégis csak Bredig-nek jutott eszébe 1898-ban, hogy ezt a tapasztalatot fémkolloidok létesitésére értékesitse.

Szinte mesésnek tünik fel, hogy fémek vizben oly végtelenül finomul legyenek eloszolva, hogy puszta szemmel ne mondhassuk meg: egynemű, vagy különnemű testtel van-e dolgunk? Több évre terjedő, fáradságos munka árán tanultuk meg, hogy részint fémsóoldatokból a legkülönfélébb redukáló szerekkel, részint fémelektródokból, ha ezek között vizben nagy feszültségű elektromos áramot egyenlitünk ki, a fémet hidroszol-lá változtathatjuk.

Valamint elemi testek hidroszoljait hamarább állitották elő, mint a mely időben kolloid természetöket felismerhettek volna, azonképpen egyes vegyületek hidroszoljainak előállitása is megelőzte a Graham kutatásait. Kühn H. például már 1853-ban tudta, hogy van vizben oldható kovasav és Crum W. 1854-ben, nagyon körülményes uton, az alaminiumhidroxid vizes oldatához jutott.

Ha a kolloidokról rendelkezésünkre álló adatokból általánositunk, kimondhatjuk, hogy *vannak elemi testek és vegyületek, melyek mind krisztálloid, mind kolloid állapotúak lehetnek.*

Egészen bizonyos, hogy körülbelül *48 elemi test* kolloiddá változtatható. Vannak közöttük savakat, vagy bázist létesitő, nemkülönben átmenő sajátságu elemek. Savakat létesitenek: kén, szelén, foszfor, arzén, bór, sziliczium; bázisokat létesitenek: lithium, nátrium, kálium, rubidium, czézium, kalczium, stronczium, bárium, magnézium, zink, kadmium, ezüst, réz, kéneső, ólom, vas, alaminium, kobalt, nikkel, mangán, arany, platina, urán; átmenő sajátságúak: antimon bizmut, titán, chrom, molibdén, wolfrám, stb.

A vegyületek közül mindkét állapotban előfordulhatnak: szulfidok, bázisként és savként viselkedő oxidok, hidroxidok, ásványi sók, széntartalmu vegyületek. A nátriumchlorid, a nátriumkarbonát, melyeket Graham csak mint krisztálloidokat ismert, újabb vizsgálatok szerint kolloidok is lehetnek. A széntartalmu vegyületek közül egyes zsirsavsók, mint a palmitin-, szteárin- és az olajsav álkálifémsói, az indigó szintén lehetnek kolloidok, mig az arabinsav, a karamel, a glikogén, a tojásfehér krisztálloid sajátságot is vehet fel.

Vannak azonban vegyületek, melyek csupán kolloidális állapotban ismeretesek. Ilyenek a bázisként szereplő hidroxidok: magnéziumhidroxid, vashidroxid; az erős bázisokkal szemben gyenge savhidrátként viselkedő hidroxidok: ólomhidroxid, alaminiumhidroxid; ide sorozhatók még némely sók, vagy chemiailag még nem elég jól jellemezhető vegyületek: kupriferroczianid, ferriferroczianid vagy berlinikék, molibdénkék, wolfrámkék, stb.

Különösen fontosak a szerves kolloid anyagok, nevezetesen: különféle keményitők, dextrin, gummik, gyanták, tannin, kaucsuk, enyv, kocsonya, vizahólyag, agar-agar, a legtöbb fehérje, a protoplazma.

Azok, a kik az új gondolatokért túlságosan hevülnek, azonnal készek voltak az anyag krisztálloid és kolloid sajátságot a chemia anyagának új beosztása alapjául fogadni el: de bármily érdekesek és értékesek is e külső sajátságok, nézetem szerint, még mindig nem elég jellemzőek arra, hogy rajtok kifogástalanul tudományos beosztás épülhessen fel. Voltak azonban a kolloidok tanulmányozásának másféle hatásai melyekkel érdemesebb

tüzetesebben foglalkozni. Nevezetesen: a kolloidok vizsgálatának köszönhetjük, hogy a szilárd meg folyós, továbbá a folyós meg folyós halmazállapotú testek elegyének fajtáit ma okszerűbben tudjuk megkülönböztetni egymástól, mint egykor tudtuk, noha nem hallgathatom el, hogy a lényeget a tudományosabbnak látszó kifejezések erőszakolása, csaknem teljesen homályba boritotta és az egységes felfogásra való törekvés az által, hogy a gáz- meg szilárd illetőleg folyós halmazállapotú testek elegyét is idekapcsolta, az áttekintést könnyebbé nem tette.

A szilárd és folyós halmazállapotú testek elegye puszta szemmel nézve, lehet egynemű, átlátszó, vagy zavaros. Az egynemű, átlátszó elegyeket *oldatoknak*, a zavaros folyadékokat, tekintve, hogy a zavarosságot a folyadékban lebegő szilárd részecskék okozzák, lebegvényeknek, nemzetközileg *szuszpenziók*-nak nevezzük.

Az oldatok lehetnek krisztálloid- és kolloid-oldatok.

A folyós testek elegyei is lehetnek egyneműek és átlátszók, vagy nem átlátszók. Azok szintén oldatok; ezek, melyek a tejhez hasonlitanak, a melyek egymással nehezen elegyíthető folyós halmazállapotú testekből keletkeznek, tejszabású elegyek, nemzetközi néven az *emulziók*.

Az oldatokban, szuszpenziókban, emulziókban megkülönböztetünk legalább két alkotórészt: az oldószert és a feloldott, esetleg lebegő részt.

Mikor azonban sorra került az egymáshoz hasonlóbb krisztálloid és kolloid oldatok között elméletileg élesebb határt vonni, igyekeztek a kolloid oldat értelmezését olyképpen fejezni ki, hogy benne a fizikachemiai műnyelv érvényesüljön.

A krisztálloid oldatok Ostwald-Nernst szerint fizikai értelemben vett egynemű testek elegyei. *Ha az oldatban levő alkotórészeket fázisoknak* nevezzük, akkor a *kristálloid oldatok egynemű fázisok* elegyei.

Ilyen értelemben, ha a kolloid oldatnak vagy szolnak egymástól élesen elhatárolt részeit szintén fizika-chemiai értelemben vett fázisnak nevezzük: akkor a *kolloid oldat többfázisú különnemű képződmény*. A kolloid oldatra is áll, hogy az egyik fázis rendkivül finom részekre oszlott, minek következtében hihetetlenül nagy felületen érintkezik a másik fázissal, az oldó. szerrel. A különnemű fázisok szétoszlása annyira egyenlő, hogy a szolok puszta szemmel egyneműeknek látszanak, miként a krisztálloid oldatok. Ha azonban a szolból, megalvadás következtében, a kolloid mint gel kiválik, vagy a gel felduzzad, az oldat elveszti egyneműségét a nélkül, hogy az oldószer csökkenne. Minthogy ezeken az elegyeken a különneműséget puszta szemmel, makroszkóposan felismerjük, az oldatot *makroheterogén*-nek nevezzük, hogy a *mikroheterogén*-től, vagyis attól az oldattól megkülönböztessük, a melynek különneműségét puszta szemmel nem látjuk.

Tekintve, hogy az oldatokban a suspensiókban, az emulsiókban egy vagy több fasis van többé-kevésbbé szétoszolva, mindezeket az összetett testeket *dispersoidoknak* is nevezik. E szerint a koloid oldat diszperssziós heterogén test.

A dispersoidok egyik fásisa a dispersiószer, mely a régi kifejezés szerint oldószer, esetleg a levegőrészek hordozója. Ennek részei között folytonosságot teszünk fel. Az a fásis, a mely szétosztott állapotban van, a dispersfasis.

A disperfasis az oldatból kiválva, lehet háló-, lép-, szivacs-, gerendázatszerű. Üregei, rései között ekkor is szerfölött nagy felülete van, melyet a dispersioszer átjárhat.

A szétosztott kolloid anyag felületének nagyságáról képzetet alkothatunk a következőkből: egy köbalaku cm^3. felülete 6 cm^2. Ha az élhosszat tiz részre osztjuk, 1000 kis köböt kapunk; mindeniknek köbtartalma 0·1 cm^3, felülete 0·6 cm^2; az 1000 kisköbé 600 cm^2. Ha most tovább folytatjuk az osztást, mig egy trillió köböcskét kapunk, melyek mindenikének élhossza 0·1 μ, az összes köböcskék felülete 600000000 cm^2. = 60000 m^2 fog lenni. Ebből megérthetjük, mennyire erélyes lehet minden olyan hatás, legyen az bár chemiai, fizikai vagy orvoslástani, mely függ a hatóanyag felületétől.

A dispersfasis szétoszlottsága különböző lehet, mit a szétoszlottság, vagy a kolloid fokával fejezünk ki.

A dispersoidok a szétoszlás foka szerint lehetnek:

1. *durva dispersiók*; ide tartoznak a suspensiók és emulsiók;

2. *kolloid oldatok*, melyekhez tartoznak a suspensió- és emulsiókolloidok vagy suspensoidok és emulsoidok. A suspensoidok dispersfasisa szilárd, az emulsoidoké folyós halmazállapotu anyag;

3. *molekuladispersoidok*;

4. *iondispersoidok*.

E beosztás szerint, mely Ostwald Wolfgang-tól származik, tehát a molekuladispersoidok és az iondispersoidok csak válfajai a krisztálloid oldatoknak. A különbség a kétféle dispersoid között az, hogy az iondispersoidok olyan kristályos vegyületek oldata, a melyek elektrolitesen dissociálnak, mig molekuladispersoidokon az elektrolitesen nem dissociáló kristályos vegyületek oldatát értjük.

Mondanom sem kell, hogy ezek az osztályok nem élesen határoltak, hanem közöttük egész sor átmenet lehetséges.

*

A szilárd meg folyós, vagy folyós meg folyós halmazállapotú testek elegyeit nagyjában már jellemeztem, osztályozásukat is megismertettem, azonban ez az osztályozás gyakorlatilag keveset érne, ha jellemzésökre alkalmas sajátságokat találni nem birnánk.

Mint régebben és jól tanulmányozott elegyeknek, a krisztálloidok oldatának sajátságait irom le először, hogy a kolloidok oldatáét hozzájok hasonlíthassuk.

A krisztálloidok oldata mikroszkóppal nézve is egynemű, diffundál, osmosis nyomása van, fagyás- és forráspontja különbözik az oldószerétől; a kristalloidok feloldása energiaváltozással, rendszerint hőfogyasztással jár; a kristalloid oldatából, *az oldat töményítése nélkül nem választható ki*, ha pedig kivált, ismét feloldható.

A kolloidok oldata közönséges mikroszkóppal nézve szintén egynemű, nem diffundál, vagy rendkivül lassan; osmosis nyomása alig van; fagyás- és forráspontja alig különbözik az oldószerétől. E tapasztalattól azonban sok eltérés van, és vannak olyan kolloidok is, a melyeknek oldata az oldószer természete szerint különbözően viselkedik. Például a tannin vizes oldatának fagyáspontja keveset tér el a viz fagyáspontjától, ellenben jégeczetes oldatának fagyáspontja sokkal alacsonyabb, mint a jégeczeté.

A kolloidok feloldásakor energiaváltozás alig észlelhető; a kolloid anyag az oldatból, az oldat hőmérsékletének emelésére, vagy csökkentésére kiválik, de kiválását elektrolitek, vagy más testek is elősegitik, *a nélkül*,

hogy az oldatot töményiteni is kellene. Némely kiválló kolloid ugyanabban az oldószerben feloldódik, némely nem.

Könnyű belátni, hogy ezek a sajátságok jellemzőek ugyan, de a különbség megállapitására elégtelenek. Ezek legfölebb csak arra voltak jók, hogy a már túlontúl sok nevet még egygyel gyarapithassák, a *kristálloidok oldatát valódi oldatoknak, a kolloidokét valódiatlan,* illetőleg *pseudo- vagy áloldatoknak nevezvén el.*

Végre az oldatok optikai vizsgálata adta meg a módját a ketféle oldat megkülönböztetésének. A módszer arra a kérdésre törekszik felelni, hogy valamely oldat csakugyan egynemű-e, vagy különnemű? Jó feleletet találni nem volt könnyű. A feloldott kristálloidot az oldószertől mechanikailag, szűréssel elkülöniteni nem lehet; de nem lehet a kolloidot sem. Az aranyhidrosol még agyagszűrőn is átfolyik. Közönséges mikroszkóppal mind az egyik, mind a másik anyag oldata egyneműnek látszik. Voltak ugyan esetek, melyekben azt tapasztalták, hogy a hidrosolokban feloldott rész a nehézségi hatása alatt helyezkedett el és az oldat alsó rétege töményebb volt, mint a felső, sőt néha az oldatban még üledék is keletkezett, de ezek legfőlebb csak megerősitették azt a gyanut, hogy a hidrosol nem egynemű, azonban bizonyitásra nem voltak elegendők. A kolloid oldat különneműségét következtethetjük ugyan abból is, hogy az oldat szine más ráeső mint áteső fényben, hogy fluoreskál, opálizál, törtnek, fénytelennek látszik; ámde ezek a jelek sem csalhatatlanok.

A szerencse legalább részben segitett és ha nem is megdönthetetlenül, de biztosabban meg lehetett állapitani, hogy *a kolloidok oldatában lebegő szilárd részecskek vannak.*

Ismeretes volt, hogy ha fénysugárnyaláb olyan folyadékon hatol keresztül, a melyben különnemü részek vannak, szétszóródnak és mind a szétszórt, mind az útjokból ki nem téritett fénysugarak polarozolódnak. Ez az úgynevezett Tydnall-féle jelenség minden folyadékban látható, még akkor is, ha csak finom por hullott bele. Mig ha a folyadékot optikailag üressé teszszük, a mi Spring szerint úgy történik, hogy benne valami alaktalan csapadékot állitunk elő, mely a lebegő részeket magával rántja, a Tyndall-féle jelenség elmarad. Ámbár ez a jelenség olyan oldatokban is mutatkozhatik, a melyekben hydrolysis következtében fémhydroxidok vagy lugos sók keletkezhetnek, mindazonáltal élénkebben látható kolloidok oldatán főleg ha vizsgálatukhoz a Siedentopf- és Zsigmondy-tól, a Tyndall-féle jelenség megfigyelése alapján szerkesztett *ultramikroskopot* használjuk.

Véleményem szerint a kolloid oldatok vizsgálatának talán legszebb eredménye az ultramikroskop. Egyszerűbb fogásokkal meglepőbb sikert képzelni sem tudok. Valóságos természettudományos Columbus-tojás. A mikroskopon egyéb változás nem történt, mint megváltozott a vizsgálandó tárgy megvilágitásának módja. Egyéb részleteket mellőzve, az eljárás azon fordul meg, hogy nagyon erős fénykúpot létesitettek a megvizsgálandó folyadékban a mellső oldalról és a látótért sötétben hagyták.

Az ultramikroskoppal látható részecskéket submikroskopi, a láthatatlanokat amikroskopi részeknek szokták nevezni, de szokták a submikron és amikron nevet is használni, mig az ultramikroskopi részecskéket ultramikronoknak mondják. Az ultramikroskopi részecske átmérője kisebb, mint $^1/_4$ μ.[1]

[1] μ = mikron = egyezred milliméter.

Ultramikroskopi eljárás szerint tájékozódhatunk az oldatban lev részecskék számáról, nagyságáról és színéről is.

Ultramikroskoppal döntötték el, hogy az olyan folyadékok, a melyekbe a szétosztott részecskék átmérője 20 μμ * még tiszták; ha átmérőjük 100 μμ a folyadék már kezd erősen zavarosodni. Ez a *vizsgálat a kolloid oldatok a kristalloid oldatok és a suspensiók közé helyezte.*

Az ultramikroskoppal látható legkisebb részecskék átmérője 0.1 μμ ennél kisebb a molekuláknak, illetőleg atomoknak átmérője, mely részekke aztán eljutottunk az anyag osztásának határához is. E végső részecskél nagyságáról még nem sok biztosat tudunk, de azt mégis elfogadhatjuk hogy az ultramikroskoppal talált részecskék a valóságtól már nem nagyo messze állanak. E mellett bizonyitanak a kinetikai gázelmélet egyenleteibő kiszámitott értékek, valamint azok, a melyeket a festőanyagok oldatánal intensitásából, szagos anyagok még megérezhető szagából egyes buvárol találtak. Igy Hofmann A. W. kisérlete szerint, aromás festékek 100 millio higitásban még láthatók, Berthelot pedig 100 milliomodig higitott jodo formot még megérzett. Csak gondoljuk, de nem bizonyithatjuk, hogy kolloidok még tovább oszthatók, mint a mennyiről az ultramikroskop föl világosithat.

Ha már most a suspensiók, emulsiók, kolloid és krystalloid oldatol között a különbséget a részphasisoknak az ultramikroskoppal megállapithat nagysága szerint határozzuk meg, mondhatjuk, hogy a suspensiókban és a emulsiókban a részphasisok átmérője nagyobb, mint 1 μ; a kolloid olda tokban levő részphasisok átmérője 0·1 μ és 1 μμ között ingadozik; a krystal loid oldatokban a részphasisok átmérője körülbelül 1 μμ vagy még enné is kisebb.

A kolloid oldatokra jellemző és az ultramikroskoppal jól megfigyelhető sajátság még a részecskék rezgő mozgása, melyet Brown R. angol botanikus után Brown-féle *mozgásnak* neveznek. Ez a legritkább esetben előrehaladó inkább egy középhelyzet körül játszódik le. A kisebb részek mozgása zeg zugos, élénk, a nagyobbaké lomha. Olyan részek, melyeknek átmérője 3—5 μ, nem mozognak. A mozgás függ a részek számától és a folyadék nyúlóságától vagy viskositásától, más szavakkal: a folyadék belső surlódásától. Ha a részecskék elég kicsinyek és az oldószer nem nagyon nyúlós vagy viskositása csekély, a Brown-féle mozgás mindig látható. A Brown-féle *mozgás a feloldott test physikai és chemiai sajátságaitól, az oldat megvilágitásától, fölmelegedésétől, főzésétől független.*

A Brown-féle mozgás úgy látszik két tényező együttes működése következtében létesül: egyik az oldószer viskositása, másik a nehézségi vagy felható erő, minek következtében a részecskék adott tengely körül mozognak. E mozgásnak gyakorlati hasznát is látjuk. Ha az oldószerben 0·1 μ-nál nagyobb részecskék lebegnek, a nehézségi erő hatása következtében felfelé, esetleg lefelé mozoghatnak. Felfelé mozgást tapasztalunk a tejnél, mikor a 2—10 μ átmérőjű vajcseppek a felszinre emelkednek és a tejszint létesitik; lefelé mozgást látunk a keményitőnél, melyben a 2—100 μ átmérőjü szemecskék leülepednek.

De a fémhydrosolokban a parányi fémes részecskéknek van valami rendkivül élénk oscilláló és translatorikus mozgása is, mely a Brown-féle mozgástól különbözik.

* μμ = millimikron = egymilliomod milliméter.

A kolloid oldatoknak még néhány nevezetes sajátságát kell megismertetnem, melyek nélkül magatartásuk sok esetben érthetetlen volna.

A kolloid anyagok oldáskor positiv, vagy negativ elektromos töltést kaphatnak az oldószer természete szerint. Ha fémhydroxidokat, kovasavat, basisos festékeket, pl. methylibolyát, methylenkéket, magdalavöröset vizben oldunk, elektromos töltésük *positiv* lesz; ha fémeket, fémsulfidokat, anilinkéket, fuchsint, eosint, indigót, mastixot, gummiguttit, keményitőt oldunk vizben, elektromos töltésük *negativ*. Ugyanezeknek az anyagoknak elektromos töltése ellenkező jelü, ha az oldószer terpentin.

Valamely kolloid elektromos töltésének jelét néha megváltoztathatjuk, ha oldatát alkalmas anyagok oldatával elegyitjük. A tojásfehér elektromos töltése kevés lúgtól negativ, kevés savtól positiv töltésbe csap át.

Ha elektrolyttől mentes kolloid-oldaton elektromos áram hatol át, a kolloid a szerint mozog a kathod, vagy az anod felé, hogy elektromos töltése positiv-e, vagy negativ. Az elektromos töltésü kolloidnak ezt a mozgását *elektroosmosis*-nak, vagy *kataphoresis*-nek nevezik. A kataphoresis szabad ionok hatása következtében megváltozik. Különben a kolloid oldatok összehasonlithatatlanul rosszabbul vezetik az elektromos áramot, mint a krystalloidok közül az elektrolytes dissociatióra alkalmas vegyületek oldata.

Azok a kolloidok, a melyek szabadon mágnesesek lehetnek, mint a vas, a nikkel, mágnesesek kolloidalis oldatban is.

A kolloidoknak néhány, már Graham-tól leirt sajátságát is újakkal kell kiegészitenünk. Tudjuk, hogy a kolloidok, oldataikból, mechanikai vagy hőhatásra kiválnak; oldott állapotból oldhatatlanba jutnak, pektizálódnak, megalvadnak. Ha a kolloid oldata tömény, a kiválás megtörténhetik külső segitség nélkül is; máskor elektrolytekkel segitjük elő a kiválást, a gelkeletkezést. A kivált gel-ek nem egyenlően viselkednek. Némelyek megszáritva ismét oldhatók oldószerükben, például vizben, mások oldhatatlanok. Erre a sajátságra támaszkodva Hardy W. B. megkülönböztet *megfordítható (reversibilis)* és *megfordithatatlan (irreversibilis)* hydrosol-okat. *Megfordítható hidrosolok:* kocsonya, enyv, gummi, molibdenkék, wolframsav, molibdensav; *megfordithatatlanok:* ónsav, vasoxyd, alaminiumoxyd, arsentrisulfid, ezüst, arany, platina, iridium stb., föltéve, hogy nincs jelen valami megfordítható kolloid, mint védőkolloid, mely a megfordithatlan kolloidot is megfordithatóvá változtatja.

A megfordítható és megfordithatatlan hydrosolok között az az alapos különbség, hogy az utóbbiak legtöbbnyire nagyon érzékenyek az elektrolytek iránt. Sokszor már csekély mennyiségü elektrolyt is kiválasztja a megfordithatatlan hydrosol-t és a gel kocsonyás, vagy porszerü csapadékként válik ki. A megfordítható hydrosol-t könnyen előállithatjuk, ha a gel-t oldószerében feloldjuk; ellenben a megfordithatatlan hydrosol, éppen azért, mert a belőle kiváló gel nem oldódik, csak körülményes uton létesithető.

Ha például a kolloid aranyat a folyadéktól elválasztjuk az által, hogy a folyadékot elpárologtatjuk, vagy az oldatot valami elektrolyttel elegyitjük, a hydrosolból kiváló anyag nemcsak szinét változtatja meg, biborból ibolyán és kéken át feketébe menvén át, hanem elveszti azt a sajátságát is, hogy közvetetlenül megint kolloid oldatot létesitsen.

Minthogy némelykor a kolloidot a hydrosolból alkalmas szerrel úgy választhatjuk le, hogy vizben megint feloldódik, Lattermoser helyesebbnek vélné *szilárd es folyós hidrosolt* különböztetni meg, mert szerinte nem

a hydrogel, hanem a szilárd hydrosol változtatható át megint folyékony hydrosollá.

Az elektrolytek csak akkor változtatják a hydrosolokat, hydrogelekké, ha töménységük bizonyos minimalis töménységet meghalad. Ezt a minimalis töménységet a németek *küszöbértéknek* nevezik, minél mindenesetre helyesebb volna a határérték kifejezés. SCHULZE H. szerint, ha az arsentrisulfidhydrosolt egyenlő súlyú különféle sókkal elegyitjük, a megalvadt anyag mennyisége különböző lesz. A különbség jobban szembe tünik, ha a különféle elektrolytekből azt a mennyiséget számitjuk ki grammmolekulákban, a mennyi szükséges, hogy az arsentrisulfidhydrosolból éppen annyi arsentrisulfidot válaszszon ki, mint a mennyit egy grammmolekula kaliumjodid választ ki. E szerint, ha a kaliumjodidból kell 1 grammmolekula, akkor a kaliumchloridból 2·5, a natriumsulfatból 2·5, a calciumchloridból 80, a magnesiumchloridból 182, a zinksulfatból 60, az aluminiumchloridból 1518, az aluminiumsulfatból 957 grammmolekula szükséges. Ebből megitélhetjük azt is, hogy az arsentrisulfidhydrosol iránt a megalvasztó tehetséget az *elektrolyt kationjának vegyértéke szabja meg.*

Ugyanilyen értelmü adatokat állapitottak meg sulfid és fémhydrosolokra is. Ha a kolloid elektromos töltése positiv, az elektrolyt megalvasztó vagy kicsapó hatása az anion vegyértékétől függ.

Mikor az elektrolytek a hydrosolokat megalvasztják, gyakran a solok szine is megváltozik. Igy a ferrihydroxydhydrosol áteső fényben tiszta, sötétbarna, ráeső fényben opalizáló, barnapiros. Ha a hydrosolt sósavba, vagy salétromsavba öntjük, téglavörös csapadék alakjában válik ki a gel, mely tiszta vizben megint hydrosollá oldódik.

A gel-ek természetét jól megvilágositják VAN BEMMELEN tanulmányai. Szerinte a gel-ek csapadékhártyák, melyeket legjobban összehasonlithatunk a szerves szövetekkel, a mennyiben alaktalan összefüggő részekből készült szövetre emlékeztetnek. E szövetek alakelmei a mycellák; a mycellákat valamely folyadék felduzzaszthatja, mely a mycella és mycellacsoportok közeit is kitölti. Tehát ő mycellás és capillaris beivódást (imbibitio) különböztet meg.

A szervetlen hydrosolokat elektrolytek kiválasztó hatása ellen megvédelmezhetjük szerves kolloidok segitségével. Ezeket *védőkolloidok*-nak nevezzük. A védőhatást ZSIGMONDY ajánlatára *aranyszám* értékekben fejezik ki. Az aranyszám, mint mérték, inkább furfangos, mint könnyen érthető. Ugyanis: aranyszamértéken a kolloid-anyagnak azt a milligrammokban mért súlyát értjük, a mely még éppen nem elégséges, hogy 10 cm^3, körülbelül 0·0053—0·0058%-os aranyhydrosolban az arany megalvadását, 1 cm^3, 10%-os natriumchloriddal szemben megvédelmezze. Az aranyhydrosol készitése, meghatározott aranytartalommal, nem levén könnyü, kis ingadozás a százalékban megengedhető. A különböző kolloidok aranyszámértéke tág határok között változik; például a kocsonyáé és az enyvé 0·005—0·01 mg., a tojásfehérjeé 0·15—0.25 mg; a dextriné 6—12 mg; a búzakeményitőé 4—6 mg; a burgonyakeményitőé körülbelül 25 mg. Ekkora ingadozások, melyek még a kolloid anyagok tisztasága szerint is változnak, nem valami nagy bizalommal töltenek el az iránt, hogy a módszer szabatos is.

A kolloidoknak általános szempontból rendkivül nevezetes sajátsága, hogy *oldataikból egymást kiválaszthatják.* Szabályként kimondhatjuk, hogy ellentétes elektromos töltésü hydrosolok egymást kiválasztják, egyenlő töl-

tésüek nem. Ez a megfigyelés nagyon nevezetes azért, mert alapot ad az immunitásreactiók, valamint ipari eljárások magyarázatához.

Nem kevésbbé fontos sajátsága a kiváló kolloidoknak, hogy felületükön különféle anyagokat megsüritenek s ezeket sokszor oly makacsul tartják vissza, hogy eltávolitásuk lehetetlen. A jelenséget *adsorptio*-nak nevezzük. Az adsorptio inkább physikai jelenség, de akárhányszor a kiváltott kolloid és a felületén megsüritett anyag között olyan erős vonzás nyilvánul, hogy a megsüritett anyagot physikai úton eltávolitani lehetetlen. Bilz W. már a chemiai rokonságra gondolt, mikor az adsorptio okát «*állapotaffinitásnak*» nevezte, és van Bemmelen is a chemiai egyesülés előjelét látja benne. Az adsorptio kellemetlen voltát az elemző chemikusok nagyon jól ismerik és bosszuságukra, jól ismerik azok is, a kik készitmények előállitásával foglalkoznak. Linder és Picton tapasztalták, hogy arsentrisulfid-hydrosolból az arsentrisulfidot bariumchloridoldattal nem lehet úgy kiválasztani, hogy a barium ne maradjon a csapadékban.

Ezt a bariumot a csapadékból kimosni nem lehet. Feltünő, hogy a bariummal egyenértékü chlort a csapadékról leszürt folyadékban találjuk meg. Az adsorptiójelenségnek tulajdonithatjuk, hogy dialysissel sohasem juthatunk tisztább tojásfehérhez, mint olyanhoz, a melyben legalább félszázalék ásványos rész van. Ha megfontoljuk, hogy a kivált kolloid anyagoknak a Bütschli-től felismert lépszerü szerkezetük következtében roppant felületük van és tömegüket mind a krystalloid, mind a kolloid oldatok átjárhatják, érthető, hogy azok az erők, a melyeknek a nagy felület kedvez, teljes mértékben érvényesülhetnek.

A kolloidok közül külön kell megemlékeznem a *kocsonyák*-ról. Ezek tulajdonképpen olyan kolloid oldatok, a melyekben a kolloidnak, mint dispersphasisnak concentratiója fölötte nagy. Ebből érthető, hogy miként a felduzzadt enyvnek, némi alakja van. Olyan kocsonyák, a melyek solokból folyékony dispersphasissal válnak ki, gyakran rugalmasak. Ilyen a kaucsuk. A kocsonyákba molekulás és kolloid oldatok bediffundálhatnak, még pedig annál könnyebben, mennél kisebb a kocsonya dispersphasisának tömény sége. Ez gátolja, hogy olyan reactók, a melyek a kocsonyákkal csapadékot idézhetnek elő, szabályszerüen menjenek végbe; e helyett különös csapadékalakok keletkeznek, mint a milyenek a Liesegang-féle rétegzetalakok.

*

Néhány szóval kitérek még a suspensiókra, a suspensiókolloidokra és emulsiókolloidokra, mielőtt a kolloid oldatokkal végeznék.

A suspensiókban, miként már emlitettem, nagyobbak a lebegő részecskék; gyakran már puszta szemmel is láthatók. Suspensió minden nem oldható, vagy nehezen oldható test finom porából és valamely folyadékból, legtöbbször vizből, előállitható. Állás közben a lebegő részek a nehézségi erő hatására kiválnak a folyadékból, és a fenékre szállnak. A leülepedett port akárhányszor lebegő helyzetbe juttathatjuk. Változás csak abban állhat, hogy a folyadék mennyiségének szaporitása, vagy csökkentése szerint, a szilárd test részei egymáshoz közelebb, vagy távolabb lesznek. Durvább részecskéjü suspensióra nézve körülbelül mindegy, hogy hozzá valamely elektrolytet elegyitünk-e, vagy nem. Pl. ha 0·06 mm. átmérőjü quarcz, vagy keményitő szemecskéket akár vizben, akár natrium chloridoldatban oszlatunk

szét, mindenikből leülepednek. Ha a folyadékot elpárologtatjuk, a szilárd maradékból megint suspensiót létesithetünk. Azonban lehet, hogy a suspenzió kolloid oldathoz hasonlóan viselkedik, ha a szilárd részek elég kicsinyek. A burgonyakeményitőből és vizből készült suspensióból natriumchloriddal nem választható ki a keményitő, mig a búzakeményitő szemecskék natriumchloridtól összeverődnek és leülepednek. Az agyag és ultramarin szintén olyan suspenziót eredményeznek, mely már átmenet a kolloid oldathoz.

A suspenzio kolloid oldatnak példája lehet akármelyik fémhydrosol. Az idetartozó kolloid oldatnak jellemző sajátsága. hogy a szilárd dispersphasis már centrifugaló géppel kiválasztható. A csapadék finom, porszerü, melyen a fém szine csak nyomásra mutatkozik. Viskositásuk keveset különbözik a dispersió folyadékától. A részek különnemüsége a zavarosságból, vagy opalisálásból megállapitható. Ultramikroskoppal világitó részecskék láthatók benne. A BROWN-féle mozgás látható a folyadékban. A részecskék mozgása növekedik, ha az elegy hőmérsékletét növeljük, mert ez által a folyadék viskositását csökkentjük. A részecskéknek elektromos töltésük van; ennélfogva elektrolyttel leválaszthatók. A kivált kolloid hydrosollá nem változtatható, tehát nem megfordítható.

Emulsiós kolloid oldat valamely kocsonya, vagy enyv oldata. Ezek tejszerü folyadékok. Jellemző sajátságaik: nagy viskositásuk, vagy belső surlódásuk van; a töménységnek csekély növelése is növeli a dispersiófolyadék viskositását. Hőmérsékletnövelés csökkenti a viskositást. Igy, ha az enyvoldat hőmérsékletét 21 C°-ról 31 C°-ra növeljük, az oldat viskositása 1000%-kal csökken. Az emulsiós kolloid oldat felrázva habzik, fluoreskál, azaz: más szinü ráeső, mint áteső fényben. Ultramikroskoppal csak a *látótér megvilágosodása észlelhető.* Világitó részek ritkán lathatók benne. Elektromos jelenség nem tapasztalható rajta. A kataphoresis gyengén mutatkozik. Az emulsiós kolloid oldatból a kolloid anyag csak töményebb sóoldattal válik ki. A megalvasztott termék folyadékhoz hasonló és kocsonyásodásra, felduzzadásra alkalmas.

*

A fogalmak tisztázása érdekében még két kérdést kell fölvetnem és azokra válaszolnom. Egyik az, hogy mit nevezzünk hát voltaképpen kolloidnak? Másik az, hogy az oldatokról közöltek elégségesek-e arra, hogy a krystalloid és kolloid oldatokat feltétlen biztossággal megkülönböztessük egymástól?

Az első kérdésre nézve véleményem megegyezik az ARNDT KURT-éval. A kolloidok szilárd halmazállapotú, nem kristályos anyagok. Ez a meghatározás kizárja a folyós halmazállapotú testeket, beleértve az üveget is, mely a szilárdulási pont alá hütött folyadéknak is tekinthető. Az alaktalan jelzőt azért mellőzzük, mert a kolloidok némelyike, mint a milyen a kovasav is, mikroskoppal sejtesszövetünek látszik, szakasztott olyannak, mint a növények és állatok szövete. A kristályos szerkezet a kolloidoknak kizárt azért, mert nincsenek olyan állandói, a melyek a tér külömböző iránya szerint rendeződött anyagra illenek.

A második kérdésre már nehéz kielégitően válaszolni. A krystalloid és kolloid oldatoknak nagyon sok sajátsága közös. Ismerünk kolloid anyagokat, melyeknek molekulasúlyát oldatuknak fagyáspontcsökkenése vagy forráspont-

emelkedése révén határozták meg. Emlékezetbe idézem, hogy Bugarszky és Liebermann is, a fehérje molekulasúlyát a fehérjeoldat fagyáspontjának csökkenéséből állapitották meg.

Tudjuk, hogy vannak kristályos vegyületek, melyeknek vizes oldata éppen olyan kevéssé vezeti az elektromos áramot, mint a kolloidoké. Ilyen a nádczukor oldata is. Tudjuk azt is, hogy a krystalloidok oldatán is látható a Tyndall-féle jelenség, ha benne hydrolysis következtében nehezen oldható, vagy oldhatatlan vegyületek jöhetnek létre. A krystalloid oldatok physikai egynemüsége pedig azóta sokat veszitett értékéből, mióta Lobry de Bruyn, van Bar-ral együtt kimutatta, hogy olyan alkalifémsók oldata is, mely optikailag tökéletesen üres volt, nagy forgásszámu centrifugáló készülékben különnemű részekből állónak bizonyult, mert a benne feloldott anyag forgás közben a kerület felé mozgott és mig egyrészről nyilvánvaló lett, hogy az oldat töménysége a középpont körül csökkent, a kerületen pedig növekedett, másrészről a kerületen olyan töménységűvé válhatott, hogy a feloldott test kristályosodott. *Szóval a krystalloid és kolloid oldatok között is helyesen csak átmenetekről, de nem éles határokról beszélhetünk.*

*

A megismertetett tanulmányoknak következménye nemcsak az volt, hogy különösen a szilárd meg a folyós halmazállapotu testekből létesithető elegyek megkülönböztetésére a régieknél alkalmasabb módszerek nyomozására és kigondolására inditott, hanem elvitázhatatlan érdeme az is, hogy a különböző természettudományi szakok fejlesztésén is sokat lenditett. a részletekbe bocsátkozás nélkül tájékoztatázsal emlitem a következőket:

A mezőgazdasági chemiai vizsgálatok kideritették, hogy a szántóföldekben a hydrogeleknek, az aluminium- és vashydroxidnak, basisos, sósavban oldható sylikatoknak tulajdonithatjuk, hogy a talajba szivárgó kolloid oldatokból a kolloidoldatokat absorbeálja és a növények táplálására felhalmozza. A kolloid humusanyagok az anionok közül a phosphatot visszatartják, ellenben a chloridot, nitratot, sulfatot nem. A kationok adsorptiója erősebb, mint az anionoké, de ez a kationok szerint változik. Legerősebb adsorptiója van a kaliumnak, utána következik a magnesiumé, calciumé, natriumé. A calcium és a natrium adsorptiója nem is szükséges, hiszen ezekkel a kationokkal legjobban van ellátva a talaj. Igazán bámulatos berendezkedése a talajban végbemenő folyamatoknak, hogy a kaliumvegyületekben levő kalium a natriumot és calciumot helyettesitheti vegyületeikben. A kaliumnak ez a helyettesitésre való készsége magyarázza meg, hogy a növények táplálékai között fontos kalium inkább visszamarad a talajban, mint a többi kevésbbé fontos, vagy éppen nélkülözhető kation. A humuskolloidokhoz hasonló tulajdonságuak a növényi nyálkák, durvább agyagszemecskésk, homok; sőt a bakteriumoknak is hatást tulajdonitanak a talaj adsorptiója előmozditásában. A szántóföld éppen ama sajátságai, a melyek a termésre hatással vannak, nem állandók. Physikai sajátságait, sőt közvetve a chemiait is, fagy, hő, nedvesség folytonosan változtatják, valamint a trágyázás és a növényeknek biologiai hatása is hatalmas tényező a szántóföld sajátságainak átalakulásában.

A Nilus iszapjának termékenységét is az magyarázza meg, hogy a benne lebegő basisos silikat- és homokszemecskék a kaliumot, phosphor-

savat, nitrogentartalmu vegyületeket megkötik, hogy mint növénytrágyát tovább adják.

A chemiai technologiának jóformán minden ága igyekezett hasznát látni a kolloidok tanulmányozása következtében gyüjtött tapasztalatoknak. A czukorgyártás, az agyag-, üveg-, cementipar, a bőrgyártás, a kelmefestés, a fotografozás, a ragasztószerek gyártása, a kaucsukipar, a keményitő-, a cellulos-, a celluloid-, a papiros-, a műselyemgyártás stb. ma már mind köszönhet valamit annak, hogy a kolloidok sajátságait megismertük.

Ime nehány példa. Az aranyrubinüvegről azt tanitották, hogy egészen egynemü. Az ultramikroskopos vizsgálat kideritette hogy benne bizonyos hőmérsékleten *ultramikronok* keletkeznek, és ezek idézik elő a vörös szineződést. Eredetileg ezek az aranyrészecskék sokkal kisebbek, csak *amikron* nagyságuak, mikor az üveg fehérnek látszik; ha azonban az üveget ismét lágyulásig hevitjük, a rendkivül finom eloszlásu aranyrészecskék: *az amikronok, ultramikronokká* tömörülnek s csak ekkor jelenik meg az aranyrubinüveg pompás vörös szine.

A porczellánföldet, de a közönséges agyagot is hosszabb vagy rövidebb ideig érlelni kell, mielőtt feldolgoznák. A tapasztalás megtanitotta, hogy az agyagnak erre az érésre szüksége van. Most tudjuk, hogy az érés közben rothadási folyamatok mennek végbe, miközben a krystályos kaolin kolloidalis állapotba jut s ezáltal válik alakithatóvá.

Az ezüstbromidgelatinás lemezeket frissen nem használhatjuk fotografozásra. A lemezeknek bizonyos ideig vesztegelni kell. Eközben az előbb áttetsző lemezek homályossá válnak, mert az ultramikroskopos részecskék valamivel nagyobb részecskékké csoportosulnak, mi ha bekövetkezett, a lemezek érzékenyebbek a fény iránt.

Még egy adatot emlitek. A szennyvizek tisztitására azóta vannak okszerübb eljárásaink, a mióta tudjuk, hogy legveszedelmesebb alkotórészeik a szerves kolloid anyagok.

A *mineralogusok* régen tudták, hogy az opál megszilárdult kocsonyás kovasav; ilyen kovasav most is sok helyen található. Breithaupt a freibergi bányász-akadémián az ásványtan tanára, ásványtani rendszerében elég figyelemben is részesitette a kocsonyás csapadékok alakjában kiváló ásványokat, de vizsgálatuk iránt valami különösebb érdeklődést nem keltett. Miután Doelter a figyelmet a kolloidokra irányitotta, Cornu F. kutatta az ásványok között a kolloidokat és azt következtette, hogy a geleknek a természetben sokkal nagyobb szerepök van, mint eleddig vélték. Ő több gelt ismert fel, fontosabbak: elemi testek: anthracit, kén, némely arany ezüst; hydroxydok: opál, psilomelan; sulfidok: ezüstsulfid, kadmiumsulfid; haloidok: ostwaldit; viztartalmu phosphatok: delvauxit, evansit; viztartalmu arseniatok: pittizit, ganomatit; viztartalmu antimoniatok: thombollit, részben az antimonokker; viztartalmu silikatok: chryzokoll, plombierit; továbbá a silikatok rendes elmállási termékei és az érczfekvőhelyek oxidatiós zónáinak képződményei. Geltermészetre vall, ha valamely ásvány szőlőded, vese- vagy cseppkő alakban jelenik meg. Ide sorozhatók a dendritek is, melyekhez hasonló képződményeket Liesegang R. E. úgy állitott elő, hogy molekulás dispersoldatokat gelekbe diffundáltatott.

Cornu szerint minden kristályos ásványnyal kapcsolatos egy gelállapot is. A quarcz mellett az opál, a kaolinit mellett az agyag stb. Az ásványok

között ritka az egyszerü gel, ezek rendszerint elegyek, pl. alaminiumhydroxyd vashydroxyddal található; vagy adsorptiós termékek mint a minőkről a phosphatokban és sulfatokban gazdag barnavasérczek tanuskodnak; vagy összetételökben hasonlitanak az aranybiborhoz, ilyen a rézszurokércz.

Minthogy a természetben oldószer a viz, az ásványok csak hydrogelek és pedig megfordithatatlanok, különben a viz megint feloldaná őket. Csak egy megfordítható gel ismeretes, az ilsemannit (molibdensavas molibdenoxyd), melyet Höfer irt le a karinthiai Bleibergből; ez véletlen megmaradását annak köszönhette, hogy a vizben csaknem oldhatatlan súlypátba volt beágyazva. A gelek, néhány kristályos ásványt: calciumkarbonatot, gypset nem számitva, fiatal elmállási termékek. Ezért mindig a föld felszinén, vagyis ott találhatók, a hol a levegő a földön levő ásványokkal érintkezve, a benne levő viz, széndioxyd és oxygen hatására, átalakitásokat végezhet. A viz, széndioxyd, oxygen, segitve a Nap okozta hőmérsékletváltozásoktól, olyan nagyerejü tényezők, melyeknek a kristályos ásványok sem állhatnak ellen.

Az elmállás tulajdonképpen véve gel-keletkezés, mely létrehozza a talajt; ebben együvé kerül szervetlen és szerves gel, mely utóbbiak, mint a növények és állatok bomlástermékei jelennek meg. A talaj gel-természetéből érthető meg, hogy krystalloid oldatokat adsorbeál és tárházává lesz a növények tápláló sóinak, valamint ebből érthető meg a gilisztáknak porhanyitó munkája is, melyet Darwin a dolgok mélyére látó szemével már olyan régen felismert, mert csakis kolloid állapotu anyagban lehetséges mozogniok.

Minthogy az elmállást a közreműködő tényezők évi középértéke szabja meg, mondhatjuk, hogy a mállástermékek minősége és mennyisége ugyanazon a helyen nagyjában állandó, de az éghajlat szerint változó. Tehát más gel keletkezik nálunk, mint az egyenlitő alatt, más a tengerpartokon, mint szárazföldi éghajlat alatt. A mi nálunk agyag, az az egyenlitő alatt laterit.

A közöltekből kiderült, hogy Cornu új dolgokat nem mond, hanem ismert tényekre új megnevezést használ, a mit napjainkban elég gyakran használnak a tudományok munkásai.

A kolloidok tanulmányozásának azonban már értékesebb eredménye, hogy némely esetben okát adhatjuk a szintelen ásványok festődésének. Igy Siedentopf megállapitotta, hogy a natriumchloridnak kék szinét finomul eloszlott natrium okozza. Azt is tapasztalták, hogy kolloid részecskéktől megfestett ásványok szinét a radiumtartalmu vegyületek sugárzó hatása megváltoztatja, továbbá, hogy a radiumvegyület sugárzó hatására egyes ásványok megszinesednek, de szinök hő hatására eltünik.

Már Graham felismerte, hogy a szerves élet és a kolloidok között kétségtelen kapcsolat van, de az általa kifejezett eszme akkoriban nem talált visszhangra a biologiai tudományokat mivelő tudósokban. Mikor azonban a biologusok a chemia újabb vivmányai alapján jelölték ki kutatásaik irányát és czélját, figyelmöket kiterjesztették a kolloidokra is. Ez az érdeklődés szükségszerüen következett be. Hiszen az élő szervezetben levő anyag külömböző feloldott és felduzzadt lipoid, meg kolloid anyagokból, továbbá különféle sókból van összetéve, melyek tömegének egymáshoz való viszonya és harmoniás viselkedése szabja meg a szervezet szabályos életműködését. A lipoid és kolloid anyagok egyedi tulajdonságait kell úgy kifürkészni, hogy az élő és élettelen szervezet anyagának viszonyát egymás-

hoz felismerhessük. Igen, de a magasabbrendü szervezetekben a sejteken kivül találhatók folyós és szilárd anyagok is, melyek tényezői az életfolyamatoknak. A folyós anyagok tápláló nedvek, a szilárdak mechanikai munka végrehajtói. Miként a sejtekben, azonkivül a sejten kivüli nedvekben, sejtszövetekben, vérerekben is kolloid anyagok vannak, melyeknek állapotváltozása a sejtek életfeltételeire is hatnak. Ma még csak a sejtenkivüli anyag physikai és chemiai vizsgálata biztat eredménynyel, a sejt tartalmának vizsgálata még sok akadályba ütközik s ahhoz, a mi vizsgálat tárgya, az életnek már semmi köze. Igaz, hogy a holt sejteket, vagy sejtek összeségét sem vizsgálhatjuk a bennök levő kolloid anyagok sajátságainak ismerete nélkül, azonban ez a vizsgálat már inkább a munka technikai részét helyezi homloktérbe, mert csak arra térjed ki, hogy miféle rögzitő és festőszerek használhatók legczélszerübben.

A biologiai tekintetben elért eredmények összefoglalása feladatom keretén kivül esik. Meg kell elégednem annak kijelentésével, hogy ez idő szerint a biologiai kutatások tetemes része a szerves kolloidokkal foglalkozik. Csak sajnálom, hogy komoly kutatók sem mentesek az inkább reklámokba illő nagy szólamoktól s úgy vélik, ha tételként kinyilatkoztatják : kolloidok nélkül nincs élet, az élet mibenlétének rejtélyes problemáját már megoldották.

A kép nem volna teljes, ha elhallgatnám, hogy a gyógyitástudomány is különös gondjában részesiti az anyagok kolloid állapotát és a gyógyszerkincsek közé sok kolloidalis anyagot iktatott. Eljárását igazolja az, hogy kolloid-oldatokban az anyag képzeletet felülmúló kicsinységü, tehát roppant nagy felületen történhetik az érintkezés. A fémhydrosol-ok közül a collargol vagy kolloid ezüst, a hirgol vagy kolloid kéneső, a collarium vagy kolloid arany, mind nagyfoku eloszlottságukkal keltettek reményt hatásuk iránt.

Az arsenessavmérgezés ellen már régen használták a ferrihydroxydhydrosol-t, mely mint szervetlen kolloid adsorptiós folyamat következtében fejt ki hatást.

A szerves kolloidok közül csak a gelatint emlitem, mely belső elvérzéseknél azért kitünő hatásu, mert a vér megalvadását gyorsitja, tehát a kolloidnak kolloidot leválasztó sajátsága érvényesül. A kolloid anyagok sajátságainak alapos ismerete nélkül se a vérsavóval, se az erjesztőkkel való gyógyitás nem oldhatná meg feladatát. A gyermeklisztekkel szintén azt a czélt akarják szolgálni, hogy a tej kolloid részének megalvadását védőanyag alkalmazása által meggátolják. A lysol nevü fertőztelenitő szer is a kolloidok közé tartozik, a mennyiben ható része : a kresol, szappannal alkot állandó emulsiót.

*

A példák számát megsokszorozhatnám, de fölösleges. Úgy hiszem, sikerült meggyőznöm azokat is, a kiket eddig a kolloid anyagok alig, vagy éppen nem érdekeltek, hogy azok nemcsak nagyon elterjedten fordulnak elő, hanem különféle okoknál fogva tanulmányozásra is méltók. Ez meg is történik, mondhatnám divatszerüen, merész czélok kitüzésével. Némelyek úgy vélik, hogy már a szervetlen és a szerves élő anyag egységét is feltalálták benne. Minthogy az idegrendszerre ható mérgeket is megérzik és ennek következtében bizonyos hatásokra alkalmatlanokká válnak, hajlandók már

életjelenségeket is tulajdonitani nekik. Megválik, hogy e tanulmányok eredményei a kolloid anyagokhoz füzött vérmes reménységeket beváltják-e, vagy csak a csalódások számát szaporitják. Tudjuk, hogy a természettudományos igazságok sem mind örökéletüek.

2.

A LINGUATULA RHINARIA ELŐFORDULÁSA HAZÁNKBAN.*

— KIVONAT. —

Dr. RÁTZ ISTVÁN-tól.

A féregatka *(Linguatula rhinaria)* Magyarországon való elterjedéséről alig találunk adatokat az irodalomban. Csak MARGÓ TIVADAR emliti, hogy ivarérett féregatkát vadászkutya orrában, lárvákat pedig nyúl májában talált. A Kir. M. Természettudományi Társulat fauna-katalogusa is csak ezeket az adatokat emliti, kiegészitve GENERSICH ANTAL-nak azzal a megfigyelésével, hogy Kolozsváron a lárva néha előfordul az ember májában is.

Az állatorvosi főiskolának vezetésem alatt álló kórboncztani intézetében több éven át foglalkoztam a féregatka vizsgálatával. Ezekből a vizsgálatokból megállapithatom, hogy 1892-ben 124 eb közül 4-nek az orrüregében = 3·22%-ban, 1893-ban 112 eb közül 6-ban = 5·35%-ban, 1894-ben 171 közül 7-ben = 4·09%-ban, 1895-ben 138 közül 3-ban = 2·19%-ban találtunk ivarérett féregatkát, még pedig a legtöbbször egyesével, legnagyobb számban pedig 5 példányban. Ezekből a számokból az tünik ki, hogy a különböző években megvizsgált ebeknek körülbelül 2—5·4%-ban volt féregatka. Más gazdaállatban ivarérett féregatkát ezideig nem találtunk.

A fejletlen alak, vagyis a lárva előfordulásának gyakoriságát illetőleg nincsenek pontos adataim, azonban eddigi megfigyeléseim szerint a tengeri malaczban, a házi és mezei nyúlban, az őzben, a kecskében, a juhban, a szarvasmarhában és a bivalyban nem ritka. Előfordulási helyét tekintve a bélfodorbeli nyirokmirigyekben, a májban és a tüdőben leggyakoribb, azonkivül a hasüregben és a mellüregben szabadon is többször találtam.

A lárvák száma igen különböző; egyes gazdaállatokban csak 1—2 példány, másokban sok van; egy kecskéből több száz, egy másikból körülbelül 100 példányt gyüjtöttem össze, de nyilvánvaló, hogy egyik esetben sem sikerült valamennyit megtalálnom,

A féregatka vándorlásáról szóló nézetemet már régebben kifejtettem (A *Pentastomum denticulatum* vándorlásáról. Veterinarius, 1890; — Von der aktiven Wanderung des *Pentastomum denticulatum*. Centralblatt für Bakter. u. Parasitenk., 12. Bd., Nr. 10., 1892.) és most csak a legújabb esetemről akarok megemlékezni.

Egy csontlágyulás és senyvesség tünetei között elhullott kecske boncczolása alkalmával a májban, bélfodorbeli nyirokmirigyekben, hasüregben, tüdőben és mellüregben számos féregatka-lárvát találtam, melyek élénken mozogtak. Ez a lelet is ellene szól annak a nézetnek, hogy az érett lárvák

* Egész terjedelmében megjelent az «Állattani Közlemények» 1910. évi IX. kötetének 137—144. lapján.

gazdájukból activ módon vándorolnának ki, mert ez esetben nem fúrnák át a savós hártyákat és nem vándorolnának a savós üregekbe, a hol előbb vagy utóbb elhalnak, ha a véletlen segélyével ki nem szabadulnak. De különben is, ha a lárvák valóban a gégecsövön vándorolnának ki gazdájukból, úgy olyan esetekben, mikor a tüdő tele van vándorló lárvákkal, a hörgökben és a gégecsőben is kellene ilyeneket találni, ilyen tapasztalataink azonban — eltekintve Gurlt egy régi esetétől — nincsenek. Megfigyeléseim tehát arra tanitanak, hogy a lárvák legfeljebb kivételesen vándorolnak ki activ módon gazdájukból, hanem a gazdacsere rendszerint úgy történik, hogy a húsevők az álczákat az első gazda szerveinek: a májnak, a tüdőnek stb. elfogyasztása közben szedik fel véletlenül, a mikor is a lárvák a szájban és a szájpadláson megtapadnak és onnan vándorolnak az orrüregbe. Kivételesen azonban az orrnyiláson át is történhetnék fertőzés a lárvákat tartalmazó hullarészek szagolgatása közben, ha az élénken mozgó lárvák az orrnyilások szélére tapadnak és onnan az orrüregbe bevándorolnak.

3.

A TERMÉSZET VILÁGA A NÉPHIEDELEMBEN ÉS NÉPSZOKÁSOKBAN.

Gönczi Ferencz-től.

A nép mindenkor szorgos megfigyelője, vizsgálója volt a természetnek, a természeti jelenségeknek. Figyelmét semmi sem kerülte ki. A természet ölén élő ősember is már fürkészte egyes testek s természeti jelenségek mivoltát. A miből haszna volt, azt megbecsülte, tisztelte, sőt imádta. Az állat- s növényvilág egy részénél hasznos tapasztalatot szerzett s oly igazságokat szürt le, melyeknek értékességét ma az orvosi s természettudomány is igazolja.

Az ősember csodálatát, képzeletét legelőször a *világrend*, az *égi testek* és a *természeti elemek* foglalkoztatták. A *Földről*, *Világról*, a *Napról*, *Holdról* és *csillagokról* különböző hiedelmeket alkotott. A *villámlás* és *menydörgés* is állandóan foglalkoztatta. A *természeti elemekből* cultust csinált.

A *fák tisztelete* általános volt. A növények, különösen a *füvek* gyógyitó erejét a nép már ősidőktől fogva ismeri s azokkal gyógyit. Az *állatok*, főleg pedig a szárnyasok magatartása szerint az időváltozásra is jósol a nép. Ez a jóslás minden népnél úgyszólván ugyanaz. A népnek az emberek- és állatoknak, mondhatni *összes betegségeire* megvan a gyógyitószere, mely orvosembert különösen érdekelhet. Különösen fontosak a gyermek születése körül való szokások. Egészségi szempontból a nép *étele* s *itala* is figyelemre méltó. Babonás hiedelmeinek alakjai, melyeknek egy része az embert megrontja, továbbá a *haj*, *köröm*, *fog* s *nyálra* vonatkozó szokások, melyek tisztasági, közegészségi szempontból érdemelnek figyelmet. A nép szellemvilágának kincseiből egyes tudományágak már is nagyon sokat meritettek; igy a *nyelvészet*, a *költészet*, a *művészet*. A természettudósnak, az orvosnak is le kellene szállni a néphez s az ő szellemvilágában talált gyermekesnek látszó hiedelmekből, a természet megfigyeléséből kihámozni

azt, a mi tudományában felhasználható. Össze kellene gyüjteni minden orvosnak és természetvizsgálónak azon a vidéken, a hol él, a nép összes megfigyeléseit s a nép által gyakorolt orvoslásokat, kuruzslásokat. Az orvos ennek alapján tudná, hogy a nép miként gyógyit; ezzel a betegségek legnagyobb részének kezdetleges, népies gyógyitásmódja is előttünk állana. Micsoda kincsesbánya fekszik e tekintetben is az ethnographiában, mely rohamosan pusztul s nehány évtized mulva a folyton emelkedő népmüveltség azokat örökre eltünteti.

A *természetludásnál* a népnek azon rengeteg megfigyelése, melyet a természeti jelenségekből az állatvilágból összegyüjtött, hiedelmekbe, babonákba burkolt nem egy esetben hasznos anyagul kinálkozik az eddigi ismertek kiegészitésére; új irányu megfigyelésre késztethet, az illető tárgy, jelenség bővebb megfigyelésére vezethet.

4.

A LIMNADIA LENTICULARIS MAGYARORSZÁGI ELŐFORDULÁSÁRÓL.

Dr. Abonyi Sándor-tól.

Az ez év folyamán Magyarországon lelt *Limnadia lenticularis* L.-t ismerteti. Már Linne leirta ezt a rákocskát *Monoculus lenticularis* néven. Későbbi zoologusok egy ideig nem tudták azonositani az állatot a Linné-féle fajjal. 1800 elején mint *Daphnia gigas* Hermann, majd *Limuadia Hermanni* Brogn. néven ismertetik. Ezen két utóbbi elnevezés azonosnak való felismerése után *Limnadia gigas* (Herm.), majd a Linné-féle *Monoculus lenticularis* leirásával való azonosság megállapitás után a prioritás elve szerint a *Limnadia lenticularis* L. név vált használatossá.

Nálunk két helyen került elő, április folyamán a Budapest melletti Albertfalváról, julius hóban pedig a Makó-mezőhegyesi országút mentén levő árkokból a Rákosi csárda közelében. Európa szerte is ritka. Európában csak ez az egy faj él. Különben csaknem az egész földön itt-ott előkerültek ugyanezen nembe tartozó fajok (3).

A *Limnadia* kisebb körömnagyságu lencseidomu, leveleslábu *(Phyllopoda)* héjas rák, az *Estheria* és *Limnetis* nemekkel együtt az *Estheridae* családot alkotják. Ezek mindannyian beszáradó pocsolyákban tenyésznek. Életük néhány hét. Petéik az év legnagyobb részében iszapban hevernek. Csak kiszáradás után való újbóli vizbejutás esetén kelnek ki a peték. Ezen száraz petéket vízi madarak és a szél is messze földre elczipelhetik.

5.

VIZI ÁLLATOK GYÜJTÉSE.

— KIVONAT. —

Ifj. Ente Gézá-tól.

A vizekben élő összes állatok gyüjtését vázolta, e közben a gyüjtés helyének, idejének megválasztására terjeszkedett ki. Ismertette a parton és a fenéken való gyüjtés módját, a kotrást és az iszap átvizsgálását, majd a nyilt vízben való gyüjtés módját.

6.

A PALEOLIT EMBERRE VONATKOZÓ MISKOLCZI KUTATÁSOK.

— KIVONAT. —

GÁLFFY IGNÁCZ-tól.

Már a MÓZES-féle teremtés mondájában benne van az ember származásának régisége és a fejlődés halvány fokozatossága. A tudomány szerint az ember megjelenése nem a legutolsó az állatvilág alakjai sorában, de művelődésének emberi fejlődöttsége késett a legutolsó korszakig. Ennek a művelődésnek fejlődésében nagy szerepet játszanak a föld életében előfordult katastrophák, melyek nem pusztitották el ugyan az embert, az emberfajtákat, de reákényszeritették a létért való küzdelemben megfelelőbb eszközöket találni a megélhetésre, fegyvereket a védelemre és a táplálék beszerzésére.

Miskolcz vidékének geologiai viszonyai nem zárják ki, hogy a harmadkor legfelső emeletében az ember élhetett volna, kutatásaink azonban nem jogositanak fel arra, hogy létezését állitsuk is. Azonban világos, kézzel fogható leleteink ott vannak a Borsod-Miskolczi Múzeumban és ezekből látható, hogy az eszközök alakját és technikáját tekintve az ember a paleolit kőkorszaknak, ha nem is a legelejétől, de mindenesetre az elejéről, a moustieri korból hagyott ránk eszközöket. A miskolczi viszonyok megokolttá teszik HOERNES összefoglalását a chelleo-moustieri elnevezés alatt. Dr. KADIĆ OTTOKÁR, barátom szeletai leletei között az eolitok formáját is felismerni véli, ugyanezt mondhatjuk a miskolcziakra is. Végleges következtetéseket nem szabad még tennünk, mert a kutatások még nem befejezettek. Eddig annyit mondhatunk, hogy HERMAN OTTÓ helyesen állapitotta meg az első Bársonyházi lelet paleolit voltát, melynek chelles-i typusra emlékeztető alakja s az anyagot tekintve ugyanolyan technikája csupán a geologiai igazolást várta. Ezt is megadták dr. PAPP KÁROLY kutatásai s aztán ezeket nyomban követték a többi leletek, ezeknek ismertetése HERMAN OTTÓ által, igazolása HOERNES által s a szeletai kutatás, melyről dr. KADIĆ OTTOKÁR előadása szól. E kutatások közben megállapittatott, hogy a Szinva völgye a diluvium elején oly magas szintben volt, mint az avasi templom diluvialis terassa, ezt a völgyet a Szinva erosiós munkája teremtette s mai szintje az alluvium alatt a mediterrán emeletet mutatja, ezt a dombokon a szarmataemelet fedi, a pontusi és levanti emeletek teljesen hiányzanak.

7.

MAGYARORSZÁG TERMÉSZETES METHANGÁZ-FORRÁSAI.

— KIVONAT. —

PÁZÁR ISTVÁN-tól.

A gyáripar a művészet kivételével minden téren kiszorítja a kézműipart, a minek eredménye az, hogy a szénfogyasztás fokozott mértékben emelkedik és időközönkint már arról is esik szó, meddig lesz elegendő a

világ szénkészlete. A Természet azonban bőkezüen gondoskodott a jövőről s a szenet ma már igen sok helyen petróleummal és methangázzal pótolják.

Magyarországon eddig petróleumot számottevő mennyiségben nem találtak, aminek oka a kutatások rendszertelen és főleg megbizhatatlan volta. Methangázt azonban az Alföld artézi kútjainak egyrésze régóta szolgáltat, a melyet Püspökladányon, Mezőhegyesen világításra-, Csanádapáczán, Gerendáson, Nagyatádon, Aradon mótorok hajtására fel is használnak s a melynek gyakorlati értékesítése mindinkább terjed.

Az artézi-kutak vizével együtt felemelkedő gáz mennyisége állandó ugyan, de mindössze 24 óránkint 10—250 köbméter között váltakozik. Már a Kőrösbánya-, brádvidéki szénfúrások alkalmával egyes fúrások víz nélkül adták a gázt és pedig a II. számu naponta 800 köbmétert.

Mindezek a leírt gázforrások bebizonyíthatóan elbomló növényi részekből (tőzeg, lignit) fejlődnek, a melyeket a diluvium eltemetett. Ezekkel szemben a Kolozsvármegye Kissármás községe mellett 1908. évben készített kutatófúrás nagymennyiségü, petroleum-eredetre valló gázfeltörést eredményezett. A methangáz itt már kis mélységben mutatkozott, mennyiségét 160 m. mélységnél 24 óránkint 80,000 köbméternek találtuk, 240 m. mélység elérése után a mennyiség folyton emelkedett, ma már 24 óránkint mintegy 900,000 köbméterre, évente 330 milliom köbméterre becsülhető. A mennyiséget előadó dr. Pfeifer Ignácz műegyetemi tanárral mérte, utóbbi végezte a vegyvizsgálatot és kalorimetrálást is, a mely szerint a gáznak 99.90%-a tiszta methán (CH_4), kalórikus értéke tehát 8600.

A gázforrást a m. kir. pénzügyminisztérium vette meg s ipartelepek czéljaira díjtalanul, esetleg csekély egységáron fog methánt eladni. Megkisérlette a gáz elfojtását is, de ez — a mint azt előadó előzetesen megjósolta, — sikertelennek bizonyult.

A legfontosabb kérdés az, honnan ered a kissármási földgáz s menynyire becsülhető a gázfejlődés jövője. Dr. Pfeifer a vegyi vizsgálat, előadó a physikai és geologiai vizsgálat alapján kizártnak tartják a lignites eredetet és csakis petroleumból való származást tartanak megfejthetőnek, a mivel egyuttal az is igazolva van, hogy a galicziai és romániai petroleummezők Erdély egy részének alsó mediterrán lerakódása alatt folytatódnak. (Bázna, Mezőség, Sósmező.)

A petroleum-rétegek felkutatása czéljából azonban az eddigieknél lényegesen mélyebb (1200—1400 m) fúrások volnának készitendők, pénzügyileg úgy, mint műszakilag megbizható ellenőrzés, illetve vezetés mellett.

A kissármási gázforrás egymaga elegendő állandó 100,000 lóerejével, hogy hazánk erdélyi részének iparát rohamosan felvirágoztassa.

8.

A MATYÓK ANTHROPOLOGIÁJÁRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Bartucz Lajos-tól.

Előadó a Borsod-Miskolczi Múzeum megbizásából az 1909. és 1910. évek nyarán a borsodmegyei matyók között végzett embertani vizsgálatokat. Minthogy e munkálatok még folyamatban vannak s részletesen a Borsod-

Miskolczi Múzeum kiadásában fognak megjelenni, a jelen alkalommal az előadó csak röviden ismerteti eddigi vizsgálatainak legfőbb eredményeit.

Borsodmegye déli részén Mezőkövesd, Tard, Szent-István községekben lakik a körülbelül 20,000 lelket számláló «matyó» nép. Rendkívül érdekes e három község népe úgy néprajzi, mint embertani szempontból. Néprajzilag érdekessé teszi őket felette díszes ruházatuk, sajátságos életmódjuk, szokásaik, beszédmódjuk, melyekben annyira eltérnek hazánk más vidékeinek lakóitól, hogy valóságos néprajzi szigetet alkotnak. S épen ez az elszigeteltség az egyik főmozzanat a mely embertani szempontból is igen fontossá teszi őket. A kisebbfoku keveredés következtében ugyanis több reményünk van arra, hogy itt az ősi typusok eredeti jellegzetes sajátságait tisztábban megtalálhatjuk. Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy eme néprajzi elszigeteltség következtében a matyóság már most embertani szempontból is egységes typusu. Egységes matyó-typus nincsen. A «matyó»-nak nevezett nép embertani szempontból ép úgy több typus keveredéséből alakult, mint hazánk bármely más vidékének mai magyarsága. A különbség csak az, hogy a keveredés a matyóknál egyrészt jóval kisebbfoku s másrészt kevesebb számu typusra is terjed ki.

A másik fő mozzanat, a mely e népet embertani szempontból különösen érdekessé teszi, bizonyos mongolszerü jellegeknek előfordulása. Gyakori ugyanis közöttük úgy a férfiaknál, mint még inkább a nőknél a rendkivül széles, lapos pofacsont, erősen benyomott széles orrgyök, széles orrczimpák, apró, valamint az ú. n. «mongol redő»-vel ellátott szemek, sárgás-barnás szem és bőrszin, alacsony termet. Érdekes, hogy a szomszédos községek népei tatároknak nevezik a matyókat. Ez így mereven tudományos szempontból nem állhat ugyan meg, azonban az előadó eddigi embertani vizsgálatai nagyon valószínüvé teszik, hogy az ú. n. «matyó» népnek egyik alkatrészét tényleg bizonyos tatárféle nép alkotja. E mellett a matyóság: palócz-, kún-, jász-, főleg pedig szláv typusokat tartalmaz. Az eddigi vizsgálatok természetesen még nem elegendők arra, hogy eme fontos kérdésekben biztos véleményt mondhassunk. Ezért az előadó kutatásait a matyók között tovább folytatja.

A mi a matyók legfőbb embertani sajátságait illeti, az eddigi vizsgálatok alapján röviden a következőket mondhatjuk.

A matyók általában a középnél alacsonyabb (kis közepes) termetü emberek. 68 matyó férfinél a termet 151 cm. és 177 cm. között ingadozott. 15 matyó nő közül a legkisebb 143 cm., a legnagyobb 163 cm. magas volt. A termet arithmetikai középértéke a férfiaknál 163·44 cm. a nőknél 152·53 cm.

A vizsgált 68 matyó férfi a Topinard-féle séma termetcsoportjai szerint a következőképen oszlik el:

1. Alacsony termetü	151 —160·0cm.	= 12 egyén	= 17·65%		
2. Középnél alacsonyabb (kis közepes) term.	160·1—165·0 «	= 23 «	= 33·82 «	= 69·11 %	
3. Középnél magasabb (nagy közepes) term.	165·1—170·0 «	= 24 «	= 35·29 «		
4. Magas termetü	170·1—177 «	= 9 «	= 13·24 «		
	151 —177 cm.	= 68 egyén	= 100·00%		

A matyókra tehát a középmagas termet a jellemző. E mellett azonban úgy alacsony, mint magas termetü egyének is előfordulnak és pedig

az alacsony termetü egyének jóval gyakoriabbak, mint a magas termetüek. A nyert arithmetikai középérték is (163·44 cm.) a középnél alacsonyabb, vagyis a kis közepes termetcsoportba tartozik. E szerint a matyók a mai magyarság egyik legalacsonyabb termetü csoportját alkotják.

A fej elég nagy. Az agykoponya legnagyobb hosszusága 68 férfinél középértékben 184·84 mm.; legnagyobb szélessége pedig 157·87 mm.

A hosszúság-szélességi jelző a 68 matyó férfinél 78—94 határértékek között változott 85·5 arithmetikai középértékkel, a mely érték a rövidfejüség (brachycephalia) csoportjában foglal helyet.

A hosszuság-szélességi jelző egyes csoportjainak gyakorisága a következő:

1. Kisfoku hosszufejűség (Subdolichocephalia	77·0—79·6	= 2egyén=	2·94%	} =11·76	
2. Középfejűség (Mesocephalia)	79·7—81·9	= 6 « =	8·82 «	} %	
3. Kisfoku rövidfejűség (Subbrachycephalia)	82·0—85·2	=30 « =	44·12 «		
4. Rövidfejűség (Brachycephalia)	85·3—86·9	=10 « =	14·71 «	} =88·24 %	
5. Nagyfoku rövidfejűség (Hyperbrachycep.)	87·0—91·9	=17 « =	25·00 «		
6. Túlságos nagyfoku rövidfejűség (Ultra-hyperbrachycephalia)	92·0-től felfelé	= 3 « =	4·41 «		
		=68egyén=	100·00%		

Ezen adatok szerint a matyók túlnyomó része (88·24%) rövidfejü (brachycephal), a melylyel szemben a közép- és hosszúfejűség mindössze csak 11.76% gyakoriságot mutat. A rövidfejűségen belül a kisfokú rövidfejűség (subbrachycephalia) a jellemző, noha e mellett a nagyfokú rövidfejűség (hyperbrachycephalia) is gyakori.

Az arczjelző $\left(=\frac{\text{Anatomiai arczmagasság}\times 100}{\text{Járomszélesség}}\right)$ 73—97 határértékek között ingadozott. A túlnyomó többség középmagas arczú (mesoprosop), a mint azt a jelző arithmetikai középértéke =82·21 is bizonyítja.

A mi az orr alakját illeti, igen nagy a változatosság. Leggyakoribb az egyeneshátu orr középszéles orrczimpákkal s kissé benyomott orrgyökkel. E mellett gyakori, főleg nőknél a homorú hátu orr, széles orrgyökkel, alacsony orrháttal, felperdülő csúcscsal. Nem ritka a karvaj és sasorr sem. Különösen érdekes az orrnak amaz alakja, melynél a csúcs kissé megnyúlt s a czimpák erősen kidomborodván élesen elválnak az orr csúcsától.

A Broca-féle orrjelző 68 matyó férfinél 54 minimalis és 84 maximalis határérték közt változott 67·07 arithmetikai középértékkel, a mely a keskenyorrúság (leptorrhinia) csoportjába esik.

A szem szinében három főárnyalat az uralkodó ú. m. a zöldessárga, sötétsárgás barna és a kék.

A haj az esetek túlnyomó számában gesztenyebarna vagy sötétbarna volt egészen a koromfeketéig, ritkábban szőke. A bőr is nagyon festékdús.

Megemlítendő még a matyók fajszépsége. Úgy a férfiak, mint a nők között fiatal korban sok szép egyén található. A nők azonban a nagy gyermekáldás miatt igen korán hervadnak. A matyók ugyanis általában igen szaporák. Így pl. a 38—40 éves nőknél az átlagos gyermekszám kilencz; nem ritka azonban a 13—14 gyermek sem.

9.

ADATOK AZ ÉRMELLÉK FLÓRÁJÁHOZ.

— KIVONAT. —

Dr. BEZDEK JÓZSEF-től.

Székelyhíd, Kis- és Nagy-Kágya községek határában, az Ér kiöntései mentén van Alföldünk egyik floristikailag legérdekesebb mocsara.

Jellegzetességei, hogy nádas formatiója szegény, de a tulajdonképeni mocsári vegetatio a vizinövényekkel gazdagon fejlődött s hogy mindezt egy nedves rét szegélyezi. Fűzfái csak úgy vannak egyesével vagy kisebb csoportokban, mint az Alföld egyéb tájain a többi lombos fák. Megemlíti a *Salvinia natans* előfordulásának ingadozását. Jellemző s ritkábban előforduló fajok: *Hydrocharis morsus ranæ* L., *Potamogeton pusillum* L. és *Stratiotes alloides* L., mely utóbbinak fényképét is bemutatja.

10.

BEREGVÁRMEGYE ÚGYNEVEZETT «HAVASAI».

ARDOS FRIGYES-től.

A mintegy 1000—1400 m. magas hegyek nélkülözik a havasi jelleget és mégis «havas» jelzővel illetik, főképpen ama jellegüknél fogva, hogy május végeig, sőt junius közepeig megmarad rajtuk a hó és ez már szeptember végén, október elején a legtöbbször leesik rájuk és pedig rövid idővel később maradólag; kivételt képez az 1604 m. magas «Stoj», melynek egy-két hasadékában a hó egész éven át megmarad.

Feltünő ez aránylag alacsony hegyeken, hogy az erdő-határ 1000—1200 m. magasságra száll le, miért is két kérdéssel állunk szemben: *a hegytetők mindig kopárok voltak-e,* avagy *az esetleg rajtuk lévő erdők fái miért pusztultak ki?*

A vidék gazdasági viszonyainak történetére vonatkozó 200—300 év előttről származó *följegyzések már «havas»* jelleggel illetik a beregi magasabb hegyeket; a *közszájon forgó «havas»* elnevezés is sok-sok évszázadra vezethető vissza.

A több évszázad előtt való *esetleges* erdők kiirtása ellen okszerü bizonyitékok szólanak.

Legelők nyerése czéljából *felesleges volt a hegytetőkön való erdőirtás,* mert a hegyek lábainál s a *lankás helyeken bujább legelők kinálkoztak* a pásztorkodók szarvasmarhái részére, mint a hegytetőkön, a melyek különben is *nehezen voltak megközelíthetők,* de meg a *szarvasmarhatenyésztes sem volt oly intensiv,* mint ma.

De különben is a *kopár területek sokkal nagyobbak,* mintsem szükség lehetett volna reájuk a multban, akár a jelenben.

Tényleges bizonyitékok is támogatják a hegyek *mindenkori kopárságát.*

A hegyek kopár tetején talaj-feltárások vizsgálata mellett *lehetetlen felfedezni a talajban* az esetleges évszázadok előtti *fák gyökérzetének maradványait* és pedig sem szenesedett, sem humuszos állapotban.

Ama kérdést illetőleg, hogy miért nem fejlődtek a hegytetőkön fák, daczára az alacsony földrajzi és magassági fekvésnek, jó utmutatással szolgálnak a hidegebb éghajlatot kedvelő örökzöld levelü *Alnus viridis* nevü éger cserje, nemkülönben a boróka, *Juniperus communis*, a lúcz-fenyő, *Picea excelsa* Lk., s több helyen a bükk, *Fagus sylvatica* L. avagy a jelzett hegyeknek az északi oldal felé néző gyakori teljes kopársága, sziklás volta.

Az *Alnus viridis* csakis az északi és kis szögben a szomszédos oldalokon fejlődik, a honnét szinte állandó hidegebb légáramlat éri azokat. Az erdőhatárnál 2—3 méterre nőnek s az ágak lazák, mig a hegy teteje felé kisebbednek és az ormon a félmétert sem érik el és tömöttebb águak.

Ugyanilyen a *Juniperus communis* előfordulási viszonyai, de még jellegzetes reája nézve, hogy a hegytetőkön a levelek veszítenek a merevségükből és a véghajtások lekonyúlnak.

A *lúcz-fenyők* és a *bükkfák* is, melyek közelebb esnek a hegytetőkhöz, csavarodásszerü görbületekkel és a déli irányban való állandó elhajlást mutatnak; különben is törpe fejlettségűek daczára öreg koruknak; ágaik a földszinre szétterpeszkednek, mintegy reá támaszkodnak.

A dudvás hegyi virágos növények, a hegyi pázsitfüvek silány habitusúak, ugyancsak törpék.

A növényeknek mindeme termetbeli és egyébként is korcsfejlődési viszonyait a *hegyormokon szinte állandóan végig zúduló északi, északkeleti szelek eredményezik;* ugyanigy a hó késői elolvadását és korai leesését. A szelek leszállitják az évi hőmérsékletet, az évi melegmennyiséget oly fokra, hogy mellettük nagyobbmérvü vegetatiós élet lehetetlen.

A jelzett úgynevezett havasok nagyban befolyásolják a vidék hőmérsékleti s csapadékeloszlási viszonyait s érdemes volna egyik vagy másikán climatologiai *megfigyelő állomást* létesiteni.

11.

A MAGAS-TÁTRA BRYOPHYTONJAIRÓL.

— KIVONAT. —

GYŐRFFY ISTVÁN-tól.

Szerző előadásában felsorolja azokat a kutatókat, a kiknek nevéhez füződik a Magas-Tátra moháinak ismerete. Szám szerint kimutatja, hogy hány máj- és lombos moha ismeretes a Tátrából, összehasonlítva más vidék bryoflórájával. Végül összeállitja a Magas-Tátra mohaflórájára vonatkozó összes irodalmat.

12.

NÉHÁNY RENDELLENES MADÁRFÉSZEKRŐL.

Dr. LOVASSY SÁNDOR-tól.

Jóllehet a különböző madárfajok nagyon különféle helyeken, sokféle módon s még többféle anyagból épitik fészküket, mégis a fészek-épités módja az egyes fajokra olyannyira jellemző, hogy sok esetben pusztán a

fészekről megállapithatjuk azt a madárfajt, a mely azt épitette. Néha-néha akad rendellenesség is. A fészeképités néhány rendellenességéről óhajtok jelen dolgozatomban megemlékezni, a melyekkel ornithologiai kutatásaim alkalmával találkoztam.

Az éneklőrigó (*Turdus musicus* L.) sűrű fiatalos erdő fáira épiti 2—3 méter magasságban azt a simára kikent belsejű fészket, a melyet semmi más madarunkéval sem téveszthetünk össze. Egy alkalommal a debreczeni Nagyerdő egyik kisebb gyepes tisztásán egy *Verbascum*-növény tövénél a földön találtam a fészket. Annál inkább meglepett ez az eset, mert az erdő köröskörül jellegzetesen olyan volt, a minőt az éneklőrigó költőhelyéül előszeretettel választ s a hol több pár éneklőrigó tényleg fészkel is. Mással nem tudom ez esetet megmagyarázni, mint azzal, hogy az egyébként egészséges tojónak olyan szárnybaja lehetett, a melynek következtében a 2—3 méter magasságba való felröpködést nem birta.

A kövirigó (*Monticola saxatilis* L.), a melynek Zalában «keresztes veréb» a népies neve, a Balaton menti kőfejtők meredekre vájt kőfalainak üregeiben oly magasságban fészkel, a hová az ember már fel nem ér. Egy alkalommal a keszthelyi «Dobogó» dolomit kőbányai egyik tárnájában, mintegy 10 méternyire befelé, a tárnafal párkányán fészkelt egy párja, embermagasságban. Igaz, hogy a Dobogón magasabb meredek sziklafal nincs s ennek a hiánya kényszerithette a madarat a tárnában való fészkelésre. Egyik bizonyitéka annak a még kevéssé ismert ténynek, hogy a kövirigó a Balaton zalai partvidékén széltében költ.

A hantmadár (*Saxicola oenanthe* L.) mint a köves-gyepes oldalak «földi-kalapács»-a, rendesen kövek között található lyukakban, vagy a hol nincs kő, földi lyukakban fészkel. A debreczeni Nagyerdőn két alkalommal összerakott fűzfa közt találtam a fészket, az egyiket ölfa közt, a másikat tuskóirtásból felépitve összerakott fakupban.

A kerti füstfark (*Ruticilla phoenicurus* L.) ismeretes arról, hogy előszeretettel tartózkodik és költ az emberi lakások közelében, csak ne legyenek azok tulságosan zajosak. Itt azt jegyzem fel, hogy két alkalommal egyszer Baján, máskor meg Nagyrőczén, egy-egy eléggé mozgalmas udvarban a ház eresze alá vert, de nem lakott galambduczban költött.

A házi füstfark (*Ruticilla tythis* L.) magasabb hegyvidékeinken a házakon tartózkodik s igen gyakran a kéményeken ülő fekete hímekről a nép kéményseprő madárnak nevezi. Fészke rendszerint az épületeken jóval magasabban (párkánydiszek közt, padláson, fali lyukakban, tornyokban) van, minta kerti füstfarku-e ; nem közeledik annyira az emberekhez. Annál inkább meglepett Nagyrőczén egy fészke, a melyet egy lakóház bolthajtásos kapubejárása alatt a kapu egyik sarokoszlopának vizszintesre metszett tetejére épitett, alig két méter magasságban. Egy alkalommal a gömörmegyei Murányvár épületének nyitott pinczéjében alig egy méter magasságban volt a fészke egy faliüregben.

A kis poszáta (*Sylvia curruca* L.) ismeretes arról, hogy a nem nagyon zaklatott házi kertekben, ha alkalmas bokrok vagy folyondár van, előszeretettel fészkel. Egy esetem igazolja, hogy a sűrű emberjárás sem riasztja el. A keszthelyi járásbiróság szükes udvarában néhány magastörzsü rózsa áll némi virágkörnyezettel. Az udvarban csapatosan jár-kel nap-nap után a várakozó ember. A kis poszáta mégis egy rózsafa koronájában költött.

A szénczinke (*Parus major* L.) mint tudjuk oduban költ. Kertekben

előszeretettel foglalja el a mesterséges fészkelőodukat. A hol faodura nem akad, ott költőhelyül más természetű üreget is felhasznál. Baján nagyobb kertben egy használatlanul a földön álló cserépspárgaharangban költött, Keszthelyen pedig egy szivattyús-kút faköpenyegében, a hová egy korhadásokozta lyukon járt be.

A tövisszurógébics (*Lanius collurio* L.) emberjárta bokros helyeken, parkokban, temetőkben gyakran költ. Hogy a jobban látogatott helyeken is fészkel, igazolja Nagyrőczén a kerti nyirott gyertyánfa-lugasom, a hol úgyszólván naponta volt társaság, mégis a boltozat lombjában, a visszavágott törzs felső részén költött egy pár, öt egymásután következő éven át.

Az erdei bagoly (*Syrnium aluco* L.) faodukban költ. Egy alkalommal a gömörmegyei vashegyi bányatelep erdős vidékén az egyik telepi épület padlásán egy zabrakáson fészkelt.

A gyöngybagoly (*Strix flammea* L.) épületek padlásain s üregeiben költ. A debreczeni Paczerdőn egy vén odvas fában találtam meg a tojásait.

Ezeket a rendellenes s ép azért nem érdektelen tapasztalataimat óhajtottam jelen dolgozatommal közrebocsátani.

13.

A ROVAROK PÁRZÁSA.

Dudinszky Emil-től.

A rovarok teljesen kifejlődött állapotban rövid életüek, tehát a párzással sietniök kell. A párzást akkor végzik, mikor éltök energiájának legmagasabb fokán állanak. Tapasztalataim szerint csak az ép alkotásu állatoknak jut osztályrészül a párzás lehetősége, mert rendellenes képződésü rovarokat csak egy esetben láttam párosodni. Hogy a rovarok torzképződésü egyénei oly ritkák, ennek magyarázatát nem nehéz a fentebbiekből levonni. Ha az öröklés törvényeire vagyunk tekintettel, a gyöngébb tulajdonságok, helyesebben a kóros tulajdonságok öröklése nem oly mindennapi. Úgy tünik fel, mintha a természet maga kerülné ki az ilyen akadályokat, vagy az állatok ösztönében nem leküzdhető okosság lép homloktérbe. Ez az ellensúlyozója a gyengébb állapot öröklésének. A faj életének fentartásában a kóros állapot terjedésének gátja, korlátja.

Az állatok magok is kerülik a párzást, legyenek azok hímek, avagy nőstények. Világos, ha megszünik az ok, megszünik az okozat és így nyilvánvaló, hogy a rovarok termékenyitésében nagy szerepe van a valódi okszerüségnek. Ez utóbbival még nem meritjük ki azon eseteket, melyek a hiányos, illetőleg rendellenes fejlődést az öröklés törvényének alapján korlátozzák, de mindenesetre bámulandók a tényleges meghiusulásnak körülményei. A rovarok fejlődése a sokaságban találja kidomborodását, betetőzését, még pedig egyénenként, a mi a szaporodást a rendes kerékvágásban olyannyira szükségessé teszi, pl. tiszavirág, méhek rajzása, sáskák járása, galagonyalepke, kőrisbogár, kenderbogár, svábok.

Mivel a párzásnál a kevésbé erős háttérbe szorul, éppen az öröklés törvényeinél fogva, a törzs elfajulását nem fenyegeti veszedelem. Ennek

megfigyelésére alkalmat nyujt a rovarok párzásának ideje, a mely néhány óra és több napi időköz keretén belül történhetik. Mindenesetre az erő teljére támaszkodhatik, mert a hanyatló időszak nem alkalmas erre a czélra.

Minél többet tapasztalunk, annál biztosabb, szilárdabb az alapunk, melyre következtetéseinket épithetjük.

Tapasztalataimat, illetőleg adataimat a következőkben terjesztem elő:

Egy *Libellula depressá*-nak jobb szárnya kicsiny maradt és össze volt zsugorodva, az állat a viz partján volt és nagyon csendesen viselte magát. Ez junius 16-án történt. Négy him odaröpült, körülötte forgott, meg megérintette, de azután elröpült. A nőstény ezalatt izgett, mozgott és mindig csak azon fáradozott, hogy elbujjék, mig végre egy kis gödörbe jutott, a hol majdnem láthatatlan maradt.

A *Heriadne nigricorne* párzásának idején történt, hogy a hímek sehogysem akartak a virágzó *Brassica Napus*-nak egyik helyére szállani, jóllehet azon egy nőstény volt. Miután a helyet közelebbről megtekintettem, kiderült a hímek vonakodásának oka, a nősténynek torán ugyanis egy vörös folt volt.

A *Polistes gallica* nőstényei, a mint ezt már többször volt alkalmam tapasztalni, ha hibásak, elrejtőznek a fészek aljában, tehát a többiek közé nem szivesen vegyülnek. Egy olyan fészket is találtam, melynek aljában egy nőstény és egy him volt. A him a legkisebb példányok közé tartozott és nem volt zöld szemü, mint rendesen, hanem kékes; a nőstény viszont egyike a legnagyobbaknak. A him elkülönülését a szem rendellenes képződéséből magyarázom, a nőstényét pedig — a mint ezt a bonczolásból megállapitottam — a fulánknak rövidségéből és vastagabb voltából.

Egy rózsabokron találtam egy nőstény *Cladius difformis*-t, mely igen csendesen ült, jóllehet a közelben levő himek és nőstények a legpajzánabbul kergetőztek. E játokot majdnem $^3/_4$ óráig néztem. Feltünt mindenesetre a nősténynek magatartása és meg is fogtam. Az állatnak pontosabb meggálásánál megtudtam annak nagy visszahuzódottságának okát. A nőstények csápja nem volt rendesen kifejlődve, mert rajta egy kis nyujtvány nőtt, hasonlitott a him csápjához, megjegyzem, hogy a hímeknek fésüs csápjaik vannak.

A *Prosopis armillata* himjeit vizsgálva, láttam egy nőstényt a *Heliotropiumon*, a mint mozdulatlanul nyugodott s a hímek teljesen kerülték. A nősténynek ugyanis majdnem egészen sima utótora volt.

Az Ephemeridák lárvái vagyis nympháiból először a subimago fejlődik és csak ennek vedlése után keletkezik az imago. E körülmény javára van az állatnak, mert az imagot jellemző részek közül a szárnyak annál könnyebben lépnek a rendes működésbe, tehát annál hathatósabb szervek a párzás rövid idején, biztositván az energia nyilvánulását. Ha az állat ereje nem áll azon a fokon, a mely szükséges, hogy a vedlés, mely az imago alakját megelőzi, gyorsan történjék és majdnem szükségessé teszi a szárnynak nem rendes kibontakozását, a levetendő hártyával kapcsolatban marad és a párzást lehetetlenné teszi.

1905-ik évben nagy tömegben rajzottak a kőrisbogarak, a rajzás julius 1-én kezdődött és majdnem egy teljes hónapig tartott, mert julius 28-tól számitólag a kőrisbogarak gyérebben mutatkoztak és gyöngébben röpültek. E naptól kezdve láttam nőstényeket, melyek gyöngébben röpültek és általában azon benyomással voltak az emberre, hogy határozottan elgyen-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

gült egyénekkel van dolgunk. Az elgyengülés a hímekre is kihatott. Ilyenkor a rózsákra is átröpültek, melyeket erejök tetőpontján rendesen kerültek. Jelezte a gyöngülést a kisebb evővágy.

A rajzás idején a nőstények száma nagyobb volt ugyan, de mégis megfigyelhettem párzásban levő állatokat, melyekhez egy-egy hím hozzávetődött és a másik hímet elzavarta, minek természetesen harc volt a következménye. A harczot nem vivták életre-halálra és rendesen a régibb hím lépett a jogaiba. Azért mondom, hogy rendesen, mert az ellenkező is történt. Többször láttam, hogy ha a hím potrohának végén levő szőrök hosszabbak voltak, az eredményezte a harcz diadalát, vagyis a hosszabb szőrök hatottak ingerlőbben.

Milyen nevezetes a párzás idején a táplálkozás, bizonyitja azon tény, hogy mikor az egyik him a másikat elkergette, előbb rágott, evett és csak ezután közeledett a nőstényhez. Különben a nőstény is evett, mig a hím csatázott. A hímek a harczot a mellső lábakkal és rágóikkal folytatták.

A kőrisbogarak rajzásuknak végén már az épületekre is röpültek és füvet ettek.

Tudvalevő dolog, hogy a rovaroknál a pæderastria nem ritka. A pæderastriát a kőrisbogaraknál is tapasztalhatjuk. Érdekes a következő eset: A bogarak rajzási tetőpontjának idején történt, hogy midőn az állatok megtelepedtek, minden nőstény a hímek közé került egynek kivételével. E nőstény az orgonabokor levelének hónaljában maradt, teljesen elhagyatva. A nőstényt hazavittem és három hímet, melyeket egy üveg-edényben elhelyeztem. Két hím pæderastriára adta fejét, a harmadik tétlenül nézte őket. Az állatok majdnem 14 napig voltak együtt. A nőstény egyik szárnyfedőjén gödörke látszott. Kezdetben arra gondoltam, talán ez az oka a mellőzésnek, illetőleg a hímek elől való elzárkozásnak, de egy kis csalódás ért, a mennyiben a bonczolás azt mutatta, hogy a jobboldali petevezetők közül az egyik durványos volt.

Láttam hímeket, melyek a párzásban levő állatokat követik, pl. a *Sarcophaga dissimilis* párzásánál feltünt, hogy valahányszor a föld felé, illetőleg a földre szállottak, a pár körül egy másik légy forgolódott. Első tekintetre egy csalódott hímre gondoltam, de csakhamar meggyőződtem, hogy tévesen, mert a hím az *Ophria* hímje volt.

A *Polyphylla fullo* nőstényeinél a hang tekintetében némi különbséget tapasztaltam, a mennyiben erősebb és gyöngébb hangu állatokat találtam; ez utóbbiak nagyon ritkák. A hang a legkisebb motionál is hallatszik, még pedig jó messzire. A hang nagyon sajátságos, emlékeztet a czinczogó bogarak, madárfiókok, nőstény rigó, vércsének hangjára, melybe még az ajtórecsegéshez hasonló hang is belevegyül. A hang előidézésében a potroh és a szárnyfedők szerepelnek. Az energia sokkal jobban érvényesül, ha a hátsó láb szabad. Ha a felső szárnyakat felemeljük, hang nem támad. A hangot sok ember rémesnek tartja, kezébe nem venné a bogarat.

A peterakás ideje körülbelül négy nap; a petékből rövid időn fejlődnek a lárvák.

A teljesen kifejlődött állatok élete majdnem oly hosszu, mint a közönséges cserebogáré. A párzás idején határozott törvényt a hang tekintetében nem állapitottam meg, mert olyannak nem tünt fel, hogy lényeges különbséget tett volna egy esetnek kivételével, mikor inkább a vércse hangjára emlékeztetett.

A *Melecta* rendes körülmények között a legnagyobb melegben röpül déli 12 órától 3-ig ; óvatosan szétnéz, mikor az *Antrohora* fészkéhez közeledik, a fészeknél megáll és csak azután surran be a fészekbe.

Az *Anthophora* nem száll be a fészekbe, sőt távozik, bár lanyhábban röpül, tehát a *Melectá*-t nem üldözi. Bizonyos gyávaság vesz az *Anthophorán* erőt. Midőn észrevette, hogy a *Melecta* a fészket elhagyta, száll vissza fészkébe.

Érdekes, hogy az *Anthophora* még a szabadban is kerüli a *Melectá*-t, onnan magyarázható, hogy a *Melecta* a fészekhez röpül, attól távolodik és csak később röpül be a fészekbe.

A *Melectá*-k jelentkezése az *Anthophorá*-k főrajzásával esik össze. vagyis azon idővel, mikor az *Anthophorá*-kat a gyüjtésben sem hüvös idő, sem pedig szél nem hátráltatja.

Olyan helyeket keresnek fel a *Melectá*-k, a hol az *Anthophorá*-k nem tömegesen fészkelnek. Ilyen helyeken találtam hímeket is, de aránylag keveset és jóllehet a párzás ideje volt, a hímek mozgása nehézkesebbnek tünt fel, mint sok más Hymenopteránál.

A fajfentartási ösztön a legérdekesebb ösztönök közé tartozik és sok sajátságos mozzanatot tüntet fel.

14.

A GÖMÖR-SZEPESI ÉRCZHEGYSÉG EGYIK LEGSZÉLSŐBB NYÚLVÁNYÁRÓL.

Dr. Schafarzik Ferencz.

15.

ZEOLITOK ELŐFORDULÁSA NÓGRÁD VÁRMEGYÉBEN.

Dr. Schafarzik Ferencz.

16.

KÉT HAZAI ZEOLIT CHEMIAI ELEMZÉSE.

Dr. Vendl Aladár.

17.

A HÁMORI ŐSEMBER.

Dr. Kadić Ottokár.

18.

HOMOKOK ÁSVÁNYTANI VIZSGÁLATÁRÓL.

Dr. Vendl Aladár.

19.

MISKOLCZ KÖRNYÉKÉNEK ÉS BORSOD VÁRMEGYE HEGYVIDÉKÉNEK EDÉNYES FLORÁJA.

Buday József.

20.

A MATYÓKRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Koris Kálmán-tól.

1232-ben II. Kilit egri püspök [az alapitandó bélháromkúti apátság számára a pilisi cziszterczita apátságtól szerzeteseket kér, hogy a környékbeli pogány kunokat a kereszténységre téritsék és földmivelésre fogják. Ez sikerülvén, ezzel kezdődik a matyók irott története, ennek első fejezete: a letelepülés. Tulajdonképen nem lehet mindjárt matyókról beszélni, hiszen így semmiféle okiratban nincs róluk említés. A Grassalkovich pör idején Kövesd község iratait szerkesztő tudós férfiú gyakran említi Mátyás király privilégiumát, engedmény levelét, mely a nép száján Mátyás fiaivá avatja őket — így lesz a XIX. század elején a mezőkövesdi palóczból a Mátyás névnek tótos kicsinyitéséből a «matyó». A matyók a XII. a században megkezdik a települést, 1351-ben Lajos király már «villa» néven említi Kövesdet, a mi a községgé való átalakulást mutatja. A települést nehezíti a matyók sajátságos társadalmi és gazdasági szervezete, mert egy-egy család pásztorkodó természetéből folyólag nagy legeltetési területet igényel, a mi az érintkezést más családdal, haddal, megnehezíti. A telepités tehát családonként történik. Egy-egy család árokkal körülvett földet foglal le, ezt müveli s megépíti az első szilárdabb épületet, a putrit, melyből később a putriház lesz. A putriház tetejét ágasfák tartják, oldalát cserényfonásu és sárból tapasztott falak képezik, bejárója egyik oldalán tornácz, a lakás 50—150 cm.-nyire mélyed a földbe. A lakás közepén a tüzhely, egyik sarok az emberek tanyája, köröskörül az igavonó állatok szállása. Idővel a gazdasági viszonyok változásával átalakul a ház, először a tüzhelyet rekesztik el, majd a lakott területet is, mely fölött a padlás alakul ki, de elrekesztik az állatokat, ezek így külön ólba kerülnek. A matyó ól visszamaradt alakja a régi putriháznak, melyből a mai matyó ház is fejlődött, melyet előadó résztletesen ismertet. A mint a mezőgazdasági fejlődés lehetővé tette a tökéletesebb épitkezést, úgy más téren is van fejlődés, így pl. a ruházkodásban. A pásztor és földmüvés férfi ruházata: a bocskor, vászongatya, vászoning, bárányborsapka, a mihez télen a ködmen vagy bunda jön. Idővel a sapka mellé kerül a nemezkalap, a bocskor mellé a csizma. Átalakul kissé a ruha is, a mely azonban mindig otthonról kikerült anyagból készül. A vásznat a sajátjukon termett kenderből szövik, a bőruhákhoz valót a birka, a bocskor-csizmához valót az esett marha bőre adja. Az asszony ruhája otthonról kerül ki, de mert az asszony-

nak kevesebb a munkája a gazdaság körül, hát hímet varr a vászonszoknyára, ingre, ingvállra, fökötőre. Az eladó lány fogalma össze van kötve a czifrasággal, - így lassan sor kerül a selyemréklire, pruszlikra, mentére, ránczolt szoknyára, virágos köténre, tarka «koszoró»-ra, bőrvirágos és selyemmel varrott bundára. A szőttes fejelhaj, a varrásos lepedőfiók a hozomány járulékai. A menyasszony maga varrja a mennyasszonyi lepedőt, ezzel takarják a nászi ágyat és ebbe csavarják, ha meghal. A népipar a legtökéletesebb házi ipar, minden ruhát, szerszámot otthon készitenek. A formák ősi egyszerüek vagy az uraktól tanultak. Művészetük ugyanolyan eredetü mint iparuk. Mindenben meglátszik ősiségük viszhangja. A matyó paraszt mezőgazdasági élete biztosítja művészetének fennmaradását, viszont gazdasági okok pusztítják a kisparaszt birtokot és ölik meg a népmüvészet mai formáját.

XI.

A GAZDASÁGI S TÁRSADALMI SZAKOSZTÁLYBAN TARTOTT ELŐADÁSOK.

XI.

1.

A KRIMINÁLSOCIOLOGIA MAI ÁLLÁSA.

VÁMBÉRY RUSZTEM-től.

A gazdasági és társadalmi szakosztályt megnyitó előadás.

Ha azt a támadást, a mely a sociologiát nálunk az utóbbi években érte, nem elvakult politikai nézőpontok vezetnék, úgy némi jogosultságát nem lehetne tagadni. Hogy a sociologia nemzetellenes, hogy hazaáruló tanokat hirdet, azt komoly ellenvetésnek természetesen nem tekinthetjük. Scientia non noscit patrem, non noscit matrem, sed noscit veritatem et Deum immitatur. A tudomány ép oly kevéssé lehet nemzeti vagy nemzetietlen, mint a hogy nem lehet keresztény vagy pogány, dallamos vagy pleinair tudományról beszélni. Az igazságnak nincs se szine, se szaga s ha revelációi nem mindenkor árasztanak tömjén illatot, nem tárnak rózsás perspectivát a politikának néha kétes értékü papjai elé, úgy ez bizonyára nem a tudomány hibája.

Mégis joggal érheti gáncs a sociologiát, de ez csak abban állhat, hogy nem maradt mindig hű a kutatásnak azon módszeréhez, a melyben fogantatott: az inductióhoz, hogy művelői a jelenségek megfigyeléséből vont következtetések megállapítása helyett gyakran metaphysikát űznek, hogy munkájuk az egyének alapfelfogása szerint szerteágazó s ekként megnehezíti az erők egyesítését. A sociologia vezető elméi hosszu sorának: pl. SPENCER-nek, COMTE-nak, NOVICOW-nak, TARDE-nak, GIDDINGS nak, SMALL-nak KIDD-nek vagy GUMPLOVICZ-nak munkáiban a felvetett problemák is csak részben találkoznak, a megoldások pedig oly eltérők hogy a tudományos igazság fémpróbáját ki nem állják s forgalomképességük részben csak azon a tudományos hitelen alapszik, a melyet szerzőjük élvez.

Azzal a váddal szemben, hogy a sociologia nélkülözi valamely új tudomány teljeskoruságának elismert bizonyítékát: a módszer és a rendszer egységét, a társadalomtudomány egyik ágára: a *kriminálsociologiára* szokott hivatkozni. Azt mondják, hogy ime a bűntettnek mint társadalmi tüneménynek magyarázatában kézzelfogható eredményekkel dicsekedhetünk, megdönthetetlen igazságokkal, a melyek a gyakorlati értékesítés szakába jutottak. Ennek az állításnak az erejét óhajtanám ma mérlegelés tárgyává tenni.

Mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, hogy a bűntett mint tári sadalmi jelenség magában véve nem beteges tünet, hanem a társadalmiéletnek *normális* megnyilatkozása, a mely részleges magyarázatát abban

találja, hogy minden törvény compromissum eredménye. Nem volt s nem is képzelhető oly társadalmi rend, a melyben az összes egyének cselekvése összeesnék a törvény által megkivánt cselekvési módokkal. Ha egyes socialista álmodozók, köztük ANATOLE FRANCE is az ő csodás szépségű Sur la pierre blanche-ában, azt állítják, hogy a collectivismus varázserővel véget fog vetni a kriminalitásnak, úgy ebből legfeljebb annyi igaz, hogy a kriminalitásnak mai alakjai közül fognak egyesek eltünni, de ezzel szemben a socialista társadalom rendjével együtt járó fokozottabb kényszer szükségképen új bűntettek formáit teremti meg. Az az örök harcz, a mely az egyéni és összességi érdek közt a szervezett társadalmi lét kezdete óta folyik, a társadalom új alakulásában sem szűnik meg, sőt feltehető, hogy épen a legerősebb s a társadalom fejlődése szempontjából legértékesebb egyéniségek kerülnek szembe az új renddel.

Abból a legteljesebben DURKHEIM által kifejtett igazságból, hogy a bűntett normális társadalmi tünemény, önként következik, hogy a bűntett ætiologiája, vagyis tényezőinek rendszere összeesik a társadalom egyéb, legitim jelenségeinek tényezőivel. Kétségtelen továbbá, hogy minden emberi cselekvés a *tényezők* két csoportjának hatása alatt jön létre, a melyek egyike a társadalomban, másika a cselekvő ember egyéniségében gyökerezik. E körülménynek tulajdonítható, hogy a kriminologia — a bűntett oknyomozó tudománya — két oldalról fogott feladatának megoldásához. A kriminalanthropologia abban a meggyőződésben, hogy az egyéniségben rejlő okok hatása túlnyomó, a bűntettes *embert* tette vizsgálatának tárgyává, viszont a kriminalsociologia, a melynek vezető gondolatát MANOUWIER azzal fejezte ki, hogy az egyén csak hangszer, a melyen a társadalom játszik, a társadalmi tényezőknek vitatja a túlsúlyt s ehhez képest a társadalmi tényezőknek és a kriminalitásnak, mint tömegjelenségnek *statistikai* vizsgálatával igyekszik a bűntettet megmagyarázni. Minthogy azonban a bűntett, mondjuk pl. egy lopás, vagy egy gyilkosság a társadalomban élő és cselekvő embernek a ténye, a kriminologia két vizsgálati módszere által elért eredményeknek egyeznie kell, ha az eredmények a tudományos igazság pretentióival akarnak fellépni. Bizonyos azonban az is, hogy nemcsak a kriminalanthropologia és kriminalsociologia határigazítási pere nincs még eldöntve, hanem még az az alapvető kérdés sincs tisztázva, hogy a kriminalanthropologia által kutatott biologiai tényezőnek van-e szerepe a bűntettek termelésében? Azok a degenerativ stigmák, a melyekre nézve megállapítható, hogy a gonosztevők egy részénél gyakrabban és nagyobb számmal fordulnak elő, még nem bizonyságai a bűnözési hajlam átöröklésének, sőt a kriminálsociologia szerint részben csak következményei a kriminális foglalkozás állandóságának.

A kérdés voltakép csak egy részlete annak az általánosabb problémának, hogy az *erkölcsi érzelmek* mennyiben öröklődnek át. Az újabb philosophiában KANT és SCHOPENHAUER vezették be a gondolatot, hogy az ú. n. empirikus jellem aprioristikus eredetű. Modern köntösében ugyan-e gondolat Spencer-nél tér vissza, a ki ugyan elismeri, hogy az emberi jellem a külső körülmények hatása alatt átalakulhat, de ez a folyamat csak évszázadok alatt megy végbe, úgy hogy az egyénnek meg kell elégednie azzal a jellemmel, a melyet születésekor őseitől örökölt s a mely az évek milliói alatt szerzett tapasztalatok eredménye. Az erkölcsi tevékenység anyagát, *tartalmát* azonban a neveléstől nyeri a szónak legtágabb értelmében, bele-

értve a tapasztalatokat, az egész társadalmi s első sorban a gazdasági környezetet. A bűntettre irányuló hajlandóság örökletes voltát két érvvel szokták bizonyítani: Az egyik az ú. n. kriminalis családok története. Ilyen a Despine es Ribot által hivatkozott Chrétien család, a melynek két generatióban 10 tagja volt gyilkosság és lopás miatt elitélve, ilyen a Juke familia, a melynek családfáját Dugdale-nak köszönjük s a mely 95 év alatt 200 gyilkost és tolvajt, 288 elmebeteget és 90 prostituáltat produkált egy iszákos ős leszármazóiként. Ezek és ehhez hasonló egyébként érdekes adatok azonban mit sem bizonyítanak, mert a milieu, a melyben e családok ivadékai éltek, magában véve is elég alkalmat szolgáltatott arra, hogy gonosztevőkké váljanak. Bizonyítékul csak az szolgálna, ha gonosztevő szülők gyermekei, a kiket születésüktől kezdve talpig becsületes emberek neveltek, lettek volna bűntettesekké. Ily kisérleteket azonban még nem tettek oly számban, hogy abból következtetéseket lehetne levonni. A másik érvet, a melyből a bűnözési hajlam átöröklésére következtetnek, sajátságos módon épen abból merítik, hogy az átöröklés nem szükségkép következik be, hogy a bűntettesek gyermekei, noha a környezet hatása alatt gonosztevőkké kellene lenniök, esetleg becsületes emberek maradnak. Ezzel azt kivánják bizonyítani, hogy az átöröklött egyéni jellem erősebb a környezet hatásánál. Sommer giessenі tanár még azzal is erősíti ezt az argumentumot, hogy reámutat e jelenség hasonlóságára a pathologikus tulajdonságok átörökléséhez, amennyiben t. i. elmebeteg vagy gyengeelméjű egyének gyermekei is esetleg normalisak. Ez a hasonlat azonban sántít: először, mert a bűntett legfeljebb képleges értelemben pathologikus tünet, másodszor, mert a betegesen terhelt újszülött szervezetén, agyszerkezetén stb. már nem lehet változtatni, míg ellenben a kriminalis cselekvésre irányuló hajlam alá van vetve a nevelés hatásának.

Bátran állíthatjuk tehát, hogy a bűntettesek degenerált részében sem lehet szó kriminalis prædestinatióról, sőt még prædispositióról sem, hanem legfeljebb csak arról, hogy a degenerált «cæteris paribus» könnyebben válik bűntettessé, mint a nem degenerált. Az elhatározó lépést a bűntett elkövetésében mindig a külső, társadalmi tényező indítja meg. Mégis az a mindennapos tapasztalat, hogy egy családban azonos feltételek közt nevekedő két gyermek közül az egyik tisztességes ember, a másik gonosztevő, kizárja azt, hogy az átöröklést teljesen kiküszöböljük a bűntett tényezői közül.

Azt hiszem, az átöröklés szerepét az emberi jellem irányításában legtökéletesebben Zola fejezte ki a Rougon-Maquart regénysorozatban. Nála az átöröklés nem örök átok, mint Ibsen Norájában vagy Kisérteteiben, hanem egy rejtett erő, hasonlatos egy hegyi patakhoz, a mely ágyának alakulatához képest hol szeliden csörgedezik, hol habzó vizesésben morajlik, hol éltet és termékenyít, hol öl és pusztít, úgy, miként azt a terület — hasonlatunkban a társadalmi környezet — szeszélyes alakulatai magukkal hozzák.

Kétségtelen, hogy a kriminalanthropologiai kutatások eddig nem elég kimerítők. Adatai nem elég megbizhatók, hogy tisztában lehetnénk a szerep felől, a melyet a biologiai tényező a bűntettek termelésében játszik. De ettől a zavaró körülménytől eltekintve, a kriminálsociologia egyéb nehézségekkel is küzd. E tudomány ugyanis ma még túlnyomóan a *statistikai módszerrel* dolgozik, a mely a nagy átlagokra nézve nyújt felvilágosítást,

de oly viszonylagosan egyéni *jelenség* magyarázatára, mint a minő a bűncselekmény, egymagában képtelen. A statistikai módszernek további sajátsága, hogy *egy* tényező szerepét kiragadva vizsgálja s ezáltal elhomályosítja azt a viszonyt, a melyben az az emberi cselekvést irányító tényezők tömegéhez áll. Nem pótolhatja e hiányt az egyes tényezőkre nézve nyert eredmények egybevetése sem. Ha pl. a nemrég megjel. hivatalos bűnügyi statisztikánkban (1904—8. évekről) azt olvassuk, hogy a nők 15%-kal, az ötven évnél idősebbek 9%-kal, a hajadonok 26%-kal, a szabadfoglalkozásuak 1·5%-kal, a vagyonos nők 3·3%-kal, az izraeliták 3%-kal,a német nemzetiségüek 5%-kal szerepelnek az általános kriminalitásban, úgy bizonyára megmosolyognánk azt a tudóst, a ki az 50 éven felüli, hajadon vagyonos, német nemzetiségü, izrælita és szabad foglalkozásu nőt *eo ipso* az erény mintaképének, a kriminalitás *minden* neme ellen pánczélozottnak fogná fel. Természetesen megfordított irányban is ugyanily eredményre jutunk. Ez az egyik oka annak, hogy a kriminalsociologia ma még általános és hypothetikus eredményében nem tud felülemelkedni.

Nem áll módomban, hogy a nehézséget, a melyet a tényezők e kölcsönhatása okoz, e helyen az összes társadalmi ható okokra bebizonyítsam. Csak egyet ragadok ki: a gazdasági tényezőt, a mely kétségkivül a legfontosabb szerepet játsza a bűntett termelésében. A gazdasági válságok s az őket követő nyomor okozati kapcsolata a bűntettek nagy részével annyira truismusnak látszik, hogy e tétel Wack szerint nem rejt magában nagyobb bölcsességet, mint a német diákszólam «dass die Armut von der Pauvreté herstammt». Igaz, hogy az 1904—1908. évek átlagában Magyarországon az elitéltek 85%-a volt vagyontalan, némi vagyonnal birt 10%, vagyonos volt 5%, de az utóbbi arányszámot nemek szerint tekintve a vagyonosok a férfiak közt 6, a nők közt 4%-kal, delictumok szerint különböztetve a személy elleni bűncselekmények tettesei közt 8, a vagyon elleni bűntettek terén csak 2%-kal szerepelnek. Ez már magában véve is bizonyitja, hogy az oly nagy fontosságu tényezőnek a hatását is, mint a minő a gazdasági factor, más tényezők ellensúlyozhatják.

Egy neves bajor statisztikus Georg v. Mayr 1867-ben azt a tételt állitotta fel, hogy az 1835—61-ig terjedő időben a gabona árának egy hatossal való emelkedése a lopásoknak 100,000 lakosra eső számát egygyel emelte és megforditva. Azóta tankönyvirók és monografisták hűségesen ismétlik ezt a szabályt, noha pl. Albert Meyer a zürichi statisztika alapulvételével arra az eredményre jutott, hogy a gabonaár hatása nem állandó, hanem annál intensivebb, mennél inkább függ a lakosság a gabonapiacz árhullámzásaitól s minél kevésbbé befolyásolják az ipari piacz conjuncturái a gabonaár hatását. Maga G. v. Mayr is kimutatta egy 1895-ben megjelent dolgozatában (Getreidepreise und Kriminalität), hogy a táplálék beszerzésének nem annyira objectiv mint subjectiv nehézsége a döntő a vagyoni kriminalitásra. Ez pedig a közönség vásárló képességében jut kifejezésre. Magas gabonaárak mellett, ha a bérviszonyok kedvezők, a kriminalitás csekélyebb lehet, mint alacsony gabonaárak mellett, ha a bérviszonyok kedvezőtlenek. Kriminologiai nézőpontból tehát alig állhat meg az a gyakran hirdetett felfogás, hogy a morál biztositéka az igények lefokozásában rejlik.

Tagadhatatlan, hogy a statisztika hasznos eszköze a kriminálsociologiai kutatásoknak, de egymagában a bűntettnek mint társadalmi jelenség-

nek magyarázatára képtelen. A statistika makroskopikus világításban mutatja be a kriminalitást, mig az egyes eset megértése mikroskopiát feltételez, bárha a tömegjelenség megértéséhez, a melyben az egyéni jellem hatása háttérbe szorul, a statistika tükre alkalmasabb. Queletet állitotta fel azt a híres hasonlatot a krétával huzott körről, a mely számtalan apró krétaszemből áll s csak a távoli szemlélő előtt látszik körnek. Ép így a statistikus, a ki madártávlatból látja a társadalmi élet szinpadát, a szereplők játékáról helyesebb képet alkothat, bárha sok részlet, a mely az egyes esetekben a cselekmény lényegéhez tartozik, el is kerüli figyelmét.

Egy másik veszedelem, a melylyel a kriminálsociologia gyakran küzd, abban rejlik, hogy az okozatot könnyen összetéveszti az okkal, vagy a causa proxima-t végső oknak tekinti. Így pl. a műveltség hatásának vizsgálatánál nem hagyható figyelmen kívül, hogy ott, a hol az oktatás nem ingyenes. az iskoláztottság merőben gazdasági kérdés. Hasonlókép elsősorban a gazdasági különbségekre reducálható pl. az a kedvező hely, a melylyel hazánkban a kriminalitás terén a német nemzetiség vagy az izraelita vallás dicsekedhetik. Alapvető fontosságu kautela a statistikai számsorok párhuzamainak megitélésében, hogy a post hoc még nem jelent propter hoc-ot.

Még kevésbé képes a kriminálsociologia természetesen az emberi gondolkodás egyik legnagyobb problémájának megoldására t. i. annak felderítésére, hogy a társadalmi tényező hatása miként alakul át a cselekvés egyéni motivumává. Az az illegetim, de annál bensőbb viszony, a melyben a kriminálsociologia mint ex asse természettudomány a statistikával, mint lényegében leiró, történeti tudománynyal áll, nem járult hozzá e kutatási akadály elháritásához. Teljes sikerre a kriminálsociologia csak akkor számithat, ha az egyes esetek vizsgálatából nyert eredményeket használja fel az inductio czéljára s a tömegmegfigyelés csak az eredmények ellenőrzésére fog szolgálni. Ez a mélyebb értelme Liszt ama javaslatának, kogy a kriminálsociologiai kutatásokat lehetőleg kis területek kriminalitásán kell végezni, a mely homogen tényezők hatása alatt áll.

Ha a kriminálsociologia rendszerében és módszerében még kezdő tudomány is, azért egy nagy positiv eredménynyel már is dicsekedhetik. Ez abban a kételyben áll, a melyet a jog csalhatatlansága iránt támasztott. Ha nem is tudjuk még, hogy a bűntett mint individualpsychologiai jelenség hogyan jön létre, azt már tudjuk, hogy nem egy mistikus akarati termék, nem úgy születik, mint a hogy a hitrege szerint Pallas Athene megszületett. És ezzel megdölt az az egységes conceptioju bűntett fogalom, a melyen hajdan a büntetőjog felépült. Megbecsülhetetlen nyereségnek tartom, hogy a kriminologia a jogászokat közelebb hozta a természettudósokhoz. Ezért csak a hála érzése ébredhet bennem, hogy e közeledés symbolumaképp csekélységemet mint jogászt körükbe befogadni sziveskedtek s a köszönet szava lehet csak az utolsó szó, a melylyel a társadalmi szakosztály ülését megnyitottnak nyilvánitom.

2.

NEMZET ÉS FAJ.

Dr. JÁSZI OSZKÁR.

3.

AZ ANTIK ÉS MODERN DEMOKRÁCZIA.

Dr. NYÁRI JENŐ.

4.

A NEMZETISÉGI ASSIMILATIO PROBLEMÁJA.

— KIVONAT. —

Dr. HORVÁTH JÓZSEF-től.

A nemzetiségi kérdés rendezetlenségének társadalmi hatását fejtegette, a melyek közt elsősorban áll a magyar és nemzetiségi társadalom egymástól való elzárkózása. Hazánk demokratizálására az általános választói jog az az alap, a mely minden magyar óhajtotta nagy czélt, az assimilatiót közelebb hozhatja.

5.

MUNKÁSBIZTOSITÁS ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGY.

— KIVONAT. —

Dr. KISS ADOLF-tól.

Az ipari és társadalmi fejlődésnek szükségszerü következményei a munkásbiztositó intézmények, a melyek a külföldön is, de hazánkban is annyira fejlődtek már, hogy kinőttek a nekik szánt szocziálpolitikai keretből és hatalmas tényezői lettek a közegészségügynek. Ennek nemcsak azzal szolgálnak, hogy a betegeket gyógyitják és segélyezik, de különösen nagyfontosságu müködést fejtenek ki a betegségek megelőzése és a népbetegségek (tuberculosis, alkoholizmus, bujakór) leküzdése tekintetében. A munkásbiztositás egészségügyi hatása nemcsak a mostani nemzedékre, de a jövő generatióra is kihat. Az anyasági biztositás, a gyermekágyas nők ápolása, a csecsemőkről és gyermekekről való gondoskodás — mind a jövő nemzedék egészségének megóvását segiti elő.

Előadó arra a conclusióra jut, hogy a munkásbiztositás államositása megölője volna az institutiónak, mert az csak a mostani önkormányzati müködésében maradhat meg.

6.

AZ ALKOHOLISTÁKRÓL VALÓ GONDOSKODAS.

— KIVONAT. —

Dr. WEISZ MIKSÁ-tól.

Prophylaxis és a gyógyult alkoholisták további sorsa szempontjából az abstinens mozgalom szerepe megbecsülhetetlen. Alkoholista eredményesen csak külön intézetben gyógyitható, az elvonás rögtönös legyen, ezt kövesse az abstinentiára való nevelés. Önkéntesen jelentkezők számára nyilt jellegü intézet való, gyógyithatatlan (visszaeső) és büntevő alkoholistákról az állam gondoskodjék iszákosok menhelyei utján. Az abstinens egyesületek dispensaire gyanánt szolgálhatnak és a mentett alkoholistát védik a visszaeséstől.

7.

A BETEGÁPOLÁS ÜGYÉNEK FEJLESZTÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

VAY-IBRÁNYI ALICE, a Vörös-Kereszt Egylet főnökasszonyától.

Azt javasolta, hogy a miskolczi mintára több vidéki kórház is szervezzen vörös-keresztes ápolónői tanfolyamot, hogy igy a budapesti ápolónői iskolát kizárólag a nagyobb müveltségü hölgyek magasabb kiképzésére lehessen felhasználni. Személyesen szerzett tapasztalatai alapján külföldi példákra hivatkozik, melyeket hazai viszonyainkhoz alkalmazva, a betegápolás ügyét hazánkban is a külföld szinvonalára fejleszteni óhajtja.

8.

AZ ALKOHOL ÉS A VASUTI SZERENCSÉTLENSÉGEK.

— KIVONAT. —

Dr. POSZVEK LAJOS-tól.

A vasuti személyzet szeszivása és a vasuti balesetek közötti összefüggésnek példákkal való bizonyitása után azon eredményre jut, hogy a büntető törvénykönyvnek azon intézkedése, hogy az ittas állapotban elkövetett cselekménynél az ittas állapotot enyhitő körülménynek tudja be, helyesnek nem tarthatja s azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy ha az ily esetekben az ittas állapotot sulyosbitó körülménynek tudná be, bizonyára sokkal ritkábban fordulnának elő vasuti szerencsétlenségek.

Hogy mielőbb javuljanak a viszonyok e téren hazánkban is, szükséges, hogy pályaorvosok serkentésére megalakuljon a magyar vasutasok alkoholmentes szövetsége, melynek Amerikában tagja minden vasutas, Angolországban 80,000, Norvég- és Svédországban minden vasutas, Dániában, Finnországban a legnagyobb száma a vasutasoknak, ép igy Franczia-

országban, Schweizban is; Németországban, a hol 1901 óta müködik áldásosan e szövetség, ezernél több tagja van már, Ausztriában pedig 400—500 tagja. 1905-ben a budapesti Alkoholellenes Congressus hatása alatt ugy látszott, hogy Magyarországban is egy-kettőre meglesz ezen szövetség üdvös befolyása, de azóta ismét visszatértünk a nálunk divó ivási szokásokhoz, s ha a vasuti felebbvalók és a pályaorvosok e tekintetben kötelességmulasztók lesznek továbbra is, tovább fognak pusztitani az alkohol okozta nagy vasuti szerencsétlenségek ugy emberanyagunkban, mint vagyonunkban.

9.

A TÁRSADALMI OSZTÁLYOK SZOCIOLOGIÁJÁRÓL.

— KIVONAT. —

Dr. Szende Pál-tól.

Mindenekelőtt meghatározza az osztály fogalmát, értve ez alatt azon egyének csoportját, kiket a termelés és a vagyonmegoszlás körében elfoglalt hasonló szerepük és azonos érdekük tömörülésre késztet. Meghatározza és körülirja az osztályharcz fogalmát s ismerteti az idevonatkozó elméleteket. Ezután a történelmi és társadalmi fejlődés kapcsán kimutatja, mily befolyást gyakorol az osztálytagozódás, az egyes osztályok hatalmi viszonyainak változása és az osztályharcz intensitásának foka az államhatalom gyakorlására és a társadalmi élet különböző jelenségeire. Végül ismerteti a főbb kifogásokat, melyeket az elmélet ellen szoktak emelni, s azon tulzásokat, melyek az osztályharcz elvének tulzott alkalmazásából felmerülnek.

10.

A KÖZSEGÉLYEZÉSRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. Novák Endré-től.

A közsegélyezés rendezése a társadalom elsőrendü kötelessége nemcsak a humanizmus, de a társadalompolitika jól felfogott érdekéből is.

A békés társadalom intéző tényezőinek át kell hatva lenni azon tudattól, hogy a szocializmusnak a hamisitatlan democratia felé való törekvése teljesen jogosult; e törekvésnek azonban csak békés eszközökkel kell hovatova kibontakozni, oly módon, hogy a társadalmi élet alapjaiul elfogadott szabadság, egyenlőség és testvériség tételei arányosan érvényesüljenek.

Ezen arányositó feladat létesithető mindenek felett a közsegélyezésnek a mai kor szellemében való rendezésétől.

Ezen rendezéssel sietnünk kell, mert ellenkező esetben a szocializmusnak mai tulzó irányzata azt a társadalmi rend felforgatásával, esetleg erőszakkal fogja végrehajtani.

A mely pillanatban létesitve vannak a közsegélyezésre szolgáló intézmények, ugyanakkor elvben a társadalom legnyomorultabb tagjának sem

szabad nélkülözni az életfentartás legelemibb szükségleteit, u. m. élelem, lakás és ruházatban. Ez okból én a szegények kifejezése helyett a «közsegélyezésre jogosultak»-at javasolom felvenni. Ugyszintén azon intézmények neveit, melyek a közsegélyezést szolgálják, nem szabad a könyöradomány vagy szánalom érzetével kapcsolatban tenni, ellenkezőleg azoknak az egész vonalon a «békés családi otthon» fogalmához kell füződni. Ily okoskodással javaslom a gyermekmenhely helyett a «gyermek-otthon», a szeretetház, rokkant-menedékhely stb. helyett a «közös otthon» kifejezést, s a névnek megfelelő szellemben való végrehajtást is.

A nem beteg közsegélyezésre jogosultak ellátása is egy országos keretben létesitendő, — még pedig a vagyonarányban kirótt fokozatos megadózás alakjában — ezzel egyidejüleg javitani kell a betegsegélyző és baleset elleni biztositás már meglévő intézményét, létesiteni kell a kisemberek kötelező rokkantsági- és nyugdijintézményeit.
sokkal átlag 25% pótadó szükséges.

Ezzel egyidejüleg azonban feltétlenül meg kell alkotni az önkényes munkabeszüntetésre vonatkozó (streick) törvényt.

11.

A GÜMŐKÓR ELLENI KÜZDELEMNEK A GYERMEKVÉDELMI-RENDSZERBE VALÓ ÁLLITÁSÁRÓL ÉS A GYERMEKVÉDELEM FEJLESZTÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. ORMOS BÉLÁ-tól.

Gyermekvédelmünket, mely ma is már igen magas fejlettséget mutat, miután gondoskodik az anyagilag elhagyatottakról, az 1907. évben kiadott 60,000-ik számu rendelettel pedig a környezetükben erkölcsi romlásnak kitett avagy züllésnek indult gyermekekről, ki kell még egy harmadik irányban is terjeszteni, t. i. azon gyermekekre is, kik környezetükben egészségileg, illetve testi életükre vannak ugy és oly állandóan veszélyeztetve, mint a hogyan ez a veszély bebizonyitottan a gümőkóros környezetben élő gyermekekre fennáll, mert ha a gyermekvédelmünk ezen — amazoknál nem kevésbbé fontos — szempontból is védelmébe fogja venni a gyermekeket, semmit sem hagy ki azon ártalmak közül, melyek ellen, a tehetetlen, a gyenge, a fejlődő, a minden iránt rendkivül fogékony gyermeki szervezetet az erősnek, az okosnak, a mindenkinél erősebb és okosabbnak az államnak kötelessége megvédeni, mert neki megvannak már most is ehhez a módja és szervei.

Fejtegetéseiből az világlik ki, hogy a gyermekegészség védelmét nem lehet csak a menhelyek kötelékébe tartozókra terjeszteni ki, hanem ki kell terjeszteni ugyszólván minden gyermek egészsége ellenőrzésére. Ehhez aztán a hatósági gyermekvédelem szervezését is sürgősen kivánja, a keret és a közegek megvannak hozzá, csak be kell állitani és meginditani ennek is a gépezetét.

Legyen meg az állami, társadalmi gyermekvédelem mellett a harma-

dik factor, a hatósági gyermekvédelem is és ekkor nem késhetik tovább egy perczre sem a tüdővészesek hatósági nyilvántartása, mert majdnem kómikus, hogy a bárányhimlő, a fültőmirigylob, a trachoma bejelentése kötelező, addig a tuberculosis, mely a legfőbb fertőző betegség s különösen gyermekekre rendkivül veszélyes, szabadon grasszál közöttünk. Ha ez meglesz, könnyü lesz ellenőrizni, hogy hol vannak a gyermekek a gümős megbetegedés veszélyének kitéve, mert a bejelentett gümőkóros lakáson megjelenik a hatósági orvos, számon veszi a családot s ha máskép nem lehet eljárnia, időlegesen beutalja az állami gyermekvédelembe a veszélynek kitett gyermekeket, ennek időtartama pedig a veszélyes körülmények elmultáig terjed ki.

Egyéb, a csecsemővédelemre is fontos intézkedéseket is proponált előadó ezen főszempont mellett, a minők a tb-os anya határozott eltiltása a szoptatástól, dajkaságba vétele a szoptatás idejére anyátlanná lett gyermekeknek, szintén időleges beutalás alapján, dijaztatott menhelyi dajkaközvetités, a hatósági gyermekvédelemnek a gyermekmunka felügyeletére való gondosabb kiterjesztését stb.

Fejtegetéseiben oda conkludál, hogy a gyermekek egészségének a védelmezésével veheti csak kezdetét az eredményes tuberculosis ellen való küzdelem.

12.

A MAGYAR KÖZÉPISKOLAI OKTATÁS REFORMJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERMÉSZETTUDOMÁNYI TANTÁRGYAKRA.

— KIVONAT. —

Dr. Balázs István, budapesti állami főgymnasiumi r. tanártól.

Véleményem szerint a jövő középiskolájának hazánkban egységesnek, nyolcz osztályosnak kell lennie, a négy felsőbb osztályban bifurcatióval azon tanulók részére, a kik inkább a humanus és azok részére, a kik inkább a realis tárgyakhoz vonzódnak. Azért is szükséges a bifurcatio a négy felső osztályban, mert e nélkül, négy egységes felső osztályba, a tudományok alapismereteit beszoritani nem lehet. Ilyenformán a bifurkált négy felső osztály egyik ágát a humanus, a másik ágát a realis sectio alkotná.

A humanus sectio négy osztályában több volna a humanus tárgy (class. philolog., történelem stb.) kevesebb volna a modern nyelv (franczia stb.) és még kevesebb a realis tárgy (természettudományok és mathematika). A realis sectio négy osztályában több volna a realis tárgy (természettudományok és mathematika), kevesebb volna a modern nyelv (franczia stb.) és még kevesebb volna a humanus tárgy (class. philolog., történelem stb.).

Mind a két sectióban az egész oktatás gerinczét a «magyar nyelv- és irodalomtörténelem» alkotná, még pedig a magyar irodalomtörténelemnek egyforma gonddal kellene kiterjeszkednie ugy a magyar humanus müvekre (magyar költők, drámairók, regényirók stb. müvei) mint a magyar realis müvekre (magyar természettudósok müvei és kutatásai).

A leendő uj magyar középiskolai tantervnek olyannak kellene lennie, a mely figyelembe veszi ugyan a külföldi, pl. a franczia, német stb. tantervek előnyös oldalait, de a mely magán hordozza az eredetiség bélyegét, a mely nem utánzója az idegen tanterveknek, hanem ellenkezőleg, a természettudományi tárgyak mellett igen nagy gondot fordit a nemzeti tantárgyakra, mint a milyenek pl. a magyar nyelv- és irodalomtörténelem, Magyarország történelme, Magyarország földrajza stb.

A különböző természettudományi studiumoknak, a különböző osztályokba való beosztása alkalmával, a legnagyobb gonddal kell vigyázni arra, hogy az egyes realis studiumok szoros, organikus kapcsolatben álljanak a már addig tanult és az abban az osztályban tanult összes természettudományi és mathematikai studiumokkal, a mely kifejezés alatt azt értem, hogy az egyes realis studiumok csak akkor és csak azokban az osztályokban tárgyaltassanak, a mikor a tanulók, az illető realis studium könnyü megérthetéséhez szükséges természettudományi és mathematikai ismeretekkel már rendelkeznek. Pl. ha azt akarjuk, hogy a földrajzra vonatkozó tantervbeosztásunk kifogástalan legyen, az astronomia alapismereteit csak akkor szabad tanitani, a mikor a tanuló már elég sok mennyiségtani ismerettel rendelkezik, mert astronomiát mathematika nélkül nem lehet tanulni; vagy pedig phisikai földrajzot, a felső fokon, észszerüen csak akkor szabad tanitani, a mikor már a tanulók eleget tudnak a physikából, chémiából, geologiából, paleontologiából, mathematikából stb. Ha azt akarjuk, hogy a természetrajzra és vegytanra vonatkozó tanitásterv-beosztásunk kifogástalan legyen: a felső fokon «Növénytan»-t csak akkor szabad tanitani, ha a tanuló az alsó fokon már tanult egy kevés physikát és és természetrajzot (állattan, növénytan, kristálytan, ásványtan, kőzettan) és ha már elméleti, szervetlen és szerves vegytani ismeretekkel rendelkezik; a felső fokon pedig a «Földtan és őslénytan» csak akkor kerülhet sorra észszerüen, ha a tanuló már eleget tud a physikából, a mathematikai és csillagászattani földrajzból, a cartographiából, a physikai földrajzból, az elméleti szervetlen és szerves vegytanból, a mennyiségtanból, a kristály-, ásvány- és kőzettanból, a növénytanból, az állattanból és embertanból stb.

Véleményem szerint az egységes, a felső négy osztályban bifurkált magyar középiskola tantervének próbatervezetét, leghelyesebb volna a következőképen állitani össze (A számok heti órákat jelentenek.):

I. osztály: Vallástan 2, Magyar nyelv- és irodalomtörténelem 4, Franczia nyelv- és irodalomtörténelem 4, Földrajz és segédtudományai (földrajzi előismeretek, a physikai és csill. földr. alapismeretei) 1, Mennyiségtan (számtan, rajzoló geom.) 3, Szabadkézi rajz és müvészettörténelem 2, Természetrajz (Állattan és Növénytan) 2, Egészségtan (alsó fok) 1, Szépirás 2, Tornajáték és vivás 3, Ének 2. Kötelező heti óra: délelőtt 23, délután 3.

II. osztály: Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 4, Francz. ny. és irodt. 4, Földr. és segt. (A magyar korona orsz. földrajza) 3, Mennyiségt. (Számtan, rajz. geom.) 3, Szabadk. rajz etc. 2, Term. rajz (Állattan és Növénytan) 2, Egészségt. (alsó fok) 1, Szépiras 2, Torna etc. 3, Ének 2. Kötelező heti óra: d. e. 26, d. u. 3.

III. osztály: Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 4, Francz. ny. és irodt. 4, Történelem és müvelődéstörténelem (Magyarország) 3, Földr. és segt. (Európa földrajza) 3. Physika 2, Mennyiségt. (számtan, rajz. geom.) 3,

Szabadk. rajz etc. 2, Term. rajz (Kristály-, ásvány- és kőzettan) 1, Torna etc. 3, Ének 2. Kötelező heti óra: d. e. 26, d. u. 3.

IV. osztály: Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 4, Latin ny. és irodt. 4, Francz. ny. és irodt. 4, Történelem etc. (Magyarország) 3, Földr. és segt. (Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrál. és a Sarkvid. földr.) 3, Mennyiségt. (Algebra, geometria, rajz. geom.) 3. Szabadk. rajz etc. 2, Torna etc. 3, Ének 2. Kötelező heti óra: d. e. 27, d. u. 3.

V. osztály (realis sectio): Vallást. 2. Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 3, Francz. ny. és irodt. 3, (Német nyelv és irodalomtörténelem 2), Történelem etc. (Ókor) 2, Földr. és segt. (Néprajz és statisztika) 3, Mennyiségt. (algebra, geometria) 3, Ábrázoló geom. 3, Szabadk. rajz etc. 3, Egészségt. (középső fok, egészségóvó rendszabályok átismétlése, részletes figyelmeztetés az önfertőzés káros utókövetkezményeire) 1, Torna etc. 3, Ének 2. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

(Humanus sectio): Vallást. 2, Magy, ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 3, Görög ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 3, (Német ny. és irodt. 2), Történelem etc. (Ókor) 3, Földr. és segt. (Néprajz és statisztika) 2, Mennyiségt. (algebra, geom.) 2, Ábráz. geom. 2, Szabadk. rajz etc. 3, Egészségt. (középső fok, mint a realis sectióban) 1, Torna etc. 3, Ének 2. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

VI. osztály (realis sectio): Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 3, (Német ny. és irodt. 2), Történelem etc. (Középkor) 2, Földr. és segt. (A magyar korona országainak rendszeres term. és pol. földr.) 3, Chémia (Elméleti és szervetlen vegytan) 2, Mennyiségt. (algebra., geom.) 3, Ábrázoló geom. 2, Szabadk. rajz etc. 3. Term. rajz (Kristály-, ásvány- és kőzettan) 2, Torna etc. 3. Ének 1. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

(Humanus sectio): Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 3, Görög ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 3, (Némei ny. és irodt. 2), Történelem etc. (Középkor) 3, Földr. és segt. (A magyar korona országainak rendszeres term. és pol. földr.) 2, Chemia (Elméleti és szervetlen vegytan) 1, Mennyiségt. (algebra, geom.) 2, Ábrázoló geom. 1, Szabadk. rajz etc. 3, Term. rajz (Kristály-, ásvány- és kőzettan) 2, Torna etc. 3, Ének 1. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

VII. osztály: (realis sectio): Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 2, (Német ny. és irodt.) 2, Történelem etc. (Ujkor) 2, (Földr. és segt. (A math. és csill. földr. és a cartographia elemei) 2, Physika 3, Chemia (Szerves vegytan) 2, Mennyiségt. (algebra, geom.) 3, Szabadk. rajz etc. 3, Term. rajz (Növénytan) 3, Torna etc. 3, Ének 1. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

(Humanus sectio): Vallást, 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 3, Görög ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 3, (Német ny. és irodt. 2), Történelem etc. (Ujkor) 3, Földr. és segt. (A math. és csill. földr. és a cartographia elemei) 1, Physika 2, Chemia (Szerves vegytan) 1, Mennyiségt. (algebra, geom.) 2, Szabadk. rajz etc. 3, Term. rajz (Növénytan) 2, Torna etc. 3, Ének 1. Kötelező heti óra: d. e. 28, d. u. 3.

VIII. osztály (realis sectio): Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 2, (Német ny. és irodt. 2), Világirodalomtörténelem (Humanus és realis világirodalomtörténelem) 1, Történelem etc. (Magyarország) 3, Földr. és segt. (Physikai és pol. földr.) 2,

Physika 4, Mennyiségt. (algebra, geom.) 3, Term. rajz (Állatt. és embert.) 3, Földt. és őslényt.) 1, Egészségt. (felső fok, a közegészségtan elemei, különös tekintettel a fertőző betegségekre, az első segélynyujtás és a nemi betegségek) 1, Lélektan és phylosophia 2, Torna etc. 3. Kötelező heti óra: d. e. 29, d. u. 3.

(Humanus sectio): Vallást. 2, Magy. ny. és irodt. 3, Latin ny. és irodt. 3, Görög ny. és irodt. 2, Franczia ny. és irodt. 3, (Német ny. és irodt. 2, Világir. tört. (Hum. és real. világir. tört.) 1, Történelem etc. (Magyarország) 3, Földr. és segt. (Physikai és pol. földr.) 2, Physika 2, Mennyiségt. (algebra, geom.) 2, Term. rajz (Állattan és embertan) 2, Földt. és őslényt. 1, Egészsegt. (felső fok, mint a realis sectióban) 1, Lélekt. és phylos. 2, Torna etc. 3, Kötelező heti óra: d. e. 29, d. u. 3.

A realis és humanus középiskola heti órái: Vallást. 16 és 16, Magy. ny. és irodt. 28 és 28, Latin ny. és irodt. 13 és 16, Görög ny. és irodt. 0 és 8, Franczia ny. és irodt. 26 és 28, (Német ny. és irodt. 8 és 8), Világtört. 1 és 1, Történ. etc. 15 és 18, Földr. és segt. 20 és 17, Physika 9 és 6, Chemia 4 és 2, Mennyiségt. 24 és 20, Ábráz. geom. 5 és 3, Szabadk. rajz etc. 17 és 17, Term. rajz 13 és 11, Földt. és őslényt. 1 és 1, Egészségtan 4 és 4, Lélekt. és phylos. 2 és 2, Szépirás 4 és 4, Torna etc. 24 és 24, Ének 12 és 12. Kötelező heti óra: d. e. 21 és 21, d. u. 24 és 24.

Az én véleményem szerint az élő nyelvek közül nem a német, hanem a franczia nyelvet és irodalomtörténelmet kell kötelező tantárgygyá tenni a leendő modern magyar középiskolában. Már 400 év óta átkosan nehezedik reánk a germán hatás és a germán cultura. Legyen már egyszer bátorságunk szakítani vele. Helyette ismerkedjek meg a magyar nemzet ifjusága a nagy franczia nemzet nyelvével és kulturájával. A német nyelvet csak azok tanulják délutánonkent, az V. osztálytól kezdve, a kik akarják, heti 2 órában, de minden középiskolában alkalmat kell nyujtani a német nyelv tanulására is.

Azt is igen jól tudom azonban, hogy a próbatervezetben fölsorolt tantárgyakon kivül, még néhány más, nem kötelező tantárgyat is kivánatos volna tanitani a leendő, uj magyar középiskolában.

Igy igen szükséges volna, valamelyik felső osztályban, heti 1 órában (délelőtt) mind a két sectióban «Magyar közjog és jogi ismeretek»-et oktatni. A jogi ismereteknek körülbelül a vármegyei (thjoggal fölruházott városi) hatóságok (községi biró, főszolgabiró, alispán, polgármester stb.), királyi járásbiróságok és kir. törvényszékek hatásköreire, az emlitett hatóságok és biróságok előtt lefolyó tárgyalások ügymenetére és jogorvoslatokra kellene kiterjeszkedniök. Ezt a tárgyat talán leghelyesebb volna a VI. osztályban tanitani.

Czélszerü volna, talán a VIII. osztályban, heti 1 órában (délelőtt), mind a két sectióban «A szociologia elemeit»-t tanitani.

Szükséges volna, talán az V. osztályban, heti 1 órában (delelőtt) mind a 2 sectióban, «Könyvviteltan»-t tanitani.

Végül helyes volna, talán a VII. osztályban, heti 1 órában, (délelőtt), mind a 2 sectióban a «Növénytan»-nal párhuzamosan, nehány kirándulással kapcsolatosan «A mezőgazdaságtan és kertészet elemei»-t tanitani.

Véleményem szerint. minden osztályban, az egész oktatásnak egyhuzamban, d. e. kell történnie, de a hét egy délutánjára is jutnia kell 3 órának (a többi délutánokat kötelező órákkal nem szabad elfoglalni), a mely

óráknak a Torna (stb.) az Ének, vagy a Vallástan órái közül kell kikerülniök. A természettudományi tantárgyak (physica, chemia, állattan, növénytan stb.) óráit ugy kell beosztani (VI., VII. és VIII. oszt.), hogy hetenként egyszer kettős óra legyen az órarendben.

Szükséges, hogy vasárnap délelőtt az énektanár «Énekkar»-órát tartson, a melyen való megjelenésre a tanulókat kötelezni kell.

Nem kötelező vasárnap délelőtti és hétköznap délutáni elfoglaltságok és tantárgyak a következők: önképző- és szavalókör, iparoktatás (slöjd és asztalosipar), physikai, chemiai, kristály-, ásvány- és kőzettani és biologiai gyakorlatok, zene, gyorsirás, müirás, német ny. és irod., természettudományi (ásvány-, növény-, rovargyüjtő, földtani, földrajzi, gyümölcsfaültető, gyümölcsfaoltó, méhészeti és mezőgazdasági), gyár- és muzeumlátogató és szórakozó kirándulások.

13.

TERMÉSZET ÉS TÁRSADALOM.

— KIVONAT. —

Dr. Rónai Zoltán-tól.

Az ujabb társadalomtudományi elméletben visszahatás mutatkozik a természet és társadalom egységes felfogásával szemben. Ennek a dualistikus iránynak a fő tételei a következők: 1. A társadalmi tudomány nem mutat fel oly szigoru causalis törvényszerüségeket, mint a természettudomány. 2. A társadalmi tudományban fő az egyéni, a természettudományban az általános. 3. A társadalmi tudomány az egyes jelenségeket az érték szempontjából válogatja és csoportositja, a természettudomány nem. 4. A társadalmi tudomány nemcsak az okok, hanem a czélok tudománya is, a természettudomány csak az okok tudománya. Előadó ezzel a felfogással szemben igyekszik kimutatni, hogy lényegbevágó különbség nincs társadalmi- és természettudományok közt s hogy a társadalom csak egy darabja a természetnek. A társadalom s a társadalmitudományok különállására alapitott tan csak a társadalmi tudományok jelenlegi fejlettségi fokából s bizonyos társadalmi törekvésekből magyarázható meg.

14.

MISKOLCZ VÁROS GAZDASÁGI FEJLŐDÉSÉRŐL.

— KIVONAT. —

Dr. Sugár Ignácz-tól.

Előadásában kiemeli, hogy Miskolcz már földbirtok-viszonyai miatt is korán lett kisiparos várossá, a mely jellege csak az utóbbi két-három évtizedben változik. A lakosság tulnagy zöme kézmüvesekből állott, a kiknek iparát a város kedvező földrajzi és helyi viszonyai táplálta. A mult század derekáig különösen erős volt a kisipar, a mely, kivált a hetvenes években, kezdett elhanyatlani, ugy hogy egykor népes és nagy iparágak

nemcsak összezsugorodtak, de meg is szüntek és csak az ujabb évtizedekben kezd egyik-másik közép és nagyobb üzemekké átalakulni.

Nagyipara nem volt Miskolcznak és ma is csak néhány ily vállalata van, de közeliben annál több nagy gyár és bánya keletkezett. Földrajzi fekvése folytán közlekedő utjai korán megépültek s igy már a 18. század első évtizedeiben az akkori viszonyokhoz képest meglehetős eleven kereskedelme volt, a mely az időközben kihalt «görög» családok kezében volt. Kereskedelmének modern korszaka a vasut megépitésével kezdődik. A városnak már 1859. évben volt vasutja, a mely a hetvenes évek elején hatalmasan gyarapszik s igy a város vonzása mindinkább kiterjedt, kereskedelme, ugy a helyi, mint a nagykereskedelem, jelentékenynyé fejlődött. Ezt igazolja, hogy Budapest után Miskolcznak van aránylag a legnagyobb iparforgalmi népessége 62·4%. Mutatja ezt a lakosság nagymérvü emelkedése, mely mig 1869-ben 21·000 főre rugott, 1900-ban meghaladta a 40·000 főt, s ez év végén eléri a 60·000-et.

Előadó további számadatokkal is megvilágitja Miskolcz város ebbeli jelentőségét. Igy a vasuti utasok forgalmi adatait ismerteti, mely szerint alig 3—4 más magyar város haladja meg Miskolczot. Ma naponta 78 személyszállitó, 110 tehervonat közlekedik s a vasuti állomás naponta 280—290 waggon árut kezel. Pénzintézeteinek alaptőkéje $5^1/_2$, tartalékja 5, betétje 40, váltó tárczája 30, jelzálogkölcsöne $25^1/_2$ millió korona.

15.

A MAGYAR NÉPIES ÉPITKEZÉS SZOCIOLOGIAI JELENTŐSÉGE.

— KIVONAT. —

Dr. KORIS KÁLMÁN-tól.

A népies épitkezés csak a legszükségesebb védelmet nyujtó hajlék, igy annak minden egyes része szorosan összefügg a parasztság gazdasági és társadalmi életével. Ha tehát a népies épitményeket vizsgáljuk, azoknak állapota, fejlődése okvetlenül tájékozódást nyujt a parasztság szociális viszonyairól. Az óllal és putriházzal — mint a nép legrégibb és még ma is megtalálható épületeivel — szorosan összefügg az az agriculturátlanság, müveletlenség, testi és szellemi nyomoruság, a melyik a parasztságot a nagybirtok osztályérdekeinek rabigájába hajtja. Az épitkezés fejlődése épen olyan lassu náluk, mint a cultura terjedése és csak a legujabb ipari alakulások birták befolyásolni a mezőgazdaságot és ezzel az épitkezést is, de csak szük területen, tisztán a szabad és nemes parasztok csekély tőkével rendelkező utódainál.

Az épitkezés primitivsége maga is sok anticultur jelenségnek okozója. Az egészségtelen lakások otthonai a betegségeknek, az állatokkal való együttélés folyton veszélyezteti az egészséget, az ólak szabad tüzelői épületeiket tüzfészekké teszik. Ez állapotoktól való menekülésnek egyetlen utja a parasztság osztálytudatossá tétele, mert a mig más osztályérdekei fejlesztik gazdasági intézményeiket, addig azok egyuttal veszedelmet is jelen-

tenek számukra. Igy a tagositás előre vitte ugyan őket a kétfordulós-rendszerig, de viszont megölte állatexportjukat. Az osztálytudatos parasztság maga teremt majd erős, komoly, nyugat-európai kulturát s akkor lakásai nem lesznek a kirgiz puszták primitiv épitményeihez vezető utak.

16.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK ÉS A SZOCIOLOGIA A MAGYAR NÉPOKTATÁSBAN.

— KIVONAT. —

Dr. ZIGÁNY ZOLTÁN-tól.

Röviden vázolván a népiskolának helyzetét, fejlettségét és szervezetét a magyar közoktatás rendszerében, a hivatalos statisztika adataiból megállapitja, hogy 1908-ban a mindennapos elemi népiskolák 75%-a a felekezetek kezén volt; az összes iskolák 68%-a osztatlanul, (több osztályban fiuk s leányok vegyest) 66%-a pedig mind a 6 osztályban egy tanitóval müködött. Az iskolakerülők, az iskolamulasztók és az iparban, mezőgazdaságban alkalmazott gyermekmunkások számadatait előadván, hivatkozik arra, hogy a népiskolai tanulóknak csupán 25%-a jut el a VI. osztályba s csak ezek részesülnek némi természettudományi, történelmi és alkotmánytani oktatásban. Az állami és a felekezeti iskolák óraterveiből kimutatja, hogy az egy tanitós állami iskola épen annyi, az öt tanitós állami iskola pedig 25%-al kevesebb időt fordit a természeti és társadalmi tudományokra, mint a vallásra. A 6 tanitós róm. kath. népiskola meg épen 24 órát fordit hetenként a vallástanitásra, ellenben csak 10-et a természeti és társadalmi tudományokra együtt véve. A tanterv anyagát részletezve kimutatja, hogy a szóban forgó, nagy gyakorlati fontosságu tudományok köréből részben értéktelen, részben hézagos, tudománytalan anyaghalmazt kapnak a tanulók, a tudomány legfontosabb eredményeiről, a törvényszerüségekről, a nagy összefüggésekről ellenben nem tájékoztatja őket az iskola. Sőt részint az illető tárgyak körében, részint az olvasmány-tárgyalások során egyenesen czélzatos elhallgatásokkal és ferditésekkel félre vezeti az iskola tanitványait. A tanitás módszere is (a felületes vagy épen semmi szemléltetés, sarlatán kisérlet, hebehurgya általánositás és gyarló szóbeli közlés) hozzájárul a népiskola e tervszerü és rendszeres tudománytalanságához. Ezzel szemben előadó azt hangsulyozza, hogy a népiskolai reformban a mai meddő és czélzatos disciplinák helyett modern és széles természettudományi alapon a társadalmak életjelenségeivel, ezek törvényszerüségeivel foglalkozó anyagot kell fölkarolnunk s tanitásunk czéljai gyanánt a realis világ hü megismertetését, a szabad gondolkozás fölébresztését és a bátor cselekvő készségek ösztönzését kell kitürnünk. Ez a programm nem isolált feladat, hanem integráns része annak a nagy nemzetmunkának, a mely a gazdasági, politikai és culturális democratiától várja létrejöttét.

XII.

TUDOMÁNYOS ESTÉLYEKEN TARTOTT ELŐADÁSOK.

1.

MISKOLCZ ÉS VIDÉKE.

Turi József.

(200 vetitett képpel.)

2.

A KIFEJEZŐ MOZGÁSOK SZEREPE SZELLEMI ÉLETÜNKBEN.

Moravcsik E. Emil.

(Vetitett képekkel.)

3.

A GÖMÖR-SZEPESI BARLANGVIDÉK.

Sigmeth Károly.

(140 vetitett képpel.)

4.

BARKÓFÖLD ÉS NÉPE.

Komoróczy Miklós.

(Etnografiai tanulmány.)

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA